

ספר

נטעי גבריאל

תגלחת הילדים הולכתם לחדר ומעודת החומש

מכיל הלכות ומנהגי חינוך הילדים מעריסתם,
תגלחת הבנים בני שלש, שיעור הפיאות,
מקומות החלאקה, סדר הולכתם לחדר,
אופני לימודם, המשתה,
לימוד חומש ויקרא
לבני חמש

•

אספתי וביארתי בעזר הבורא ית"ש
ברוב רחמיו וחסדיו

גבריאל ציננער

הועתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תש"ע

כסלו ה'תשס"א

עיה"ק ירושלים ת"ו

מכתבי הסכמה

**מגדולי ישראל כבר באו בדפוס בשאר ספרי "נטעי גבריאל",
וזכרון אחד עולה לכאן ולכאן**

הדפסה ראשונה: בנט"ג פסח ח"ג, ירושלים תשנ"ו

© 2001

**Published and Copyright By:
Cong. Nitei Gavriel**

כתובת המחבר

Rabbi G. Zinner
1541 40th Street
Brooklyn, N.Y. 11218
U.S.A.

נסדר ע"י

(718) 436-1274

Printed in Israel

מפתח הפרקים

הקדמה.	עמוד ה
מבוא -	עמוד יז
פרק א - תספורת הבנים וזמנה.	עמוד כט
פרק ב - הקדמת התספורת.	עמוד לה
פרק ג - איחור התספורת.	עמוד לז
פרק ד - ההכנה לתספורת.	עמוד לט
פרק ה - סדר התספורת.	עמוד מא
פרק ו - שיעור הפיאות.	עמוד מג
פרק ז - מי הם האנשים המספרים.	עמוד מז
פרק ח - המקום שבו גוזזים את השערות.	עמוד נ
פרק ט - עשיית הפיאות לקטן ברוב עם ולבישת בגדי יום טוב.	עמוד נד
פרק י - קטן שמלאו לו שלש שנים בשבת, ביו"ט, בחנוכה, בפורים, בחוה"מ ובתענית ציבור.	עמוד נו
פרק יא - קטן שמלאו לו ג' שנים בר"ח, ערב פסח.	עמוד ס
פרק יב - קטן שמלאו לו ג' שנים בימי ספירת העומר.	עמוד סב
פרק יג - קטן שמלאו לו ג' שנים בימי בין המצרים.	עמוד סח
פרק יד - מנהגים לאחר התספורת.	עמוד ע

פרק טו - נטילת ידים אחרי התספורת.	עמוד עה
פרק טז - זמן חינוך הקטן בלבית טלית קטן, כיפה, נטילת ידים.	עמוד עו
פרק יז - אביו מלמדו מזמן שיודע לדבר - והלכות בעניני חינוך.	עמוד פה
פרק יח - סדר הולכת הילד לחדר.	עמוד קב
פרק יט - זמן הולכת הילד לחדר.	עמוד קיא
פרק כ - כסוי הילד ביום הכנסתו לחדר.	עמוד קכא
פרק כא - סדר הלימוד ביום הולכתו לחדר.	עמוד קכז
פרק כב - מנהגים שנוהגים בשעת הלימוד בחדר.	עמוד קלט
פרק כג - משתה ושמחה ביום תגלחת הילד והכנסתו לחדר עמוד קנב	
פרק כד - לימוד חומש עם הילדים - וחומש סעודה.	עמוד קנח
יסוד החינוך, התחלתו ומעלתו.	עמוד קסז
שמחה וסעודת התחלת לימוד חומש.	עמוד קעד
תפלות ובקשות.	עמוד קעז
סדר חומש דרשה.	עמוד קעט
סדר הכנסת הבן לתלמוד תורה ממחזור ויטרי.	עמוד קפא
סדר הכנסת הבן לתלמוד תורה מספר הרוקח.	עמוד קפד
מפתחות הענינים.	עמוד קפו
ציורים.	עמוד קצח

הקדמה

ברוך שנתן תורה לעמו ישראל בקדושתו, וצונו לחנך את בנינו בדרך התורה והמצוה, שבו נשתבחה אבי האומה אברהם אבינו ע"ה, שנאמר עליו (בראשית י"ח י"ט) כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה', והכוונה דאע"ג שאברהם אבינו מסר נפשו על אמונת השי"ת עד שהשליכוהו בכבשן האש, מכל מקום לא אהבו הקב"ה אלא בשביל שציוה בניו ואת ביתו אחריו לשמור דרך ה', כי עיקר המסירות נפש של אדם מישראל צריך להיות בחינוך בניו ובנותיו. ועיקר החינוך הוא להשריש אמונת הבורא ית"ש וקיום מצות התורה ומנהגי ישראל.

איתא בסוכה (דף נ"ג ע"א) בשמחת בית השואבה מהן אומרים אשרי ילדותנו שלא ביישה את זקנותנו אלו חסידים ואנשי מעשה וכו', תניא אמרו עליו על הלל הזקן כשהיה שמח בשמחת בית השואבה אמר כן, אם אני כאן הכל כאן ואם איני כאן מי כאן, הוא היה אומר כן, למקום שאני אוהב שם דגלי מוליכות אותי. ויש להתבונן דכיון שהשמחים בשמחת בית השואבה היו גדולי חכמי ישראל, ראשי הישיבות, סנהדרין, חסידים, זקנים ואנשי המעשה, ולא היו עושין אותה עמי הארץ וכל מי שירצה, וכמש"כ הרמב"ם (סופ"ח מלולב), וגם אמרו ששאבו שם רוח הקודש (תוס' סוכה דף נ' ע"ב), וא"כ ודאי היו אז החסידים הקדושים במדריגה הגבוהה ביותר, והיה מן הראוי שיאמרו אז סתרי תורה מעשה מרכבה רזין דרזין, והם אמרו רק דברים פשוטים אשרי ילדותנו שלא ביישה זקנותנו. גם יש להבין איך אמר הלל העניו אם אני כאן הכל כאן, שלכאורה אינו מדרך הענוה לומר כן.

אולם חז"ל למדונו בזה דבר גדול, שלא נחשוב שחסידים ואנשי מעשה הם אלה העוסקים בנסתרות, אלא מי שיכול להעיד על עצמו ולומר אשרי ילדותנו, הם בניו ובנותיו, שלא ביישה זקנותנו שאינם צריכים להתבייש בפני הזקנים, דהיינו שחינך את ילדיו בדרך ישראל

סבא והשגיח עליהם שילמדו תורה ויתנהגו ביראת ה', כדי שלא יצטרכו להתבייש מאבותיו הזקנים, הם המה החסידים ואנשי המעשה, ולא זולת. וע"ז בא הלל לפרש, שאיך מגיעים למדריגה זו, אם אומרים "אם אני כאן הכל כאן ואם איני כאן מי כאן", שצריך שימסור נפשו עבור חינוך בניו שלא לנוח ולשקוט כל זמן שאינו יודע בבירור שבניו הולכים בדרך הישר, ולא יסמוך בזה על אחרים אלא הוא עצמו ישגיח בזה, והיינו אם אני בעצמי כאן הכל כאן. הוא היה אומר למקום שאני אוהב שם רגלי מוליכות אותי, שאם בכל מאמצי כח רוצים להשיג מטרה זו מול כל הנסיגות, אז בס"ד יצליח בידו ורגליו יוליכו אותו בדרך הישרה. והיינו שאמרו בירושלמי (סוכה פ"ה ה"א) למה נקרא שמה בית שואבה שמשם שואבים רוח הקודש, והיינו שמשם שאבו רוח ודעת של קדושה, כי ע"י שראו שהחסידים ואנשי מעשה משתבחים אשרי ילדותנו שלא ביישה זקנותנו, שהבנים אינם צריכים להתבייש מהאבות, מזה הבינו כל השומעים כי העיקר הוא לחנך את הצאצאים בדרך התורה וזוהי רוח הקודש.

וכדאי להעתיק דברי הח"ס בדרשות לפרשת נדרים דף שנ"ג, שהא דכתיב חנוך לנער וגו' "שהוא הבטחה" שאם יחנך לנער עפ"י דרכו, יהיה בטוח שלא יגע לריק וגם כי יזקין לא יסיר ממנו עכ"ד.

ומנהג ישראל תורה הוא לחנך את הילד בהגיעו לשנתו השלישית למצות פיאות הראש, להשריש בו קדושה, להיותו עם קדוש, ולהבדילו מן העמים, ולהרגילו בקיום התורה והמצוה.

וראה בשו"ת מהר"ם בריסק ח"ב סי' צ"ח, שאות הפיאות כאות ברית קודש, ואמרתי בדרך מליצה ורמז לפרש הקרא בפרשת קדושים (י"ט כ"ז) לא תקיפו פאת ראשכם ולא תשחית את פאת זקנך, דהן מצינו לשון הקפה כשאנו רוצים לחבר ולהתאים שני דברים ביחד נקרא הקפה כמו מקיפין שני חביות או מקיפין בבועה, והן האותיות. שבפאת דהיינו האות הראשון והאחרון של תיבת ראשיכם הוא רם, ובתיבת זקנך הוא זך, וקאמרה התוה"ק שלא תקיפו ותחברו אליכם את פאת ראשכם היינו אותיות רם, שלא תהיו בעיניכם רמים וגבוהים, למען שלא תשחית את האותיות שבפאת זקנך שהוא זך, שאם תהיו רמים בעיניכם אי אפשר להיות זך בלי שמרים, ממילא אם אנו רוצים להקדיש את הבן לתורה צריכין לשרש ולעקור כל דבר המביאו לידי גאווה וגאון. והן ידוע

שהשערות הנאות מביא את האדם להיות מתגאה בהם, כדאיתא (בנדרים דף ט' ע"ב ובמיר דף ד' ע"ב) בשמעון הצדיק, וכדאיתא (בסוטה דף ט' ע"ב) במשנה באבשלום שנתגאה בשערו, מעתה מניחין את הקטן לגדל פרע שער ראשו כל השלש שנים שזה הודו ותפארתו כשקווצותיו תלתלים, ואח"כ בהגיע לשנה הרביעית שצריך להקדישו לתורה כדאיתא במדרש תנחומא בפר' קדושים, חותך גאות שלו למען הרגילו במדה זו ויהיה מוקדש ומסוגל ללימוד תורה, ומניחין לו הפיאות שבראש אשר בזה ישונה מכל העמים, למען לא יתבולל ויתערב עמהם, והוא אות לבני ישראל כמו אות ברית קודש, ומובן הדבר שהובא בשדי חמד בשם כמה חכמי קדם, שהמנהג בירושלים לעשות שמחה בעת תגלחת, שהוא כעין השמחה שעושין בעת עשיית האות בברית קודש, וזכרון אחד עולה לשניהם, סוף דבר נשמע שכל מנהג ישראל תורה שלימה הוא ומי שרוצה לעמוד על עמדו ברוח ישראל סבא לא יזיז אף זיז כלשהו ממנהגי אנשי מעשה ויראי ה' עכ"ד.

ועי' בשו"ת דברי יציב יו"ד סי' קל"ג, שע"י גילוח השער אנו מחנכין אותו שלא ילך בחוקות הגוים המגדלים בלוריות, ותיכף כשמתחיל ללמוד, מלבד החינך לתורה שבכתב ובע"פ, אנחנו מחנכין אותו למנהגי ישראל שילך כדת משה וישראל, ובפרט בדור אשר רח"ל גברו המתפרצים ונאמר (משלי כ"ב ו') חנוך לנער עפ"י דרכו היינו שלא ילך בדרכי וחוקות הגוים, ואז גם כי יזקין בבחינת זקן שקנה חכמה לא יסיר ממנה עכ"ד.

וראה בדרשת הח"ס לז' אדר דף שי"ט ע"א עה"פ והשחתם ועשיתם פסל תמונת כל ח"ל, וברבה פ' זו הלכה אדם מישראל מהו שיהא מותר להקיף פאת ראשו ומסיק שהוא מדרכי אמורי וגם סופג ארבעים, ואין הקב"ה מקנא אלא בע"ז ובהולך בדרכי האמורי ע"ש, והוא תמוה. והנה בקרא יש לדקדק תיבת והשחתם מיותר, אבל הנלפענ"ד לפמ"ש במורה טעם לאסור השחתת פאה משום שהיה חוק לכומרים, והנה אין אנו צריכים לטעמו כי תורה חתומה ניתנה ואנו מקבלים מצוה כאשר ציונו ה' אלוקינו, מ"מ צריך לתת טעם להשוטים הללו מה ראו שעשו כן לע"ז ומה צורך יש בזה. ויראה כי דבר פלא כי עובדי פסילים עושים כל התחבולות לעשות פסילים בתמונת אדם וכל מעשיהם בתחבולות וחכמות, אך לעשות לו שער א' זה אי אפשר בשום אופן בעולם, אם לא

ידביקו בו שער מאדם אחר, אבל להצמיח לו שער מיניה מקשה אחד זה אי אפשר. וע"כ לכבוד פסיליהם עושים האמורים ההיפך שמגלחים שעריהם ופיאותיהם לגמרי ויתדמו לפסיליהם וכו' עיי"ש.

ומכיון שיסוד הפיאות בשביל להיות היפוך מן העכו"ם וכתוב והייתם קדושים ואבדיל אתכם מן העמים, הוא זכות גדולה לבני ישראל, שאפילו אם אינם עושים כ"כ רצונו של מקום, בכל זאת אינם מסירים צלם אלוקים מעל פניהם, ובכך אנו מצויינים במצוות האל ומובדלים ומפרשים מן העכו"ם, ולפי שאנו זקוקים יותר לזכויות שמו בדורות האחרונים הדגישו יותר המנהג לגלח הילדים בני שלש.

ודבר נפלא שמעתי מכ"ק אדמו"ר מצאנו קלויזענבורג זצ"ל, כאשר הגויים מביישים וזועקים על אדם מישראל יהודי או זשיד או דשו זכות הוא לו, ונוסף גם הוא על זכויותיו ע"י שונאינו ומדינו.

וכ"ק אדמו"ר בעל אמרי חיים מוויזניץ זצ"ל, מפרש בזה את הפסוק (שמות כ"ח כ"א) והאבנים תהיין על שמות בני ישראל, דהיינו שהאבנים שהגויים זורקים על היהודים הופכים לזכות על ישראל.

וחינוך שייך יותר במילתא שאינו מחויב בו, כדאשכחן (במס' נזיר דף כ"ט ע"א) דאב מדיר את בנו בניזירות אר"ל כדי לחנכו במצות ופי' הרא"ש דנזיר סייג לפרישות, וכ"כ בקרבן אורה שם הסעם להפרישו מן המותרות ולהקדישו לשמים בפרישות כמו דכתיב בשמואל ושמשון שהנזירות לה' עיי"ש. הרי שדבר שאינו מחויב בו עי"ז נשרש בו יותר הזהירות והקדושה. ואפשר לומר דמה"ט תקנו חז"ל תינוק שמתחיל לדבר אביו מלמדו פסוק שמע ישראל ופסוק תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, שבהם נרמז חובתם של האב והרב בהדרכת בנים ותלמידים לתורה ויר"ש, כי תורה צוה לנו משה מורשה כו', מורה לנו על רצונו ית"ש שהתורה תהא למורשה קהלת יעקב, ולכן למדו מכאן חז"ל בגמ' סנהדרין (דף צ"א ע"ב) כל המונע הלכה מפי תלמיד כאילו גזלו מנחלת אבותיו שנא' תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, מורשה היא לכל ישראל מששת ימי בראשית ע"ש, וחויבו של האב ושל הרב הוא להמשיך את המורשת הזו, ע"י שילמד את בנו ותלמידו.

גם בפסוק ראשון של שמע נרמז החיוב ללמד לבנו ותלמידו, עפ"י מה שארז"ל בגמ' (פסחים דף נ"ז ע"א) ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו

ואגידה להם, ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין, ונסתלקה ממנו שכינה, אמר שמא ח"ו יש במטתי פסול כאברהם שיצא ממנו ישמעאל ואבי יצחק שיצא ממנו עשו, אמרו לו בניו שמע ישראל ה' אלק' ה' אחד, אמרו כשם שאין בלבך אלא אחד, כך אין בלבנו אלא אחד, באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. מבואר דבפסוק ראשון של שמע נרמז ענין המורשת מאב לבנו, כשם שאין בלבך אלא אחד, כך אין בלבנו אלא אחד, וזה יסוד מצות חינוך, בהמשך קיום הדורות לתורה ויר"ש, לכן קטן היודע לדבר אביו מלמדו באלו הפסוקים, שבהם נרמז חיוב המורשת הזה, תורה צוה לנו משה "מורשה" קהלת יעקב. מוכח דיש חינוך בגיל קודם שמתחיל לדבר.

ומה"ט יובן דברי הירושלמי (הובא במדכי סוכה פ"ג ומובא בפנים פ"ז) דכשמתחיל הקטן לדבר לבד מה שלומדין אותו פסוק תורה צוה לנו משה וגו' לומדין גם הפסוק שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך, שהכוונה להשריש בו מסורת אבות ומנהגי ישראל. ולכן באותו יום שמגלחים הילד דהוי קיום ויסוד במנהגי ישראל, מלמדין אותו הילד לקבל התורה ומסורת אבות, וזה תורה צוה לנו משה מורשה, שהכל הוא מורשה ממשה רבינו ע"ה.

וראה בקובץ חודש בחדשו (מונקאטש) שכתב דבר נפלא למה מתחילין דייקא לחנך את הקטן במצוה זו, מצות לא תעשה של לא תקיפו פאת ראשכם (ויקרא י"ט כ"ז). על פי שאמרו חז"ל (בראשית רבה פס"ד ד') בן שלש שנים הכיר אברהם את בוראו, והנה ישראל נקראים מאמינים בני מאמינים (שבת צ"ז ע"א), כי כל אמונה שלנו נמשך מאבות הקדושים, וכן איתא ברש"י עה"כ (שמות ט"ז ב') זה אלי ואנוהו אלקי אבי וארוממנו, לא אני תחילת הקדושה, אלא מוחזקת ועומדת לי הקדושה ואלקותו עלי מימי אבותי. וכיון שתחילת האמונה של אברהם אבינו היה בהיותו בן שלש שנים, הרי גם אמונתנו הנשרש בקרבנו להכיר את הבורא הוא בעת היותנו בן ג' שנים.

והנה ביסוד אמונתנו, אמרו חז"ל אנכי ולא יהיה לך בדיבור אחד נאמרו (במד"ד פ"א ז'), והיינו שהרי חלקי האמונה תלויין זה בזה, שאי אפשר להאמין באנכי ד' אלקיך אלא בקיום לא יהיה לך אלהים אחרים על פני, וכן להיפך, לא יתכן קיום דלא יהיה לך אלהים אחרים, אלא באמונת אנכי ד' אלקיך. ואשר לכן הם נאמרו בדיבור אחד, ואם כן

בהכרח צריכים לומר שבשעה שאברהם הכיר את בוראו והשיג את האנכי ד' אלקיך, בה בשעה השיג גם את הלא יהיה לך שלילת עבודה זרה, שזוהי שלימות האמונה. והנה בטעם המצוה של לא תקיפו פאת ראשכם, כתבו הראשונים (רמב"ם פ"ב מהל' עכו"ם ה"ב) שהוא כדי שלא להדמות לעובדי כוכבים שהיו מגלחין פאתי הראש, ואם כן מובן היטב שבשעה שנעשה בן ג' שנים, שאז משתרש בתוכו האמונה באנכי ד' אלקיך, תיכף צריך להבדילו מעבודה זרה בקיום הציווי של לא יהיה לך אלהים אחרים ובזה נשלם כוח האמונה בלב, עכ"ד.

ויש להוסיף עפ"י דברי אוהב ישראל וירא עה"פ וה' אמר המכסה אני מאברהם וגו', דהנה כל זרע ישראל היו אז כלולין במוחו ומחשבתו של אברהם אבינו ע"ה, כי הבן הוא כנוס במוח האב, נמצא שהמוח של אברהם אבינו ע"ה, היה השורש של כל נשמות ישראל זרע אברהם הבאים אחריו, עד סוף כל הדורות עקבות משיחא. ואם כן כשעשה איזה מצוה, עשה בשביל כל ישראל, היינו עם כל הכוחות שלו ועם כל הענפים העתידים להתפשט ממנו, והרי הוא נחשב כאלו עשה המצוה עמהם ממש, ומזה הגיע לזרעו אחריו שני טובות, א' כיון שהוא קיים כל מצות התורה ודיקדוקי מצות ואף עירובי תבשילין (יומא דף כ"ח ע"ב), אם כן כשעשה בשם כל ישראל והיה עבודה דרבים, אם כן כל אחד ואחד מישראל הבאים אחריו קיים כל התרי"ג מצות ומצות דרבנן, אך עדיין היה בכח.

ועוד נצמח מעבדות זה טובה גדולה לזרעו אחריו, עבור שעשה דרך ומסלול להם, שיוכלו להשיג שכליות המצות ולקיים אותן כתקנן, מאחר שכבר קיימו את כל המצות פעם אחת בכח עם אברהם אבינו ע"ה, ואם כן בנקל יוכל כל אחד ואחד מישראל להוציא הדבר מהכח אל הפועל, ולקיים המצות בפועל ממש, כיון שנפתח השער להם מימות אברהם אבינו ע"ה. ועל פי זה יש לומר פ' מאחז"ל (תנא דבי אליהו ריש פ"ה) חייב אדם לומר מתי יגיע מעשי למעשה אבותי, ולכאורה יפלא איך יוכל כל אחד לבוא למדריגת אברהם אבינו ע"ה והשגתו שהוא מרכבה לימין, אכן באמת אין הכוונה שיגיע למעשי אברהם בעצמו, רק למעשיו של אותו האדם עצמו שעשה בעודו כלול וכמוס בעצמותו של אברהם אבינו ע"ה, לפי שהיה אז כלול שם בשורשו, נמצא שהוא בנקל לכל אדם, כיון שכל אדם עשה כבר כל המצות כשהיה עדיין בכוחו של אברהם אבינו ע"ה,

אם כן אינו צריך רק לשוב לשורשו ולכוחו של אברהם אבינו ע"ה, כדי להוציא הדבר מהכח אל הפועל, ואז יוכל להשיג בחי' של עשיית המצות שעשה אז כשהיה בכוחו ועצמותו של אברהם אבינו ע"ה, וז"ש למעשי אברהם ר"ל למעשי עצמותו שעשה בעודו כלול וכמוס בתוך אברהם במוחו ועצמותו, עכ"ל.

ובזה יש לבאר מה שמצינו במס' חגיגה (דף ג' ע"א) שראב"ע דרש כתיב הקהל את העם האנשים והנשים והטף, ושאל אם אנשים באים ללמוד נשים לשמוע טף למה באים כדי ליתן שכר למביאייהם, ובמכילתא (פרשת בא פט"ז) הוסיפו ע"ז שרבי יהושע אמר אשריך אברהם אבינו שראב"ע יצא מחלצין, ופלא. ולפי הנ"ל א"ש שבאמת צריך ביאור איזה שכר מגיע למביאייהם עבור הטף הלא אינם מבינים כלום, א"ו הגם שאינם מבינים מ"מ מרוב קדושת התורה שמיעת דברים בלבד אפילו בלי הבנה נחקקת קדושה בהנשמה, וכאשר יתגדל ויתחיל ללמוד יוציא את החקיקה הלזו מן הכוח אל הפועל, וזה המטרה של הבאת הטף, ולכן מגיע שכר למביאייהם כי ע"י השמיעה לבד נחקקת בקרבו קדושת התורה. וז"ש רבי יהושע אשריך אברהם אבינו שכוח וקדושת אברהם שנכלל בשורשו כלול וכמוס בבניו, וע"י שלומד תורה בקדושה וטהרה הרי הוא מוציא כוח זה מן הכוח אל הפועל.

ולפ"ז מובן היטב שהילד שנעשה ג' שנים, אז חלק של אברהם הנשרש במוחו, מתחיל לדבוק בשורשו בתחלת האמונה של אברהם אבינו להכיר את הבורא.

ועד"ז כתב בספה"ק נועם אלימלך פ' דברים ד"ה או יאמר אלה הדברים כו', נ"ל בהקדים לפרש פסוק אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי כו', דאיתא בגמ' קיים אברהם אבינו ע"ה כו' אפילו עירובי תבשילין, והיינו שהיה מקדש ומטהר את כל רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו כל אבר במצוה השייך לה דכל מצוה ומצוה יש לה עולם בפני עצמה, ואברהם אבינו ע"י שהיה עובד השי"ת מאהבה השיג את כל מצוה ומצוה בשורשה ואפילו מצוה דרבנן יש לה שורש ועיקר בדאורייתא בעולם המיוחד לה. וזהו בן שלש שנים הכיר אברהם את בוראו דעיקר צריך האדם להתקדש ולהטהר עצמו מיד בהגיעו לשכל מקטנותו, והיינו שלש שנים יהיה לכם ערלים ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קודש הילולים לד' דאדם נקרא פרי ששורשו הוא למעלה והוא אינו אלא כפרי הגדול

באילן, וצריך האדם תיכף ומיד בשנה הרביעית להיות כל פרי קודש הילולים לה' כמ"ש (איכה ג' כ"ז) טוב לגבר כי ישא עול מנעוריו, ואברהם אבינו ע"י עבודתו שלמה באהבה רבה פעל והשפיע לנו שורש קדושה שנהיה אנחנו ג"כ יכולים לילך בדרכיו לעבוד הבורא ב"ה באהבה, וזהו פי' זרע אברהם אוהבי ר"ל שאהבה הזאת הזריע אברהם לכל באי עולם, ובזכות אבותינו אנחנו חיים וקיימים בגלות המר הזה.

וכדאי להעתיק מהמובא בהגדה של פסח מבית לוי (עובדות והנהגות לבית בריסק) ח"ב דף נ"ב, וז"ל: אחד מתלמידי הגרי"ז מבריסק שעמד לחנך את בנו הקטן בפיאות הראש, נכנס אל מרן כדי להתברך מפיו במעמד זה. באותה הזדמנות פנה אל מרן ושאלו, ילמדנו רבנו למה נהיגי אינשי לומר "מאכן פיאות", הרי אין כל מצוה לעשות פיאות וציווי התורה הוא רק שאסור להשחית פיאות הראש. נענה לו מרן, לא, ואכן ישנה מצוה לעשות פיאות (בלשונו: ניין עס איז טאקא יא דא א מצוה צו מאכן פיאות) והוכיח כן מדברי הרמב"ם בפ"ב מהל' עכו"ם ה"א שכתב אין מגלחין פאתי הראש כמו שהיו עושין עכו"ם, שנאמר לא תקיפו פאת ראשכם, הרי שטעם פיאות הראש הוא כדי להכיר שהלה הוא יהודי מזרע ישראל, ובעשיית הפיאות לילד אנו עושין סימן שילד זה היינו יהודי, ולכן אמרי אינשי "מאכן פיאות", לעשות פיאות. בקש התלמיד להביא הוכחה לדברי מרן, וסיפר לו שהתימנים אמנם קוראים לפיאות "סימנים", התלמיד ביקש גם לדעת מהיכן מקור מנהגם של אלה ההולכים בפיאות ארוכות. ורבינו השיבו מדכתב המחבר בשו"ע יו"ד סי' קפ"א סעי' ט' וכל רוחב מקום זה לא תגע בו יד, אע"פ שהפוסקים דנו בזה כמה שיעורם, הרי שלפי דבריו הידור גדול הוא שלא ליגע בפיאות כלל וממילא נעשות הפיאות ארוכות, עכ"ד.

ושמעתי שיש אומה בדרום אמעריקה האינדינים שיש להם איזה מנהגי יהדות והמה מגלחים שער בניהם כשהן שלש, אך אין מניחים לו את הפיאות, מוכח שהפיאות הוא אות וסימן לעם ישראל הק' ולא יתערב עמנו זר. ובזה יש להבין שעושין שמחה בקיום ל"ת שלא מצינו זה רק בקיום מ"ע, ולפי הנ"ל א"ש שזה בא להכניסו לשורש האמונה.

ומעשה שבא חסיד עם בנו להגה"ק מהר"א מבעלזא זי"ע בביתו נאווה קודש בתל אביב לקבל ברכת קדשו לרגל ההתגלחות, הביט מרן

בילד בקורת רוח מרובה, וצוה לאביו שיעבירוהו ברחובה של עיר, כדי שהכל יראו שישנו בת"א ילד עם פיאות.

וגדל להתעוררות בעשיית הפיאות, ראה במאור ושמש פרשת אמור עה"פ ובקצרכם את קציר ארצכם, לא תכלה פאת שדך בקצרך, ולקט קצירך לא תלקט לעני ולגר תעזוב אותם, ובא"ד כתב ח"ל ופאה בגימטריא אלהים, והן שני פיאות, שהן שני שערים, ושני פעמים אלהים, בגימטריא עק"ב, ועם היר"ד אותיות של השמות אלהים, בגימטריא יעקב, דהיינו שיעקב הוא המחובר לשני פיאות אלו, שכל אחד עולה עד ושער רישיה כעמר נקי, ונתגלה הכתר, ששני פעמים ש"י עולה בגימטריא כתר כנזכר לעיל. לכן צותה התורה הקדושה, לא תקיפו פאת ראשכם רצה לומר שלא תגרמו חס וחלילה שהפיאות יתפרדו מן הראש, אלא שפרו מעשיכם, בדרך שני פיאות אלו והיו תלויין ועומדין במות, ויכולין להמשיך הי"ג תיקוני דיוקנא.

צא ולמד כמה גדול ענין הפיאות, שפעם בא אחד עם אביו להגה"ק מהרי"ד מבעלזא זי"ע לראצפערט והפיאות של הילד לא היו נראים, ואמר הרב הקדוש להילד די גייסט שוין אויך אזוי, ומשך הרה"ק הפיאות שלו שיהא נראה, התנצל אביו היות שנסענו ברכבת והיו שם הרבה אנשי חיל ופחדנו ולכן החבאתי את פיאותיו, אמר הרה"ק אדרבה כשמפחדים מהם יש לגלות את הפיאות, דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך.

ולכן אחר ההתגלחות המנהג להוליך את הילד לגדולי ישראל להתברך מהם כדי להשריש הדבק במדותיו, שהשי"ת אוהב צדיקים ולהשריש בלבו אמונת צדיקים ולכבד גדולי התורה. ומכיון שתגלחת הוא יסוד החינוך שלא ילך בדרכי וחוקות הגוים, המנהג שעושין שמחה גדולה ביום תגלחתו כמ"ש האריז"ל, וכן מצוה לעשות הדבר בפרסום לחביבות הדבר. ומה גם העושין סדר תגלחת בל"ג בעומר ובפרט באתרא קדישא מירון מקום מנוחתו של התנא האלוקי הרשב"י, שאז הוא שמחה כפולה ומכופלת עד אין לשער כמו שנראה בחוש.

הספר כולל שני חלקים חלק ראשון דיני ומנהגי תגלחת הילדים, אשר הוא דבר גדול בחינוך ישראל ונתקבל מדור לדור (ראה במבוא), ולפי

שהדבר אינו מפורש כ"כ בספרים נטלתי על עצמי ללקט נפזרים כמלקט שבלים מהמנהגים של כל עדה ועדה למען יהיו לאחדים בידי הקורא.

חלק שני דיני ומנהגי חינוך ילדים, והכנסתו לחדר בפעם הראשונה, וגודל חשיבותם חזינן בראשונים שקבעו הנהגות ומנהגים שבהן דוגמא למתן תורה. ולכן עושין הדבר בעסק גדול שתחלת החינוך הוא יסוד הבנין, ושיהיה בנוי על יסודות חזקים, וכמ"ש בהקדמת ספר הרוקח, לכן מהדרין שלא יראה דבר טמא וכדומה בהליכה לחדר, כדי לחנכו בטהרה שבתחלת חינוכו צריך לעשות את המצוה בתכלית ההידור. וכ"כ בתהלים תהלה לדוד להגה"ק מבוטשאטש (קאפיטל ט"ו) שבתחלת החינוך של אדם צריך להתרחק בתכלית מלנטות לקולא עיי"ש. והארכתי בזה בהקדמה לספרי נט"ג נשואין ח"ב.

וראה בספר קובץ ד"ת (קלויזענבורג) שנה ט"ז גליון נ"א עמוד ג', ולכן המנהג שאין לומדים עם תינוק צורת האותיות עד שימלאו לו שלש שנים, כי קודם כל יש לחנכו בקדושת היהדות, במה שמגלחים שערות ראשו, לעשות לו צורה יהודית, שהשערות מורים על מותרות ונטיות רעות, ומכסים הראש משום יראת שמים, ואח"כ מתחילים להרגילו בברכות ואמירת תורה צוה לנו משה וכו', ורק אז מתחילים ללמוד אתו צורת האותיות, ואחרי כל זאת הוא מגיע לבן חמש למקרא, אבל כל עוד שאינו רגיל במקצת מצוות לא יתכן ללמדו תורה וצורת האותיות, ועיי"ז מקיימים בו דבר האמור (משלי כ"ב ו') חנוך לנער על פי דרכו, היינו להורות לו דצריך להתנהג בהתאם למה שלומד, ואז גם כי יזקין לא יסור ממנה שתהא חכמתו מתקיימת. ולכן מתחילין ויקרא להורות שלימוד התורה יש לו קיום רק אם לומדים בטהרה ובקדושה.

וידוע שהגה"ק בעל שם שלמה ממונקאטש זצ"ל היה קטן כבן ד' שנים בערך, ואביו בעל יודעי בינה זי"ע לקח אותו לדינוב על חג השבועות, וזקינו בעל בני יששכר זי"ע לקחו והושיבו בחיקו ואמר לו כי יום א' דשבועות הוא בחינת חקיקה ושרטוט שבתורה, ויום ב' דשבועות הוא בחינת כתיבה שבתורה (עיינ בני יששכר מאמרי חדש סיון מאמר א' אות ו'), ולהעומדים שם היה פלא איך אומר דברים עמוקים כאלה לילד הרך בשנים, והסביר הבני"ש שזה אשר אמרתי לנכדי הוא כשרטוט וחקיקה, שיהיה חקוק על לבו תמיד, ומה שאומרים תורה לגדול בשנים הוא בבחינת כתיבה. ואכן דברים קדושים אלו נשארו לעד חקוקים על לבו

של נכדו בעל שם שלמה זי"ע, והכיר תמיד המראה הזה והזכיר תמיד את מה ששמע מזקיניו הקדוש בטל ילדותו.

וכ"כ בהגדת הלל נרצה בד"ה רשע מה הוא אומר, שנודע למשגב כי הערה הראשונה תפיל בלב האדם הרגש היותר עצום ותחוקק בנפשו רושם נשגב ריק ולא יעבור, לכן תינוק שמתחיל לדבר אביו מלמדו תורה, כי רשימה הראשונה לא ימוש לעולם.

חיבה יתירה נודעת לענין תגלחת והכנסת הילד לחדר, שזו מצוה ראשונה שמתחיל התינוק לקיים, ומכיון שהכל תליא בתר התחלה לכן המנהג לעשות בהכנה הראויה בעסק גדול ובשמחה רבה. גודל חשיבות ללמד לתינוקות הללו ראינו שהבעש"ט קודם התגלותו היה מסייע למלמד לחנכם לומר אמן יהא שמיה רבה וכדומה, כמ"ש בשלחן הטהור סי' צ"ח ס"ג.

וכתב בזכרונותיו של כ"ק אדמו"ר מהרי"צ מליובאוויטש זצ"ל דשמו של בעש"ט הוא ישראל, ושמו קא גרם ישראל שמגמתו לעזור כל איש אשר בשם ישראל יכונה, שעיי"ז שמסייע לחנך את ילדי ישראל מקטנותם התקשר עם אברהם אבינו המחנך הראשון.

זכיתי לקבל מכתבי תהלה מרבים וכן שלמים שהעידו, שחלק זה מספרי עשה רושם גודל על הרבה אנשים שהתעוררו להחזיר עטרה ליושנה להתנהג בזה בדרך המסורה לנו מדור דור ועיי"ז זכו לשמור את דרך עץ החיים.

ספר זה שונה במקצת משאר ספרים, כי עיקר הדברים תלויים במנהגי ישראל מדורות, ואין כמעט בנמצא ספרים על כך, לפיכך קבצתי קובץ יד על יד מפי תלמידי חכמים, חסידים ואנשי מעשה.

והבאתי כמה הלכות ומנהגים בדברי חינוך התינוקות, גם לפני ג' שנה, לפי שחינוך יהודי הוא מהצעד הראשון, שהרשמים הראשונים נקלטים במוחו ומותיר בו השפעה לכל ימי חייו.

אמנם חלק גדול מהספר כבר מופיע בספר נט"ג פסח ח"ג, הוצאת ירושלים (אדו תשנ"ו), אולם רבים המבקשים את ספר הלכות הזה לחוד, ע"כ מוצא אני לנכון להדפיסו שוב בספר מיוחד עם הוספות:

אכתוב זאת זכרון בספר את נשמת אדוני אבי עט"ר, שזכה וזיכה את הרבים בפעולותיו הגדולות לטובת הכלל והפרט, שקדן בתורה ובמצות, כש"ת מו"ה אברהם יוסף בן מו"ה שמשון זללה"ה, נפטר בשם טוב ז' תמוז תשנ"א לפ"ק, ויה"ר שימליץ טוב בעדנו בגוזי מרומים.

תודה וברכה לספריית היכל מנחם בארא פארק על עזרתם המרובה בסבר פנים יפות.

ברכת תודה לכבוד הרבנים הגאונים המפורסמים ה"ה רבי יעקב יצחק ניימאן שליט"א, אבדק"ק חסידי בעלזא מאנטרעאל, רבי חיים יהודה כ"ץ שליט"א, אבד"ק סערדאהעלי, אשר עזרו לי בעצה ובמעש.

תודה וברכה לידידי הר"ר אברהם ברוך ווינקלער שליט"א, והר"ר שלמה לבל מירושלים עיה"ק ת"ו על עזרתם בהגהות הספר ועטם עט סופר מהיר בדעת ובחכמה, השי"ת יעזור שיזכו לברכה המשולשת בתורה, הון ועושר בביתם וצדקתם עומדת לעד.

ברכה מיוחדת לכבוד חתניי היקרים, המופלגים בתורה וביראה טהורה, הרב אברהם עמרם טויב שליט"א, הרב חיים מאיר גרינבערגער שליט"א והרב מרדכי שלמה בראנדווין שליט"א, יזכו לרוב נחת דקדושה מכל יוצ"ח ובכל אשר יפנו יצליחו.

ואחרון חביב בני היקר, המופלג בתורה וביר"ש, סופר מהיר, הרב שמשון שליט"א, שטרח ויגע הרבה בהגהות ובמראי מקומות, והאיר עיני בהערות והארות חשובות, וזכה לסדר הספר כולו בהוצאתו, הוצאת "שמש" המשובחת, השי"ת יזכהו יחד עם ב"ב שתחיל' לחיי נחת דקדושה מכל יוצ"ח, ולהצלחה בכל הענינים.

השי"ת יעזור שבזכות הבל פיהם של תינוקות של בית רבן שעליהם העולם עומד, יהיה לכל בני ישראל בכל מקום שהם אור במושבותם, ותתמלא רחמים על כל אחינו בית ישראל, ובפרט על יושבי ארץ הקודש, וכל ילדי עמך בית ישראל תגדלם לתורה ולמצוותיך בחיי אביהם ואמם, ותמהר ותחיש לגאלנו ותבנה בית מקדשנו ותפארתנו בימינו בקרוב, אכיה"ר.

זאת חנוכה, שנת "עת לחננה כי בא מועד" (תשס"א) לפ"ג גבריאֵל ציננער

מבוא

התחלת מנהג תגלחת בקבר שמואל הנביא • נדרים
ונדבות בקבר שמואל הנביא • הדלקת נרות בקבר
שמואל הנביא • מנהג תגלחת על ציון הרשב"י •
המנהג בירושלים ברוב עם • המנהג שהתפשט ע"י
הבעש"ט ותלמידיו אחריו במשך הדורות • הולכת
הבן לחדר • גודל מעלת תינוקות הלומדים א"ב

התחלת מנהג תגלחת בקבר שמואל הנביא

מנהג תגלחת לילד בפעם הראשונה, נזכר לראשונה בשו"ת
הרדב"ז ח"ב סי' תר"ח, במי שנדר לגלח את בנו במקום שמואל
הנביא, ובא ומצא שכבר נלקח המקום ביד העכו"ם בעוונות ואין
ישראל יכול להכנס שם, מה תקנה יש לו, הרדב"ז השיב כבר
נהגו בכל הגלילות לחשוב זה נדר גמור, והטעם לפי שהיו רגילין
להביא נדרים ונדבות ונותנים משקל השיער לצורך המקום
להדליק עליו שיעור ושמן ולשאר צרכיו, גם יש בנדבות חלק
לעניים ולצורכי צבור, ומכל זה העלו שהוא נדר גמור ואין ראוי
להקל בו עכ"ל. ונזכר גם בתשו' הרדב"ז ח"א סי' תקי"ג, והרדב"ז
נפטר של"ג.

מוכח שהיה נהוג לגלח את ראש הילדים בפעם הראשונה על
קבר שמואל הנביא ולהקדיש כסף כמשקל השער לצורכי הדלקה

על קבר שמואל ולשאר צורכי ציבור וצדקה, וקוראי הדורות
משערים שקבר שמואל נלקח מידי היהודים לפני שנת ש"ל.

*

נדרים ונדבות בקבר שמואל הנביא

המנהג להביא נדרים ונדבות לציון של שמואל הנביא, נזכר
לראשונה בשו"ת יכין ובוועז לר' שמעון בר שלמה דוראן (חי
בתקופת שנת ש"י), ונשאל בסימן ז' שיחידים שהתנדבו הקדש לכבוד
של שמואל הנביא, ואח"כ נפלה בית הכנסת והציבור דחוק מאד
אם מותר לשנות הקדשו של שמואל הרמתי לתקון בית הכנסת
עיי"ש. וכ"כ בשו"ת הרלב"ח סי' ג' בשנת רפ"ה, כי דרך בני
המלכות הזה [ארץ ישראל] ומלכות המערב [צפון אפריקה] לנדור
ולהקדיש בזה האופן שאומרים כך וכך לאדונו שמואל ע"ה, ופי'
לשונם כפי הסכמתם הוא להקדש אדונו שמואל, וכוונתם כפי
מה שראינו היא שמביאים נדריהם ונדבותם לבית ציון הנביא
עליו השלום, ושם מדליקין שמן ושעוה לכבודו, והנותר מן הכל
נותנים אותו ביד הנאמן על ההקדש הנזכר, והוא מוציא אותו
לכבוד ספר תורה ולכבוד בית הכנסת הי"ג [ה' ירחיב גבולו] של
העיר הקודש ירושלים.

*

הדלקת נרות בקבר שמואל הנביא

ר' יצחק ב"ר מוסא, מעולי צפון אפריקה, תיאר באיגרתו
לאביו משנת ש"א את ההשתטחות על קבר שמואל הנביא
בדברים אלה: והיו באים אנשים ושיירות הרבה מדמשק וממצרים
לבקר, ונתקבץ הכל ביחד ונלך למצבת שמואל הנביא ע"ה,
ונדליק עליו בכל לילה קרוב לשני קנטרין של שמן וכמו שני
קנטרין של שעוה עכ"ד.

וראה בספר מסעות א"י שהביא כמה מכתבים מימי הראשונים
הרמב"ם ורבינו שמואל ב"ר שמשון ותלמידי הרמב"ן, שמסביבות
ירושלים ומסוריא וממצרים באים עם גדול להשתטח על קבר

שמואל הנביא, ונוהגים היהודים ההולכים שם לקנות שמן לתת אותו לבית הכנסת ההוא, וכן העיד רבינו עובדיה מברטנורא בשנת רמ"ח שעל קברו של אדוננו שמואל הנביא ביום מיתתו כ"ח אייר באים מכל הסביבות להשתטח שם, ומדליקין עליו אבוקות גדולות מלבד מה שמדליקין עליו נר תמיד.

מוכח שבימי הראשונים היה המנהג לעלות לקבר של שמואל הנביא ולהדליק שם נרות. ומכך יש אולי לשער שכשם שהדלקת הנרות היה מנהג קדום כך מנהג תגלחת על קברו ה' מנהג קדום ונפוץ אף הרבה מאות שנים לפני זמנו של הרדב"ז. והרמז ששמואל הנביא הובא ע"י אמו למשכן ה' בגיל כ"ד חודש (שמואל א' א' כ"ג).

*

מנהג תגלחת על ציון של הרשב"י

מקור הדברים הוא מהרח"ו שכתב בשער הכוונות דף פ"ז ע"א והמנהג שנהגו ישראל ללכת בל"ג בעומר על קברי רבי שמעון בר יוחאי ורבי אלעזר בנו הקבורים במירון, ואוכלים ושותים ושמחים שם, ראיתי למורי האר"י ז"ל שהלך לשם בל"ג בעומר הוא וכל אנשי ביתו וישב שם שלשה ימים. וזה היה בפעם הראשונה שבא ממצרים, אבל אינני יודע אם אז היה בקי ויודע בחכמה הנפלאה שהשיג אחר כך. והרב רבי יונתן סאגיש העיד לי שקודם שהלכתי ללמוד אצל מורי ז"ל, הוליך רבינו האר"י ז"ל את בנו הקטן לשם עם כל אנשי ביתו, ושם גילחו את ראשו כמנהג הידוע, ועשה שם יום משתה ושמחה וכו', וכתבתי כל זה להורות כי יש שורש במנהג הנ"ל, עכ"ל.

וכ"כ בפרע"ח שער ספירת העומר שער ז', ספר נגיד ומצוה דף ס"ד, משנת חסידים מסכת אייר אות ז' וסדר הכונות ומעשה נסים קושטאנדינא ת"פ דף ד' ע"ב באיזה שינויים. מוכח שתגלחת במירון מנהג קדום. ואולי יש לשער שאנשי ירושלים הלכו לקבר של שמואל הנביא, והרדב"ז חי כמה שנים בירושלים, ואנשי צפת והגליל הלכו לקבר הרשב"י.

(ופלא שבספר סדר היום (להגאון רבי משה מכיר מחכמי הספרדים בימי האר"י) לא הוזכר כלל מענין השתתחות ותגלחת בל"ג בעומר ודו"ק).

וכן העידו כותבי קורות הדורות כאשר העיד בספר טל ירושלים (למהרי"ל פלטישאן, מחסידי טשארטקוב) עמוד ל"ח, וח"ל ואגב זה אדבר מענין קטנים, תגלחת שלהם שקורים "חלאקין", ופעה"ק בימי הקיץ הספרדים הולכים על קבר שמעון הצדיק, ובימי החורף לוקחין הקטן לביהכ"נ או לביהמ"ד ועושים התגלחת בשמחה ומשתה, מה שאחינו בני ישראל בחוץ לארץ אין יודעים מזה כלום, ואנשים פשוטים עמי הארץ אם באים לכאן שואלים מה העבודה הזאת לכם, כאילו אין בזה שורש. לאחר שהוא מביא דברי "שער הכוונות" הוא תמה, אדרבה קשה למה אין נוהגין כן בחוץ לארץ, הלא גן המלך הנ"ל כותב מנהג של א"י ג"כ, משמע שבחוץ לארץ נוהגין כן, וכתב והנה כשהייתי במירון היו אומרים שהיו בערך שבעים קטנים, מהספרדים והאשכנזים, אשר הביאו אותם ממקומות הסמוכים למירון, וכל איש חוטף הקטן שלו מתוך השמחה על כתפיו, והקטן יושב כך, ואביו רוקד עמו, וכל המשפחה באים עמו על שמחה זו למירון, ומי שהוא מהמשפחה חוטף הקטן על כתפיו ורוקד עמו איש מאיש בתוך הרקידה, וזה הדבר נתעכב לא שעה אחת ולא שתיים, רק לפי גודל השמחה, וכולם יחד, ספרדים ואשכנזים, רוקדים ברקידה עם הקטנים על כתפיהם, ומומרים בשירות ותשבחות, ובעלי כלי זמר מנגנים בכלי שיר, ומה שהקטנים יושבים כך על הכתף זה אינו מדרך הטבע רק מי שיש לו הארה, מרגיש ממש שזה כח הצדיק רשבי שרוצה בהשמחה ונהנה ממה שמגדלים השמחה ביותר מטבע האנושי, ונהנה הילדים יושבים במרכב על הכתף ואוחזין בו בידיהם שלא יפלו מגודל הרקידה, ובעיני ראיתי כמה קטנים מגודל השמחה שלהם לקחו הידים והכו כף אל כף, והיו יושבים כך, והיו מרקדים עמם, וזה אי אפשר להיות ע"פ הטבע, ואביו ואמו של הקטן, עושים לקטן שלהם כתונת חדשה ומלבושים חדשים, אפילו מנעלים חדשים מחוט ועד שרוך הנעל, הכל חדש, חגורה חדשה יארמילקע עם שפאניר, ועושים לו מלבוש עליון לאביל עם שפאניר על הקאלנר ועל הארביל, ועל הארביל מאחוריו נתפר משפאניר אותיות "לכבוד רבי שמעון בן יוחאי". אחר הרקידה והשמחה הולכים כל העולם שבשם בשמחה ובכלי זמר כנ"ל, לרבי יוחנן הסנדלר, ושם עושים

על קברו התגלחת ברבות עם בשמחה וחוזרים בשמחה לשמחת רשב"י, ומי שהוא במירון מרגיש בחוש שהשמחה הוא בכוח הרשב"י, עכ"ד.

וכ"כ בקובץ אחיאסף (וורשא תרס"ד) אות י"ד, ירדנו ובאנו אל תוך בית המדרש, ולפני מראה מפליא בתוך הרעש וההמולה של ההמון אשר בבית, מתאספים יהודים שונים, ועל זרועותיהם ילדים קטנים, בני שלש הלבושים מכנסים יפים וקפוטות קטנות ונקיות, ועל ראשיהם מצנפות עגולות, מוחהבות בשפתן, העשויות לכבוד ההילולא והתספורת. מתחת למצנפת הילדים נשקף סבך של שערות הראש והפיאות בלתי מסורקות, האבות מחלקים יין, מגדנות וממתקים לכל עובר. ויהודי אחד מגבאי הבית ניגש ובידו מספרים, ובוהירות בדברי פיוס לילד, הוא מתחיל לגזוז את קצות פאותיו, הילד מרוב פחד ותמהון מתפרץ בככי גדול. השערות נסתפרו ונפלו ארצה, וככלות הספר את עבודתו בירך את האב לאמור, יעזור לך ה' ובנך יהיה יהודי כשר ועובד את השם יתברך.

וכ"כ הגאון רבי שלמה צוקער מהאלאס במכתב הנדפס בספר שיירי מנחה סי' י' אות ה', בשנה זו זכיתי להיות בל"ג בעומר על ציון המצויינת קודש הקדשים דרשב"י זי"ע במירון, וראיתי שמה בעיני כל הלילה עד חצות היום ערב שבת קודש השמחה והריקודים בתופים ובמחולות ממש כשמחת בית השואבה, וכאור הבוקר באו חסידים ואנשי מעשה לבושים בבגדי שבת עם בניהם הקטנים, ושם גיזו את ראשם ומכבדים את כל אר"א שיגלח קצת את בנו ולברכו שיזכה לגדלו שיהיה ת"ח יר"ש, ומחלקים מיני מזונות ומברכים לחיים לאבי הקטנים שיגדלם לתורה ויר"ש, והאבות לקחו את בניהם הקטנים על כתפיהם וכך היו מרקדים ומזמרים עמהם שעות הרבה.

וראה במסעות ירושלים (מונקאטש סדר יום השמיני), אחר הדברים האלה הובא לביהמ"ד תינוק בן שלש שנים, והמנהג לגלח שערותיו בל"ג בעומר כמו במירון שמביאין על הציון הקדוש דרשב"י זי"ע הילדים של בני ג' שנים לספר ולגלח שערותיהם שמה בשמחה ובטוב לבב. ואביהם של הילדים הולכים במלבושי שבת והשטריימל על ראשיהם, ועושין ריקודים נפלאים ומשבחין ומפאריין ומעריצין

ומקדישין וממליכין את שם האל המלך ית"ש בשלהבת קודש, אשרי הזוכה ורואה בשמחתם, והילד היה לבוש בבגדים נאים, יפה עינים וטוב רואי בצלם אלקים, פיאות ראשו מתוקנים, וגילוהו אותו בביהמ"ד וחילקו מיני מזונות עם משקה ובטוב לב רקדו במחול, והאב לקח הילד ובין כתפיו שכן, וגם קרוביו וכהנה לקחוהו על הכתף ורקדו עמו סביב סביב, ומאוד היה נחמד למראה עינינו תמונת קודש הלזה המתנשא לכל לראש משמחת לב ומאירת עינים. וכדאי להוליד בנים אשר יראת ה' חופף על פניהם ולשמוח עמם בשמחה של מצוה ואהבה כזו כי הם חיינו ואורך ימינו.

ועיין בשו"ת משפט צדק (להגאון רב שמואל גרמזאן רבה של ירושלים בשנת ת') סי' ע"ד כתב, ואני לא ידעתי מה שורש מצוה יש להסתפר על קברי הצדיקים, והלא אפילו הביקור בבית הקברות להשתטח על קברי הצדיקים, איני יודע מה מצוה יש בדבר, ואמנם הבית יוסף אורח חיים סוף סימן תקס"ח הביא בשם מהר"ל בתשובה סימן קי"ח, אודות אשה שנדרה ללכת לבית הקברות וכו', אך גם הוא לא פירש מה מצוה יש בזה. לולא שכתב מהרח"ו שיש עיקר בביקור על קברי הצדיקים, אבל להסתפר לא שמענו עכ"ל. וכנראה דרך אצל ציון הרשב"י, שמעון הצדיק ושמואל הנביא אלו היו הקבלה לעשות שם תספורת ולא על כל קברי צדיקים.

*

המנהג בירושלים ברוב עם

ח"ל הגאון רבי אברהם הלוי בשו"ת גנת ורדים בקונטרס גן המלך סימן ס"ב, שמותר להשהות תספורת ראשונה שעושים לקטן בשמחה ושירים, לעשותה בחול המועד, ואף על פי שאסור להסתפר במועד, מותר לגלח הקטן אפילו על ידי אומן ישראל, וכמו שפסק מרן בשלחן ערוך סימן תקל"א ס"ו שמותר לגלח הקטן בחול המועד, ע"כ. וכן הסכים בשו"ת דבר משה חלק א' חלק אר"ח סימן מ"ה ע"ש. והגאון רבי יונה נבון בשו"ת נחפה בכסף חלק ב' דף ז' ע"ג כתב שכן נתפשט המנהג בעיה"ק ירושלים להרבות שמחה בתופים ובמחולות בתספורת הראשונה של הקטן, בשביל חיבוב מצוה של הנחת פיאות הראש, ועושים זאת על ידי ספר אומן ישראל בחול המועד. ויש למנהג זה על מה לסמוך ע"ש. וכ"כ הגאון רבי מיוחס

בכר שמואל בספר מִזְבַּח אֲדָמָה דף ז' ע"ד ע"ש. וכ"כ הגאון רבי יוסף מולכו בספר שלחן גבוה סימן תקל"א סק"ג, שהמנהג פה בירושלים לעשות כן בשמחה וגילה בימי חוה"מ בבית הכנסת כדי להגדיל את השמחה במועד ומצוה נמי איכא בכך עכ"ד.

וכ"כ בשע"ת סי' תקל"א סק"ז שמנהג ארץ ישראל שעושים שמחה בתגלחת הראשונה של קטן שמחנכין אותם במצוה להיות לו פיאות הראש.

וכ"כ בספר התקנות (ירושלים תרמ"ז) שנהגו לגלח הקטנים במועד בביהכ"נ בשמחה גדולה ע"י ספר ישראל עני.

*

המנהג שנתפשט ע"י הבעש"ט ותלמידיו אחריו במשך הדורות

המנהג לגלח במלאות לילד שלש שנים, והזמן שמספרים הילד לראשונה לא נתבאר בשו"ע ובפוסקים. אך בספר סדר תפלה למהרי"ד (נכד הצי"צ) כתב שזה שמבואר בפע"ח שהאריז"ל גילח בנו בל"ג בעומר, ה' במלאות לו ג' שנים. וכן נתפשט המנהג באה"ק וברוב קהלות החסידים והעולם.

וכ"כ בלקו"ש חכ"ב עמוד שכ"ט הגם שלא מצינו בהדיא לספר בן שלש שנים, אבל בכלל מנהגים שכותבים כ"ק מו"ח אדמו"ר הם מקבלה במשפחת הרב מדור דור.

המנהג שהתחלת התספורת נעשה ע"י צדיקים, שכן הבעש"ט חנך את הילד בעל התניא בגיל שלש בגזיות השערות, ונתפשט המנהג כן, שדבר זה מסייע לקדושת הילד שיהיה מוכשר לקבל כל דבר שבקדושה.

והרבה מקומות נוהגים לספרו ביום מלאות ג' שנים, אך לא בפומבי ובמעמד רבים אלא ביחידות בלי שום חגיגה. ושמעתי מפי זקנים יוצאי אונגארן שהי' מספרים את הילדים ללא עסק מיוחד, ולפיכך אין נמצא כ"כ מנהגים אלה, אולם הבעש"ט ותלמידיו הק'

והנלוים אחריו נהגו לעשות הדבר בעסק גדול לכבוד חינוך הילדים במצות פיאות הראש. וראה בהקדמת נטעי גבריאֵל לשבועות שהבאתי שהגה"ק בעל התניא אמר שמנהגי מורינו הבעש"ט זי"ע הם הלכה למשה מסיני עיי"ש. וראה באמרי פנחס (הוצאת ירושלים) עמוד קל"ו אות רכ"ב שכיון שמנהג ישראל תורה, כשם שיש ע' פנים לתורה, יש ע' פנים למנהגים.

לעומת זה הספרדים מגלחים מהן בן ד' או בן חמש או שש או שבע, ועושין מזה עסק גדול עם כלי שיר. ובמדינות רוסיה הרבה נוהגים בהיותו בן ד' שנים ויש מהם בגיל שני שנים.

ובספרי מנהגי אשכנז לא נמצא זכר ממנהגי תגלחת לא בראשונים ולא באחרונים, וכ"כ כתר שם טוב (גאנין) עמוד תקצ"א ובאלו הארצות (לאנדאן) לא נודע להם מנהג זו.

וחכ"א אמר לי שהטעם שבאמת לא היו עושין שום חגיגה ביום תגלחת, שחששו לחוקות הגוי שהיו נוהגים כזה, שישנם אומות ועובדי אלולים בקצה העולם שנוהגים כך לגלח בשנה השלישית שערות ילדיהם, אך לדעתי חשש זה מופרך לגמרי, ראשית שאין מקום לומר שחכמי אשכנז ידעו מכת זו שמתנהגים כן בקצה תבל. ושנית, הלא הבדל עצום וגדול מאד יש בין מנהג קרוש זה לבין מנהג עכו"ם, משום שמנהג זה הרי מטרתו לא הגילוח כשלעצמו אלא השארת הפיאות שהיא מצוה מן התורה שהוא עיקרו ותוקפו של המנהג, אולם מנהג העכו"ם עיקרו לגלח כל פיאות, ולכן אין לכך שום דמיון ח"ו. ואדרבה עשיית הפיאות תקנו להיפוך כמ"ש הרמב"ם ספר המצות ל"ת מ"ג ובספרו הל' עכו"ם פ"ב ה"א אין מגלחין פיאות הראש כדי שלא נתדמה לעובר ע"ז כי בן עושין כומרי ע"ז שהי' מגלחים שער הצדעים לבר, וכ"כ בחינוך מצוה רנ"א עיי"ש, וא"כ בזה שאנו משאירים פיאות הראש אנו נוהגים היפוך מנהג עכו"ם, ומצוה עלינו להבדיל מחוקת הגוי לספרו ע"מ להשאיר לו פיאות הראש כמו שמצינו שמצוה לאכול חמים בשבת כדי להוציא מלבן של צדוקים (וראה בטור י"ד סי' קפ"א ובב"י וד"מ שם וטו"ז סק"א ושו"ת פנים מאירות ח"ב סי' ע"ט).

וראה באבן עזרא פרשת קדושים שכתב טעם הרמב"ם, והוסיף עוד טעם וז"ל ואחר ששער הראש והזקן לתפארת נברא, אין ראוי להשחיתו. והוסיף בזה ענין שאין להשחית הזקן מטעם היותו תפארת לאדם, וכ"כ הספורנו וז"ל והיות שמדרכי האל שלא נחלל גופנו, אמר לא תקיפו, שלא נחללם בהקפת הראש כמעשה שוטים ושיכורים או כומרים, עכ"ל. הרי שורש איסור הקפת הראש משום שיש בזה משום התבוזות לאדם.

וכעין דבריהם כתב גם הנצי"ב בפירושו העמק דבר וז"ל מנהגם היה להישמר בשערות הראש והזקן, כמו שעוד היום מנהג בני ישמעאל כך. ומי שהוא איש המעלה משמר ביותר שלא יגע באיזה שערות הפיאות והזקן לרעה. ומי שאינו במעלה כל כך אינו משמר הרבה. אבל מכל מקום חרפה הוא להסירם לגמרי, וזהו סימן עבדות, מי שנמכר לעבד בעליו מסיר פאותיו וזקנו שיהא נראה כנער. והזהיר הכתוב לישראל שלא יהיו נמכרים לפרנסה, באופן שיקיפו פאת ראשם או ישחיתו זקנם עכ"ד.

נמצא שע"י תגלחת אנו מקיים רצון הבורא אשר בחר בנו מכל העמים להיות לו לעם סגולה וגוי קדוש.

*

הולכת הבן לחדר

מקור להוליכו לחדר בג' שנים ללמוד אותיות התורה, הוא מדרש ילקוט (תהלים רמו תתלי"א) א"ל הקב"ה לאברהם אבינו ע"ה חייך כשם שאתה יושב ואני עומד, כך עתידין בניך בני ג' שנים וד' שנים לישיב בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ואני נצב עליהם. ולכאורה עד בן חמש אין מוליכין לבית הספר כמ"ש בסמ"ג ובהג"מ וש"ע הרב הל' ת"ת פ"א ה"א. א"ו שהמנהג שאותו היום של התחלת הלימוד בבן ג' שנים היה בבית המדרש, ואח"כ ממשיך האב ללמדו בביתו.

סדר חינוך ילדים מנהגיו נובעים מבית מדרשם של חכמי אשכנז הראשונים כגון רש"י, מחזור ויטרי, הרוקח, ראב"ה, רבינו אפרים בן רבי יעקב מבונא, כלבו סי' ע"ד ואורחות חיים ח"ב סי'

ג' כתב ע"ז "המנהג הזה היה מנהג קדמונים והיו נוהגים אותו זקני ישראל בירושלים ועד היום נוהגים אותו במקצת מקומות" עכ"ל, והרוקח סימן רצ"ו כתב ואל ישנה אדם מן המנהג.

ופלא שבכל ספרי מנהגי אשכנז האחרונים כגון מנהגי וורמייזא ומהר"ל לא הביאו מנהגים אלו. אכן בפוסקים ה"ה בח"י סי' תצ"ד סק"א וא"ר סק"ג הביאו, ובמקור חיים שם כתב שכן נוהגין בקצת מדינות. וכן היעב"ץ מביאו. ובספרו מגדל עוז מתרעם למה בטל המנהגים אלו ונדפס דבריו בפנים פרק כ"ב.

ראה בקונטרס ברנטשפיגל (שחיברו הרב ר' משה איש ירושלים נדפס בפראג ש"פ בלשון דייטש בשביל הנשים והמון העם, והספר נתפשט כאשר הביאו בצוואת ר' משה חסיד מפראג בשנת ת"ס שמי שאינו יודע ללמוד יש לקרות בספרים כגון הנדפס בלשון אשכנז כגון בראנטשפיגל, וכ"כ בסוף ספר ראשית ביכורים לרבי חנוך העניך פפר"מ תס"ח שיהא בקי בספרים שנדפסו בלשון אשכנז כגון בראנטשפיגל). שהביא בשם ספר שבילי אמונה (להרופא ר' מאיר אלדבי חי בשנת ר"א) וז"ל כשמוליכין תינוק אצל רבו בפעם ראשונה, אופים בשבילו ריקים משוחים בנופת ודבש, כדי שתחשק נפשו בתורה, וכשנותנים לו הרקיקין יאמרו ברחילו ורחימו בוז הלשון יתן השם וכשם שהרקיקים מתוקים כך ימתקו עליך דברי תורה ויהיו כדבש על לשונך וכנופת על שפתותיך. שמע בני, למד בחשק ואתן מעדנים לנפשך ותמצא חן ושכל טוב בעיני הבריות, ע"כ. וכתב עוד התחיל התינוק ללמוד בפעם ראשונה, מפייסין אותו ומחניפים לו ורבו זורק לו פירות שיהיו נופלים מלמעלה ואומר בשעת מעשה הרי מלאך זרק לך את זה כדי שתלמד בחשק, או על שלמדת בחשק ומתוך כך יתרגל לכוון לבו לשמים ויתמלא יראה ופחד מפני שמו יתברך, עכ"ד.

ולהכי המנהג בכמה קהלות כאשר מוליכים הילך בן שלש לחדר זורקים לו סוכריות ואומרים לו שמלאך מיכאל זורקים, שמכיון שלומד תורתו של הקב"ה הרי זו זכות למלאך מיכאל לעשותו להילך שילמוד אותה התורה שלמד משה רבינו מפי הקב"ה.

הרי דגם באשכנז אישרו וקיימו המנהג להכניס הילד בפעם ראשונה לחדר כדי שנפשו תחשוק לתורה, ואין מובן מפני מה לא מצינו בספרי מנהגי אשכנז את המנהגים הללו.

וראה בספר שבט מיהודה (להרה"ק רבי אברהם איגר) פ' נח, דבר תורה שאמר הרה"ק רבי אברהם איגר בהגיע נכדו לגיל ג' שנים בהתחלת לימוד אותיות התורה.

ובהיותי מזה יש לבאר מפני מה לא תקנו ברכה להאב בשעה שמתחיל ללמוד עם הילד תורה. ובספר העיטור שער שלישי הל' מילה דף נ"ג ע"א כתב וז"ל מברך האב להכניסו, ולפי שהאב מצווה על בנו למולו ולפדותו וללמדו תורה ולהשיאו אשה הוא מברך, כי מיום הולדתו ואילך מצוה מוטלת עליו להכניסו בברית ותורה ומצות להשיאו אשה וברכת האב על הבן הכל הוא, אלא שהעם העומדין משלימין לו הברכה ואומרים כשם שנכנס לברית כן תכניסוהו לתורה ולחופה ולמעשים טובים, ופי' בשער החדש אות כ"ה שבאמת צריך האב לברך גם להכניסו לתורה ולחופה אלא שהעומדים שם משלימין. ובוה א"ש שבמחזור ויטרי ורבינו אפרים כתבו שבסעודה שעושין בהתחלת לימוד חומש, המסובין מברכין את הילד כדרך שמברכין אותו בברית מילה, והכוונה שע"י ברכת העומדים נשלים ברכת האב, מברכים אותו בשם ה' בבואו אל בית ה'.

*

צא ולמד מה גדול כח תשב"ר, מהמסופר על הגה"ק רבי יוסף חיים זוננפעלד זצ"ל שביקשו ממנו מכתב המלצה עבור תלמוד תורה אחר בירושלים, שהיה בו כבר חינוך של פשרות. ושאל את המנהל האם יתכן מהחינוך שמקבלים בבית ספר זה, שיתגדל ילד שיהיה ראוי להיות משיח. והשיב לו הלה בשפה רפה שהוא מסופק. ונענה חינוך בבית ספר שאין הילדים יכולים להתגדל להיות משיח אינו תלמוד תורה. חכמינו ז"ל דרשו על הפסוק (תהלים ק"ה) אל תגעו במשיחי, אלו תינוקות של בית רבן (שבת קי"ט ע"ב).

וידועים דברי הרמב"ם בפירוש המשניות (סנהדרין פרק חלק)

בד"ה וכת חמישית, נער קטן הביאודו אל המלמד ללמדו תורה וזהו הטוב הגדול לו וכו', אלא שהוא למעוט שניו וחולשת שכלו אינו מבין מעלת אותו הטוב וכו', לפיכך בהכרח יצטרך המלמד שהוא יותר שלם ממנו, שיורז אותו על הלימוד בדברים שהם אהובים אצלו לקטנות שניו, ויאמר לו קרא ואתן לך אגוזים או תאנים, ואתן לך מעט דבש, ובוה הוא קורא ומשתדל וכו', והאריך שם לפי גדלות הנער מה שמטיח לו עבור הלימוד עיי"ש.

וכ"כ מנורת המאור נר ג' פ"ה, ובספר המוסר להר"י כלץ פרק גידול בנים, וצריך לפייסו בדברים שיראה שאוהבם התינוק ומתאוה להם, לפי שילך בסבר פנים יפות ללמוד, וכשיגדיל וימאס במתנות הקטנות הראשונות יתן לו אחרות כפי תאוותו, וכשיהא גדול וימאס כל זה יחזור לומר לו למוד תורה כדי שתשב בראש עיי"ש.

הדברים הללו הם יסוד מוסד בדרכי החינוך, ונוסף ע"ז יש לעשות עסק גדול בהכנסת הילד לתורה, שזה מוסיף לו חשק ורצון, ובפרט בדור האחרון כאשר נותנים לו תשומת לב מרובה, מכניסים בלבו השתוקקות וחפץ לב. וראה בפנים הספר פרק כ"ג ס"ב.

*

גודל מעלת תינוקות הלומדים א"ב

בספר חסד לאברהם (להגה"ק רבי אברהם אזולאי ז"ל) מעיין שני נהר כ"ב שהמלאכים נוטלים האותיות של א' ב' וכו' של התינוקות אף שהם בלי צירוף תיבות, איתעביד מיניה רוחא ע"י הוצאת פיהם וסלקא לעילא ומעלים אותם אל סוד היחוד העליון עיי"ש.

*

סדר לימוד חומש ויקרא מבן חמש ולמעלה מנהג מימות התנאים, ופרטי הענין יתבארו ברצותו ית"ש בפרק כ"ד.

נטעי גבריאל

על

תגלחת הילדים

פרק א

תספורת הבנים וזמנה

א. מחנכים הבנים במצות לא תעשה של "לא תקיפו פאת ראשכם" א), ולכן המנהג ברוב תפוצות ישראל כשמספרים את הבנים

א) תגלחת סימן ועדות לבן ישראל כמו שאחז"ל (מדרש איכה ב' י"ג) עה"פ בתולת בת ציון, ושיר השירים עה"פ צאינה וראינה בנות ציון, וילקוט שמעוני שם רמז תתקפ"ו בנים המצויינים במילה ובתגלחת ובציצית, הרי שפיאות הם סימן לאות שהוא בן ישראל, כמ"ש הרמב"ם הל' ע"ז פ"יג ה"א ובספרו מורה נבוכים ח"ג פל"ז, חינוך מצוה רנ"א וטור יו"ד סי' קפ"א שעיקר טעם לאיסור לא תקיפו כדי להרחיק ממנו ולהשבית מבין עיניו ומכל מעשינו כל ענין ע"ז שכומרי ע"ז הולכים כן עיי"ש.

וכ"כ כ"ק אדמו"ר מהרי"ץ מליובאוויטש זצ"ל במכתב, גזירת השערה (אפשרעניש) הוא דבר גדול במנהגי ישראל, ועיקרו הוא בחינוך השארת פיאות הראש. וכ"כ בספר שפע חיים (מכתבי תורה) ח"ה סי' שניז, שע"י גילוח השער, אנו מחנכין אותו שלא ילך בחוקות הגוים המגדלים בלוריות, ואנו רוצים לחנכו מלבד חינוך לתורה גם למנהג ודת ישראל, שילך כדת משה וישראל שלא ילך בחוקות הגוים עיי"ש.

בפעם הראשונה כשמלאו להם שלש שנים (ב) עושים להם פיאות, ותספורת זאת נקראת חאלאקע (ג).

וראה בקונטרס ויגד משה, שבעת הגילוח היה אפשר להקטן ליקח התער ולגלח הפיאות, וכשהאב אומר לו שאסור לעשות כן, בזה נתחזק במצות לא תקיפו.

וכ"כ בספר שמע ישראל אות י"ט, דיש לחנך הנער במצות פיאות הראש, ואז גם כי יזקין כלומר שיהיה לו זקן לא יסור הזקן ממנו, וכ"כ בלקו"ש ח"ז עמוד ש"ג שמחשבים התספורת לענין חינוך בקודש, והתחלת חינוך שהוקדשה מכמה שנים ודורות בודאי שמעוררת המשכה מלמעלה על המחנך.

(ב) מקור לשלש שנים, ציינו למדרש תנחומא (פ' וירא כ"ב ג'), אמר אברהם לה (לשרה) את יודעת כשאני בן ג' שנים הכרתי את בוראי, והנער הזה גדול ולא נתחנך, ויש מקום אחד רחוק ממנו מעט, ששם מחנכין את הנערים, אקחנו ואחנכנו שם, אמרה לו לך לשלום ע"כ. וכ"כ בפסיקתא זוטרתי מי מנה עפר יעקב מי יכול למנות מצות שעושין ישראל משעה שנולד עד שעה ששב לעפרו, כשנולד אמו שומרת ימי לידה, אם זכר נימול לשמונה, בן חודש והוא בכור נפדה בחמש סלעים, בן שלש אביו מחנכו לתורה. וכן במדרש תנחומא תצוה עה"פ הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשועים (ירמיה ל"א י"ט), מהו ילד שעשועים, כבן שלש כבן ארבע שהוא מתחיל להשיח ומשתעשע לאביו.

וכתב בספר עטרת ישועה מועדים דף ל"ג ע"א, טעם למנהגן של ישראל שמגלחין שערות ילדים בעת שנתגדלו ונעשו בני ג' שנים, ובא"י המנהג לגלח הילדים ל"ג בעומר הלולא דרשב"י ע"ה על הציון הקדוש, יש למצוא רמז לזה בתורה כי והתגלח (ויקרא י"ג ל"ג) כתיב ג' גדולה לרמו בעת שנתגדל הילד ונעשה ג' שנים או צריך לגלחו, והפסוק הזה הוא פסוק ל"ג להורות שמגלחין אותו ביום ל"ג בעומר, והוא מקור טהור למנהגן של

ישראל, ומובא בפע"ח וז"ל בהעיד לי הרי"ס שהלך שם לגלח את בנו ועשה שם משתה ושמחה.

וראה גם לבעל מגן אבות מקאפוסט הנדפס בקובץ יגדיל תורה חוברת מ"ה, תורה שאמר בתגלחת נכדו, והעיר שלא נזכר זה בשו"ת ובשום מקום, וגם בסידור יעב"ץ שחושב הנהגות האדם עם בנו מיום הולדו, לא חשב ג"כ ענין תגלחת הנער של ג' שנים, ובכתבי האריז"ל מבואר שהאריז"ל הלך לכפר מירון על קבר רשב"י ור"א בנו לגלח את בנו, ומשמע שהיה זה בהיותו בן ג' שנים, עיי"ש שמבאר הענין עפ"י חסידות. וכן בשו"ת ערוגת הבושם או"ח סי' ר"י העיד שכן מנהג חסידים ואנשי מעשה להמתין בתגלחת בניהם הקטנים עד ג' שנים, וסמך לזה ממה שאמרו במדרש קדושים עה"פ וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל, הכתוב מדבר בתינוק, כי האדם עץ השדה, ונאמר שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל, שעדיין אינו יכול להגיד ולדבר היטב, ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קודש שאביו מקדשו לתורה, הילולים לה' שאז מתחיל ללמוד פסוקי תורה, ומכאן גם לענין מצות חינוך בהנחת הפיאות, ויתר המצות כשמתחיל להיות בר הבנה עיי"ש, ומקורו מאור החיים הק' שם, וכ"כ שו"ת מהר"ם בריסק ח"ב סי' צ"ח ושו"ת אפרקסתא דעניא סי' קס"א.

וכ"כ בספר מטעמים ערך שערות ואוצר מנהגי ישורון טעם למנהג שאין מגלחין השערות מתינוק עד שמתחיל לדבר, משום דאיתא בגמ' (סוכה מ"ב ע"א) תינוק שמתחיל לדבר אביו מלמדו תורה, מהו תורה, תורה צוה לנו משה וגו', וע"כ הוא מקדישו לשמים, וכתוב (דברים י"ח ד') ראשית גז צאנך תתן לי, וישראל קרוין צאן, וע"כ כשמתחיל לדבר ומכניסו לקדושה נוטל ממנו שערותיו ונותן דמיו לשמים, ואז ג"כ מחנכו למצות ומשייר לו פיאות ועושהו יהודי שיהיה ניכר לכל שהוא תינוק יהודי.

וראה גם בספר שערי הלכה ומנהג ח"ב סי' רצ"ו, ע"ד מקור לתספורת בן ג', אף שלא שמעתי בפירוש בנדו"ז, אבל בכלל מנהגים כיוצ"ב שכותבם כ"ק מו"ח אדמו"ר הם בקבלה במשפחת הרב מדור דור, ועוד ועיקר שכמדומה מנהג זה פשט הדבר בכל ישראל, ע"ד לשון הרמב"ם הל' ממרים פ"ב ה"ב.

ב. יש נוהגים שבשלוש שנים הראשונות אין נוגעים בתספורת שערות ראש הבנים (ד), אפילו בשביל לתקן וליפות אותן (ה).

וכ"כ תורת א' (שאפראן) ח"ד סי' פ"ח, מה ששאלת האיך עושים אצל חסידים תגלחת הילדים ביום מלאות להם ג' שנים לאי"ט, באמת אין אני יודע בזה מנהג קבוע, רק בארץ ישראל הוא יום טוב גדול, ומקורו עוד בכתבי מרן האריז"ל, ושם אין עושים זה ביום מלאות ג' שנים, אך את זה ידעתי שאצל אדמו"ר הגה"ק בעל מנחת אלעזר זיע"א היו עושים שמחה גדולה כאשר היו מגלחים את נכדו שיחי', והיה נוטל אחר כך הילד על ברכיו ללמוד עמו איזה אותיות מאתוון קדישין. ומאד מאד צריך לחנך כבר ילדי שעשועים בשיחות ראשונות באמונת משיח, וכן נזכה לראות אורו בקרוב עכ"ד.

וכן בשו"ת מספר הסופר ח"ב סי' מ"ט כתב, חפשתי ולא מצאתי לע"ע מקור מי שמביא מנהג זה לגלח התינוק בן ג' שנים, וכבר אחז"ל (ביצה דף ד' ע"ב) שלחו מתם אל תשנו ממנהג אבותיכם, והוא מנהג נכון מקורו טהור ע"כ. וכ"כ בסידור למהרי"ד ליאדי (להרה"ק רבי יצחק דובער נכד הצי"צ), טעם עפ"י חסידות למנהג לגזוז שער הראש לכן ג' שנים. וכ"כ מעשה יחיאל פרשת תולדות שכן מנהג העולם. וכ"כ שפע חיים חיה סי' שני', שכן המנהג פשוט אצלנו שביום שנתמלא ג' שנים גילחו אותו והכניסוהו לבית הספר ללמוד אותיות, ושכן נהג אביו הק' עמו בהיותו קטן עיי"ש.

ג) כ"כ בטעמי המנהגים עמוד רס"ט והוא מלשון הכתוב (בראשית כ"ז י"א) ואנכי איש חלק. ועוד טעם כתב בכתר שם טוב (גאגין) עמוד תקצ"א דתספורת בלשון ערבי הוא לקיא, חלאקה, וכן שגור בפי ההמון בארה"ק.

ד) כ"כ אג"ק כ"ק אדמו"ר מהריי"ץ מליובאוויטש ח"ב עמוד תל"ח, שכן מנהג ישראל הוא שלא לגלח את התינוק ולא ליגע בשערות ראשו עד מלאת לו שלוש שנים.

ה) כ"כ בספר כתבי ר' אייזיק (להרה"ג ר' אייזק שווי ז"ל) עמוד ע"ב עיי"ש.

ג. ילד שנולד בין השמשות, לכתחלה יש לספרו ביום אחרי שמלאו לו ג' שנים^(ז), והרצצה לספרו באותו יום יכול לעשות כן^(ז).

ד. ילד שנולד זמן מה לאחר השקיעה, יש להורות לספרו בתאריך של יום הקודם, ובפרט אם ההורים נוהגים כשיטת ר"ת ח^(ז).

ה. לכתחלה יש לספר את הילד בבוקר ט^(ז), אך אם ירצה יוכל לספרו גם בלילה י^(ז).

(ז) שהרי מקפידים שלא להקדימו.

ז) כיון דהוי ספק במנהג ישראל יש להקל, ובפרט באופן דלכמה שיטות היה עדיין יום, בודאי מותר. ועוד כיון שעיקר ראייה מערלה, ובערלה לא בעינן שלימות דקייל ביו"ד סי' רצ"ד ס"ד דנטע פחות מג' שנים דאם נטע מי"ד יום לפני ר"ה מט"ז באב עד ר"ה שנה ראשונה ועוד שתי שנים, נחשב כבר לג' שנים, הרי שא"צ מדויק ג' שנים. ויש להוסיף דאם הוא יום סגולה שבודאי דיש לעשותן באותו יום.

ח) כן נראה, לא מיבעיא בחו"ל שאף הנוהגים כשיטת הגאונים, מ"מ בכמה דברים נהגו להקל כשיטת ר"ת, אלא אפילו בא"י יש להקל בדברים כאלו.

ט) כן נראה שבבוקר אחר התפלה, עדיין ההורים, המשפחה והמשתתפים תחת רושם הקדושה והטהרה של עבודת הבוקר.

י) הנה החידיא במורה באצבע אות קליה ומועד לכל חי סי' ג' אות ג', דעתם שלא להסתפר אחר חצות היום שהוא זמן מנחה גדולה עת תגבורת הדינים, ולמעשה אין נוהגים כן, שכמה גדולים התגלחו בער"ש ויו"ט אחר חצות, שי"מ דלא קיבלו כן. וכ"כ שפע חיים מכתבים ח"ה סי' שני"ג, דהנה איתא בלחם מן השמים שהאריז"ל לא היה מגלח אחר חצות שהוא עת מנחה גדולה, שאז מתעוררים הדינים בסוד לא תחסום שור בדישו, ואפי' בער"ש היה נזהר מאד עיי"ש, אך גדולי הפוסקים והמקובלים לא אמרו כן במנהג האר"י, רק שלא היה מגלח אחר חצות, משום איסור מלאכה קודם

ו. לכתחלה יש לעשות את התספורת אחרי תפילת שחרית (א),
ובמקום שאי אפשר לחכות עד אחרי תפילת שחרית מותר לעשות את
התספורת לפני תפילת שחרית (ב).

ז. מי שחושש שתספורת השערות יזיק לבריאות הילד כגון חשש
הצטננות ח"ו, רשאי להניח לילד שערות ארוכות, ובלבד שיהיה ניכר
שהניחו לילד פאות (ג).

ח. ילד שמלאו לו שלש שנים בחודש אדר בשנה מעוברת, אם
נולד בשנה מעוברת נעשה בן שלש בחודש שנולד בו, ואם נולד בשנה
פשוטה נעשה בן שלש באדר שני (ד).

שהתפלל מנחה עיי"ש, וכ"כ שו"ת מנח"א ח"ד סי' י' שעיקר קפידת האריז"ל
היתה מפני תפלת מנחה. ועי' בפקודת אלעזר או"ח סי' תצ"ג שהאריז"ל
גילח בליל מ"ט לעומר עיי"ש, מבואר שאין קפידא לגלח בלילה. וכן עשה
מעשה רב הגה"ק מהר"ש ענגיל ז"ל שסיפר בלילה את נכדו הגה"צ רבי
אלחנן הלפרין שליט"א. וכן ראיתי שגדולי תורה נהגו לגלח בלילה.

יא) שו"ע או"ח סי' פ"ט ס"ג, וכ"כ בספר טל ירושלים ובספר שערי
ירושלים שער ט' ובבוקר אחר התפלה מגלח כל איש את בניו הקטנים
בשעה הראשונה.

יב) עפ"י מ"ב שם סקליו וסי' ר"ג סק"א, דלצורך מצוה גם קודם התפלה
מותר. ופשוט דאם אפשר דודאי יש להמתין.

יג) שערי הלכה ומנהג ח"ב עמוד ש"ג.

יד) עפ"י שו"ע סי' נ"ה סי"י וכל הפוסקים.

פרק ב

הקדמת התספורת

א. יש נוהגים להקדים ולספר את הילד בגיל תשעה חדשים א), ויש נוהגים להקדים ולספר את הילד כשמלאו לו שנתיים ב).

ב. המנהג ברוב תפוצות ישראל שלא לספר את הילד לפני שמלאו

א) כי כבספר היכל עבודת השם ח"ב ס"י קע"ט, ולא כתב המקור. וראיתי באיזה מלקטים שהביאו מלקט יושר עמוד צ"ז שכתב וז"ל והיה מתיר לגלח ראשו של תינוק שהוא זקן י"ג שבועות בח"י באייר (ל"ג בעומר) עכ"ל, והוכיחו מזה שמנהג תגלחת לילד הוא במלאות י"ג שבועות. וזה אינו, לבד שאין לזה שום טעם, אין מסתבר שיש כדאי להבליע מנהג זה בתוך התיבות. א"ו שהכוונה שמתיר התה"ד לגלח קטן שיש לו שערות גדולות שלא גלחום י"ג שבועות יותר מג' חדשים או מותר לגלח בל"ג בעומר, וזה הכוונה שהוא זקן שהשערות ארוכות מאוד.

ב) כי כשז"ת פעולת צדיק (להרב יחיא צאלח אב"ד בערי תימן) ח"ג ס"י רל"ו, שכן נהוג כשמתחילין לגלח לקטן כבן ב' או ג' שנים עושים סעודה ומחולות של שמחה, וכן שמע כמה פעמים ממו"ז עיי"ש. ובס"י רמ"ח כתב שכן מנהג העולם להשהות תגלחת עד חוה"מ וגם נוהגים להרבות בכלי זמר לשמחת המצוה. וכן מנהג פולין וליטא וכן מנהג גור ושעדליץ שאין קפידא לגלח לשלש שנים, רק אחר גיל שנתיים אם כבר יכול לשמור על נקיות גופו, כל תינוק לפום חורפיה דיליה, ואם נראה מגודל או מגלחין שערות ראשו לפני ג' שנים. ומנהג סקווירא לגלח שערות ראשו אחר ב' שנים. ובקונטרס ילקוט התספורת נמצא סמך לזה דכתיב (בראשית כ"א ח') ויגדל הילד ויגמל ויעש אברהם משתה גדול, ופרש"י לסוף כ"ד חודש, וכן אצל שמואל הנביא (שמואל א' א' כ"ב). וכ"כ אורחת רבינו שבעל קהלות יעקב לא הקפיד בנכדיו לגלח אחר ג' שנים וגילחם אחר גיל שנתיים.

לילד שלש שנים ג), ולא לאחר את התספורת לאחר שמלאו לילד ג' שנים ד), אכן באה"ק נוהגים להמתין ולאחר את התספורת כדי לספר את הילד בל"ג בעומר ביומא הילולא דרשב"י ונתבאר לקמן בפרק י"ב.

ג. כשאורך השערות גורם לילד צער, מותר לקצרים לפני שמלאו לו שלש שנים ה).

ג) כי כ"כ שו"ת ערוגת הבושם, שו"ת מהר"ם בריסק ושו"ת אפרקסתא דעניא סי' קס"א הנ"ל בפ"א אות ב' שאין לחנכו לפני ג' שנים כשהוא בבחינת ערלה, וכ"כ מעשה יחיאל פרשת תולדות, להתחיל ביום שנעשה בן ג' שנים, ושאל את הרה"ק מהרי"מ מגלינא ואמר לאחר שיהיה בן ג' שנים לחנך אותו בפאות עיי"ש. וכ"כ בספר אילה שלוחה מכתב כ"ו, שהעיד הגאון ר' נפתלי שווארץ בשם אביו הגאון בעל קול אריה זצ"ל, מקור לקפידא להמתין דוקא עד שלש שנים מפסוק שלש שנים יהיה לכם ערלים וגר', ומנהג ישראל תורה הוא עכ"ד. וכן הורה החזו"א ואמר שקשה לזכרון להקדים.

וכן מנהג רוזין להקפיד שלא להקדים התספורת לפני הגיעו לג' שנה, חוץ מימי הספירה שהקדימו או איחרו לספרו בל"ג בעומר. וסיפר לי מחר הגה"צ מערלוי שליט"א שהיה נוהג להביא את ילדיו להגה"ק מהר"א מבעלזא זי"ע לספרם במלאות להם ג' שנים, והקפיד לגלחם רק במלאות ג' שנים ולא קודם, ולאחד מילדיו שמלאו לו ג' שנים בתשעה באב ציוה לספרו למחרתו, ומופלא הדבר שהיה אצל בנו הרה"ג ר' זלמן שליט"א שמלאו לו ג' שנים ביום ג' אלול תשי"ז, שנה שנסתלק הרה"ק ביום כ"א אב, ציוה לספרו בל"ג בעומר הקודם עכ"ד.

ד) כי כ"כ שו"ת אפרקסתא דעניא סי' קס"א ושערי הלכה ומנהג ח"ב עמוד ש"א שאין נכון לעכב תגלחת מטעם חביבה מצוה בשעתה, ויש בזה טובה לבן. וכ"כ אגרות קודש (ליובאוויטש) ח"א עמוד ה', שלא לאחר השעה טובה ומוצלחת, ומי יודע אם ביום אחר שרוצים לעשותו וועט מען צוטרעפין לעת רצון כזו עיי"ש.

ה) כן קיבלתי הגם שהפוסקים אסרו שלא לקדם התספורת, במקום צער לא אמרו.

ד. שערות שנכנסים לעיני הילד מותר לספר אותם לפני שמלאו לילד שלש שנים, ועפ"י רוב נזהגים לסדר שערות אלו עם שאר שערות הראש ו).

פרק ג

איחור התמפורת

א. יש מעדות המזרח שנזהגים לספר הבנים במלאות לילד ארבע א) או חמש שנים ב), ויש נזהגים כבן שש ושבע שנים ג).

ו) כן הורו רבני קשישאי.

א) כי כתר שם טוב (גאגין) עמוד תקצ"א ולוח ירושלים תרמ"ב, שכן מנהג א"י שבמלאות להנער ארבע שנים והוריו יאבו לספר שערות ראשו בפעם הראשונה, יזמינו את כל קרוביהם ומיודעיהן: ובספר אבן ספיר ח"ב עמוד מ"ז כתב עוד יותר לא יגלחו שער ראש בניהם עד שיהיו לבני ארבע וחמש שנים. וכ"כ אג"ק ח"א עמוד ס' יש שהספרדים נזהגין לעשות זה במלאות ארבע שנים. ובספר יהודי תימן עמוד 147 כתב הילד היהודי בתימן, חייו כולו קודש לתורה, עד גיל ארבע לערך מלבישים אותו בגדים הדומים לבגדי ילדה, מגדלין שער ראשו, ואף קולעים אותו בצמות כדרך הבנות, כיון שהגיע לגיל ארבע מלבישים אותו לבוש של בנים, מגלחים את שער ראשו, ואין משאירים אלא הסימנים, הם הפאות. ומנהג ק"ק באשכנז שאין זמן קבוע לזה, וכל אחד מתי שרוצה.

ב) בשולחן גבוה ס"י תקל"א סק"ב כתב, כן ראיתי פעה"ק ירושת"ו שגילחו בן ה' שנים בחוה"מ סוכות בתוך ביהכ"ג בשמחות וגיל ע"י ספר ישראל עני, והובא בכה"ח סק"ל ושדיח מערכת בית הכנסת אות י'. וראה בספר הליכת תימן עמוד קל"ג שמנהג לגלח הילדים בשעה שמגלחים החתן

ב. אין מן הראוי לדחות את תספורת הבנים ליום ראשון, מפני חוקות הגוי (ד).

ג. מי שלא סיפר את בנו בגיל ג' שנים, יכול לספרו אחרי ג' שנים (ה).

לפני חתונתו, כל מי שקרובי החתן ושכניו שיש לו כבן שלש שנים מכניסו לאולם ושם הוא מסתפר לראשונה, מניח לו הפאות ומסלסלין לקיים מצות לא תקיפו פאת ראשכם, אחרי הגילוח מזמרים שיר מיוחד כעין ברכה מיוחדת לבן שהתגלח לראשונה, אחרי השיר אומרים הלל ומחלקים ממתקים ופרפראות.

ג) כ"כ החכם האב"ד רבי אברהם רוזאנס בנסיעת שנסע לארה"ק בשנת תרכ"ז (נדפס בקובץ סיני חל"ד) שנתרגש בהיותו במירון בל"ג בעומר שם יביאו רבים את בניהם לחנכם במצות הפאות, ילדים רכים כבן שש ושבע, יביאום שם לגלח את ראשם, וכן ראיתי איש אשכנזי א' נ"י, אשר הביא אתו את בנו יחידו מירושלים, בן ארבע, לגלח את שערות ראשו, ולא יכולתי לעצור ברוחי עד אם דברתי אליו, להניאו מזה, כי חסתי על הילד הרך הזה, אכן הוא השיבני, כי גם לו לבב כמוני, ואולם הוא בא לשלם את נדרו אשר נדר אם יתן לו ה' בן זכר יביאנו למירון אל ההילולא לגלחו, ולא תאחר כתיב, האשכנזי הזה עשה בשמחה את המצוה הזאת לקול התרועות והשמחות בעת הגלוח, עכ"ד.

ד) לבד שזריזין מקדימין למצות ביומו, איכא נמי משום חוקות העכו"ם, וראה בנטיג נשואין ח"א פרק מ"ז ס"ד.

ה) כן הורה כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש וצ"ל, לבעל תשובה שלא עשה חג תספורת בג' שנים מחמת שלא היה מתנהג אז בחיובי המצות, שיכול להשלימו גם בשנים מאוחרות. וראה גם בשו"ת דברי משה סי' ע"ב בשם הגה"ק מהר"א מבעלזא ז"ע דסדר תגלחת אין לו שייכות לסדר הכנסתו לחדר, שעיקר שסדר הכנסתו לחדר יהיה ביום מלאות לו ג' שנים, והשערות יכול לגלח אח"כ ע"י ש.

פרק ד

ההכנה לתספורת

א. רצוי להכין את הילד ולהסביר לו שמתכוונים לעשות לו פיאות, ולהראות לו ילדים בני שלש שמספרים אותם שאינם מתנגדים ושמחים בשעת התספורת א).

ב. ראוי להסביר לילד את ענין התספורת שיבין כפי שכלו ב).

ג. רצוי שההורים יאמרו תפלה זו לפני התספורת "רבונו של עולם הגנו מוכנים לקיים מנהגן של ישראל בניך, לגלח את שער בגנו בן השלוש שנים, ולהניח לו פיאות, לקיים בו מצות חינוך של "לא תקיפו פאת ראשכם" וכבר עבדך חכמי ישראל רמזו במדרש בכתוב שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל, ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קודש הלולים לה', שכן בחינוך שלוש שנים ערלים, שלא יכול להסיח ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קודש, שאביו מחנכו לתורה, ויהי רצון שתחילת חינוך זה שאנו מחנכים אותו כרצונך, יהיה לנחת רוח לפניך ג).

ד. ראוי שיהיה האב נוכח בשעת תספורת בנו ד), ואם האב אינו

(א) מפי מחנכים.

(ב) כי עיקר מטרת התגלחת היא חינוכו.

(ג) ספר התחינות.

(ד) כ"כ שו"ת אפרקסתא דעניא סי' קס"א, כיון שענין התספורת הוא משום מצות החינוך שהאב מחויב בו, לכן צריך האב להיות נוכח בשעה זו.

יכול להיות נוכח בשעת התספורת, על כל פנים תהיה אמו נוכחת בשעת התספורת ה).

ה. יש שנזהגים לתת לילד מעות ביום שמלאו שלוש שנים לכבוד התספורת ^(ז), או בחזרתו מן החדר ^(ז).

ה) שם, כיון דגם לאם יש מצוה בחינוך בניה. וכ"כ בספר קורות העתים (לר' מענדל מקאמניץ) שמנהג בא"י בשנת תקצ"ג, שבאות הנשים ומתחיל החכם לגזוז קצת ואח"כ משלימה אמו הגזיזה.

ו) כ"כ בליקוטי לוי יצחק אגרות ע' שניח, דבחנוכה נותנין מעות וגם חנוכה הוא מענין חינוך כמו חנוך לנער, והוא כמו שמחנכין את הנער כשמתחיל ללמוד, כי בחנוכה הוא התחדשות התורה מחדש, אחר גזירת היונים שרצו להשכיחם תורתך, וכשמחנכין אותו זורקין לו מעות, ע"ש. וכ"כ בספר ילקוט התספורת שזקנו הרה"ח ר' ארי' גלוסקין ז"ל (שהיה ממלא מקומו של הרה"ק ר' הלל בפאריטש) שלח סכום הגון לנכדו בשביל התספורת שלו.

ז) כן נהג הגה"ק מהר"א מבעלזא זי"ע ליתן סכום מעות לכבוד התחלת לימוד הא"ב. וראה לקמן פכ"ב מנהג לזרוק מעות בעת לימוד א"ב. ומנהג סקווירא ליתן להילד מטבע אחר חזרתו מן החדר.

פרק ה

סדר התספורת

א. נודגים להתחיל התספורת קרוב למקום הפיאות היות שעכשיו מחנכין אותו במצוה של הנחת פיאות בראש א), ויש מנהגים שונים באיזה מקום בראש להתחיל את התספורת. יש נודגים להתחיל את התספורת ממקום הנחת התפילין ב), ויש נודגים להתחיל מאמצע הראש במקום שיש הרבה שערות, כדי להראות שמספרים את הילד באופן שלא יהיה לו בלורית ג).

ב. בשעת התספורת יכוין לקיים מצות הבורא ויאמר את הפסוק

(א) כן נהגו גדולים ותי"ח, וכן עמא דבר.

(ב) כיכ בקונטרס ילקוט התספורת שכן מנהג חסידים, וכן מנהג בוואן.

ג) כן נהג כיכ אדמו"ר מסקולען וצ"ל, ורגיל היה ללמוד לפני תגלחת קטן את דברי קדושת לוי פרשת יתרו עה"פ אנכי ה' אלקיך, וז"ל ונמצא לפי דברינו הנ"ל יבואר שימי הספירה הם בחינות לבוש, כי מוחין דקטנות הם לבוש למוחין דגדלות כנ"ל, ומוזה הטעם אסור לגלח השערות בימים ההם, כי השערות הם ג"כ בחי' לבוש כידוע, וכשמגיע יום המובחר אזי אנו זוכין למוחין דגדלות, ואזי הוסר הלבוש, ומסירין אנו גם כן השערות, לכן אנו מזהרין להזהיר גדולים על הקטנים שלא לגדל שער שלהם הנקרא ב"א האר, כי יהיו חס ושלום דבוקים בבחינת זו של השערות, ויהיו להם יניקה ממקום המטונף הנ"ל, לכן מי שבשם ישראל יכולה יהיה זהיר במאוד שלא לגדל שער של התינוקות שלהם ולעשות להם ב"א האר ח"ו, שלא להדביק אותם בסטרא ההיא ח"ו, רק להסיר מהם (ע"י) מוקדם בכדי שיהיו דבוקים לסטרא דקדושה ויטיב לו בזה השם ית', יפתח לנו ולכל ישראל שערי תורה שערי קדושה שערי טוהר, עכ"ל.

לא תקיפו פאת ראשכם ד), וכשעושה לילד את הפיאות יאמר כן צוה ה' ה).

ג. היות שמכבדים הרבה אנשים לגזוז משער הילד, כראי לאסוף את השערות שמניחים לפיאות לצדדים, בכדי שלא יגזזו מהשערות שהניחו לפיאות.

ד) שער המצות פרשת קדושים דף כ"ג ע"ב ודרך פקודיך בהקדמה ב, ואפשר שגם בקטן יאמר כך, לחנכם במצות פיאות.

ה) כ"כ הגה"ק רבי הלל מקאלאמייא בספרו משכיל אל דל כלל א פרט ב' כשתגלח הנח לו פיאות ארכן עד סוף האוזן ותאמר כן צוה השם, ותלמידו בספרו שו"ת פאת שדך סי' מ"ד (להגאון ר' ברוך עקפעלד, לבוב תרמ"ב) והובא בדרכי"ת יו"ד סי' קפ"א סקט"ז העיר מנלן שצריכים להיות ארוכות כ"כ, והשיבו דכונת השו"ע סי' קפ"א ס"ט דעד האוזן לא תגע יד היינו לאיסורא עיי"ש.

פרק ו

שיעור הפיאות

א. שיעור הפיאה מכנגד שער שעל פדחתו ועד למטה מן האוזן מקום שהלחי התחתון יוצא ומתפרד שם, וכל רוחב מקום זה לא תגע בו יד, וביאור הדבר ששיעור רוחב שתי הפיאות בשני צדעי הראש, הוא מקום השער היורד יותר משאר שערות הראש, דהיינו בין זווית המצח החלק משערות הראש לבין אמצע גובה העיגול העליון שבאוזן, שמשם גם כן חלק משערות הראש והשערות שביניהם הוא מקום פיאות הראש ובכל רוחב מקום זה לא תגע בו יד א).

ב. בני אדם שזווית מצחם יותר גבוה, יתחיל מקום הפיאות שלהם במקום זה ב).

א) שו"ע יו"ד סי' קפ"א סי"ט, שו"ת אמרי יושר סי' קכ"ג ושו"ת ארץ צבי סי' ג'. ואעתיק משיכ בספר שער המצוות פי' קדושים, בענין פאת הראש היה מורי זל"ה (מרן האריז"ל) נוהג להניח כל רוחב הצדעים, שהוא כל שערות שיש מן האוזן עד שליש המצח, שהוא חלק שיש בראש משני צדדי המוח ומפסיק בינתיים (טעמי המצוות פי' קדושים דף ע"ח). והובא בהגהות בית לחם יהודה יו"ד שם ועצי לבונה סי' קפ"ב סי"ב, וביאור דברי האריז"ל שכתב שליש המצח לכאורה אין הכוונה שליש כל המצח, ואפ"ל שהוא שליש מגובה המצח, אבל המסתבר ביותר הוא כי המצח מתחלק לג' חלקים לפנים למעלה מעיניו של אדם, ושוב יש צד ימין וצד שמאל כלפי הצדעים, וכוונת האריה"ק ששליש מן צד ימין וכן שליש מצד שמאל יחמיר להניח פיאה, ולכאורה כן המנהג, ולפי"ז גם מובן כוונתו מ"ש "ומפסיק בינתיים" דהיינו שמפסיק באמצע המצח למדוד שליש לכל צד, וכן הוברר לי הדבר ג"כ במורים עם רבנים ומקובלים.

ב) דרכי תשובה שם סק"ג בשם יד הקטנה על הרמב"ם.

ג. נוהגין להוסיף שערות בגובה הפיאות ברוחב אצבע לכל הפחות יותר מהשיעור הכתוב בסעיף א' ג), כדי שלא יבואו לגזוז משהו ממקום הפיאות ד).

ד. המנהג שאפילו אותם שאין מצחם גבוה, מניחים שיעור גדול לפיאה ה), מעגלים את הפיאה לצד מעלה ו).

ג) שו"ת כתונת יוסף סי' א' ודרכי"ת שם.

ד) כי כ בטעמי המצות פרשת קדושים שהיה מניח שיעור גובה הפיאות אם יקימו האזנים למעלה בראשו עד אותו מקום, ויותר מעט למעלה, וכי כ במשנת חסידים מס' יום הששי פ"ה אות ד'.

ה) דרכי תשובה סק"ג, והטעם לפי שכבר נמצא אצל הרבה בני אדם אשר השער שבחלק הראש שלפניו שעל המוח של צד, הם מתחילין להיות כלים ונפסקים למעלה במקצוע שעל הצדעים בעומק גובה הראש, ומשם למן עומק המקצוע יתפשטו השערות לשתי חלקים, חלק הא' יורד וכלה בשיפוע עד המצח, וחלק הב' יורד להשערות שבפיאה, והמקצוע שבאמצע הוא חלק בלא שערות כלל, והרי לגבי אותן בני אדם שיש להם מקצועות גדולות מתחלת אצלם מקום הפיאה תיכף למעלה ממקום שמתחלת המקצוע להתחלק כנ"ל כי שם נקרא משהו צדעיו לפדחתו, הלכך נהגו כולם אף אותם שאין להם מקצועות להניח שיעור גדול להפיאה למעלה בגובה הראש, אמנם מעיקר הדין אותן האנשים שיש להם מקצועות אזי תיכף מלמעלה מקום שמתחלת המקצוע בגובה הראש להיות חלק עד למטה מהאוזן אסורין מדינא לגלה.

ו) הנה באמת הנ"ל אינו אלא על גובה הפיאות אצל הפדחת, אבל בגובה הפיאות אצל אחורי האוזן בודאי סגי עד מקום שכלין השערות כנפסק בשו"ע, ועפ"י האריז"ל בתחלת גובה האוזן ומעט יותר, ומה שנוהגין הרבה להניח שם בגובה אחורי האוזן עד כנגד השערות שבמצח דהיינו ששיעור הפיאה הוא ביושר ממקום שכלין השערות שעל פדחתו עד אחורי אזנו

ה. שיעור אורך הפיאות עד סוף האון למטה שהוא מקום חיבור האון ללחי ז). כשהפיאות ארוכים יותר מלחי התחתון, יש נוהגים לגזום שיהיה אורכם עד סוף האון למטה ח), ויש נוהגים שלא גזזים

באותו גובה אינו אלא משום הידור מצוה, וכן מביא בארחות רבינו בעל הקהלות יעקב בשם החזו"א שהמנהג משום הידור מצוה להוסיף על מקום הפיאות ולעגל אותם לצד מעלה.

ז) שו"ע שם.

ח) טעמי המצות להארי' פרשת קדושים ובית לחם יהודה יו"ד סי' קפ"א. וכ"כ בדרכי תשובה יו"ד סי' קפ"א סקט"ז שהגה"ק משינאווא אמר כן בשם רבו הגה"ק מהר"ש מבעלזא זי"ע, וכן ידוע שהרע"ש הגה"ק משינאווא שעד הסנטר דין פיאות ומשם ואילך הן כשערות זנב, וכ"כ מנהגי מהרי"ו בקונטרס תפארת אבות אות רע"ו. אכן ראה בגדולת יהושע ח"ב דף י"א שמעתי מפ"ק רבינו מנאסאד זי"ע שאמר בשם מרן הדברי חיים מצאנז זי"ע בענין פיאות הראש, שאמר שירא שמים יש לו סייעתא דשמיא שלא יגדלו לו פיאות ארוכים, והכרתי הרבה צדיקים שלא הי להם (שלא גדלו) פיאות ארוכים, ושנים מרבתי שהיו להם פיאות ארוכים ה"ה הרה"ק רבי נפתלי צבי מרופשיץ זי"ע והרה"ק השר שלום מבעלזא זי"ע, אין זיי זענען געווען זייער בעטאמטע שיינע פיאות ע"כ.

ועי' בדרכי"ת שם סקט"ז שהביא מהגהות כתב סופר יו"ד, שהעולם טועין ומניחין לגדל השערות עד למטה עד שיגיע עד לחי התחתון ואינו אמת, ומ"מ בני ביתו ותלמידיו נוהגין כן, ואע"פ שהוא טעות מ"מ קדוש יאמר לו עכ"ה, וכ"כ שו"ת צמח צדק חיו"ד סי' כ', ולפי"ז יש לחתוך הפיאות בתחילת הזקן, מקום שחיבור הפיאות והזקן (באמצע הסנטר), וכ"כ בשם רבו הגאון רבי הלל מקילאמיא.

וראה בספר שערי הלכה ומנהג יו"ד סי' ל"ה, שמנהג חב"ד לקצץ הפיאות שלא לערב הארות של שני תיקונים מהייג תיקונים דדיקנא קדישא, וכן מעשה רב עי"ש. וחסידי ברוסא היו נוהגים לקשור הפיאות אצל האון,

כלל את הפיאות אפילו אם הם ארוכים ביותר ט), ויש נוהגים שלא לגזום במספרים אלא מקצרים את הפיאות ע"י שריפה י).

ומסתמא עשו כן מחמת גזירת המלכות. אכן שמעתי עוד טעם בזה, דעשו כן כדי לקיים השיטות שלא לערב פיאות עם שערות הוקן.

ט) כן הקפידו החסידים, וכן היה מנהג הרה"ק מראפשיטץ והרה"ק מקאמינקא זצ"ל. וכ"כ בקונטרס נתיב מצותיך בסידור תפלה ישרה בארדיטשוב פי"ח אות ל"ט, ששאלו מהרה"ק מהר"ש מבעלזא מפני מה הוא מחמיר מאד בפיאות הראש שלא לקצץ כלל, והגיד לו עפ"י חז"ל (ברכות דף י"א ע"א) משל לאחד שאומרים זקנך מגודל, א"ל יהא כנגד המשחיתים, ופ"י הרשב"א בלשון נחותא, אין לנו שום טעם ע"ז, רק צריכים להיות היפוך מהמשחיתים, וכ"כ בספר קסת הסופר והגהות לשו"ת מן השמים סי' כ"ח שהרה"ק מבעלזא לא היה חותך כלל הפיאות, והרה"ק מרימנוב היה חותכן כדעת האריז"ל. וראה בספר נפש נחמיה (תולדות הגאון רבי אברהם יעקב מפרביזנא זצ"ל) שהגה"ק מהרי"ד מבעלזא אמר לו שגידול פיאות הוא מצוה סגולית, שילך האדם בדרך הישר עיי"ש.

וכ"כ שו"ת תורה לשמה סי' שפ"ט שנשאל כמה השיעור שחייב להשאיר, והשיבו דמדינא סגי להשאיר שיעור כדי לכופ ראשן לעיקרן, ומיהו בודאי אם יהיו יותר ארוכים עדיף טפי, כדי שיהיו ניכרים יותר, וזהו נוי שלנו, שאנחנו מתנאים במצוות השי"ת אלוקינו, והפיאות הם עדות לישראל וסימן טוב להם ע"ש. גם בספרו בן איש חיל חלק א' (דף ל') כתב ראו כמה חביבים הם הפיאות שהם עדים וסימנים של היהדות וכו', על כן כמה צריכים ליוהר בשני עדים נאמנים אלו העומדים אחד מימין ואחד משמאל, המעטרים אתכם בעטרה של היהדות, ואין אני מעמיס עליכם לעשות פיאות עבים וארוכים כמו מנהג אחינו האשכנזים הי"ו, ורק אבקש שיהיה בהם שיעור הניכר לעיני הכל עיי"ש.

י) בספר גדולת יהושע הנ"ל מביא מהגה"ק מנאסוד שסיפר שפעם אחת כשהיה ילד, והיה בביתו נאווה קודש של זקינו מרן הגה"ק משינאווא זי"ע בעל דברי יחזקאל, וראה מרן משינאווא לאחד איך שפיאות ראשו הם

פרק ז

מי הם האנשים המספרים

א. יש נוהגים שמי שמכבדים אותו לגזוז משערות הילד, נותן לפני כן צדקה או שנותן מעות לילד שישים בקופת צדקה א).

ב. נוהגים ללכת עם הילד שמלאו לו שלוש שנים, אל רבנים וצדיקים ואנשים חשובים, שהם יתחילו בגזוזת שערות הילד ב).

ארוכים וגדולים מאוד, ואמר הרה"ק משינאווא בפה קדשו בזה"ל, דרכיה דרכי נועם כתיב, וצוה ליקח תיכף ומיד הנר הדולק על השלחן כדי שיהבהבו פיאותיו שלא יהיו ארוכים יותר מסוף הלחי התחתון. וכ"כ בספר דברי חנה ח"ב דף ר"ג שהגה"ק מקאלאשיטץ ציוה להסיר הפיאות הארוכים ע"י שריפה דוקא ולא ע"י גזיזה, וכן בבאבוב מקפידים מאד שלא לגדל פיאות ארוכים, ואם הם ארוכים שורפים אותם ע"כ. וכ"כ בהקדמה לשו"ת ולאשר אמר, שהגאון רבי אשר אנשיל מסערדאהעלי וצ"ל אמר שכשהיה אצל הגה"ק משינאווא ז"ל אחז בבי פיאותיו שמצד זה ומצד זה, וסבבם בידי עד סוף הפנים באמצע תחת הפה, ואמר לו שרק עד שיעור זה צריך להניחם לגדול, והשאר תוכל לשרפם עכ"ד.

א) כן נוהגים חסידי חב"ד.

ב) כ"כ בלקוטי דיבורים ח"ג דף תפ"א, שהבעש"ט חנך את הילד בעל התניא בפיאות הראש, וכ"כ בספר השיחות עמוד מ' שהתניא סידר את התספורת הראשונה של הנכד בעל צ"צ להניח לו פיאות הראש, וברכו בהנחת ידיו הקדושות על ראשו. ובחנם מתרעמים איזה ממחברי זמננו שזה מנהג בורות, והלא הבעש"ט נהג כן, ומי יבוא אחר המלך. וכ"כ בספר קורות העתים עמוד ע' ומתחיל החכם לגזוז קצת. והמלעיג לועג על מנהג ישראל. וכן שמעתי שכשעשה כ"ק הגה"ק מהר"א מבעלזא זי"ע תגלחת לכ"ק אדמו"ר מבעלזא שליט"א בבית מדרשו בת"א, כיבד את הרה"ק רבי איצקל מפשעווארסק וצ"ל לגזוז איזה שערות. וראה לקמן פי"ד אות ז.

ג. מזמינים את זקני הילד ושאר קרובים, ומכבדים אותם בגזזת שערות הילד ג).

ד. יש שנוהגים לכבד כהן להתחיל לספר, ואח"כ לוי ואחריהם ישראל ד).

ה. אמו של הילד יכולה לספר את בנה ה).

ו. מדינא מותר להסתפר אצל ספר נכרי ו), אך על פי קבלה נכון שלא להסתפר אצל ספר נכרי מפני שמעביר מעליו צלם אלוקים ו).

ג) כי"כ בספר שערי ירושלים, שמזמינים את כל הקרובים ומכבדים אותם בגילוח כמה שערות.

ד) ילקוט התספורת פ"ו, שכן מנהג חב"ד.

ה) כן נראה, שהרי בספר קורות העתים מובא שהנשים לקחו חלק גדול בתגלחת, ואפי' להמקפידים שביום הליכה לחדר לא תגע אשה נדה בתינוק, ונתבאר לקמן פרק כ' ס"ז, היינו דוקא ביום הליכה לחדר, משא"כ אם מגלחין בלילה הקודם או שאין מוליכין לחדר באותו יום, אין שום קפידא. ועוד אפשר דאמו שאני.

ו) עפ"י שו"ע יו"ד ס"י קנ"ו ס"א ובנו"כ שם.

ז) כי"כ בכף החיים ס"י ר"ס אות י"ג בשם משנת חסידים פ"ה אות ב' שלא יגלח ע"י עכו"ם וכן לא ירחץ על ידו, אלא ירחץ ויגלח ע"י ישראל שלא להתערבא צולמא בצולמא דעכו"ם, וכי"כ בספר נגיד ומצוה ובספרו לחם מן השמים, וכי"כ הגהות מהרח"ו על זוה"ק אמור דף ק"ד ע"ב, וכי"כ יפה ללב בחי"ג יו"ד ס"י קנ"ו מנהג המקובלים שלא להסתפר מעכו"ם כי תערו חרב טמאה ואין להעבירו על ראש קודש, ואשרי ההולך בדרכיהם במקום שיש ספר ישראל בקי ונקי דכל מה דמצוי לקדש ולטהר עצמו לבלתי אחוז בו מגע גור מה טוב ומה נעים, וכמו שנוהגים רבים מיראי ה' שלא לרחוץ

ז. וכל שכן שיש להזהר שלא לספר אצל ספר נכרי ילד קטן שמלאו לו שלוש שנים, שאז הוא זמן הכנסו לחינוך המצוות (ח). ומן הראוי להקפיד שלא לספר את הילד אצל ספר יהודי שאינו שומר תורה ומצוות, כדי לחנך את הילד בקדושה ובטהרה ומשם חיבוב מצוה ט).

ח. מצוה על האב לספר הילד לפי שחובת חינוך מוטלת עליו יותר, ולכן גם כשהורי הילד חיים בנפרד ואינו מתגדל ע"י אביו, מ"מ ידאג האב לספרו (י).

גופם במרחץ ע"י רוחץ גוי שלא תהיה יד גוי עליהם וכו' (הובא בדרכי"ט סק"ד). וכ"כ בטעמי המנהגים (לקוטים אות ט) בשם ספר הכוונות (וע"ש בשולי הדף משי"כ מספר בני יששכר), וכ"כ ביסוד ושורש העבודה שורש השמיני פ"א בשם האריז"ל שלא יגלח ע"י גוי, והוא בזה"ק פרשת אמור דף ק"ד ע"ב עיי"ש, וכ"כ סגולות ישראל מערכת ג' אות כ"ז ופלא יועץ ערך גילוח. ולפ"ז כ"ש בתגלחת ראשונה יש להדר שלא לגלח מנכרי. (וע"י בספר האשל לקוטי שושנים מערכת ג' אות ו' שכתב להעיר ע"ז, וקשה לי ע"ז דאמרינן במס' מגילה דף ט"ז ע"א שדרה אסתר ואסתרִינהו לכולהו בי בני ולכולהו אומני, עייליה איהו לבי בני ואסחיה ואזיל ואיתי זוזא מביתיה וקא שקול לי מזייה וכו', וקשה איך הניח מרדכי הצדיק לספר עצמו ע"י המן הרשע, וגם פלא גדול על אסתר הצדיקת שהיא גרמה לכ"ז וצע"ג עכ"ד. ואולי מפני כבוד מלכות שאני, שהיה קרוב למלכות).

ח) שו"ת נחפה בכסף ח"ב דף ד' ושד"ח מערכת חוה"מ אות ה' דאין בזה שמחה כ"כ, ועוד שאין זה מסמנא מילתא לקטן לגלח גילוח הראשון ע"י עכו"ם.

ט) כן נראה פשוט ועוד כהנ"ל דלא מסמנא מילתא.

י) כדאיתא במס' קידושין דף כ"ט ע"א שמצות הבן מוטל על אביו, ועוד שהבנים שייכים לאב יותר כמ"ש הרמב"ם פ"ו מהל' תשובה ה"א יש חטא שהדין נותן שנפרעים ממנו על חטא בעוה"ז בגופו או בממונו או בכניו הקטנים, שבניו של אדם הקטנים שאין בהם דעת ולא הגיעו לכלל מצוות

פרק ח

המקום שבו גוזזים את השערות

א. בארץ ישראל נתפשט המנהג שמי שיש לו אפשרות מספר את הילד במידון בציונו של התנא האלוקי רשב"י ביומא דהילולא דיליה ל"ג בעומר (א), וגם במשך שאר ימות השנה נוהגים לכוא עם הילד למידון

כקניינו הן עכ"ל. וכ"ה בערכין דף ד' ע"א ותוס' סוטה דף כ"ו ע"א ד"ה מעוברת ומלימ פ"ב דסוטה דממונא של הבעל הן עיי"ש.

(א) כן נהג האריז"ל כמ"ש בספר שער הכוונות דרוש ל"ג בעומר תקכ"ז, וז"ל ענין מנהג שנהגו ישראל ללכת ביום ל"ג בעומר על קברי רשב"י ור"א בנו אשר קבורין בעיר מירון כנודע, ואוכלין ושותין ושמחים שם, אני ראיתי למורי שהלך לשם פעם אחת ביום ל"ג בעומר, הוא וכל אנשי ביתו, וישב שם ג' ימים ראשונים של השבוע ההוא. וזה היה פעם הראשונה שבא ממצרים, אבל אין אני יודע אם אז היה בקי ויודע בחכמה הזו הנפלאה שהשיג אח"כ. והר' יונתן שאגיש העיד לי שבשנה הא' קודם שהלכתי אני אצלו ללמוד עם מוז"ל, שהוליד את בנו הקטן שם עם כל אנשי ביתו ושם גילוהו את ראשו, כמנהג הידוע ועשה יום משתה ושמחה וכו', ע"כ. וראה עוד בזה בס' פרי עץ חיים שער ספירת העומר פרק ד'. ובס' משנת חסידים מס' אייר פ"א כתב, מצוה לשמוח שמחת רשב"י כו' וכ"ש אם הוא ראשון שמגלח ראש בנו ומניח הפאות שהוא מצוה, וכ"כ בלחם מן השמים (מר' יעקב צמח) ענין ספירת העומר, טוב לילך למירון על ציון רשב"י בל"ג בעומר ואשתו ובניו, ולגלח שם בניו במשתה ושמחה, בימים ההם יש שורש בזייר"א (היינו לילך לקברי הצדיקים). וכ"כ בספר חיבת ירושלים עמוד ל"ז, לשון חכמים סי' ל"ב וזכר דוד פלי"ה.

וכ"כ בספר קורות העתים (להרב מנחם מענדל מקמניץ, מאורעות בשנת תקצ"ד ולהלן) בנים קטנים הצריכים לגוזז שערות בפעם הראשונה אין גוזזין בביתם, רק ממתינים להילולא דל"ג בעומר ואז באות הנשים

ולספר אותו שם. ויש שבאים עם הילד לציונו של שמואל הנביא (ב) או לציונו של צדיק אחר (ג). ומי שלא יכול ללכת עם הילד לציונו של צדיק אז במקום שמספר את הילד יצייר במחשבתו את ציון הרשב"י או קברו של צדיק אחר, שבמקום מחשבתו של אדם שם הוא נמצא (ד).

ומביאות שם בניהן, וכל אחת מביאה נר גדול כמידת בנה, ומתחיל האב לגזוז קצת ואחר כך משלמת אמו הגזיזה ולעשות לו פאת הראש, ובליל ל"ד בעומר עושין ככל הנ"ל לכבוד ר' אלעזר בנו המונח ג"כ שם עמו. אכן ע"י בשפע חיים מכתבי תורה ח"ה עמוד ל"ב שעצם נסיעה למירון לא מצאנו מקור לזה רק בל"ג בעומר, כמובא בשע"ת או"ח סי' תקל"א סק"ז.

(ב) כ"כ בשו"ת הרדב"ז ח"ב סי' תר"ח, שהמנהג לילך לגלח בנו בקבר שמואל הנביא, וכך כותב תייר אנגלי נכרי שביקר בירושלים בשנת שס"א, הלכנו אל רמה אל שמואל הנביא, מעל הבית הזה במקום שבו גוזזים היהודים את שערותיהם כשהם נודרים, ונותנים סכומים גדולים למקום הקדוש, ביום הזה יש יהודים המביאים ילדיהם לגזוז את שערותיהם מתוך דבקותם, ומימין נמצא בור הנקרא בור שמואל. וראה במבוא בריש הספר.

(ג) כ"כ בספר שערי ירושלים שער ט', ובבוקר אחר התפלה מגלח כל איש את בניו הקטנים בשעה הראשונה, כי כן המנהג באה"ק שבתגלחת הראשונה מכל זכר תהיה על קבר איזה צדיק, במשתה ושמחה ומחלק לקח, ויין נשפך כמים, ומוליכים את הנער המתגלח בראשונה לקבר ר' יוחנן הסנדלר בתוף ומחול בשירי זמרה, ואחרי כן שבים לחצר רשב"י ומגלחים אותו אצל פתח הביהמ"ד, ורבים מביאים בניהם מארצות רחוקות לקיים מצות פיאות ראש במקום הקדוש, כל היום ההוא גיל וששון ליהודים, כל הביהמ"ד והחצר והחדרים והגגות וחוץ לחצר מלא על גדותיהם, לפעמים יהיו בלי גוזמא, מעשרה עד חמשה עשר אלף איש אנשים ונשים וטף, קול ההמון נשמע למרחוק מאד, וגם בליל ל"ד לעומר מעלים נרות לכבוד הבאים ביום ל"ג בעומר ומרבים בשמחת מצוה. אכן למעשה נתקבל המנהג שאין עושין התגלחת רק אצל הרשב"י, שמעון הצדיק ושמואל הנביא.

(ד) לקו"ש ח"ד עמוד שע"ח.

ב. יש מאנשי ירושלים ובעיקר הספרדים שמספרים את בניהם בל"ג בעומר, בציונו של רבי שמעון הצדיק (ה).

(ה) כ"כ בספר שערי ירושלים שער ט', המנהג בירושלים לילך למערת רבי שמעון הצדיק בל"ג בעומר, אנשים ונשים וטף בשרים ושמה, כי לפני המערה יש מישור גדול מאוד ונחמד ונאה, מלא עצי פרי תנובה ודשא כגון ה', ועושים תגלחת לבניהם כשימלאו להם ג' שנים ללידתם, ואוכלים ושותים ושמחים כיום מועד, ועומדים צפופים מרוב העם, ואחר כך נכנסים למערה עד שנתמלאה, ודולקים שם נרות הרבה. יצאה כת הראשונה נכנסת כת שניה, וכן כל היום ההוא, ומשם הולכים למערת כלבא שבוע ולמערת הסנהדרין, ובשתי שעות כלילה חוזרים לבתיהם לשלום, וכ"כ לוח ירושלים תקנ"ו. וכן מספר ר' יעקב ספיר (בעל אבן ספיר) בקובץ הלבנון שנת תרכ"ה, אומרים בירושלים על מערה אחת גדולה בצפון העיר, שבמישור אשר מנגד לשער שכם באב אל עמוד, ששם קבור רבי שמעון הצדיק, וקוראים לה מערת שמעון הצדיק, ובכל שנה בל"ג בעומר יוצאים שמה כל בני העיר, אנשים ונשים וטף, כמו שעושין היום במירון אצל קבורת רשב"י. וכ"כ בספר תבואת הארץ לר' יהוסף שווארץ שאנשי ירושלים שאינם נוסעים למירון הולכים למערת כלבא שבוע ואל מערת הסנהדרין. וראה ברוח חיים ס"י תקפ"פ שבקושטא עושים הלילא ביום כ"ח אייר ביום שמת שמואל הנביא, כמו ביום ל"ג בעומר.

וכ"כ בספר שבחי ירושלים (הקדמון שנת רפ"ב) שמנהג לעשות תגלחת במירון בקיבוץ גדול, רמז למה שנוהגים כיום בירושלים לעשות את התגלחת הראשונה והפיאות לילד אצל קברו של שמעון הצדיק, משום דאיתא בגמ' נדרים (דף ט' ע"ב) אמר שמעון הצדיק מימי לא אכלתי אשם נזיר טמא אלא אחד, פעם אחת בא אדם אחד נזיר מן הדרום, וראיתיו שהוא יפה עינים וטוב רואי וקווצותיו סדורות לו תלתלים, אמרתי לו וכו' אמר לי וכו' ונסתכלתי בבבואה שלי ופחו עלי יצרי וכו' העבודה שאגלחך לשמים, מיד עמדתי ונשקתיו על ראשו אמרתי לו בני כמוך ירבו נזירי נזירות בישראל, ע"כ. נמצא ששמעון הצדיק התפעל כל כך מתגלחת שהוא לשם שמים, ולכן גם בתגלחת לילדים שעושים להם את הפיאות הראש שהיא לשם שמים, הולכים על קברו להתברך אצלו.

ג. יש להזהר שלא לספר את הילד במקומות המטונפים, כגון בבית הכסא או בבית המרחץ וכדומה (ו).

ד. יש אומרים שמותר להסתפר בבית הכנסת ובית המדרש (ז). ויש אומרים שאסור להסתפר בבית הכנסת ובבית המדרש (ח), לכן אין

ושמעתי להוסיף דלכאורה יש להקשות אם פחו עליו יצרו למה לא גילח שערותיו מיד, ונדר נזירות והמתין עוד לי יום. ואולי יש לומר דהתלתלים היו פיאותיו שאסור לגלח אותם רק נזיר לאחר שגמר נזירותו, נמצא שהיה כאן ענין של גילוח פיאות לשם שמים, ולכן הולכים לקברו לקיים את התגלחת כדי להשאיר פיאות.

ובזה מדויק מה שאמר לו מה ראית להשחית שערך זה הנאה, ולכאורה הלא השערות נשרפות תחת דוד זבח השלמים, והאיך יקרא לך השחתה, אמנם לפי הנ"ל שהיה שערות הפיאות ושייך בהם לשון השחתה כדכתיב (ויקרא י"ט כ"ז) לא תשחית פאת זקנך.

(ו) כן נראה, כיון שמקיים מצות חינוך בפיאות הראש אין גכון לקיימו במקום מטונף, וראה בביאור הלכה סי' תקפ"ח ס"ב ודרכי תשובה יו"ד סי' י"ט סקכ"א, וכ"כ בקונטרס ויגד משה.

(ז) שד"ח מערכת בית הכנסת אות י', ספר טל ירושלים ושלחן גבוה סי' תקל"א, שאין בזה משום ביזוי מצוה. וכ"כ בספר אבן ספיר ח"ב סי' מ"ז שכן מנהג ספרדים.

(ח) שו"ת לב חיים ח"ב סי' קע"ב ושו"ת חנא דחיי (קריגער) סי' נ"ה דתגלחת בבית הכנסת הוי בזיון, כדמצינו בנזיר מ"ה ע"א דגילוח הנזיר שערות בפתח אוהל מועד הוי דרך בזיון עיי"ש, ואפשר לומר דדוקא בימיהם שלא היה מקומות אחרים שיכלו להכיל ברוב עם משא"כ בימינו. וכ"כ שו"ת מאורות נתן (לייטער) סי' קי"ב שאין להתגלח בבית הכנסת, ושכן מבואר במאירי ברכות דף ס"א עיי"ש.

להסתפר בפנים בציון הרשב"י ובציון שמואל הנביא אלא יש להסתפר בחוץ בחצר, אבל לגזוז מעט משערות הילד כפי המנהג לכבד אנשים חשובים מותר לכו"ע אפילו בבית הכנסת ובבית המדרש ט).

ה. כהן שמלאו לבנו שלוש שנים והוא רוצה לעשות לבנו פיאות בציונו של רבי שמעון בר יוחאי במירון, לא יכנס עם בנו בפנים ליד הציון י), אלא יעשה לו את הפיאות בחוץ בחצר, וכ"ש בציונו של צדיק אחר יא).

פרק ט

עשיית הפיאות לקמן ברוב עם ולבישת בגדי יו"ט

א. נוהגים לעשות פיאות לקמן שמלאו לו שלוש שנים, בפרהסיא במעמד המשפחה ורוב עם לחיבוב מצוה ולהרבות השמחה א).

ט) כן ראיתי וכן נראה דלא נחשב לגילוח. ויש נזהרים לספר בבית המדרש באופן שהראש נשאר מכוסה עם הכיפה.

י) עפ"י שו"ע יו"ד סי' שע"א סי"א, שו"ת חקרי לב יו"ד ח"ג סי' קמ"ו ופמ"ג פתיחה כוללות ח"ב אות ט.

יא) נתבאר בנטי"ג אבילות ח"ב פרק צ"א באריכות. וכ"כ מאור החיים שכן הורה כ"ק אדמו"ר מוויזניץ וצ"ל, ופ"א נתכבד לגלח לכהן ויצא מן המערה לחצר ושם גזז שערות הילד.

א) שע"ת סי' תקלי"א סק"ז, שהרי בספר לחם מן השמים ושאר ספרים הביאו שהאריז"ל הלך למירון הוא ואשתו ובניו עיי"ש, הרי שעושין ברוב עם להראות השמחה.

ב. בעת שעושים לוֹ פִּיאוֹת, יֵשׁ לְהִלְכִישׁוּ בְּגָדִים חֲדָשִׁים אוֹ בְּגָדֵי שַׁבָּת ב).

ג. יֵשׁ נוֹהֲגִים בֵּא"י שֶׁהַהוֹרִים שֶׁל הַיֶּלֶד לּוֹבְשִׁים בְּגָדֵי שַׁבָּת, וְאִם אָבִיו שֶׁל הַיֶּלֶד חוֹבֵשׁ בַּשַּׁבָּת שְׁמֲרִימָל, אוֹ גַם בַּשַּׁבָּת עֲשִׂית הַפִּיאוֹת יִלְבֹּשׁ שְׁמֲרִימָל ג).

ד. יְקִירֵי יְרוּשָׁלַיִם הָיוּ מְסַפְּרִים אֶת הַיֶּלְדִּים בִּל"ג בַּעוֹמֵר, בַּמִּסְפָּרִים שֶׁל זָהָב לְחִבְכוֹת הַמְצוּה ר).

ה. כַּשְׁחַל יוֹם מֵלֵאוֹת ג' שָׁנָה בִּבְנֵי הַמִּצְרִים, מוֹתֵר לִקְנוֹת בְּגָדִים חֲדָשִׁים לְכַבּוֹד הַתְּגַלְחַת ה), וְכֵן מוֹתֵר לְלַבּוֹשׁ לְתִינוּק מְלִית קָמֶן וְכִיפָה חֲדָשָׁה לְכַבּוֹד יוֹם הַכִּנְסָתוֹ לַת"ת ו).

ב) טל ירושלים שכן המנהג בא"י, ונתבאר עוד בהקדמה. וראה בהקדמה בשם כמה ספרים שיש נוהגים להלביש את הילד המסתפר בבגדים חדשים מכף רגל ועד קדקדו, ויש נוהגים בלבושים מיוחדים ולהלבישם בתכשיטים.

ג) טל ירושלים, וכן נוהגים נקיי הדעת בירושלים, וכן מנהג לעלוב.

ד) כן שמעתי.

ה) כן נראה דהוי כיו"ט אצלו, ולמדתי זאת מדברי מקור חיים ס"י תקנ"א ס"ו שכתב תינוק שנעשה בן שנה והמנהג להלבישו בבגדים חדשים מצד שמחה להוריו יש למנוע כשנולד בת"ב, משא"כ בשאר ימי המצרים עכ"ד. וק"ו לני"ד דמותה, שמבואר בטל ירושלים שמנהג ללבוש התינוק בבגדים חדשים לכבוד השמחה.

ו) כן נראה דהוי לצורך, לקיים מנהג ישראל.

פרק י

קטן שמלאו לו שלש שנים בשבת, ביו"ט, בחנוכה ובפורים, בחוה"מ, בתענית ציבור

א. אם מלאו לילד שלוש שנים בשבת או ביו"ט, יש אומרים שצריך לספרו בער"ש או בעיו"ט א, ויש אומרים שצריך לספרו ביום ראשון או לאחר יו"ט ב).

א) כ"כ שפע חיים ח"ה ס"י שניה ושניט שיגלח בער"ש ואין בזה הקפידא של שלש שנים יהיה ערלים, כיון שעדיין אין מחנכין אותו למצות, וכ"כ השואל הגה"צ מזאלישא בשו"ת מקדשי השם ח"א ס"י ע"ו, וקונטרס הצוואה (שחיבר הגה"צ מסטריזוב שהביא מנהגי זקינו הגה"ק מהרמ"ל מסטריזוב זצ"ל אשר קיבל מהגה"ק מצאנז, וכן מנהג בעלזא. וכ"כ שו"ת שבט הלוי ח"ח ס"י ר"ו.

אולם בספר ביתו נאווה קודש אדר עמוד רצ"ב מובא שהגה"ק מהר"א צוה לאב שבנו נעשה בן שלש ביום ג' אדר שני להקדים תגלחתו ליום כ"א אדר הראשון שהוא יומא דהילולא של רבינו הקדוש רבי אלימלך זי"ע מליזענסק שהוא כעין יומא דפגרא, ואולי את לימוד האותיות צוה להתחיל עמו ביום הולדתו. ושוב מובא שם עובדא נוספת שצוה לאב לספר את בנו שנעשה בן ג' ברי"ח אדר רגיל, להמתין עד עשי"ק כ"א אדר, והיה מונה את ימי הששי של אותו חודש ואמר ראשון הוא ראש חודש, השני הוא ד' אדר, והשלישי פורים, לכן יספרוהו בכ"א אדר.

ב) כ"כ הדרת קודש (להגאון ר' יחיאל מיכל מניזניאב, מונקאטש תר"ס) דף ל"ט ע"א, שהרה"ק מהרי"מ מגלינא (חתן הרה"ק רבי מאיר מפרימשלאן זי"ע) צוה לי ללמוד אותיות התורה וגם לעשות תגלחת ביום ראשון עיי"ש. וכ"כ שו"ת מקדשי השם ח"א ס"י ע"ו, וכ"כ בגדולת יהושע שכן הורה הגה"ק מנאסאד, ולקו"ש ח"יד עמוד שע"ח כי אין לגזוז השערות קודם מלאות ג' שנים, וכן מנהג באבוב וגדבורנא.

ב. קמן שמלאו לו שלוש שנים ביום ראשון, יש נוהגים להקדים את התספורת לער"ש קודם חצות, והולכת הילד לחדר ושאר עניני חנוך לעשות ביום ראשון ג).

ג. יש נוהגים לעולם לספר את הילד בן ג' שנה בפעם הראשונה בער"ש קודם חצות היום, מפני כבוד השבת, בין ביום הולכתו לחדר ובין קודם ד).

ד. אם מלאו לילד שלוש שנים בחנוכה מותר לספרו, אלא שבחצי שעה קודם ההדלקה עד שמדליק נר חנוכה אסור כדן שאר מלאכה שאסורה בו ה).

ג) כי"כ מו"ר מפאפא בתשובה, שכן היה מנהג צדיקים להקדים התגלחת כשהיה סמוך ליומא דפגרא. וכן העיד הגאון בעל שו"ת ולאשר אמר מסערדאהעלי, שראה כמה פעמים אצל הגה"ק מהרי"ד מבעלזא שחיפש תמיד על יומא דפגרא וצוה לגלחו אז עיי"ש, אכן ע"י בשו"ת ערוגת הבושם סי' ר"י שיש קפידא שלא להקדים לחנכו בתורה ומצות קודם ג' שנים שהוא בבחינת ערלה, וכן הולכים בעקבותיו שו"ת מהר"ם בריסק, שו"ת תורת יקותיאל ושו"ת אפרקסתא דעניא עיי"ש כמבואר בפרק א סי"א.

ושאלתי ממו"ר מפאפא זצ"ל פשר הדבר שאינו פוסק כזקיננו בעל ערוגת הבושם, והשיב שאלמלא היה יודע זקיני שמנהג בעלזא להקדים על יומא דפגרא לא היה מכריע כן, שידוע שבטלה דעתו למנהגי בעלזא עכ"ד, וכי"כ הגאון רבי אשר אנשיל כי"ץ זצ"ל מסערדאהעלי זצ"ל תלמידו הנאמן של בעל ערוה"ב, שאין קפידא ביום מלאות ג' שנים דוקא, דהא חזינן באה"ק מנהג שהולכין למירון בל"ג בעומר עיי"ש.

ד) כן מנהג בעלזא חוץ מימי הספירה דיש להמתין או להקדים לל"ג בעומר.

ה) עפ"י מג"א סי' תרע"ב סק"ה, ונתבאר בנט"ג חנוכה פרק צ', דבחנוכה

ה. אם מלאו לילד שלוש שנים בפורים, מותר לספרו בפורים (ז).

ו. ילד שמלאו לו שלוש שנים בחול המועד נוהגים לספרו בערב יו"ט (ז), ויש מי שכתב שיספרו אותו בחוה"מ ביום שימלאו לו שלוש שנים (ח), יש שנוהגים שאפילו מלאו לילד שלוש שנים לפני יו"ט משהים את התספורת ומספרים אותו בחוה"מ ט, וי"א לאחר עד לאחר יו"ט י. וראה בפ"ב אודות תגלחת בחוה"מ פסח.

מותר במלאכה, ובאמת תספורת מפורש בגמרא ר"ה דף י"ח ע"ב שסיפר ר"י בחנוכה עיי"ש.

(ו) אף שאין נכון להסתפר בפורים כמ"ש בנטיג פורים פרק ע"ו ס"ז, מ"מ לצורך מותר, שאפי' בחוה"מ מותר כמ"ש בשע"ת סי' תקל"א ס"ז.

(ז) עפ"י הנ"ל בס"א, וכן מנהג בעלזא, וכן הורה מו"ר מפאפא זצ"ל.

(ח) כ"כ שו"ת אפרקסתא דעניא סי' קס"א, שלא לאחר מלגלח בו ביום אפי' בחוה"מ עיי"ש, ואם כי אינו מפורש שם בהדיא, הנה שמעתי מהאדמו"ר רבי אלימלך מדעשה שליט"א שהתשובה נכתבה לאביו הגה"ק ז"ל עבורו שנולד בחוה"מ סוכות, והשיבו כן, ועשה כן למעשה, ואמר עוד שמנהג דעשה להקפיד לעולם לגלח בו ביום, גם בתשעה ימים שבין ר"ח לת"ב. וכ"כ שפע חיים ח"ה סי' שניו לגלח בחוה"מ עפ"י שו"ע סי' תקל"א ס"ז וכן הורה הגה"צ מקראסנא ז"ל.

(ט) כ"כ גן המלך הובא בשע"ת סי' תקל"א ס"ז, שו"ת נחפה בכסף ח"ב דף כ"ו ושלחן גבוה סק"ב, דמותר להשהות שמחת התגלחת עד המועד כדי להגדיל את השמחה ומצוה גמי איכא, וכ"כ שו"ת פעולת צדיק ח"ג סי' רמ"ח שעיקר הטעם שאין מגלחין בחוה"מ כדי שלא יכנס למועד כשהוא מנוול דמצוה לגלח בעיו"ט, וכיון שקטן לאו בר מיעבד מצוה ואינו מחויב בתגלחת בעיו"ט, שפיר מותר לו להתגלח בחוה"מ.

(י) עפ"י הנ"ל באות ב'.

ז. קמן שמלאו לו שלוש שנים בתענית צבור כגון צום גדליה או עשרה בטבת מותר לספרו ביום התענית יא, וי"א שנכון לעשות התגלחת ביום של שמחה, לכן לא יעשו ביום תענית ציבור יב).

ח. מי שיש לו בנים תאומים לספר, מותר לגלחם זה אחר זה, ואין בו משום חשש עין הרע יג, ונכון לומר הפסוק המלאך הגואל וגו' יד) או ביניהם טו, או לאחר התספורת טז).

יא) עפ"י רוח חיים סי' תקס"ו סק"ד ונט"ג חנוכה פרק ס"ג דאף הנוהגים שלא להסתפר ביום ת"צ לצורך מותר עיי"ש וכ"ש בזה. וראה במס' ר"ה דף י"ח ע"ב שגזרו תענית בחנוכה בלוד וירד ר"א ורחץ ור"י וסיפר.

יב) עפ"י ויגד משה שכתב שאיתא בבאה"ט סי' תקל"א סק"ז שמותר לאחר התגלחת כדי לעשותו בחוה"מ עיי"ש, ואף שלא נהוג כן להמתין לחוה"מ, עכ"פ נכון לעשותו ביום של שמחה עכ"ד, לפי"ז אין לעשותו ביום תענית ציבור שהוא יום צער לכלל ישראל.

יג) דלא מצינו חשש עין הרע כי אם בעליה לתורה בשו"ע או"ח סי' קמ"א ס"ו, דשם קוראים בשמותיהם, ועי' בטו"ז יו"ד סי' רס"ה סק"ח.

יד) כן נראה לדמות למש"כ בשמירת הגוף והנפש אות קלי"ג וכה"ח יו"ד סי' קט"ז אות קפ"ב בשם ספר זכירה בשעה שמלים אחים זה אחר זה טוב לומר הפסוק המלאך הגואל.

טו) כן ראיתי נוהגים אצל גדולים בברית מילה.

טז) כ"כ אות שלום יו"ד סי' רס"ה סקט"ו. וסיפר לי הרה"ג מו"ה שמחה טעמפלער שליט"א ששאל ממרן מהר"א מבעלזא זי"ע שנולדו לו תאומים ביום כ"ה בתמוז כיצד ינהג, והשיבו שאת הראשון יגלח בעש"ק שלפני בין המצרים, ואת השני בעש"ק שאחר ט"ו באב עכ"ד. הואיל והמעשה היה בשנת תשט"ו וחל אז ת"ב ביום חמישי ועשירי באב ביום עש"ק ומכיון שצוה מרן לספרם בעש"ק שלאחריו משמע שדעתו לא היתה נוחה לספר בעשירי באב.

פרק יא

קטן שמלאו לו שלוש שנים בראש חודש, ערב פסח

א. קטן שמלאו לו שלוש שנים בראש חודש י"א שצריך לספרו אחרי ר"ח א), וי"א שמותר לספרו בר"ח היות שזה צורך מצוה ב), וי"א לספרו ער"ח ג). אבל קטן שמלאו לו שלוש שנים לפני ראש חודש ולא ספרו אותו, אין לספרו בראש חודש ד).

א) כ"כ שו"ת מאור יהושע סי' ב' דעכבה לטוב דהוי סכנה כמ"ש המג"א סי' ר"ס, שו"ע הרב סי"א ומ"ב סק"ז בשם צוואת ריה"ח, וספר שבעים תמרים שעל ספר חסידים בקונטרס כפות תמרים סי' י"ד, שאף שהיה מקום להתיר לגלחו אף בר"ח דהוי לצורך מצוה, מ"מ מאחר שאין קפידא כ"כ באיחורו ישהנו עד לאחר ר"ח, וכ"כ לקו"ש ח"ג עמוד רס"ב. וכן הורו כ"ק אדמו"ר מסאטמאר והגרשז"א זצ"ל.

ב) שו"ת מהר"ם בריסק ח"ב סי' צ"ט, מאחר שיש קפידא שלא לגלחו מקודם וגם אין לאחרו דשהויי מצוה לא משהינן, וכדאי הוא האמונה והמצוה שמוחזקת לנו מאבותינו שלא יזיק כלל להילד אם יגלחו אותו ברי"ח כדי לקיים המצוה, ושומר מצוה לא ידע דבר רע עיי"ש. וכן הורה הגר"ש וואזנער שליט"א, וכ"כ שו"ת דברי שלום ח"ו סי' ס"ד להתיר דקטן אינו בר חיובא בשמחת וסעודת ר"ח, ולכן מותר לו להתגלח ברי"ח. וכן עשה מעשה רב כ"ק אדמו"ר מהר"צ מבאבוב זצ"ל הי"ד לבנו כ"ק אדמו"ר זצ"ל שמלאו לו ג' שנים ברי"ח כסלו וסיפרו בו ביום, ונתן טעם לדבריו שאין זו תספורת אלא חינוך למצות פיאות הראש, ושומר מצוה לא ידע דבר רע, להוציא ימי הספירה ובין המצרים שאין מגלחים לפי שאינם ימי שמחה עכ"ד.

ג) שפע חיים ח"ה סי' שני"ט.

ד) כן נראה, דעיקר ההיתר הוא משום דזמנו היום, וכיון שלא סיפר בזמנו אין רשאי לספר ברי"ח.

ב. כשמלאו לקמן ג' שנים בראש חודש ואין מגלחו בר"ח, יש לגלחו תיכף אחר ר"ח ולא ידחה התגלחת ליום אחר, דמצוה הבאה לידך אל תחמיצנה (ה).

ג. קמן שמלאו לו שלוש שנים בשבת, ובערב שבת חל ראש חודש יש לספרו ביום חמישי (ו), וי"א לאחריו עד לאחר השבת (ז).

ד. קמן שמלאו לו שלוש שנים בראש חודש ונוהגים כדעת המתירים להסתפר בראש חודש היות שזה לצורך מצוה, ראוי לספרו בליל ראש חודש כי בליל ראש חודש יש יותר היתר לספרו (ח), וכמו כן בלילה שבין שני ימי ראש חודש יש יותר היתר לספרו (ט).

ה. וי"א דכשראש חודש הוא שני ימים, דיש להקל ביום א' דר"ח, שהקפידא הוא רק ביום ב' בלבד (י).

(ה) כן נראה פשוט.

(ו) שפע חיים ח"ה סי' שניה, הגם שעפ"י הלכה יש להתיר כמו בחוה"מ, אך כיון שדברי ריה"ח הם חשש סכנה, לכן טוב לגלחו ביום חמישי אחה"צ ויחנכו במצות כבוד ר"ח, וי"ל ששייך קצת בקטנים כמו בנשים שלא נתנו נזמיהם לעגל, ה"נ בקטנים שלא טעמו טעם חטא עיי"ש. וראה להלן פ"ב ס"ה.

(ז) עפ"י הנ"ל באות א'.

(ח) עפ"י א"א תנינא סי' תי"ז, דליל ר"ח קיל אפי' להתחיל בתספורת.

(ט) עפ"י ספר מילי דחסידותא (מהגה"ק מבוטשאטש) על ספר חסידים סי' נ"ז.

(י) ביד אפרים (קונטרס אחרון לצוואת ריה"ח לקוטי בתר לקוטי) אות נ"ז מביא שאיש אחד ראה את הגה"ק בעל דרכי תשובה שנטל צפרניו ביום א' דר"ח, ושאלו הלא זה נגד צוואת ריה"ח, והשיב דבשני ימים ר"ח מותר ביום

ו. אם מלאו לו שלש שנים בערב פסח לכתחלה יש לגלחו קודם חצות יא), ואם לא היה לו פנאי מותר גם אחר חצות יב).

פרק יב

קטן שמלאו לו ג' שנים בימי ספירת העומר

א. קטן שמלאו לו שלוש שנים באחד מימי ספירת העומר יש אומרים לדחות את התספורת ולספר את הילד בל"ג בעומר א), ויש

א, ולא דיבר ריה"ח אלא כשר"ח יום א' או ביום ב' דר"ח, והטעם שמעתי שיש נכרים שמגלחים דוקא בזמן המולד לבנה לאיזה סימן וגם נוטלים אז צפרנים והוי משום דרכי אמורי וע"כ אסרו החסיד עכ"ד. אך מסתימת הפוסקים לא משמע כן אלא אין נפק"מ דבשני הימים אסורים בתגלחת עכ"ד. וביפה ללב ס"י ר"ס אות ה' כתב דאסור משעת המולד דר"ח מקרי משעת המולד והובא בכף החיים אות י"ב, ולא ראיתי נוהגין כן.

יא) עפ"י מג"א ס"י תס"ח סק"ג, וראה במט"א ס"י תרכ"ה ס"א.

יב) נט"ג פסח ח"ב פמ"ו ס"ז.

א) כן המנהג, וכ"כ שו"ת אפרקסתא דעניא ס"י קס"א שעיקר איסור גזיזת השערות הוא מפני ששערות הם שורש הדינים, ובל"ג בעומר הוא יום המתקת הדינים, לכן גוזזים השערות בו ביום שרחמים גוברים. וכ"כ בלקו"ש ח"ז עמוד שמ"ט ואג"ק ח"ז עמוד ר"ל, אף שמדינא מותר לעשות התספורת בימי הספירה, לדעתי כדאי לאחר לעשות בל"ג בעומר, ובפרט שמנהג בני ישראל לגזוז שערות התינוקות ביום זה. וכן מנהג באבוב. וכן הורה הגה"ק מנאסוד דלעולם יש קפידא שלא להקדים ולאחר, חוץ בימי הספירה שיש לגלחו בל"ג בעומר בין להקדימו ובין לאחרו, וכן עמא דבר.

אומרים לספרו בימי ספירת העומר ביום שמלאו לו שלוש ב', ויש אומרים שאם חל ביומי דניסן שיש להקדים ולספרו בערב פסח ג', ואם חל בחודש אייר המנהג לספרו בל"ג בעומר ד'. אבל בא"י לעולם מגלחין רק בל"ג בעומר ביומא דהילולא רבא דרשב"י בין במירון ה', ובין בשאר ערים ו'.

ב. י"א דמותר להמתין או להקדים כמה חרשים ע"מ לספרו בל"ג

(ב) שפע חיים ח"ה ס"י שניז' ושניח, דהמצות אגוני ומצלא, כיון שהמנהג שאין להתחיל ללמוד תורה לפני התספורת יותר טוב לגלחו בו ביום עיי"ש, וכן מנהג דעהש ונדבורנא.

(ג) כן מנהג בעלזא בחו"ל, וכן הורה מו"ר מפאפא זצ"ל ועוד רבנים. ושמעתי שכ"ק אדמו"ר מסאטמאר זצ"ל לפעמים היה מורה לגלח בער"פ, ולפעמים להמתין עד ל"ג בעומר. וסיפר לי האדמו"ר מדעהש שליט"א שאצלו היה מעשה ששאל מכ"ק אדמו"ר מסאטמאר זצ"ל על תגלחת נכדו שיום מלאות ג' שנה חל בחוה"מ, ונענה שיגלח בחוה"מ עכ"ד, והבין בכך שהורה לו כן לפי שהוא מגזע בית דעהש.

(ד) כן קבלתי מרבתי.

(ה) נתבאר בפ"ח באריכות. ובס' הילולא דרשב"י י"ד ע"ב כתב, דההמון קוראים את הילדים הקטנים האלו חתני דרשב"י. ובגמ' נדרים דף ל"ב ע"א עה"פ כי חתן דמים אתה לי (שמות ד', כ"ה), צא וראה מי קרוי חתן הוי אומר זה התינוק. ופי' הרא"ש שמחתנין אותו במצות ראשונה. ועי' בס' תוספות השלם פ' וארא דף קכ"ה"קכ"ו, חתן ע"ש המצוה הנעשית בו כמו חתן תורה, וחתן בראשית, וגם חתן שנתחתן בהקב"ה ע"י המצוה, עיי"ש.

(ו) כן נתפשט המנהג מכמה דורות, וכן העיד כ"ק אדמו"ר מראחמיסטריווקא שליט"א (ארה"ב) שגם אם אין עושין תגלחת במירון רק בשאר ערים באה"ק המנהג לדחותו או להקדימו לעולם לל"ג בעומר, והראיה שבימים ההם היה קשה לילך למירון, ועכ"ז היה מסתפרין באה"ק רק בל"ג בעומר.

בעומר באתרא קדישא מירון י, וי"א שלא להקדימו אבל אפשר לאחר עד ל"ג בעומר ח, והעצה להתחיל או לסיים את התספורת ביום מלאות לו שלש שנים ולהתחיל או לסיים בל"ג בעומר ט. אך בשאר ערי ארץ הקודש אין המנהג כן, אלא יש לגלחו בזמנו י.

ז) כיכ עדן ציון ותבואות הארץ עמוד רכ"ה, דיש לערוך תספורת בל"ג בעומר גם אם חסרו לו ג' חדשים, וכן הורה הגה"ק בעל מנח"א ושו"ת דברי יואל סי' כ"ו. ומנהג לעלוב בא"י שלעולם מגלחין בל"ג בעומר, ילד שנעשה בן שלש לפני חנוכה עושין לו החלאקה בל"ג בעומר הקודם, ואם נעשה בן ג' מחנוכה ואילך מסתפרין בל"ג בעומר שלאחריו. וכן נהג הגה"ק בעל שומר אמונים זצ"ל.

ח) כיכ תשובות וביאורים סי' ק"ח, הנה מה שכותב שישנם מקדימים התספורת לל"ג בעומר אף שלא נמלאו ג' שנים, לא נראה לי כלל, כי אפילו את"ל שהתספורת במירון חשובה יותר מאשר הענין תספורת לג' שנים, הרי אפשר לאחר התספורת אבל לא להקדים. ובהנוגע אם לאחר עד ל"ג בעומר, הנה אם הדיחוי רק לאיזה ימים יש לעשות את זה (ראה ג"כ שעי"ת לשו"ע אורח סי' תקל"א סק"ז), אבל בנוגע לכמה חדשים צ"ע, כיון שמחשבים התספורת לענין חינוך בקודש, וכדיוק לשון כ"ק מו"ח אדמו"ר, בהשארת פיאות הראש וכר והתחלת חינוך שהוקדשה מכמה שנים ודורות, בודאי שמעוררת המשכה מלמעלה על המחונך, וכשדוחים התספורת הרי גם המשכה זו באה רק לאחר זמן וחסרה פעולתה בהשבועות שבינתיים.

ט) כיכ בלקו"ש ומה ששואל אם לעשות התספורת ביום ההולדת או לדחותה לל"ג בעומר, הנה אם אין מנהג קבוע ומקובל אצל אנ"ש לדחות לל"ג בעומר אין נראה לי לדחות התספורת והחינוך לזמן ארוך כיכ, ובפרט שגם רגל באמצע, וי"א (ראה סידור מהרי"ד ח"א קסט, ב) אשר התספורת הזו שייכת לראשית הגז, שזהו ממתנות כהונה ולכל היותר יכול לעשות תספורת גם בל"ג בעומר, היינו שאז יקרא סיום התספורת וכתב כיון שמנהג ישראל לעשות התספורת ביום מלאת ג' שנים, והיה בשעה טובה ומוצלחת, ומי יודע עד מה אם ביום אחר שרוצים לעשותו יכוונו לעת רצון כזה, עכ"ד.

י) שכל המנהג לספר שלא בזמנו הוא דייקא במירון.

ג. גם בלילה של ל"ג בעומר מותר לגלח הילדים, וא"צ להמתין עד הבוקר (א).

ד. אם התחילו לספר את הילד ביום ל"ג בעומר ולא הספיקו לגמור עד שחשכה, מותר לסיים בלילה (ב), וכן כאשר היו בדרך למירון ולא הספיקו להגיע עד הערב מותר להתחיל לספר את הילד אפילו בלילה שלאחר ל"ג בעומר, שעדיין רישומו של יום ניכר וכרוב עם הדרת מלך (ג).

ה. כשחל ל"ג בעומר ביום חמישי נוהגים להסתפר ביום חמישי (ד),

(א) כן נראה, אפילו לשיטת הפוסקים דעיקר היתר גילוח הוא ביום כמ"ש בנט"ג פסח ח"ג פמ"ח סי"ז דבלילה עדיין נוהג דיני אבילות, מ"מ נקטינן להתיר, ובפרט בגילוח של מצוה, וכן נוהגין למעשה שעושין ריקודין ומחולות כבר בלילה ובפרט בארה"ק.

(ב) עפ"י שו"ע יו"ד סי' ש"צ ס"ב גבי אבילות, וכן הורה החזו"א, וראה בנט"ג אבילות ח"א פרק ק"י ס"ד.

(ג) כן נראה, וראה בנט"ג פסח ח"ג פמ"ח שהתירו להמשיך נשואין בלילה שלאחריו, דבקדשים הלילה הולך אחר היום עיי"ש, ובפרט שהרבה מקפידים להגיע למירון דייקא בסוף היום כשהאורה נקיה, ואז השמחה בשלימות. וראה בס"ז.

(ד) דהנה כתב המג"א רס"י ר"ס בשם הב"ח בשם הרש"ל דאין ליטול הצפרנים ביום ה' משום טעם יפה, ובא"ר כתב הטעם משום שחוזרין לצמוח ביום ג' לנטילתן שהוא יום השבת עצמו, ואינו מכבוד שבת שיתחיל לגדול ביום השבת, ובטו"ז שם סק"א כתב דה"ה לשערות אין להסתפר ביום ה' משום דמתחיל לצמוח ביום השבת כמו בצפרנים, אולם בבה"ט שם הקשה מהא דאנשי משמר היו מסתפרין ביום ה', ועוד הקשה ממה שאמרו שהמלך מסתפר בכל יום שנאמר מלך ביפו תחזינה עיניך, ולפי"ד הטו"ז קשה, דאי נימא דאינו מתחיל לצמוח עד יום שלישי לנטילתן, מפני מה היה צריך

ויש שנוהגים שלא להסתפר ביום חמישי אפילו במירון טו).

ו. כשחל ל"ג בעומר ביום ראשון, צריך לעשות את התספורת ביום ראשון ולא להקדים לעש"ק טז).

ז. ישנם קהילות מהספרדים שנוהגים לספר את ילדיהם בל"ד

גילוח כל יום הא אכתי לא צמחו כלל, ולא יתכן במציאות אם לא שיפשיטו את עורו, ובערוה"ש סק"ו כתב משום קושיא זאת דאם יודע שלא תהיה לו שהות, יכול בפשיטות לגלח ביום חמישי, וכ"כ שו"ת שיח יצחק (ווערבוי) סי' רכ"ט, במקום צורך יש להתיר לגלח ביום ה' עיי"ש, ועוד שבשו"ע הרב לא העתיק הך הלכה רק לגבי נטילת צפרנים, וא"כ כ"ש לענין תגלחת תינוק דהוי מצוה ובפרט בל"ג בעומר דהו"ל כמו שאין לו שהות לגלח ביום אחר, וכן מנהג באכוב שלא להקפיד כלל בזה, וכן עמא דבר.

טו) כן מנהג בעלזא שאין להסתפר כלל ביום חמישי אפי' לצורך תגלחת קטן.

טז) כן נראה, הגם שאלה המגלחים בל"ג בעומר, התירו כבר לגלח לכבוד השבת, מ"מ בקטן שבלא"ה מותר מדינא לעשות התגלחת בימי הספירה, ורק יש ענין להמתין עד ל"ג בעומר, וכיון שמנהג א"י לגזוז שערות ביום זה בודאי יש לעשותו בו ביום, שהרי גם הנוהגים כהאר"י שלא להסתפר בל"ג בעומר נהגו לספר את בניהם ביום זה כמ"ש בשער הכוונות, א"כ בודאי ראוי לעשותו ביום זה. ועוד ע"י בשו"ת אפרקסטא דעניא סי' קע"א, דעיקר האיסור משום דשערות הראש הם שורש הדינים, ובל"ג בעומר שיש בו שמחה והמתקת הדינים מותר לעשות בו תגלחת.

ושמעתי מפי גדול אחד שנוהג שלא לספר הילדים בליל ל"ג בעומר שחל במוצאי שבת, לפי שאין נכון להסתפר תיכף בצאת השבת, ועוד שלא יבואו אליו מיד בצאת השבת, ולא לגרום להם הכנה משבת לחול ודו"ק.

בעומר ולא בל"ג בעומר ז', אכן נתפשט המנהג לכל לספר בל"ג בעומר וכ"ש באתרא קדישא מירון יח).

ח. קטן שמלאו לו שלוש שנים אחרי ראש חודש סיון, בחוץ לארץ (שבאר"ק המנהג לגלח בל"ג בעומר) מותר לספרו ביום שמלאו לו שלוש שנים יט), אכן מן הראוי להמתין עד ערב חג השבועות כ).

יז) מסע מירון וילקוט התספורת שכן מנהג ספרדים, עפ"י שיטת השו"ע סי' תצ"ג סי"ב שאין מגלחין בל"ג בעומר. ומנהג סקווירא שאין מגלחים הילדים אפילו בל"ג בעומר רק ביום מ"ח בעומר.

יד) כן נהגו בא"י, וראה בכה"ח סי' תצ"ג סק"כ שבמקום צורך לכו"ע מותר לגלח ביום ל"ג בעומר.

יט) כ"כ השואל בשו"ת מקדשי השם ח"א סי' ע"ז, דאף שמנהגינו כהאריז"ל שלא לגלח עד ערב שבועות, מ"מ לתינוק לא החמירו, כמ"ש בשו"ת מנח"א ח"ד סי' ס'. וכן נראה כיון שהמנהג להוליכו או לחדר ללמוד אותיות התורה ובערב שבועות אין הסדר הלימוד בחדר כרגיל.

כ) כ"כ שו"ת מקדשי השם שם, שכן הורה למעשה בעל מנח"א ממונקאטש זצ"ל שהוא הכנה לקבלת התורה, ובפרט שמהרוקח נראה שהחינוך לתינוק יתחיל בשבועות, וכ"כ אוצר מנהגי חב"ד עמוד ר"ס, וכן הורה כ"ק אדמו"ר מסאטמאר זצ"ל.

פרק יג

קטן שמלאו לו שלוש שנים בימי בין המצרים

א. ילד שמלאו לו שלוש שנים בימי בין המצרים יש להמתין ולא לספרו אלא אחרי תשעה באב א), ויש מתירים לספרו בימי בין המצרים ואיסור התספורת הוא רק בשבוע שחל בו תשעה באב ב).

ב. כשמספרים את הקטן בעשירי באב, לכתחלה צריך לספרו אחרי חצות היום, ואם אחרי חצות היום אין אפשרות להולך את הילד

א) שבעים תמרים בפירושו על ספר חסידים סי' י"ד, דיש להמתין עד אחר ת"ב, וכ"כ בעל שו"ת ולאשר אמר, דימתין עם התגלחת עד אחר בין המצרים, דעיקר קפידא שלא להקדים, אבל לאחר הרי ראינו שבאה"ק ממתינין עם התגלחת עד ל"ג בעומר, וגם בעיני זכתי לראות כמה פעמים אצל מרן הגה"ק מבעלזא זי"ע (מהרי"ד) ששאלו אותו אבות הקטנים מתי יעשו התגלחת של בניהם בני ג', וחיפש תמיד על יומא דפגרא, וצוה לעשות ביום ההוא דוקא, וא"כ בימים אלו לא מסמנא מילתא, לכן ימתינו עד לאחר ת"ב עיי"ש. וכ"כ שערי הלכה ומנהג ח"ב עמוד ש"ג ושו"ת ברכת השמים סי' קל"א, וכ"כ משנת יעקב סי' תקנ"א דמדינא יש להתיר, אך כיון שבתגלחת ראשונה עושין שמחה יתירה לא יעשה אז, ושכן הורה כ"ק אדמו"ר מסאטמאר זצ"ל, וכן הורה מו"ר מפאפא זצ"ל (ולא דמי לנעשה ג' שנים בימי הספירה דיש להקדימו לער"פ שהוא יומא דפגרא משא"כ קודם י"ז בתמוז אינו יומא דפגרא לכן ימתין עד אחר ת"ב, כן נראה לי לבאר שיטתו).

ב) שו"ת תורת יקותיאל ח"א סי' מ"ב ושפע חיים מכתבי תורה ח"ה סי' ש"ס, ושו"ת אמרי המזג עמוד רכ"ה דכל עיקר איסור תספורת אינו אלא מנהג, אבל בכדי לחנכו במצות א"צ להחמיר עיי"ש, ואילו בשבוע שחל בו ת"ב דאסור מדינא יש להחמיר. אך מנהג דעהש לגלח גם בשבוע שחל בו ת"ב, וראה לעיל פ"י אות ח'.

לחדר, (כגון במקום שנהוג שבימי הקיץ הסדר לילדים הקטנים הוא רק עד חצות היום), ונהוג להוליכו לחדר תיכף אחר התספורת, מותר לספרו לפני חצות היום ג), אבל צריך להזהר אז לא לכבד משקה יין לאחל "לחיים", כי בעשירי באב אסור בשתית יין עד חצות היום ד).

ג. כשחל עשירי באב בערב שבת קודש מותר להסתפר לפני חצות היום ה), וכשמכבד משקה לאחל "לחיים" צריך להזהר לא לכבד ביום ו).

ג) שהרי מדינא בשו"ע סי' תקנ"א סי' דאחר התענית מותר הכל, רק שהמהרש"ל והמג"א והאחרונים נקטו להחמיר כל הענינים עד חצות היום, לכן לצורך מצוה מותר, ובפרט שאם ימתין עד אחר חצות לא יוכל להוליכו לחדר באותו היום כיון שאין אז זמן הלימוד. וראה בפ"י אות ט"ז.

ד) פשוט שאין להתיר, דיכול לכבד האנשים לשתות משקה יי"ש או שכר וכדומה.

ה) שפע חיים ח"ה סי' שס"א, עפ"י המג"א סי' תקנ"ח סק"א דכשחל עשירי אב בע"ש הכל מותר מפני כבוד שבת.

ו) דאה"נ שהתירו לכבוד השבת בבשר ויין, מ"מ זה לא נחשב לכבוד השבת.

פרק יד

מנהגים לאחר התספורת

א. אסור להשליך ולשרוף את השערות שגזזו לילד א), אלא יש לגנום ב), ואם מערב בשערות דבר אחר אין קפידא ומותר לשורפם ג), וי"א שאין קפידא כלל ומותר לשרוף דשומר פתאים ה' ז).

ב. סגולה שיהיה הבן תלמיד חכם ויר"ש ויארץ ימים ושנים טובים,

א) כ"כ בכה"ח (פלאגיו) סי' כ"ז אות י"ג, יפה ללב ח"ג יו"ד סי' קט"ז אות כ"ג, וימהר אברהם אות ש' או"ק תקע"ז, שאין לשרוף שערות, שקשה לגוף רח"ל, וכ"כ סגולות ישראל אות ש' סקצ"ז וספר מטעמים מערכת שערות אות ב'.

ב) כ"כ בספר מנהגי ישורון סי' י' אות ס', עפ"י רש"י (יחזקאל ה' ג') עה"פ ולקחת משם מעט במספר וצרת אותם בכנפך, מכאן רמז שכל המסתפר שעריו לא יזרוק אותם אלא יגנוז עכ"ד, ובאמת אינו מרש"י אלא מספר המגיד שהוא פ"י על התניך, נדפס בשנת תנ"ט בהסכמת גדולי ישראל, ומביא כן מספר סוד מישרים. וכ"כ בספר אוצר יד החיים אות תתשמ"ו, וראיתי בספרים חדשים הטעם שלא יזרוק הצפרנים והשערות לפי שיש אנשים שיש להם חולי השחופות ויש סכנה להדורס על צפרניהם ושערותיהם.

וכ"כ ספר מנהגי א"י שנשים חרדיות נוהגות לגנוז את השער הראשון שנגזז למצוה על סמך המקרא ביחזקאל הנ"ל, וכ"כ בספר א"י טוקצינסקי סי' י"ח סי"ג.

ג) עצי עדן (קאמרנא) משניות נוזר פ"ו. וכ"כ הגאון רבי יעקב לאנדא זצ"ל רבה של בני ברק בספר שמיעות וסיפורים ח"א עמוד שכה.

ד) כה"ח סי' ר"ס סק"ב, לא ראיתי נוהגין בזה, ושומר פתאים ה'.

לשקול את השערות בזהב או בכסף ולתת צדקה כמשקל השערות (ה).

ג. מצוה לסלסל את הפיאות וליפותם משום זה קלי ואנוהו (ו).

(ה) ספר מעשה יחיאל עה"ת פרשת תולדות אות ח' שכן צוה הרה"ק מהרי"ם מגלינא זצ"ל (חתן הרה"ק ר' מאיר מפרימשלאן זי"ע), וכ"כ בספר אבן ספיר ח"ב עמוד מ"ז וספר סגולות ישראל מערכת ג' סקכ"ה, ומקורו מתשובת הרדב"ז ח"ב סי' תר"ח, שהיו רגילין להביא נדרים ונדבות, ונותנים משקל השער לצורך הדלקה על קבר שמואל הנביא להדליק עליו שעה ושמן ולשאר צרכיו. וכ"כ בספר המטעמים מערכת ש' אות א' ובאוצר כל מנהגי ישורון סימן י' אות ב' עמוד י"ט, וכ"כ בילקוט התספורת פ"ו, כבר מצינו עדין באבשלום שהיה נזיר וכמ"ש (שמואל ב' י"ד כ"ו), ובגלחו את ראשו והיה מקץ ימים לימים אשר יגלח כי כבד עליו וגלחו, ושקל את שער ראשו מאתים שקלים באבן המלך (ע"י נזיר דף ד' וה"א), והרלב"ג כתב שהיה נותן משקלם כסף או זהב להמשכן, או לעניים, וכן נהג הגה"ק בעל מנח"א זצ"ל בעת תספורת נכדו. וכן מנהג צאנו, בעלזא ונדבורנא, וביגד משה העיר בשם אביו שכיון שמשקל השערות אם שוקלין אותם על כסף הוא פחות מאור, יש לשקול על זהב. וסמך להמנהג העיר לי ידידי הרה"ג ר' יחיאל ב"ר שלום שליט"א מגמ' יומא דף ל"ח ע"ב מעשה בדואג בן יוסף שהניחו אביו בן קטן לאמו, בכל יום היתה אמו מודדתו בטפחים ונותנת משקלו של זהב לבית המקדש ע"כ.

וראה בויגד משה שנסתפק אם יש לתת צדקה תמורתם בדיוק, כיון שבעניני סגולות צריך להיות במכוון לא פחות ולא יותר עכ"ד. ולפענ"ד יש להעיר שהרי מבואר ברמ"א סי' רס"ג ס"א שיכולין להוסיף על דבר המכוון נגד דבר אחר ובלבד שלא יפחית, ומעשה רב אצל הגה"ק מהרי"א מבעלזא זי"ע הובא בספר ביתו נאווה קודש ח"ב עמוד קכ"ד שהורה לשקול את השערות לאחר שגילח הילד והביאו אותו אליו, לקח אז מרן מטבע של זהב וצוה להגבאי לצרף עוד מטבעות אחרות וליתנם לצדקה.

(ו) כ"כ בהגהות עין חנוך יו"ד סי' קפ"א בשם חמיו הגה"ק בעל קדושת יו"ט מסיגעט זצ"ל.

ד. נוהגים שהאב הולך עם בנו בזמן שעושים לו פיאות, לקבל ברכתם של צדיקים ז).

ה. עדת התימנים שרים אחרי התספורת שיר מיוחד לברכת הילד, ולאחר השיר נהגו לומר הלל ח).

ו. תפלה לאומרה אחרי התספורת אצל קבר צדיק, יהי רצון מלפניך ה' אלוקי האלוקים ואדוני האדונים שבזכות כל הצדיקים והחסידים מיום שנברא העולם ועד סופו ט) ובזכות תורתך הקדושה

ז) כי כ"כ בליקוטי דיבורים ח"ג עמוד תפ"ב, כשמלאו לאדמו"ר הזקן שלש שנים לקחו אותו להבעש"ט לחנך אותו בפיאות הראש ולברכו, וכן הגה"ק בעל צמח צדק הניחו לו זקינו בעל התניא פיאות וברכו בהנחת ידיו על ראשו, וכ"כ בתולדות רבינו ס"י י"ו, שקודם התגלחת של המנח"א ממונקאטש נסעה אמו עם הילד לצאנו לקבל ברכת הדי"ח. ומנהג ירושלים להוליך ילדי החלאקה יחדיו ברוב עם בשירה ובזמרה לבית גדולי ישראל להתברך מהם. וכ"ק אדמו"ר מהרמ"ש מבויאן זצ"ל נהג לאחל להילד בשעת התספורת, שבזכות חיתוך שערותיו לא יצטרך כל ימיו לעבור ניתוח ח"ו עכ"ד. וראה לעיל פ"ז אות ב'.

ח) ראה הליכות תימן עמוד 133 בזה"ל, אחר התספורת התזמורת פוצחת בשיר, והמשוררים שרים השיר דלהלן, אהוב יברך הילד הזה לברכה, ברוך יברך הילד הזה לברכה, גיבור יברך הילד הזה לברכה, יהיה כמשה שזכה ועלה למלוכה, וכך לפי סדר א"ב, דגול וכו' הדר וכו' ותיק כו' יהיה כמשה וכו', זכאי וכו', אחרי השיר אומרים "הלל", בעת התגלחת והשיר מכניסים הורי הילד לאולם כלי גדול קלוע מגומא ונצרים, מלא צימוקים וסוכריות, ומחלקים לכל אחד ואחד מן הילדים הנמצאים שם מלא חפניים, ואף הגדולים לוקחים מעט למתק את הפה עיי"ש.

ט) ואם אין עושין התגלחת על קברי צדיקים יש להשמיט תיבות אלו "שבזכות כל הצדיקים והחסידים מיום שנברא העולם ועד סופו" וכן תיבות "ובזכות הצדיק הקדוש הזה מורינו ורבינו עטרת ראשינו".

והמצוה, ובזכות תורתך הקדושה ושמותיך הקדושים שבה ובזכות מצותך פִּיאֹת הראש שצויתנו בתורתך "לא תקיפו פאת ראשכם" ובזכות הצדיק הקדוש הזה מורינו ורבינו עמרת ראשינו ר' פב"פ, (ובעיה"ק מידן מוסיפים ובזכות התנא רשב"י וכו'), וכמו שזכה זה הנער לפִּיאֹת הראש כן יזכה לתורה ולחופה ולמעשים טובים, ויורה הוראות בישראל בחיי אביו ובחיי אמו אמן נצח סלה. ואחרי כן אומרים מזמור הללו אל בקדשו הללו ברקיע עוזו וגו' י).

ז. אחר התגלחת מחלק האב מיני מזונות ומשקה ואומרים לחיים להאב ולילד ומברכין שיזכה לגדלו לתורה ויר"ש יא), ועל ציון הרשב"י יאמר בזכות רבי שמעון בר יוחאי יגן שזוכה לגדלו לתורה וכו' יב), ויש נוהגים שאחרי התספורת מביאים את הילד לבית המדרש ומכבדים את הצבור במיני מזונות ומשקה כדי לברך את האב ואת הילד שיזכו לגדלו בתורה וביראה יג), ויש נוהגים לעשות סעודה יד). וראה לקמן פרק כ"ג ס"א.

י) כת"י הנדפס בקובץ ספונות ח"ו (ירושלים תשכ"ב) מימי תלמידי האריז"ל. וטעם אמירת מזמור זו כנראה שהוא הודאה והלל להשי"ת שזכה לקיים מצוה זו. ותפלה זו יכולים לאמרו גם הקרובים הנמצאים שם.

יא) כן נהג הגה"ק מהר"א מבעלזא זי"ע, וכן מנהג חסידים ואנשי מעשה.

יב) כ"כ בספר הילולא דרשב"י דף י"ג.

יג) כן ראיתי נוהגים. וכ"כ בספר טל ישראל ראיתי בעיני שהיו שני אנשים שהיו להם משקה הרבה והיו מבקשים לכל איש שישתה משקה שלהם, ושאלתי מה זה, וסיפרו לי שאחד הביא קטן שלו על שמחת התגלחת והוא לא היה לו בנים י"ד שנים, ופי"א היו בל"ג בעומר ובתוך השמחה ענה בקול גדול יאני מגדר י"ח ראטיל משקה על שמחת הרשב"י שיעזור לו ה' בזו השנה בן זכר, וענו כל העם בקול אמן, בשנה זו נתעברה זוגתו וילדה

ח. בארה"ק ובמיוחד באתרא קדישא מירון נוהגים להרבות במיני שמחה כגון לרקוד עמו או לנשא על הכתפים טו).

בן, וכעת הגיע זמן התגלחת ושילם נדרו, ואיש השני לא היו לו ילדים עשר שנים ענה אחריו כהנ"ל, ועזר לו ה' ג"כ, שמעתי מפייהם בעצמם עכ"ד.

יד) כתר שם טוב (גאגין) עמוד תקצ"א.

טו) נתבאר בפ"ח אות ג' ובהקדמה באריכות. והרה"ק הרמ"מ מלעלוב זצ"ל היה מצווה לרקוד עם הילדים ולנשאם על הכתפים שכן היה המנהג תמיד, ע"כ.

פרק טו

נטילת ידיים אחרי התספורת

א. המספר את הילד צריך ליטול ידיו אחרי כן, כדִין החופף בראשו א).

ב. מי שגוזז מעט משערות הילד כפי שנוהגים שמכבדים לגוזז משערות הילד, אינו צריך אחרי כן ליטול ידיים ב).

ג. קטן שמספרים שערותיו, צריך ליטול לו את ידיו שלושה פעמים כדִין ג).

א) יפה ללב ח"א קונטרס אחרון הנקרא יושר לבב ס"ד אות י"ח.

ב) קובץ מבית לוי פסקי הגר"ש וואזנער שליט"א, כיון שאין נוגע במקום הזיעה רק בראשי השערות א"צ נטילה, וכ"כ ילקוט התספורת עמוד ע"ז די"ל שעיקר הקפידא כשמגלח כל הראש או חלק גדול, משא"כ בגוזז איזה שערות א"צ נטיי עכ"ד. וכן נהגו כמה גדולים. אך יש מדקדקים ליטול ידיים גם אחר שמספר מעט, וכן נהג הגה"ק מהר"א מבעלזא זי"ע.

ג) עפ"י שו"ע או"ח ס"ד ד' סייט, ואף שהקטן לא הגיע עוד לחינוך במצות, מ"מ בתחלת חינוכו למצות יש לחנכו בטהרה כדת וכדין, ובפרט אם מתחילין אח"כ ללמוד אותיות התורה.

פרק מז

זמן חינוך הקטן בלבישת טלית קטן, כיפה, נטילת ידיים

א. לאחר התספורת מחנכים את הילד בלבישת טלית קטן א), יש אומרים שמיד כשיודע הילד לדבר ילבישוהו טלית קטן ב). ויש שנהגו לחנך את הילד בלבישת טלית קטן כשמתחיל ללכת ג), ויש שנהגו

א) ארץ חיים מנהגי א"י (להרב חיים סתהון) בהגהות לשו"ע או"ח סי' תצ"ג שאחר שנעשה ג' שנים מחנכים אותו בטלית קטן. וכ"כ שו"ת מספר הסופר סי' מ"ט שהמנהג לחנך ט"ק לקטן במלאות ג"ש, עפ"י המדרש איכה עה"פ בתולת בת ציון, בנים המצוינים במילה ובתגלחת ובציצית, היינו במלאות ג' שנים שמציין התינוק בג' דברים במילה ובתגלחת ובציצית עכ"ד.

ב) כ"כ קיצור של"ה, א"ר סי' י"ז סק"ב ושע"ת סק"ב, וז"ל נער קטן שיודע לדבר, תיכף ילבישו אותו טלית קטן, כי מכח זה יזכה בקטנותו לגשמה רמה וחשובה, ושורה עליו רוחא דקדושה והוא עפ"י סוד, לכל הפחות לא ימתין יותר מהיות הנער בן ג' שנים, כי האדם עץ השדה שג' שנים הוא ערלה עכ"ד.

וראה בספר קרבן העני עה"ת פרשת כי תצא עה"פ גדילים תעשה לך, שהביא מהרה"ק רבי צבי הכהן מרימנוב למה נקרא ציצית גדילים, לפי שדרך העולם לעשות ציצית אף לקטן טרם יחנכו אותו לשאר מצוות, וכן נכון לעשות לעובדי השם, והנה כל מה שיגדל הילד תגדל המצוה עמו, כי בכל פעם ירגיש יותר ויותר טעם ומתיקת המצוה, לכן נקראו גדילים לשון גידול עכ"ד. וכ"כ בספר זכרון יעקב ח"ב עמוד קמ"א כי יגדל מעט גם לפני ג' שנים ילבישוהו טלית קטן ובבוקר בבוקר ילמדוהו לברך על מצות ציצית לקרוא קריאת שמע וירגילוהו לבלי לטעום טעם מאומה מבלי לברך ברכת הנהנין ולענות אמן קדיש וקדושה.

ג) אשכבתא דרבי עמוד קל"ז, בצוואת כ"ק אדמו"ר מהרש"ב ז"ע. וראה

לחנך את הילד בלבישת טלית קטן משעה שיודע לשמור עצמו בנקיות ד), ויש נוהגים מיום המילה ואילך, או מבן חודש ולמעלה ה),

בספר תורת מנחם ח"ב שכתב, למרות שכ"ק אדמו"ר מהרי"ץ כתב שביום הגזיזה והנחת פאות הראש נהגו להדר להרגיל התינוק בענין נשיאת ט"ק, מ"מ מחדש רבינו זצ"ל שלבישת ט"ק יכול להיות לפני כן.

ד) כיכ נוהג כצאן יוסף עמוד ק"א אות ג', וכן מנהג טשערנאביל, בעלזא ושעדליץ לחנך קטן בט"ק כשהוא שומר עצמו בנקיות, אפי' קודם ג' שנים, וכ"כ אורחות רבינו ח"א עמוד רל"ג שכן הורה וכן נהג אצל נכדיו, ושמעתי טעם שממתינים עד ששומר עצמו בנקיות, כיון שחוטי הציצית הם כמנין ה' אחה, כמ"ש בשו"ע סי' י"א סי"ד, הגם שכתב בשע"ת שם סק"י שאין להקפיד להתיר הציצית משום חשש מחיקת השם, כיון דהוי רק גימטריא, מ"מ קצת קדושה יש בהם.

ה) בספר עשר אורות מערכת י' אות ה' ובספר תפארת אדם שאצל משפחת הרה"ק מרוזין זי"ע הלבישו טלית קטן לקטן מבן חודש ומעלה. וכ"כ בתורת אמת (להגה"ק מהרי"ל אייגר) ד"ה בפייט למצות נרשמת, וע"כ אנחנו מצויינים ברשימות אלו, ברשימת הברית קודש ובמצות ציצית, עוד קודם ביאתנו לכלל דעת, כי מיד שנולד הילד מלין אותו, וגם מצות ציצית מלבישין לתינוק קטן, וזהו למי החותמת ולמי הפתילים. ועי' בספר אמרי טוב עה"ת (מהרה"ק ר' נחום מבורשטין) פרשת שלח, שצריך להלביש את בנו בציצית כשהוא בן חצי שנה, ואז נשמר התינוק מכל רע עיי"ש. וראה בספר תפארת אדם (למברג תרצ"ג) עמוד ע"ז שפ"א הזדמן שהרה"ק רד"מ מטשארטקוב בכה הרבה מאד ולא רצה לינק וגם לא יכל לישון, הלכה וקראה את אמו הצדיקת ונסתה גם היא לשחק עמו לנענעו ולפעות לו כדרך שעושים לילדים, אבל הוא בכה בלי הפוגות, פחדה הרבנית באמרה פן הוא חולה ח"ו וצריכים איפה לקרות רופא, אבל לא רצתה לעשות בלי ידיעת בעלה הקדוש, הלכה וספרה שהילד בוכה ואינה יודעת מה חסר לו, שחק הרה"ק מרוזין זי"ע ואמר "מען האט אודאי פארגעסן איהם אריין צו לייגען דאס לייבצודעקל מיט די ציצית אין די וויקעליך", הלכה הרבנית

אך המנהג הוא לחנך ולהלביש לילד טלית קמן משמלאו לו שלוש שנים (ו).

ב. היות שטלית קמן של צמר חייב בציצית מהתורה, לכן נכון לחנך את הקמן ולהלבישו טלית קמן של צמר (ז).

ג. שיעור שיכול לברך על טלית קמן הוא כשיש בו כדי לכסות ראשו ורובו של גופו (ח).

ומצאה שכן הוא, והלבישוהו את הארבע כנפות, ותיכף פסק מלבכות, מני אז קראוהו אחיו הקדושים "דאס ציצית יודל".

(ו) כיכ ערוה"ש או"ח סי' י"ז ס"ה ושלחן מלכים סי' י"ט סק"ג וכן עמא דבר, וכ"כ במנהגי חב"ד, וכן מנהג באבוב ונדבורנא, וכ"כ ספר אגרות שפירין תשובה מבעל מנח"א ממונקאטש זצ"ל שכתב ששמע מקדוש אחד שקרע הציצית מד' כנפות שלבשו לילד פחות מג' שנים, ואמר כי הם בבחינת ערלים בלי מצות. אך סיים, אבל אינו בדקדוק כי אם יחסרון איזה ג' חדשים מהג' שנים או פחות מג' כלבוד דמי עיי"ש. וכ"כ שפע חיים מכתבים ח"ה סי' שניד שלכך נהגו ללבוש ציצית לתינוק בן ג' שנים בזמן שלומדין את אותיות התורה שנאמר בהם וזכרתם את כל מצוות ה'. וכתב שם שהקפידו אבוה"ק לא להלביש התינוק ציצית בעודו בעריסה, רק חבלים משום דאתי לידי בזיון.

(ז) כן נראה דלהתחיל בחינוך עדיף שיהיה על צד היותר טוב, וכמו שהארכתי בהקדמת נטעי גבריאֵל נשואין ח"ב.

(ח) פמ"ג משי"ז סי' ט"ז סק"א, סידור התניא ביאור הלכה שם ד"ה ואז ומ"ב סי' י"ז סק"ט, וראה בא"א תנינא סי' י"ז דקטן שהגיע לחינוך מברך על טלית קטן אף שבושה לילך בה בשוק, כיון דאיא שיקיימו מצות ציצית בלא"ה ונהגו לברך, י"ל דאין מדת חסידות לחשוש עוד בכך עיי"ש, ועי' באורחות רבינו עמוד כ"ב דהורה הגאון בעל קהלות יעקב, שקטן בן ג'

ד. יש לחנך את הילד גם בלילה לישון לבוש במלית קמֵן ט), ובתנאי שיכול לזוהר שלא יטנף י).

ה. מנהג העולם לכסות את ראש הקמֵן בכיפה אחרי שעשו לו פאות יא), יש נוהגים לכסות את ראשו מיום שנכנס בבריתו של

שנים ויותר עושים לו טלית קטן שמגיע עד הטבור וחוטֵי הציצית יהיו קצרים משום שעדיין מתטנף כשעושה צרכיו, והוסיף שרק כשמגיע לבר מצוה מדקדק להלביש ט"ק שיש לו שיעור הראוי עיי"ש.

וכ"כ שו"ת התעוררות תשובה סי' ז', ליישב מה שנהגו בט"ק שאין בו שיעור המחויב בציצית, משום דדוקא בבגדים העשויים ללבוש בעינן השיעור אשר תכסה בה, אבל טלית של מצוה כל שהוא שם בגד עליו חייב בציצית, וכ"כ ערוה"ש סי"ה, והמור"ל העיר שכן מבואר בדברי חמודות לבעל תוס' יו"ט הל' ציצית סי' כ' אות סי"ג, וראה בשו"ת שבט הלוי ח"ג סי' ו' דאף שיש לחנך את הקטן בט"ק שיש בו שיעור, מ"מ אם רוצה להרגילו במצוה זו קודם שיגיעו לגיל חינוך כדי לחבב עליו המצוות, יכול להרגילו בט"ק שאין לו שיעור עיי"ש.

ט) כן קיבלתי מרבתי להדר כן, עפ"י המג"א סי' כ"א סק"ב, בה"ט סק"ד ומ"ב סקט"ו בשם האריז"ל, וראה גם בצדה לדרך מאמר אי כלל ד' פ"ד, חייב כל אדם להיות זהיר במצות ציצית ולא יזנח מעליו יומם ולילה.

י) כן נראה, ובפרט שעפ"י הלכה אין חיוב לישן עם ט"ק רק ממידת חסידות.

יא) כן מנהג העולם, וכ"כ שפע חיים מכתבים ח"ה סי' שנ"ד, שנהגו העולם להקל כדי שלא להכביד על ראשו של התינוק עם שעריו, וגם שהתינוק משליכו מעליו. אכן כשכבר מגלחין אותו בודאי נכון להקפיד שיהיה ראשו מכוסה תמיד, ואצל אבוה"ק מצאנו המנהג לכסות ראש התינוק בעודו מונח בעריסה, וסמך לזה מדברי רבינו יעקב הגוזר בספרו זכרון ברית לראשונים הל' מילה, שכתב והמצנפת של מעיל על ראשו עיי"ש.

אברהם אבינו ע"ה יב, ויש נוהגים לכסות את ראשו כשהילד מתחיל ללכת יג, ויש שנוהגים להלביש כיפה לקמן כשמבין שצריך לכסות את ראשו ואינו מוריד את הכיפה מראשו יד, ויש מקפידים להלביש לילד

יב) כן העיד כ"ק אדמו"ר מהרי"ץ מליובאוויטש זצ"ל בשם הבעש"ט, ללבוש קאפל וליטול נט"י שחרית מיום השמיני והלאה. וכ"כ אג"ק מהרש"ב ח"ב עמוד תתק"ה בצוואה לבנו, להזהר שיהיה תמיד בכיסוי ראש, ואחר ימי העטיפה (וויקלען) ליטול ידיו נט"י שחרית, וכשיתחיל לילך ברגליו להלבישו ציצית. וכ"כ במנהגי מאטעסדארף שהיו מכסין ראש הילד תיכף לאחר לידתו, וכן נהג הגאון מהרי"ץ דושינסקי זצ"ל. וכן נהגו בבתי חסידי חב"ד, להצמיד לראשו כיפה היות שבדרך כלל אין לו שערות.

וכ"כ בספר ברנטשפיגעל (קראקא שני' נדפס בספר מקורות לתולדות החינוך בישראל) ורגילים ללכת בכיסוי ראש, ראיתי שקשרו לתינוקות את מצנפתם מתחת לסנטרם בכדי שלא יוכל להסירה. וכ"כ ברכה שלמה (מטיטשין) עמוד י"א שאין לחנך את הילד במצות קודם שנעשה בן ג' זולת בכיסוי הראש יש לחנכו אף קודם ג' שנים, וראה בספר קיום התורה (ירושלים תרכ"א) פ"ב אות ד' שגם תינוק שמוטל בעריסה מצוה על האב לכסות ראשו. ועי' בסגולות ישראל מערכת ג' אות כ"ט, סגולה שלא יהיו הבנים גנבים יזהרו אביו ואמו של התינוק שלא ילך התינוק מיום הולדו בגילוי הראש, ועיין בסוף מס' שבת גבי מעשה דרנב"י ע"ש, ועיין מס' כלה פ"א היו זקנים יושבים בשער ועברו לפניו ב' תינוקות עיי"ש, ומעתה תבין דברי רז"ל הקדושים במס' סנהדרין מאן רשעים גנבים והבן היטב כי קצתי ע"כ.

בתימן נהגו בחומרא גדולה בענין כיסוי הראש משנולד הבן היו מכסים ראשו בקרקוש עד גיל שלוש לערך, ואז היו מגלחים לו שערותיו, משאירים לו פיאות ומחליפים לו את הקרקוש בכובע.

יג) כן מנהג טשערנאביל. ומנהג לעלוב ונדבורנא להקפיד ללבוש כיפה לפני ג' שנה. ומנהג שעדליץ לחנכו משעה ששומר עצמו בנקיות.

יד) כן שמעתי.

כיפה כשבא לבית הכנסת אף לפני ג' שנה טו), ויש מקפידים שלא להלבישו כיפה כלל לפני מלאות לקמן שלוש שנים טז).

ו. שיעור הכיסוי שרוב הראש יהיה מכוסה, ובכיסוי מועט לא מהני ז).

ז. אחרי שמלאו לקמן שלוש שנים יש לחנכו שראשו יהיה מכוסה תמיד כדי דלהוי להו אימתא דשמיא יח), והמנהג לחנכו שלא יעמוד אף רגע אחד בגילוי הראש יט).

טו) שו"ת שרגא המאיר ח"ג סי' ח' בשם בעל אהבת ישראל מוויזניץ זצ"ל, וכן ראיתי אצל כ"ק אדמו"ר מצאנו קלויזענבורג זצ"ל שהקפיד ואמר שאף למקילין שלא ללבוש לפני ג' שנים, עכ"פ כשבאים לבית הכנסת יש להלבישו בכיפה.

טז) כן מנהג בעלזא, וכ"כ בקונטרס ויגד משה שאביו הגאון מסערדאהעלי זצ"ל הקפיד על כך, ופ"א ראה על ראש אחד מנכדיו הקטנים כובע על ראשו והסירו. וכן הקפיד הגה"צ מצעהלים זצ"ל.

יז) שו"ת תשורת ש"י ח"ב סי' ל"ח, שו"ת שואל ומשיב ח"ג סי' קל"ה וברכת הבית שער א' סכ"ב דרובו ככולו, וכשרובו מגולה הוי ככולו מגולה, וכ"כ לקוטי מהרי"ח ח"א סדר לבישת הבגדים בשם ייטב פנים.

יח) שפע חיים מכתבים ח"ה סי' שני"ד. ומקור כיסוי הראש כתב המג"א סי' ב' סק"ו משום מורא שכינה, וכ"כ בערוה"ש סי' ב' סי' וז"ל איתא בקידושין שם רב הונא בריה דרב יהושע לא מסגי ד' אמות בגילוי הראש אמר שכינה למעלה מראשי, ואיהו גופא אמר בשבת (דף קי"ח ע"ב) תיתי לי דלא סגינא ד' אמות בגילוי הראש, ושם (דף קנ"ו ע"ב) איתא כסי רישך כי היכי דתיהוי עלך אימתא דשמיא, ומביא שם מעשה שגילוי הראש הביא אדם לידי עבירה, ואיתא במס' כלה פעם אחת היו יושבים זקנים בשער ועברו לפניהם שני תינוקות אחד כיסה את ראשו ואחד גילה את ראשו,

וחקרו אחרי זה שגילה את ראשו ונמצא שהוא ממזר וכן הנדה עיי"ש, והענין שהראש שבו המוח שהוא מקור החכמה והיראה אין להתגלות לפניו יתב' שמלא כל הארץ כבודו כמו שאין לעמוד במקום קדוש בגילוי ראש, ואם אינו עושה כן עזות יצרו מתגבר עליו גם בלא הרגשה, והנה יש מן הגדולים הסוברים שמעיקר הדין יש איסור בזה, ויש שסוברים שזהו רק ממדת חסידות, אמנם אם כה ואם כה הנסיון יעיד על זה עכ"ל.

וכ"כ שו"ת ח"ס ח"ו סי' ב' להביא ראייה שכיסוי הראש בא להורות כניעה ע"פ הפסוק בישע"י (ו' ג') ויאמר ה' אל ישעיהו צא נא לקראת אחז וגר' אל מסילת שדה כובס וגר'. ודרשו חז"ל בסנהדרין ששדה כובס היינו הכלי שהכובסים מזלפים בהם מים על הבגדים, וכאן נכנע אחז לפני ישעיהו, והכניעה היתה ע"י ששם על ראשו כלי זה. הרי לנו ששימת דבר על הראש מועיל להכניעה עיי"ש. ושמעתי טעם לקריאת כיסוי הראש בשם "כיפה", שהוא מלשון כופה את עצמו עיי"ז, כי בזה הוא מורה לכל שהוא מכניע את עצמו לפני בוראו. וכן "ירמיקאל" מלשון ירא מאל.

ועי' בטו"ז סי' ח' סק"ג שבזמננו איסור גמור לילך בגילוי הראש משום חוקת הגוי, שהעם תופסים אותו לקלות ולפריצות, וכ"כ בשו"ע הרב סי' ב' ס"ד ומ"ב סק"א, וכ"כ הח"ס בחידושיו לנדרים דף ל' ע"ב וז"ל ומי' גיל הא דבזמננו מקפידים מאוד מבלי לגלות ראש ומחשיבים את המגלה לפושע, לא נהגו אבותינו כן משום מנהג פרישות ויראת שמים, דאיכ' נשים פנויות נמי, דלענין זה אין לחלק, אלא ע"כ לא מטעם חסידות הנהיגו כן, אלא מעיקר הדין כמ"ש הטו"ז באו"ח סי' ח', מאחר שעשו עובדי ע"ז חק לעבודה זרה לילך דווקא בגילוי ראש ולכבד הע"ז בזה, איכ' נאסר לנו מן הדין, ולא עדיף ממצבה שהיתה אהובה כימי האבות ומשעשאום אמוריים חק לע"ז שנאה הקב"ה, ומכש"כ הך. ומנהג זה נהגו בזכרים ולא בנקבות שלהם, אדרבה אית ביה קפידא ביניהם שלא תלכנה בגילוי ראש לבית ע"ז, ע"כ לא החמירו אבותינו בגילוי ראש דנקבות פנויות, עכ"ל.

(ט) כ"כ שלחן הטהור מאמר הצניעות פ"ה, וכן מנהג חסידים ואנשי מעשה, וראה בקובץ באבוב (גליון חנוכה תש"ס) עמוד ה' שיחה נאה בזה בשם הגה"ק בעל אריה דבי עילאי ז"ל.

ח. יש נוהגים להתחיל לחנך את הילד בנמילת ידים שחרית מיום שנכנסו בבריתו של אברהם אבינו ע"ה כ), ויש נוהגים להתחיל ליטול ידיו מיום שנהיה בן שנה כא), ויש נוהגים כן כשהילד מתחיל לקחת

כ) הנה בפמ"ג או"ח סי' ד' מש"ז סק"ז, דראוי ליוהר לרחוץ ידי הקטנים בכל בוקר, כי חמירא סכנתא מאיסורא, והעולם אין נזהרים בזה ואיני יודע למה עכ"ד, וכ"כ החיד"א ז"ל במורה באצבע סי' ב' אות ס' וז"ל ויוהר לרחוץ ידי הבנים הקטנים כראוי, ולא יטמאו כל אשר יגעו ותשרה הסט"א בכל ח"ו עכ"ל, וכ"כ מ"ב סק"י, ובשו"ע הרב סי' ד' סי"ב כתב הטעם דנהגו להקל בנגיעת הקטנים שלא הגיעו לחינוך, לפי שגמר ועיקר כניסת נפש הקדושה באדם הוא ב"ג שנים ויום א' לזכר וי"ב לנקבה, ולכן נתחייבו אז במצות מה"ת ונעשו בני עונשים, ותחילת כניסת נפש זו הקדושה היא בחינוך לתורה ולמצות שחייבו חכמים לחנך גם במצות מילה, ולכן הנזהר מנגיעת קטן מיום המילה ואילך קדוש יאמר לו עכ"ל, וכן צוה הרה"ק מסטראפקוב זצ"ל שיוהרו ליטול ידי התינוק מיום המילה כדברי השו"ע הרב.

וכתב בן איש חי פרשת תולדות אות י' בשם החסד לאלפים דהמנהג ליטול ידי הקטנים המוטלים בעריסה, והוא סגולה טובה לקטנים כדי שיגדלו בטהרה ויהיו גידולי הקודש, וכ"כ מנהגי מאטעסדארף שכשנולד בן זכר היה באות נשים להקטנים בכל בוקר לרחוץ ידיהם, וכן הורה הגר"ם פיינשטיין ז"ל שטוב ליטול ידי הקטנים אף שאינם נוגעים עדיין במאכל.

וסיפרה אם כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצ"ל, שאחר ימי הולדתו ציוה לה בעלה הגה"ק רבי לוי יצחק ז"ל שבכל פעם שהתינוק יתעורר משנתו וירצה לאכול, יטול תחילה את ידיו (לבניה האחרים לא ציוה לה כן, הדבר היה עפ"י הוראת מהרש"ב ע"כ).

כא) כ"כ בספר ש'מע ישראל (סאמעט) אות א' ששמע כן מצדיקים.

בידיו דברי מאכל כב), ועל כל פנים כשמלאו לילד שלוש שנים שאז מתחילים ללמדו אותיות התורה בודאי יש לחנכו ליטול ידים שחרית כג).

כב) כן שמעתי מוקני חסידים. ובעצם הדין אם נגע קטן באוכלים לפני שנטל ידיו דעת השו"ע הרב בסי' ד' להקל בקטן שלא הגיעו לחינוך, ובא"א מבוטשאטש סי' ד' הקיל בקטנים כל זמן שלא הגיעו לידי בר מצוה עיי"ש. וראה לקמן פי"ז סי"ח.

כג) כן נראה פשוט, דאז הוא דין התחלת חינוך לגבי מצות התורה, וה"נ בזה.

פרק יז

אביו מלמדו מזמן שיודע לדבר - והלכות בעניני חינוך

א. כשמתחיל הקטן לדבר אביו מלמדו לומר בעל פה את הפסוק "תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב" (דברים ל"ג ד') ואת הפסוק "שמע ישראל ה' אלוֹקינו ה' אחד" א), כדי להרגילו ללכת בדרכי

א) סוכה דף מ"ב ע"א, רמב"ם הל' ת"ת פ"א ה"ו, מ"מ פכ"א מהל' אישות הי"ז ושו"ע יו"ד סי' רמ"ה ס"ה, וכתב רש"י עה"פ (דברים י"א י"ט) לדבר בם משעה שהבן יודע לדבר למדהו תורה צוה לנו, שיהא זה למוד דיבורו, מכאן אמרו כשהתינוק מתחיל לדבר וכו', וכ"כ מגורת המאור סימן פ' וראשית חכמה פרק גידול בנים כשהקטן מתחיל לדבר מלמדו לומר תורה צוה לנו משה וגר' וכן פסוק ראשון של שמע, וכשיגדל מוסיף ללמדו מקצת פסוקים על פה, וכשיהיה בן ג' שנים יתחיל ללמדו האותיות.

הטעם לאמירת הפסוק תורה צוה לנו משה וגר' כתב באהל מועד שער ה' דרך ר' שהם יסודי התורה, עפ"י הגמ' סנהדרין דף צ"א ע"ב אמר ר"י אמר רב כל המונע הלכה מפי תלמיד כאילו גוזלו מנחלת אבותיו שנאמר תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, מורשה הוא לכל ישראל מששת ימי בראשית, וכיון שהאב מתחיל עתה להעביר את מורשתו לדורות הבאים, לכן שפיר שייך לומר פסוק זה. וכ"כ בערוה"ש יו"ד סי' רמ"ה ס"א רק פסוק זה ילמד להשריש בלבו אמונת אומן שנתנה לנו תורה מן השמים והוא קיימת לעד ולעולמי עולמים, וקר"ש מאי הוא, פסוק ראשון שמע ישראל להשריש בלבו אמונת ה' אחד עכ"ל.

וי"ל עוד עפ"י מ"ש תוס' (ב"ב דף י"ד ע"א) ד"ה דלמא, יד רמ"ה ושט"מ שם שאמר פסוק שקרוי תורה, שתורה צוה בגימטריא תרי"א שנאמרו למשה מסיני אנכי ולא יהי' מפי הגבורה שמענו. ומה"ט כתבו כמה פוסקים שנכון לכתוב בעצמו כשכותב ס"ת בעבורו הפסוק תורה צוה לנו משה, וראה בנטי"ג הכנסת ס"ת פ"ב ס"ב.

יושר ב), וכשימלאו לקמן ג' שנים מתחילים ללמדו את אותיות התורה ג),

וכ"כ עוד יוסף חי פ' וארא שאביו מלמדו לומר פסוק שמע ישראל כדי שבעת שיגיע לחינוך יודע לקרות כל קריש. וראה לקמן סעיף י"ח.

וראה בהקדמת שו"ת נחלה לישראל קונטרס שער בת רבים שנהג לומר עם בנו אחר פסוק שמע ישראל, ברוך שנתן תורה לעמו ישראל בקדושתו, הכוונה בקטנותו בעת שהוא קדוש.

ב) כ"כ בספר מנוח על הרמב"ם פ"ב מהל' שביתת עשור ה"י דחובה המוטלת על כל אדם מעצמו ללמוד ולהרגיל בניו ללכת בדרכי יושר, וכדי להכניסו תחת כנפי השכינה כדאמרינן יודע לדבר אביו מלמדו תורה צוה לנו משה וגר' עכ"ל. וכ"כ רבינו יונה ברכות דף כ' ע"ב ד"ה נשים מלמדו לומר פסוק ראשון כדי להרגילו במצוות. וכ"כ שו"ת מהרי"א (אסאד) או"ח סי' פ"ב דקטן היודע לדבר עדיין לא הגיע לחינוך, רק עצה טובה הוא שיהיה פתח דבריו יאירו בדברי קדושה, לכן הקדים אביו מלמדו תורה ולא קריש, ור"ל כמו אביו מלמדו תורה שזמנו תמיד, כן ראוי ללמדו פסוק ראשון של קריש גם בלא עידן קריש עיי"ש, וכ"כ פנ"י ברכות דף כ' ע"ב.

וכ"כ בספר המוסר להר"י כלץ פרק גידול הבנים, קטן טרם שיוודע לדבר, משיתחיל להבין הדיבור, מראה לו הספרים ומלמדו לנשק בהם, כדי לחבבן עליו, וכשיתחיל לדבר מלמדו לומר פסוק תורה צוה וגר', וכ"כ בזהר חדש (בראשית כ"ד ע"ב) כשנולד בן ומתחיל לדבר חובה ללמדו פסוקים שיש בהם יראת שמים, כדי שיזכרם כשיגדל וירא את ה' עיי"ש.

וכ"כ ספר החיים ח"ב פ"ב, כשמתחיל התינוק לדבר אביו מלמדו פסוק של שמע בני וגר' ופסוק תורה צוה וגר', ועל ידי זה מביאו לחיי עולם הבא, ואע"ג שהתינוק אין לו שום הבנה, מ"מ מביאו לידי הרגל וחינוך דבר, ובפ"ק דחגיגה פריך גם כן טף למה באים, ומתוך כדי ליתן שכר טוב למביאייהם, והטעם כדפירשתי מפני שיש בהבאה זו תועלת לתינוק שמרגילו על ידי זה לבית המדרש, כשמתחיל התינוק לדבר תרגילהו בפסוקים כגון

תורה צוה לנו וכדומה כמ"ש הרמב"ם ז"ל. ותגד לו אמו שיש אלוה בעולם, והוא בראו ויצרו והוציאו מאפילה לאורה, והוא אדון הכל בורא כל הנבראים, והוא שולט בעליונים ובתחתונים, והוא המחיה והממית, ועתיד להחיות מתים, ותרגיל בפיהו י"ג עיקרי התורה. ותספר לו מענין גן עדן וגיהנום, ושכל העוסק בתורה ניצול מגיהנום ונוחל גן עדן, ותדמה לפניו ענין גן עדן וגיהנום בענין שיוכל דעת התינוק לסכול, ותאמר לו מגיהנום דברים המפחידים את הלב, כדי שירשום בלבו פחד אלוקים, עכ"ד.

וכ"כ בספר ברנטשפיגעל התחיל לדבר בשפה ברורה ילמדוהו תורה צוה לנו משה וקצת פסוקים, גדול יותר מוסיפין ללמדו פסוקים שתהא יראת אלקים קבועה בלבו מילדותו. וכ"כ לב טוב (לר' יצחק מפוזנא, פראג ש"פ) יגדל כל אחד את בנו לתורה ולמצוות ולמעשים טובים עוד בנערותו, וילמדו לפי השגת שכלו ולפי שנותיו עד כמה שיכול לקבל, התחיל התינוק לדבר מלמדו תורה צוה לנו משה ופסוק ראשון של קריאת שמע, גדל יותר מלמדו אלף בית, עכ"ל.

ג) הנה הרמ"א סי' רמ"ה ס"ח כתב דמיד שיהיה ג' שנים שלימות מלמדין אותו אותיות התורה כדי שירגיל עצמו לקרות בתורה. ובאמת מקורו מרש"י אבות פ"ה מכ"א על המשנה, הוא היה אומר בן חמש למקרא פירש רש"י קרא קדריש דכתיב (קדושים י"ט כ"ד) ובשנה הרביעית יהיה כל פרו קודש שמחנכין אותו לאותיות, ובשנה החמישית כתב להוסיף לכם תבואתו, וכדאמרינן התם מכאן ואילך ספי' ליה כתורא עכ"ד, וכעין זה כתב בדרכי משה יו"ד סי' רמ"ה בשם הרב אברבנאל, כי יש אומרים דאע"ג דבן חמש למקרא, בן ג' לאותיות ללמוד אותיות התורה, ומצאו להם סמך מן המדרש שלש שנים יהיה לכם ערלים ובשנה הרביעית קודש הילולים, ר"ל ללמוד אותיות התורה עכ"ד.

ומקורו בילקוט (קדושים י"ט) וערלתם ערלתו את פרו מדבר בתינוק, שלש שנים יהיה לכם ערלים שאינו יכול לא להשיח ולא לדבר, ובשנה הרביעית יהיה כל פרו קודש שבו מקדשו לתורה, הלולים שמהלל להקב"ה, ובשנה החמישית תאכלו את פרו משעה שהוא מתחיל לקרות בתורה, להוסיף לכם תבואתו מכאן שנו רבותינו בן חמש שנים למקרא.

ועי' בביאור הגר"א יו"ד שם סק"ט שהעיר על הרמ"א הנ"ל מהא דאיתא

שם ס"ה מאימתי מתחיל ללמד לבנו משיתחיל לדבר מתחיל ללמדו תורה צוה לנו וגר' ופסוק ראשון מפרשת שמע. ולכאורה יש ליישב בפשיטות, דאי משום שמתחיל לדבר סגי אם מלמדו תורה צוה ושמע בעל פה, ועל זה הוסיף הרמ"א שכשיהיה בן ג' שנים שלימות מלמדין אותו גם אותיות התורה והיינו צורת האותיות. ובאמת בילקוט הג"ל מבואר דעד ג' שנים אינו יכול להשיח ולא לדבר, וא"כ אין עליו גם חיוב ללמדו תורה צוה, ומשנעשה ג' שנים שהתחיל לדבר אביו מלמדו תורה צוה, וזה הדין המבואר בסעיף ה', והרמ"א הוסיף דגם מלמדו צורת האותיות. וכ"כ שו"ת דברי יציב יו"ד סי' קל"ג ליישב קושית הגר"א דקודם ג' לא מקרי דיבור לפי שאינו מדבר כהוגן, וכ"כ ילקוט מעם לועז קדושים עמוד רכ"ד עיי"ש.

וכ"כ אור החיים הק' קדושים עה"פ ג' שנים יהיה לכם ערלים, פ"י אטומים שלא יצא מהם צפצוף תורה שהוא פרי מאכל, שעד שלש שנים אין התינוק יכול לדבר, ובשנה הרביעית שהתחיל לדבר ילמדו לומר תורה צוה לנו, שמע ישראל, וזה יקרא קודש הילולים, ובשנה החמישית תאכלו את פריו כמאמרם ז"ל בן ה' שנים למקרא, ויתחיל להיות עץ מאכל עכ"ל.

וכ"כ ספר אומר מיהודה (מלמד בק"ק פרעסבורג תק"נ) שמנהג כהרמ"א שכן ג' שנה מלמדים אותו אותיות התורה. וכ"כ בסידור יעב"ץ בן שלש שנים מתחילין ללמדו באותיות, והקב"ה שמח ואוהב מאד לימוד הקטן ודגלו עלי (שה"ש ב' ד') גימטריא קטן אהבה, ונאמר (הושע י"א א') כי נער ישראל ואהבהו.

וכ"כ בספר יאיר נתיב לר' יהודה ב"ר שמואל אבן עבאס (חי בשנת ה' אלפים י') והועתק בספר מקורות החינוך ישראל (אסף) ח"ב עמוד כ"ט, בסדר תלמוד ראוי לנער תחלה בהיותו כבן שלש שנים, או שלש שנים וחצי (לרוב) לכל היותר להתלמד התיבות שידובר בהן, המורות תחלה על ענינים אשר בנפש, אשר לא תמלטנה מהיותן מתיבות האלפא ביתא, בענין שבכל מקום שיהיה כתוב מה דומה לכתב אשר בו התמיד שיכיר מהר האותיות, אז יחל ללמוד הנקוד וכמה תנועותיו ואיך הן, ויהיה זמן כל זה שנה תמימה, ואז יהיה הנער בן ד' שנים וחצי, אחר כך יחל ללמוד הטעמים, ואחר כך ילמד בפרשיות התורה, ויקרא הפסוק בדיוק בנקודותיו וטעמיו, בכל שבוע יקרא פסוקים במספר מהפרשה, עכ"ל.

כדי שירגיל עצמו לקרות בתורה בשנה חמישית (ד), ומלמדו מעט מעט איזה פסוקים עד שיגיע ללמוד חומש ה).

וכ"כ בפירוש אנונימי למס' אבות (נדפס בוויילהרמרשדורף שנת תע"ח, הועתק בספר מקורות לתולדות החינוך ח"ד עמוד ק"ד), על המשנה בן חמש שנים למקרא, שעד ג' שנים יהיו לכם ערלים כמו האילן שאין נהנים ממנו ג' שנים ערלה, כן הוא התינוק אין מלמדים עמו אפי' צורת האותיות, ובשנת ד' פרו קודש הלולים לה' מתחילים ללמוד עמו צורת האותיות וכן ה' מתחיל ללמוד חומש.

(ד) כ"כ א"ר סי' י"ז סק"ג יש להרגיל באותיות התורה מג' שנים דמכל זה יזכה בקטנותו לנשמה רמה. וכ"כ שו"ע הרב הל' ת"ת פ"א, ויש לבאר הדבר שהרי אחר שמצות לימוד התורה אין נהוג בקטן כזה שהרי תינוק אינו יודע לקרות בכתב ובע"כ מלמדו בע"פ ודברים שבכתב א"א לומר בע"פ, א"ו שקטן כזה אין המצוה מצד ולמדתם אלא מצד חינוך להרגילו בפסוקים שיש בו יר"ש, וזה החינוך מדרבנן, אבל משהגיע לשנת שלוש חל על האב ללמוד אותיות התורה מדין ולמדתם את בניכם. נמצא שיש שני דינים על האב, א' משעה שמתחיל לדבר מצד חינוך, והשני משנעשה בן ג' מתחילין להרגילו אותיות התורה.

והנה בשו"ע הרב כתב שרק אחר ג' מלמדו אותיות התורה משום ג' שנים ערלים וקודם לכן כשמתחיל לדבר מלמדו תורה בע"פ, וכ"כ רש"י והרע"ב ומאירי אבות פ"ה דבן שלש לאותיות ולא לענין לימוד בע"פ, אבל במחזור ויטרי על אבות שם שכתב וברביעית ילמדהו קצת בע"פ לומר תורה צוה לנו משה כדי להשגירו בפיו עיי"ש, מוכח דקפידא ג' שנים קאי גם הלימוד בע"פ, וכ"כ שו"ת בית יצחק יו"ד ח"ב סי' צ"א אות ח' מדגנפשיה, ולמעשה הרמב"ם והשו"ע הרב כתבו דייקא משיתחיל לדבר ולא כתבו כלשון הגמרא שיודע לדבר מוכח דגם קודם שלש שנים מלמדו בע"פ.

(ה) שו"ע יו"ד סי' רמ"ה ס"ה, שו"ע הרב פ"א ס"א וקשו"ע סי' קס"ה ס"י. וכ"כ בספר ראשית חכמה פרק גידול בנים, כיצד כשהקטן מתחיל לדבר מלמדו לומר תורה צוה לנו משה וגו', וכן פסוק ראשון של שמע, וכשיגדל

ב. יש נתנו ללמדו לומר גם הפסוק (ו), שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אִמְךָ (משלי א' ח') (ז).

ג. כשקוראים עם הילד את הפסוק שמע ישראל, יבטא עמו את שם ה', דלצורך חינוכו מותר להזכיר השם (ח)

מוסיף ללמדו מקצת פסוקים על פה, וכשיהיה בן ג' שנים יתחיל ללמדו האותיות, וכשיגדל יותר שוכר לו מלמד וקונה לו ספרים ומלמדו, ואם יכבד על הנער לשקוד על הלימוד תמיד יפייסנו בדברים שהקטנים אוהבים ומתאוים להם, כגון דבש וקליות ואגוזים וכיוצא בהם ואומר לו הנה לך זה על מנת שתלך לבית הספר ותלמוד, וכשיגדל יותר וימאס באלו הדברים אומר לו אביו לך לבית הספר ותלמוד ואקנה לך חגורה יפה ומנעלים נאים, וכשיגדל יותר יאמר לו אתן לך זוזים על מנת שתלמוד ברכת המזון ותפלה, וקונה לו ציצית ותפילין כדי לחנכו על המצוות, וכשיגדל יותר יאמר לו למוד תורה ותקרא תלמיד הגון. וכי יוסף אומץ עמוד ר"פ.

וכי שוית פני מבין יו"ד סי' שייב, שוית אפרקסתא דעניא סי' קס"א ושערי הלכה ומנהג יו"ד סי' ע"ה דעיקר לימוד התורה בחומש כסדר מתחיל מחמש שנים. ועי' שוית עטרת משה (מאקאווע) יו"ד סי' קס"ז. וראה ברזא דעובדא ח"ב עמוד מ"ט שהרה"ק רבי מרדכי מנדבורנא זצ"ל הקפיד ללמוד עם בניו סדר הא"ב ולא ע"י המלמד עיי"ש.

(ו) מרדכי סוכה אות תשס"ג, ראבי"ה אות תרצ"ט ואו"ז אות שי"ז בשם הירושלמי.

(ז) פרשיי הכוונה שמע בני מוסר אביך, מה שנתן הקב"ה למשה בכתב ובע"פ, תיבת אִמְךָ אימתן כנסת ישראל, והם דברי סופרים שחדשו והוסיפו ועשו סייגים לתורה.

(ח) שויע סי' רט"ו ס"ג שמותר ללמוד לתינוקות הברכות כתיקונן בשעת הלימוד, וראה במ"ב סק"ד שמותר להרב להזכיר השם כדי ללמוד להתניוק הברכה, שהרי ע"כ צריכים ללמוד עמהם כדי לחנכם בלימוד התורה ובקיום

ד. קורא עמו הפסוק שמע ישראל כל היום ולא דוקא בזמן קר"ש, כי העיקר הוא רק להשריש בלבו אמונת היחוד (ט).

ה. מלמדִין עמהן אותיות התורה בעל פה י', וליכא חשש דדברי תורה שבכתב אי אתה רשאי לאומרן בעל פה יא).

ו. כשלומדים עם תינוק מותר ללמוד בלילה, ואין קפידא דלכתחלה אין ללמוד מקרא בלילה, דבתינוק שאינו יודע רק מקרא שאני יב).

המצוות עיי"ש, וכ"כ בכה"ח סק"ח וסיים ומ"מ אם אפשר יש ליוהר ע"כ, אך בתינוק שמתחיל ללמוד צריך שיאמר עמו השם, דאליכ לא יחנך לומר השם כהוגן.

ט) ביאור הגר"א או"ח סי' ל"ז ס"ב, צ"צ פסקי דינים חידושים על המרדכי מס' ברכות, שו"ת מהרי"א (אסאד) סי' פ"ב ומ"ב סי' ע' סק"ז.

י) מחזור ויטרי אות תק"ח ושו"ע הרב הל' ת"ת פ"א ה"א.

יא) שמבואר בשו"ע או"ח סי' מ"ט שדברים הרגילים ושגורים בפי כל ליכא איסור, ועוד כיון שאינו יודע לקרות בכתב ליכא איסור כלל. ועוד לתינוקות שרי כמ"ש במס' גיטין דף ס', מס' סופרים פ"ה ה"ט, ראבי"ה סי' מ"ב ופסקי תוס' מנחות אות מ"ה שאין כותבין פסוקים בע"פ אלא לתינוקות עיי"ש. ועוד אפילו לכתחלה מותר ללמודו בע"פ משום חינוך כמ"ש בשו"ע הרב סי' שמ"ג ס"ח.

יב) עפ"י בה"ט סי' רל"ח סק"ב בשם האריז"ל, משנת חסידים מס' השכיבה, ברכ"י או"ח סי' רל"ח סק"ב ושער הציון שם סק"א דאין ללמוד לכתחלה מקרא בלילה, ובהשמטות החיד"א בספרו פתח עינים ברכות דף נ"ב, וכ"כ שו"ת יין הטוב סי' נ"ד דקטן שאינו יכול לקרות צריך ללמוד עמו לקיים מצות ושננתם. ויש להביא ראיה שהרי מבואר בשו"ע סי' רמ"ה ס"א ושו"ע הרב שם לחנכן ללמוד מקרא קצת מהלילה, הרי שתקנו ללמוד מקרא בלילה, איז דקטנים שאני.

ז. אם אין האב כאן ילמד ע"י שליח (י).

ח. ראוי להדרר שהתחלת דיבורו של תינוק יהיה באותיות התורה, שהכל בטר ההתחלה אולא (ד).

ט. יש להדריך את הילד במדות טובות, כשימלאו לו שנתיים או שלוש שנים (טו).

(יג) כיכ בספר מכתבי תורה (גור) שהגה"ק בעל אמרי אמת כתב, כאשר שמעתי שבני הילד פ"מ נ"י מתחיל לדבר עם איזה תיבות, הנני עושה אותך שליח ללמדו תורה צוה לנו משה וכו' ופסוק שמע ישראל כאשר אחז"ל עכ"ד.

(יד) כיכ מגורת המאור נר ג' כלל ב' פ"ב. וכיכ ספר לב טוב (פראג ש"פ) אות א' משידע לדבר מחנכו בפסוקים כדי שירים ממנו לה' תרומה ובכורים ויהא ראשית דיבורו בעבודת האל יתברך (פ"י) שיפריש מדבריו של נער תרומה לה', ושיהיה בכורים ראשית דיבורו בדברי קודש לה'. וכיכ בעל הטורים דברים עה"פ ולקחתם מראשית.

ונראה לבאר עפ"י דכתיב (בראשית ב' ד) וייצר היא את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה, ופ"י בתרגום לרוח ממללא, ואיכ כשמתחיל לדבר אז נעשה לנפש חיה, לכן יש לחנכו שדיבורו שהוא חיות נפשו יהיה בפסוקי תורה ויר"ש, כי ממנו תוצאת חיים.

(טו) כיכ בספר יש נוחלין באזהרות שאפ"י נער בן ב' או ג' שנים חל עליו חובת הגידול והדרכה, וכיכ בספר אוהב מוסר פט"ו חוב ההשתדלות עם אנשי ביתו מתחיל מן ב' וג' שנים, ועל האב להשתדל עמהם כפי הכנתם וכפי הכנתם והשגתם, ולא ימתין מלחנך אותם אפילו רגע אחד, כי השעה שהלך בלי החינוך הוא נאבד ואינו יכול להחזירה. אם ישמע ממנו איזה דיבור רע, תיכף ומיד יגער בו וימאס את הדבר לגמרי, ולהיפוך אם ישמע ממנו דבר טוב ישבחנה מאוד, ובעת שהאב צריך לעשות מצוה יעשנה בפניו ובזריזות גדול ובשמחה רבה, כדי שיראו ממנו ויעשו גם כן.

י. אחד הדברים העיקריים והחשובים ביותר במצות חינוך הילדים, להכניס ולהשריש בלכם אמונת ה' (טז), וקדושת האותיות (יז).

טז) כִּי נוצר חסד אבות פִּיג משנה י"א כל שיראת חטאו, תמיד מנעוריו בהיותו ילד יקדים יראת חטא לפי השגתו לחכמתו, דלא כמו איזה שוטים שאין מחנכים את הילד ביראה ואומרים שזה יהיה לו זמן בעת שיתגדל אז יתפלל ויענה אמן, אלא מחנכין הילד עיקר ביראה שיטול ידיו תיכף בעת שיעור משנתו, ויאמר עמו ברכות ושבחים לפי שניו והשגתו, ויטול ידיו לאכילה ויברך כל הברכות במתון ויענה אמן, ואחר כך מחנכין אתו שיתפלל מלה במלה, ויחנכו בדרך ארץ, ועיקר הוא יראת חטא לפי שניו ימשיך עליו יראת חטאו, ואז בוודאי חכמתו שישג הן אם זכה למקרא או למשנה או לגמרא או לפוסקים יתקיים בידו. אבל אם מקדים כדרך איזה שוטים שאומרים יהיה יכול ללמוד ויהיה חכם, ודברים אלו של יראה יהיה לו עוד זמן כשיגדל, אז זה זה לא מתקיים בידו, ואין צריך לומר יראת חטא, כי מנין יהיה לו זה אחר שלא הורגל בזה כלל.

וכִּי בספר חנוך לנער (צוואת מהרש"ב מליובאוויטש) עמוד כ"ז כתיב חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה (משלי כ"ב, ח'), נראה הכוונה, שצריך להרגילו בעבודת ה' בתפילה ומצוות מעשיות, ושיאמין באמונה פשוטה בה' אלוקי ישראל, ושהוא אחד ואין בלתו, ושברא את העולם מאין אפס המוחלט, ומנהיגו כרצונו בטובו וחסדו, בכל זה וכיוצא בזה צריך להרגילו לחנכו בלי טעמים והסברים, ואז גם כי יזקין ויהיה שכלו חזק ויוכל לחשוב בענינים אלו מדרך השכל לבוא אל אמיתיות הענין, לא יסור ממנה, אדרבה יוסיף אומץ באמונת ה' וקיום המצוות. ועוד זאת גם אם לא ישיג בשכלו את הדבר ההוא לא יגיע אל עומק אמיתיות, אם יהיה מחונך מורגל מנערותו באמונת ה' וקיום המצוות, לא יסור ממנה, ולא ישען על בינתו, וידע אשר קט שכלו עדיין לבוא לעומק הדבר ההוא, ולא יגרע אצלו חיו חזוק אמונתו בה' אחד ומיוחד, אשר כבר הורגל בזה ונשרש בלבו היטב עייש.

יז) בספר המאמרים (לריי"צ מליובאוויטש) קונטרסים ח"א עמוד ס"ו כתב,

יא. מצוה וחובה על כל אדם להקדיש מזמנו, ולהשגיח על ילדיו שיתחנכו בדרך התורה (יח).

יב. קטן שיודע לדבר אפילו שעדיין לא הגיע לחינוך, המנהג הוא שעונים אמן על ברכתו (יט).

ההתחזקות בלימוד התורה בטהרתה דוחה ושובר כל מונע ומעכב, והעיקר הוא לימוד תינוקות של בית רבן, הכל שאין בו חטא, והלימוד צריך להיות ביראת שמים שידע קדושת האותיות וידעו כי תמונת האותיות וטעמם וקריאתם ניתן לנו מסיני, ואז מתחזק ומשתרש אצלם הנקודה הפנימית שהיא נקודת היהדות, ולבם יהיה נאמן עם ה' ותורתו לעד עכ"ד.

יח) חפץ חיים בספרו חומת הדת מאמר ד' ובספרו מכתבים סי' כ"ה, וכ"כ ילקוט מעם לועז פרשת כי תצא שאין להסיח דעתו אפי' זמן מועט מחינוך בניו כמו שאסור להסיח דעתו מתפילין ולהכי הוסמכו בקרא אהדדי ושננתם לבניך וקשרתם לאות על ידיך עיי"ש.

יט) כן המנהג עפ"י שו"ע סי' רט"ו ס"ג, וכמו שהעיד במסגרת השלחן סי' קס"ה, וכ"כ יסוד ושורש העבודה שער כ' דראוי לחנך קטן בברכות משיתחיל לדבר, וכ"כ בצוואתו אות מ"ג. וכ"כ שו"ת שלמת חיים סי' קל"ד דאם התינוק מברך על אכילתו, אי"כ זה עצמו חשיב הגיע לחינוך ברכה על אכילתו, וכ"כ בספר חנוך לנער פי"ד אות ד' שכן המנהג בתורת חינוך לחנכו לענות אמן על ברכה, וכ"כ בנוהג כצאן יוסף עמוד נ"ו אות ח' דמי שנסתפק אם בירך ברכת הנהנין, יקח תינוק שמתחיל לדבר וקורא עמו מלה במלה ונותן גם לתינוק לאכול עכ"ל.

וכן מוכח מפתיחה כוללת להפמ"ג חלק שני אות י' וז"ל, כל מידי דבעי עשייה והבנה בזה, צריך זמן כל חד לפום חורפיה עכ"ל, מוכח שהדבר תלוי בדיבור, שמזמן שיכול לדבר מחנכין אותו.

והנה בשו"ת דברי חיים ח"ב סוסי" ט' כתב וז"ל, ומה שמסופק אם לענות אמן על ברכת הקטנים משום שאינם נקיים, הנה מותר לענות אמן אחר

ברכת הקטן, דהא לדידן לא איכפת לן מה שבפי טבעתו אינו נקי, והקטן גופיה אינו בר חיובא, לכן מותר בודאי, וחייב לענות אמן אחר ברכתו עכ"ל. ועי' בקשו"ע בסי' קס"ה בהגהות לחם הפנים שהשיג על הדי"ח וכתב דמה בכך דהקטן אינו בר חיובא, מ"מ הברכה יוצא מגוף מטונף וגרע טפי מברכה לבטלה שאסור לענות אמן לאחריה. ועוד הרי הא דעונין אמן אחר ברכת קטן אינו אלא כשהוא מברך לפטור את עצמו ומטעם חינוך, וכשהוא מטונף אין כאן חינוך, ופשיטא שהמחנך את הקטן צריך לחנכו במצוה ולא בעבירה, וכשהוא מברך בהיותו מטונף אין זאת הברכה ראויה לפטור את עצמו ואסור לענות אמן לאחריה עכ"ל.

ובשו"ת משנה שכיר ח"א סי' פ"ח כתב, ולפע"ד אחרי המחילה מכבוד תורתו אם כי רב גוברי עכ"ז כל דבריו פה שגגה, וצדקו דברי רבינו מאור הגולה בעל די"ח ז"ל, דמה שכתב דברכה כזאת דמברך כשהוא מטונף אינה יכול לפטור את הקטן שחייב בה מטעם חינוך, דברים אלו שגגה הם וכי יש חוב על הקטן לעשות מצוה או ברכה, והלא כבר כתב רש"י ז"ל בנדה דף מ"ו ע"ב, וז"ל דקטן לאו בר קבולי עליה תקנתא דרבנן הוא עכ"ל, א"כ עליו אין מוטל שום חוב דיהיה שיך לומר דצריך לפטור את עצמו, ורק החוב הוא על האב דמחוייב לחנכו במצות, והיכא דמצוהו לברך פוטר האב את עצמו בזה ידי חובת חינוך, דמלמדהו בזה דאסור ליהנות מעוה"ז בלא ברכה, וגם אם הקטן אינו נקי מ"מ שפיר עושה בזה מצוה, כיון דלקטן ליכא שום איסור בזה דאינו בר מצוה ואינו עושה שום איסור בברכתו, והמצוה של חינוך שפיר נתקיים כיון דמלמדהו דצריך לעשות ברכה ויורגל בכך כשיגדיל, וגדולה מזו כתבו התוס' בפסחים דף פ"ח דמותר להאכיל פסח לקטן אף דיש בזה איסור שלא למנויו, מ"מ משום מצות חינוך שרי עיי"ש, הרי דשם איכא איסור ברור, ואפ"ה כיון דלקטן ליכא איסור דאינו בר חיובא, ועל האב מוטל לחנכו במצות ולהרגילו על מצות פסח כשיגדיל, קיים האב בזה מצות חינוך, ואינו משגיח על איסור שלא למנויו, כמו כן כאן כיון דעל האב מוטל לחנכו במצות ברכה, ואם כי אין הקטן נקי, ויש איסור דוהיה מחנך קדוש, כיון דאין הקטן בר חיובא מקיים האב בזה מצות חינוך, כיון דיורגל עיי"ז לברך ברכה הצריכה כשיגדיל, נמצא דברכה נעשה במצוה, ע"כ שפיר החיוב לענות עלי' אמן ואינו דומה כלל לברכה לבטלה דשם נעשה בעבירה. וכ"כ שו"ת לבושי מרדכי תנינא סי' קפ"ד, שו"ת מתת ידו (להגאון ר' מאיר שערשאב פיעטרקוב) מהדורא תנינא סי' ט' ושו"ת דברי סופרים סי' כ"ב.

יג. מיד כשמתחיל הילד לדבר יש לחנכו לומר "מודה אני" וגו' תיכף בקומו בבוקר כ), והמנהג הוא כשילדים קטנים שאומרים "מודה

ובהגהות בעל מסגרת השלחן סי' קס"ה מיישב דברי הדברי חיים, וכותב דהגם שאביו מחוייב לחנכו בכל מה דאפשר וכן לומר לו שיקנח עצמו או לומר לאמו שתקנחו וכהאי גוונא, אבל במה שאינו יכול לחנכו אינו מחוייב בו, וגם הקטן בעצמו פטור, ממילא בזה הדין המוסכם באו"ח סי' ע"ו ס"ה בצואה בפי הטבעת כשנראית כשהוא יושב דאסור לקרות דבר שבקדושה, בודאי דאין יכולין לדקדק בזה עם הקטן עד שיגדל לערך ששה שנים על כל פנים, ויהיה לו דעת לקיים זה מעצמו, וממילא כשאין האב מחוייב לחנכו בדקדוק זה, ממילא הקטן פטור מזה וכו', דהמנהג בכל תפוצות ישראל לחנך הקטן בן ג' שנים כשמתחיל לדבר בכל דבר שבקדושה, ולפי דעת המחבר כאן היה אסור לומר עם שום קטן וקטנה דבר שבקדושה עד שיהיו בני שש שנים או יותר שידע לקנח עצמו היטב, ואטו כולי עלמא איסורא עבדי, ולא מצינו בשום מקום שצריך להמתין על זה, ובודאי אם היו ממתנין עד שש שנים היה הנער פורש עצמו לתרבות רעה ח"ו אם לא היו מחנכין אותו תיכף כשמתחיל לדבר בדברים שבקדושה וכו'. אולם כל זה אם מקנחין אותו רק לא בעומק המבואר בשלחן ערוך הנ"ל, אמנם אם אין מקנחין אותו כלל כתב גם הדב"ח שם דאסור לאביו לומר עמו דברים שבקדושה קודם הקינות, דכשהוא מטונף אין כאן חינוך כיון שיכול לצוות לקנחו עיי"ש.

אך ביום שמחנכו לאותיות הקודש ולשאר לימודים יראה לקנחו בבוקר בעומק היטב, שעל כל פנים התחלת חינוכו יהיה בטהרה לכל הדיעות, ולא גרע זה מהא דכתבו הספרים כמה עניני זהירות וטהרה ליום כגון שלא יסתכל בדבר טמא וכדומה, וכ"כ בקונטרס ויגד משה אות ל"ב, דאולי נכלל זה במה שכתוב במחזור ויטרי מרחיצין אותו ומלבישין אותו בגדים נקיים עכ"ל.

כ) ספר התוועדויות תשמ"ב ח"ב עמוד תתט"ז כדי שהדבר הראשון שהוא אומר לפני נטילת ידיים באמונה פשוטה שהשם נמצא לידו וזה עתה העניק לו נשמה חדשה.

אני", מסיימים "ברכה והצלחה זאל קומען אויף מיין קעפעלע" (א).

יד. יש להרגיל הילד מבן ג' שנה ליטול ידיו בבוקר תיכף בקומו ממטתו, וכן לקרוא פסוק שמע ישראל כאשר ידו הימנית על עיניו (כ),

כא) סידור קהלת שלמה, וכ"כ קונטרס ויגד משה וציין לספר לקט יושר ה' שבת, שהתה"ד נהג במוצאי שבת לברך את עצמו ברכה והצלחה ינוחו על ראשי, מושך ידיו מגובה הראש עד המצח ואמר כן במשיכה ג' פעמים.

כב) בספר משנת חכמים (לר"מ חאגיז) מעלה כ"ג אות. תצד"תצה כתב, כך דרכה של תורת של האשת חיל המגדלת את בניה לדת תורה, הרי זו באור הבוקר כשמקימה את הילד מעל המטה, רוחצת ומקנחת ידיו, ומכינה לו ביד אחת פרוסת הלחם, וביד ימנית תופסת לו את ידו הימנית, ואומרת לו סגור עיניך ושים את ירך עליהם ואמור אחרי מה שאני אומר לך ואחר כך תאכל מזה הלחם שבידי, ומתחלת ואומרת לו, אמור תיבה בתיבה אחרי ועיניך סגורות חלילה לפתוח אותם, היא אומרת שמע, והוא עונה אחריה שמע, ישראל, ישראל, עד שמסיים כל פסוק שבכתב ושבעל פה מאחדותו יתברך.

כל ימי משעת מעשה הייתי מתקשה מה זה ועל מה זה אמו מחייבת אותו לסגור את עיניו ולשית ידו עליהם, העיקר הוא שילמוד פסוק האחדות ויאמר אותו, אם כן מה צורך לסגירת עיניו. והנה אחר עמדי על דעתי הכרתי וראיתי בחוש הראות דמנהגן של ישראל ואפילו דבר קל כזה תורה שלימה היא, דהנה הרמז נכון נמצא בפעולה זו שעושה האם עם בנה, ולפיכך צוה שלמה המלך החכם ואל תטוש תורת אמן, דהיינו תורת היחוד שהאם מלמדת את בנה בעינים סגורות, שהוא לרמוז וללמוד לו שעיקר האמונה אינה צריכה לידיעה על פי טענה וחקירה, משום דאפשר שיבוא איזה חוקר בטענה מבחוח אשר לא ידע בה ויעבור אותו מידיעתו, לפי שלא הגיע אל ידיעת אותו טוען וחוקר אשר גבר להוכיח בטענה נכזבת ומרומה היפך ממה שהוא האמת באמונה. פוק חזי מה בין המון העמים לחכמיהם, כי החכמים שבאים בטענה יש עמהם טענה ואפשר לבוא לידי ויכוח, אמנם עם ההמון אין לך טענה מספקת, לפי שיש להם האמונה מושרשת בלבם ובדעתם שאין נאה הימנה, עכ"ד. (וראה בדרכי דוד עמוד

וללמדו מכאן ואילך לברך ברכת השחר, ברכת הנהנין, ברכת המזון וקריאת שמע שעל המטה כג).

זו. ההורים צריכים ללמד את ילדיהם עניני נקיות, ובפרט לקנח יפה בשעה שהוא מתפנה כד).

צ' שהגה"ק רבי דוד מקרשאנוב ז"ל אמר שיש להקל בנטי' עד זמן שלומד כבר גמרא.

כג) כן המנהג. וכ"כ פירושים ופסקים לרבינו אביגדור עה"ת פרשת בלק עמוד עדיר ומבאר הרב המו"ל דילפינן מפסוק כל פרי קודש הילולים לה' ודרש הילולים לה', משעה שמהלל להקב"ה.

וכ"כ יוסף אומץ עמוד ר"פ, ילמד בנו תורה בקטנותו מעט כפי שיכול הנער לסבול, והשם יתברך מתעלס כשהקטנים משיחין בתורה אע"פ שהם מגמגמין, כיצד כשהקטן מתחיל לדבר מלמדו תורה צוה לנו משה, ופסוק ראשון של קריאת שמע ישראל, לכן ראוי לחנך הקטנים שיאמרו שמע ישראל בשעת ניגוב ידיו, וכשיגדל יותר מוסיף ללמוד קצת פסוקים על פה. וכשיהיה בן שלש שנים מתחיל ללמדו האותיות, ויפיהם הקטנים במה שהם מתאווים ויאמר להם הנה לכם דבש קליות אגוזים כדי שילך לבית הספר וילמוד. וכ"כ בקונטרס ברנטשפיגעל התחיל התינוק לדבר בשפה ברורה ילמדוהו, תורה צוה לנו משה וקצת פסוקים, גדל יותר מוסיפים ללמדו פסוקים, שתהא יראת אלהים קבועה בלבו מילדותו, כשמשיבים אותם לישון מקפלים את בגדיהם בסדר נאה ומראין זה להם, ומרגילין אותם לומר בערב ליל מנוחה, בבקר צפרא טבא, בשבת שבת שלום (גוט שבת) ובמועדים מועדים לשמחה (גוט יום טוב). גדל הילד וכבר למדוהו קצת פסוקים ילמדוהו אלף בית ומשדלים אותו בדברים וקונים לו אגוזים כדי שילמוד, וקורין לפניו ברכת המזון בקצרה בריך רחמנא וכו' ומטילין ציצית בכנפי בגדו.

כד) נוהג כצאן יוסף עמוד ק"א אות י"א, שמזה ההרגל יוטבע אצלו, והוא שורש גדול להכניסו בהיכל ה' שהנקיות מביאה לידי פרישות.

מז. האב והאם תמיד תהיה תפילה שגורה בפיהם להתפלל על בניהם שיהיו לומדי תורה וצדיקים ובעלי מדות טובות, ויכונו מאד בברכת אהבה רבה ובברכת התורה בשעה שאומרים "ונהיה אנחנו וצאצאינו כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה" וכן כשאומרים בתפילת ובא לציון "למען לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה" (כה).

יז. ראוי שתתפלל האשה בשעת הדלקת נרות שבת ויו"ט, שיתן לה הקב"ה בנים זכרים מאירים בתורה (כו).

כה) עטרת זקנים או"ח סי' מ"ז ומ"ב סי' שם סק"י, ומקורו מתנא דבי אליהו דף י"ח, מעשה בכהן שהיה ירא שמים בסתר, והיו לו עשרה בנים ונקבות, ובכל יום ויום היה מתפלל ומשתטח ומלחך בלשונו עפר כדי שלא יבוא אחד מהן לידי עבירה ולידי דבר מכווער, וכ"כ חרדים פרק ס"ז ושלי"ה שער היראה.

וראה ברכינו יונה שחובת האשה להתפלל אחר כל תפילותיה שמתפללת ערב ובוקר וצהריים שיהיו בניה ובנותיה יראי השם והבנים מוצלחים בתורה. עוד כתב שם דיש להאשה להתפלל בשעה שנותנת צדקה שיהיו בניה יראי שמים ומוצלחים בתורה ומצוות, מפני שתפילתו של אדם נשמעת בשעה שהוא עושה מצוה עיי"ש.

כו) כ"כ המג"א סי' רס"ג סק"א בשם המטה משה שהביא מרכינו בחיי פ' יתרו, ע"ש. ובמחצית השקל הסמיך הטעם להא דאמרינן במסכת שבת דף כ"ג ע"ב אמר רב הונא כל הרגיל בנר הווין ליה בנים תלמידי חכמים, דכתיב כי נר מצוה ותורה אור, ע"י נר מצוה זוכה לתורה אור, לכן ראוי שתתפלל בשעת ההדלקה שיהיה לה בנים תלמידי חכמים כי בשעת קיום המצוה התפלה על השכר המיוחד לאותו מצוה יותר רצויה לפניו יתברך, עכ"ל, וכ"ה במ"ב שם סק"ב. וראה ברכינו יונה שכתב טעם אחר לזה דמשום דבשעה שמאירה נר של שבת כחה יפה להתפלל שבניה יהיו מאירים בתורה ובמצוות.

יח. מנהג נכון הוא שלא להביא לבית הכנסת, ילדים שהם קטנים מגיל שלוש שנים כו).

כו) כ"כ בספר דרך חיים שתי ידות (לרבי מנחם דילוזאנו, ויניציאה שנת שע"ח) דף קי"ז ע"ב, דרש ר' אלעזר בן עזריה הקהל את העם האנשים והנשים והטף, האנשים באים ללמוד ונשים באות לשמוע, טף למה באים, כדי ליתן שכר למביאיהם. וכתבו רבותינו בעלי התוס' ועל זה סמכו להביא קטנים לבית הכנסת. אמר מנחם בזמן הזה יש טף באים לבית הכנסת לתת עונש למביאיהם, לפי שהוא בא לחלל קדושת בית אלקינו ולשחוק ברחובות קריה ויקומו לצחק זה עם זה. זה משחק עם זה וזה מכה את זה, זה מרגן וזה בוכה, זה מדבר וזה צועק, זה רץ אילך וזה רץ אילך, ויש אשר יעשה צרכיו בבית הכנסת ואז יאמרו מים מים. ויש אשר יתן אביו בידו ספר והוא ישליכהו לארץ או יקרעהו לייב קרעים וכו', ולא עוד אלא שלפעמים גם האבות משחקים עמם, ויותר רע כי יגדלו הנערים בזה המנהג הרע, וכל אשר יגדלו עוד יוסיפו סרה להבזות בעיניהם ענין בית הכנסת וקדושתו ולא יתנו כבוד לתורה. סוף דבר ראוי לאדם שלא להביא הטף הקטן מאד לבית הכנסת בשאר הימים וכל שכן בשבתות וחגים ומועדים. אך הטף הגדול קצת יביאנו לבית הכנסת ולא יניחנו לזוז ממקומו, וילמדהו לענות קדיש וקדושה, ולא יניחהו לדבר דברי הבאי, וילמדהו לשבת שם באימה ויראה, עכ"ד.

וכ"כ בספר שירי יהודה (אמשטרדם תנ"ז) דף כ"ד ע"ב, אקדים עוד לפניכם רעה גדולה שנעשה בין בני עמנו שמביאים ילדים וילדות הקטנים לבית הכנסת אשר הם פחותים מג' שנים ועדיין לא הגיעו לחינוך, שאינם יכולים לעלות ברגליהם, אין אומר ואין דברים בפיהם ואין מלה בלשונם, ושוחקים עמם בבית הכנסת בין ברוך שאמר לשמונה עשרה ובחזרת השי"ץ ייח, וע"י זה מחטיאים את הרבים ג"כ, שגם הם שוחקים ושורקים ויניעו ראשם אליהם ומבטלים תפילתם, ויש להכריז בבית הכנסת בקנס שלא יביאו ילדים קטנים לבית הכנסת, עד שיהיו בני ה' שנים או עד שיתחילו לילך לבית המדרש ללמוד, ואז יתנו וימסרו אותם ביד המלמדים להדריכם בדרך ישרה לענות אמן על כל ברכה וברכה, אבל הילדות כלל אין להביא בבית הכנסת בקנס כי לית בהן צורך. וכ"כ ספר מינקת רבקה (בת הגאון ר' מאיר

יט. יש לחנך את הילדים, להתפלל מסידור מדויק ומונה (כ).

כ. יחנך התינוקות, לנשק ספרי הקודש (כט).

כא. גם לבניו הקטנים מצוה להזהירם להתרחק מדיבורי שקר, ויגדל בעיניהם עון השקר באופן שיחדרו מאוד עד שיעשה להם טבע שלא לדבר שקר רק אמת (ל).

מטיקטין, פראג תס"ט) כי כל זמן שאינם יכולים עוד להגיד אמן יהא שמייה רבה, אין להביאם לבית הכנסת, שהם מבטלים את אבותיהם מזו התפלה.

(כח) כ"כ בהקדמת סידור ר' שבתי סופר (מפרעמישלא שנת שע"ז), בהיות כי מלמדי תינוקות אשר באלה הארצות נוהגים, שמיד אחר שיודע ומכיר התינוק את אותיות הא"ב אז תיכף הוא מלמד אותו לחבר האותיות בתיבות מתוך סידורי תפלות הנדפסים, ובכן נתתי אל לבי להתבונן ברוב מלמדי תינוקות שבאלה הארצות ובכל הסידורים הנדפסים, ומצאתי כי המלמדים אינם באותה המדריגה שכתב בעל מכלל יופי בהקדמתו (לר) שלמה בן מלך קושטא ש"ט, רק הם פחותים וירודים מאותה המדריגה, כי לא זו בלבד שאינם יודעים פירוש המלות ושימוש הלשון, אלא אף זו שאינם יודעים קריאת המלות בדגש ורפה ונע ונד, וכיוצא באלה, והסידורים שמלמדים בהם את התינוקות הם בלתי מוגהים.

(כט) כ"כ לכ טוב (לרבי יצחק מפוזנא, פראג ש"פ) פ"ט הל' גידול בנים, עוד לפני שיתחיל לדבר יחנכהו לנשק הספרים, ואז יהיה מורגל לכבד הספרים.

(ל) חפץ חיים בספרו שפת תמים פי"ז, וכ"כ בספר דרך צדיקים פי"ז אות ט' שסיפר הרה"ק ר' לייב מקוואלע ז"ל בן הרה"ק ר' מרדכי מנעשכין, כאשר הייתי ילד והתחלתי ללמוד צורת האותיות, צוה אאמ"ר ז"ל שאסעוד עמו, ובעת הסעודה אמר לי, דע בני שכל מה שאתה רואה ברא ה' אחד וכו', וכל זה היה רק בשביל ליתן לנו התורה הקדושה (וסיפר כל הסיבות שהיה

פרק יח

סדר הולכת הילד לחדר

א. ביום שמולכים את הילד לחדר, ישכים האב עם בנו בבוקר כדי ללמוד תורה א).

ב. לפני שמביאים את הילד לחדר רוחצים ומעקים את הילד היטב ב), ומלבישים לילד בגדים נקיים וחשובים ג).

לאבותינו אברהם יצחק ויעקב והשבטים, וירידתם למצרים ושיעבודם, ויציאתם משם בנסים ונפלאות והליכתם במדבר וכו', והכל היה למען יזכו לקבל התורה"ק). ועתה דע בני כי קוב"ה ואורייתא וישראל חד הוא, והקב"ה אמת ותורתו אמת וחותמו אמת, ולכן אם תדבר אמת יהיה לך שייכות עם הקב"ה ועם התורה הקדושה, ואם תדבר שקר לא יהיה לך שייכות לא עם הקב"ה ולא עם התורה"ק, וכן התנהג עמי בכל יום ויום עד שנעשיתי י"ג שנה. וכ"כ בדרכי דוד עמוד כ' שהגה"ק רבי דוד מקרשאונוב ז"ל השריש בילדיו את מדת האמת בעודן קטנים כדי שגם כי יגדלו לא יסורו ממנה.

א) הרוקח ס"י רצ"ו, כעלות השחר מביאין נערים וכו', דוגמת דכתיב בהיות הבוקר, וכ"כ בספר ילקוט מעם לועז פרשת עקב, יסוד יוסף פרק ס"ט וקב הישר פע"ב, שישכים האב בבוקר ויקיץ הילד ויוליכנו לבית רבו, משמע שיעשה כן בבוקר, לפי שזריזין מקדימין למצות, ובמשפטי צדק כתב הטעם לפי שהוא עת רצון, וכ"כ סגולות ישראל מערכת י' אות נ"ג. וכן נהג בעל התניא בעת הולכת נכדו הצמח צדק לחדר.

ב) הנה בקשו"ע ס"י קס"ה ס"י כתב, מיד כשהתינוק מתחיל לדבר, ילמדו הפסוק תורה צוה לנו משה וגו', רק יזהר מאד שיהא התינוק נקי בשעה שהוא מלמד אותו, וכ"כ נוהג כצאן יוסף עמוד ק"א מהות המוסר וההדרכה כשהתינוק יכול לדבר ידריכהו בברכת הנהנין ובברכת המצות, כמו על

ג. נכון שילבש הילד בגדים ארוכים, באופן שיכסה מרפקי ידיו ורגליו ד).

ד. האב בעצמו יולך את בנו לחדר ולא ע"י שליח כי מצוה בו

נט"י וברכת טלית קטן משעה שיודע לזהר בנקיות, ובעסקי הנקיות עצמה ידריכהו לקנח יפה בשעה שהוא מפנה, ומזה ההרגל יוטבע אצלו, והוא שורש גדול להנכנסים להיכל ה', שהנקיות מביאה לידי פרישות, וילמדהו תורה צוה לנו משה וגר עכ"ל. וראה בפייז אות כ"ב.

וכיכ במשכיל אל דל ח"א כלל א' פרט ב', כשאמו מוליכתו לחוץ לנקות גופו תהא מקנחתו בכמה וכמה ניירות, ומזהירותו על נפשו ואומרת לו, בני, שמע אמרי, תדע שהתינוק משיכול לענות אמן יש לו חלק לעולם הבא, וגוף הישראלי בכללו הוא כלי שרת לעבוד ה' לתורה ולתפילה לברך ברכות, וכל עצמותי תאמרנה, וצריך שיהיה מחניך קדוש ולא יהיה כך ערות דבר ושב מאחריך, וקיימא לן משהו צואה בפי הטבעת מעכב. ואוי ואבוי לכמה בני אדם שבאו לזקנה ושיבה, ומעולם לא התפללו ולא קראו קר"ש ולא הניחו תפילין עבור זה. ותרגילהו שירחוץ ידיו כשבא מחוץ, וכל זה גורם נקיות וטהרת הנפש.

ומה שכתב מחבר אחד שיוליד הילד למקוה באותו היום דוגמת מ"ת דכתיב ויכבסו שמלותם, זה חומרא של שטות, והלא התינוקות טהורים ומתעסקים בטהורים, ולא נשמע כזאת מעולם.

ג) מחזור ויטרי, כלבו וארחות חיים, כדרך מתן תורה דכתיב וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלותם.

ד) משום חשש נגיעה במקומות המכוסים, וכיון שמבואר בראשונים במחזור ויטרי וכלבו שבעינן נקיות דומיה דמתן תורה דכתיב בה וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלותם עיי"ש, לכן יזהרו שלא יבואו לידי נגיעה במקומות המכוסים.

יותר מבשלוּחוֹ (ה). ואם אין אב או שאִינוֹ כאֵן תּוֹלִיכוֹ אִמּוֹ (ו), או זְקִינוֹ (ז).
וְיֵשׁ נוֹהֲגִים שֶׁבְּכָל אֹפֶן הָאֵם מוֹלִיכָה בְּנָה לַת"ת (ח).

ה. כְּשֶׁהָאֵב וְהָאֵם חַיִּים בְּנִפְרֵד, מִצּוּה שֶׁהָאֵב יוֹלִיכוֹ לַחֲדָר שִׁמְצוּה
לְלַמֵּד תּוֹרָה מוֹטֵל עָלָיו (ט).

ו. בְּיוֹם שִׁמּוּלִיכִים אֶת הַיֶּלֶד לַחֲדָר, יִתְּנוּ הָאֵב וְהָאֵם שֶׁבַח וְהוֹדִיָּה
לַהֲשִׁי"ת שׁוֹיכָה אוֹתָם לַהֲכִנִּים אֶת בְּנֵם תַּחַת כִּנְפֵי הַשְּׂכִינָה (י).

(ה) מַחְזֹר וִיטְרִי, יִלְקוּט מֵעַם לוֹעֵז, יִסּוּד יוֹסֵף וְקֵב הַיֶּשֶׁר שֵׁם, וְהוֹסִיף וְאֵם
הוּא זָקֵן אוֹ גָּדוֹל אוֹ פֶּרֶנֶס וְרַב, לֹא יִבּוֹשׁ אֵב שִׁמּוּלִיךְ אֶת בְּנוֹ פֶּעַם רֵאשׁוֹנָה
לְבֵית רַבּוֹ.

(ו) יִסּוּד יוֹסֵף וְקֵב הַיֶּשֶׁר שֵׁם.

(ז) עֲפִי שׁוֹי"ע סִי רַמְיָה סִיג דְּחִיב לְלַמֵּד אֶת בֶּן בְּנוֹ תּוֹרָה, וְכִיכ בְּמֵאִירִי
קִידוּשִׁין דִּף כִּיט ע"א, וְהוֹסִיף דָּגָם בְּבֵן הַבֵּת הַדִּין כֵּן, וְכִיכ יוֹסֵף אוֹמֵץ
עֲמוֹד ר"פ.

(ח) שׁוֹי"ת דְּבָרֵי מִשָּׁה סִי ע"ב בְּשֵׁם מֶרֶן הַגְּהִי"ק מֵהֶרִיא מִבְּעֶלְזָא זִי"ע, עֲפִי גַמִּי
בְּרֻכּוֹת דִּף י"ז ע"א גְּדוּלָה הַבְּטָחָה שֶׁהַבְּטִיחַן הַקְּבִי"ה לְנָשִׁים יוֹתֵר מִן הָאֲנָשִׁים,
נָשִׁים בְּמֵאָה זְכִיין בְּאֶקְרוּי בְּנִייהוּ לְבִי כְּנִישְׁתָּא הֵינּוּ שִׁמּוּלִיכוֹת בְּנִייהֶם
לְבִיחָכֵי, ע"כ. וְסִיפֵר לִי הַגְּהִי"צ אֲבִיד עֲדַת סַעֲרְדָּאָהֶעֱלִי שְׁלִיט"א בְּשֵׁם הַרְהִי"ח
ר' אֲלִיעֶזֶר דִּיטִישׁ נ"י כְּשֶׁחִינֵךְ אֶת בְּנוֹ לַתּוֹרָה, אָמַר לוֹ מֶרֶן מֵהֶרִיא מִבְּעֶלְזָא
זִי"ע שֶׁהִמְנִיחַ שֶׁהָאֵם מוֹלִיכָתוֹ לַחֲדָר, וְשׁוֹב אָמַר שֶׁאֵי"צ לַהֲכִנִּסוֹ לַתּוֹךְ הַחֲדָר
אַלֵּא תוֹבִילוֹ עַד רְחוֹב שְׁלִפְנֵי הַחֲדָר וּמִשָּׁם יִכְנִיסוּ הָאֵב לַחֲדָר, עֲכִיד. וְכֵן
נוֹהֲגִין כַּמָּה חֲסִידִים.

(ט) עֲפִי גַמִּי קִידוּשִׁין דִּף כִּיט ע"א.

(י) יִלְקוּט מֵעַם לוֹעֵז, יִסּוּד יוֹסֵף פִּסִּיט וְקֵב הַיֶּשֶׁר פִּעִיב.

ז. בכמה קהילות המנהג שביום שמולכים את הילד לחדר הוריו נותנים צדקה, וכן כשמתחיל להתפלל מסידור וללמוד משניות וגמרא (א).

ח. היום שבו מביאים בפעם הראשונה את הילד לחדר, יום זה יקר לפני השי"ת כיום שעמדו בו ישראל בהר סיני (ב).

(יא) כי בספר מקורות החינוך בישראל (ת"א תרפ"ה) שהעתיק תקנות קהלות קראקא ומינסק שחתמו עליהם גדולי הדור לנהוג כן. וכ"כ בספר תמכין דאורייתא בתקנות מהגה"ק בעל בני יששכר, וכ"כ שו"ת דברי משה סי' ע"ב מתקנות גדולי ישראל. ומנהג חביד שהאב מביא מעות להילדים שיחלקו לצדקה באותו היום לזכות בנו.

(יב) כלבו, א"ר סי' תצ"ד סק"ג, ילקוט מעם לועז פרשת עקב. וכ"כ בספר קיום התורה פ"ב אות ד, מה מאוד צריך האב לשמוח שזכה להוליך את בנו לתלמוד תורה, וכמו שאמרו חז"ל (קידושין ל' ע"א) רבי חייא בר אבא אשכחיה לרבי יהושע בן לוי דשדי דיסנא ארישיה וקא ממטי ליה לינוקא לבי כנישתא, אמר ליה מאי כולי האי, א"ל מי זוטר מאי דכתיב והודעתם לבניך וסמך ליה יום אשר עמדת לפני ה' אלוך בחורב, מכאן ואילך רבי חייא בר אבא לא טעים אומצא עד דמקרי לינוקא ומוספיה, רבה בר רב הונא לא טעים אומצא עד דמייתי לינוקא לבית מדרשא.

וכדאי לציין דבר חידוש שנמצא במחזור רומי כ"י משנת רע"ד ומועתק בספר מקורות החינוך בישראל ח"ב אות פ"ג. בן שלש שנים הכיר יהוסף את בוראו ת"ל כי התחיל ללמוד בריח אייר שי"כ לפ"ק, אלקים יתברך שזכני לראות זה יזכני לראותו ירא אלקים וסר מרע, כי זה כל האדם. בן ארבעה שנים וחצי אמר ההפטורה בבית הכנסת לנשואי כמ"ד ברוך מארלי יצ"ו, הפטורת ראה. בן חמש שנים וחצי התחיל לכתוב. בן שש שנים וחצי התחיל להניח תפילין. בן שמונה שנים וחדש, שהוא מחרת חג פסח שכ"ה, התחיל האלפסי ז"ל. בן י"ב שנים וחצי התחיל לקרות ס"ת בבית ב"י קרח ת"ל, ובזמן ההוא התחיל לשחוט, ביום שמחת תורה שלי"ב התפלל בבית הכנסת תפלת שחרית ת"ל, עכ"ל.

מ. יש נוהגים ביום שמולכים את הילד פעם ראשונה לחדר, לאפות בשבילו מיני מזונות כדי שלבו יחשק לתורה (י).

י. בלילה לפני שמולכין הילד לחדר, יש להשגיח שהילד ישן כדי צרכו, כדי שלימודו יהיה בישוב הדעת ובשמחה (ד).

יא. כשיש כמה ילדים יש ללמד לכל אחד לחוד להראות לו חשיבות, שכל אחד הוא עולם מלא, וכן הדין בשני אחים תאומים (ט).

במנהג אשכנז איתא כשמביאים את הילד בפעם הראשונה לבית הכנסת, הוא מביא אתו מתנה לבית הכנסת את הדגל שלו, והוא פס בד רחב שעליו רושמים בצבעים או בריקמה ומעוטרים בעיטורים שונים מעשה ידי אומן, את שם הילד, יום מולדו, וברכות, לדוגמא הילד עקיבא בן ה'ר' משה גינו (רעק"א) שנולד במוצ"ט יום ה' ר"ח מרחשון תקכ"ב ד' יזכה לגדל אותו לתורה לחופה ומעשים טובים אמן עכ"ד.

יג) כיכ בספר שבילי אמונה (לא מצאתי בספר שבילי אמונה להרופא ר' מאיר אלבי, רק הביא כן בספר בנרטשפיגל שחיבר ר' משה מפראג בשנת שס"ב, בשמו) כשמולכין אצל רבו בפעם ראשונה, אופים בשבילו ריקקים משוחים בנופת ודבש כדי שתחשק נפשו בתורה, וכשנותנים לו הרקקים יאמרו בדחילו ורחימו בזה"ל, יתן השם וכשם שהרקקים מתוקים כך ימתקו עליך דברי תורה ויהיו כדבש על לשונך וכנופת על שפתותיך, שמע בני למוד בחשק ואתן מעדנים לנפשך ותמצא חן ושכל טוב בעיני הבריות, דברים כאלה משמיעים באזניו עד שיתרגל בלימוד התורה, לבסוף יהיה בוחל ואינו שת לבו בכל אלה הדברים וילמוד תורה לשמה ויעשה מעצמו מצוות ומעש"ט ע"כ.

יד) פשוט שעייז יבין יותר וישים לב לפרטי הדברים, אשר הם ישרישו בו יראת השם ואהבת התורה.

טו) כן נראה שצריך לעשות לכל אחד לחוד להראותו חשיבות התורה.

יב. יזדרו שהמקום שהתינוקות לומדים יהיה נקי וטהור מכל לכלוך ויקויים והיה מחנך קדוש, כי זה נקרא מחנה שכינה ובפרט ביום הזה (ז).

יג. תינוקות ההולכים לגן ילדים אצל מורות, לא יולכים ביום מלאות ג' שנה לגן ללמוד האותיות התורה, אלא אצל מלמד בחדר יז. ויש להדר להביא את הילד למלמד שידוע עליו שהוא ירא שמים מרבים יח).

טז קב הישר פע"ב.

יז פשוט כיון שכל ענין ההליכה לחדר הוי דוגמת מתן תורה, יש להוליכו למלמד דייקא.

יח עפ"י שו"ע יו"ד סי' רמ"ה סי"ז וספר חסידים סי' קנ"ה, ובפרט בהכנסתו לחדר שמבואר במחזור ויטרי ורבנו אפרים שמחזירים על חכם וחשוב להוליכו לבית הספר ללמדו, שכן במתן תורה חזר הקב"ה על אדם חשוב ולא מצא כמשה רבינו להנתן תורה על ידו, וכל כך למה, שיתקיימו לדורות עיי"ש. וראה בח"ס על מס' ב"ב דף כ"א ד"ה כי מציון, דברים חוצבים מלהבות אש שכתב זו"ל, ונראה בתקנת המלמדים נמי הוא שיהיה ירא שמים יותר מדאי בשעה שמלמד עם הבנים, כי דברי היוצאים מן לב ירא וחרד נכנסים ללב ומלהיבים כאש בוער ביראת ה' ואהבתו בלב הנער. ועד"ז יתפרש והיה הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך ואז ושננתם לבניך. וההיפוך אפילו דייק וגרים ואין לבבו נכון עם ה' מלאכתו רמיה ומחריב הנער, ודבריו וכעכס אל מוסר אויל (משלי ז' כ"ב), ועד"ז יתפרש השמר לך פן תשכח הדברים אשר ראו עיניך והודעת לבניך ובני בניך, פ"י גם זה בכלל האזהרה כשתרגיש בעצמך שכחת ה' ואין לבבך שלם, לא תלמדם אז לבניך כי למה תחטאי נפשות נקיים אביונים עיי"ש. וראה בשו"ת הד"ר בקונטרס כרמי שלי בשם הרה"ק רבי אברהם מסרעטין זו"ל שאמר שאם אין המלמד ירא שמים מזיק הבל פיו לנפשות התינוקות עכ"ד. ובספר עדות ביהוסף (פיטסבורג) עמוד כ"ז הביא מעשה

יד. הדרכה למלמד כיצד לקרב את התינוק הבא לראשונה (ט).

טו. ישנו מנהג קדום שתקופה קצת אחרי שהכניסו את הקטן בבריתו של אברהם אבינו ע"ה, אוספים עשרה אנשים ליד עריסתו של התינוק, והתינוק שוכב בעריסה לבוש כביום המילה בתפארתה ומניחים חומש ליד הילד ואומרים יקיים זה מה שכתוב בזה, ואומרים

רב אצל הרה"ק רבי מרדכי מנדבורנא זצ"ל כאשר נודע לו שבנו למד סדר הא"ב מאינש דלא מעלי, הצטער מאוד ועשה פעולות שבנו ישכח לימודו זה.

יט) בספר מערכת אברהם (להמלמד בק"ק האג, נדפס בפירדא תקכ"ט והועתק בספר מקורות החינוך בישראל) וז"ל, ע"כ שמעו נא רבותי לעצתי מה שאני איעצכם, שלא תכבד העבודה לפני המלמד והתלמיד, ולהקל הדבר ללמוד התלמיד, ולא לכבודי עשיתי זאת רק לכבוד המקום ב"ה ולכבוד אבות ובנים ומלמד. גלל כן כיון שהגיע תינוק לחינוך חייב האב או האם להוליכו לבית הספר בדברי רכות, ולפעמים שהילדים ממאנים לילך לבית הספר מפני היראה, והאב או האם יש להם געגועים על הילד מחמת בכיות הלז, אבל יש תבלין טובים לזה, המלמד צריך לילך לבית הילד איזה ימים זה אחר זה ולקרב אצלו בדברים עריבים ובדורונות מתוקים, ויגד לילד אם אתה בא לביתי אזי אתן לך דורון טוב מאלה, כי גם יש ילדים הרבה בביתי ושם ישחקו יחדיו כאוות נפשם, ובוודאי יתרצה הילד לילך לבית הספר בשמחה, וכשבא הילד לבית המלמד מקרבו בדברי רכות, ואל ידבר שום דבר מהלימוד, והמלמד ימנע מלהכות שום ילד בפני זה הילד, ולישב אותו אצל ילדים המשחקים אתו, וליתן לו מתנה אחת אפים, ולאחר שעברו איזה ימים, ישב התינוק אצל אחד המכיר האותיות באלף בית, ויתן המלמד לכל אחד אות אחת מדובק על לוח קטן, והמלמד אומר לו, הא לך אות א, ולשני אומר הא לך אות ב, ואומר להם, כשאקרא לכם לבוא אלי צריכים אתם להכיר שתי האותיות האלה, ואם עדיין אינם מכירים צריך לומר להם, איני נותן לכן כלום עד בואכם אלי ומכירין, ובודאי יתנו על לבם להיות יודעים, וכה תעשה להם עד כלות כל א' ב' ונקודות.

ויתן לך וכל פסוקי הברכות עד ואז תשכיל, ונותנים קסת וקולמוס בידו של הילד כדי שזכה להיות סופר מהיר בתורת ה' כ). ויש נוהגים לעשות כן דוקא בבן הבכור כא).

כ) כ"כ מחזור ויטרי ס"י תקי"ח ולא נתבאר מה שיעור לזמן קרוב כמה ימים או שבועות אחר המילה, וכ"כ בספר מקורות החינוך לישראל ח"ג עמוד רמ"ב, בשם ספר קונטרס לישראל (שנת תקכ"ב) שאחר שימת הילד בעריסה אחר המילה אומרים שם פסוקים ומניחים חומש ואומרים ילמוד זה מה שכתוב בזה, ישמור זה מה שכתוב בזה, ועושין מי שבירך לילד עיי"ש. וכ"כ בספר חסידים ס"י תתש"מ זה ספר תולדות אדם, מכאן הוא אומר כשמשימין הנער בעריסה וקורין לו שם, משימים ספר של תורת כהנים מראשותיו עיי"ש שבנוי על המדרש יבואו טהורין ויתעסקו בטהורים. וכ"כ מעבר יבק מאמר שפתי רננות פמ"ג.

כא) כ"כ בספר חוקי התורה (לר' יצחק ב"ר יוסף נדפס בשנת ס"ט לאלף הששי) אות ה' וז"ל תקנו קדמונים ז"ל להקדיש הבן הבכור בעודו בבטן אמו, וסמך למנהג (ירמ' א' ה') בטרם אצורך בבטן ידעתך ובטרם תצא מרחם הקדשתך, וזה פירוש אשר קדש ידך מבטן וזה היה אברהם דדרשינן ידיעה, כתב לגבי ירמיה בטרם אצורך בבטן ידעתך, ולגבי אברהם כתב (בראשית י"ח י"ט) כי ידעתיו למען וגר כלומר כבר, מה להלן נקדש בבטן אף הכא נקדש בבטן ומקבל עליו ואמר אם תלד אשתי זכר יהיה קודש לה' ובתורתו יהגה יומם ולילה, והיה ביום השמיני אחר שנכנס לברית מילה מושיבין הילד עלי מצעות וחומש התורה על ראשו, ויברכוהו זקני הקהל או ראשי ישיבה, וכן יברכוהו, ויתן לך האלהים מטל השמים עד מברכיך ברוך, ויסמוך ראש הישיבה ידיו עליו ועל החומש ויאמר ילמד זה מה שכתוב בזה ג"פ יקיים זה מה שכתוב בזה ג' פעמים, למען תהיה תורת ה' בפיך (שמות י"ג ט), לא ימוש ספר התורה הזה מפיד וגר' (יהושע א' ח), ויעשה האב משתה ושמחה על הברית ועל הפרישות דכ' שם גבי חנה וישב שם עד עולם (שמואל א' א' כ"ב), עכ"ל.

מזו. ונזהגים שכיום הארבעים לוקחים את הילד לחדר, והמלמד מרעיף על הילד ברכות והילדים עונים אמן, ומחלקים להם ממתקים כב).

יז. נכון לסובב עריסת הילדים בדברי קדושה גם כאשר שכלם עדיין רך, כיון שהרשמים הראשונים נחקקים במוחם ובלבם, וההורים אל ימתינו עד שיגיע לבן שלש, אלא אפילו כאשר הם נמצאים בעריסתם יש לחנכם שיקלטו ויצלצלו באזנם אותיות התורה כג).

כב) כ"כ בספר נתיבות המערב שכן מנהג מרוקו, עפ"י רבי יהושע בן חנניה שאמו הביא עריסתו לבית המדרש. וראה במעשה יחיאל עה"ת פי' וירא שמנהג ישראל כשנותנים התינוק בראשונה בעריסה קוראים קטנים וקטנות וחוטפין מיני מתיקה שנותנים בעריסה.

כג) כ"כ בספר שיחות קודש תשל"ו ח"ב עמוד ק"ע יש מי שאינם מקבלים את הדברים ומצייתים, עד אשר הם שומעים דיעה חיצונית, ובכן לאחרונה גילו הרופאים את הנאמר בתורה מכבר שהרשמים הראשונים הנקלטים אצל ילד קטן, גם בגיל שעדיין אינו שייך להבנה, חודדים ופועלים עד לגיל של כי יזקין, ולכן ענין החינוך נוגע תיכף משנולד. לכן צריך ההנהגה להיות בהתאם לכך מיד עם היוולד הילד, נהוג בעולם שכאשר רוצים לשמח את הילד וכו', תולים לפניו צורות של חתול, כלב, ארי או נשר וכו' שכל אלה בעלי חיים טמאים וכו', יש לנהוג אחרת, ויש לתלות לפניו קופת צדקה, ברכון, קריאת שמע או א"ב וכו', כדי שכאשר הילד יביט סביבו, יבחין בענינים של תורה, בתחלה בהבטה ואח"כ יבואו תנועות באצבעות, וכשיתחיל לדבר יסבירו לו ויספרו לו עניני התורה והמצות.

פרק יט

זמן הולכת הילד לחדר

א. המנהג להתחיל ללמוד את התינוק אותיות התורה במלאות שלוש שנה א), לכן המנהג ברוב המקומות להוליכו לחדר תיכף ביום מלאות לו שלוש שנים ולא קודם לכן ב), ויש שנהגו להוליך את הילד

א) רמ"א סי' רמ"ה ס"ח וט"ז סק"ג ונתבאר לעיל פי"ז אות ד'. וראה בתיקוני זוה"ק בהקדמה דף י"א ע"א שענין שלש שנים ערלים הוא כנגד ביטול שלש קליפות הטמאות, וכמו כן אלו קליפות הן קושיות שמכסות על הלכה שהיא מבפנים ואין אדם יכול לאכול בלחם התורה שנאמר בה עץ חיים הוא, ובשנה הרביעית יהיה כל פרוי קודש הלולים לה' עיי"ש, לכן תחלת לימוד התורה הוא בשנה הרביעית שאז פותחים השער ללמוד תורה בהסרת הקליפות המכסות את אור התורה.

ב) כ"כ שו"ת ערוה"ב סי' ר"י ושו"ת אפרקסטא דעניא סי' קס"א הג"ל בפ"א אות ב' לדמות לערלה דעד ג' שנים אסורין בהנאה, וכן המנהג. וכ"כ בזכרון יעקב (ליפשיץ) ח"ב עמוד קמ"א שהמנהג שלפני מלאות שלש שנים אף כי ילד חכם הוא נמנעו מללמדו הא"ב, וימליצו עליו את המקרא שלש שנים יהיה לכם ערלים. וכ"כ שו"ת דברי משה (ה"ש) סי' ע"ב בשם הגה"ק מהר"א מבעלזא לעשות סדר הכנסה לחדר ביום מלאות ג' שנים. וכ"כ בספר תורת מנחם ח"ג עמוד רמ"ז, רבותינו נשיאנו וכ"ק מו"ח אדמו"ר הורו בדרך כלל להכניס ילד לחדר מגיל שלוש, וכ"כ בשיחות קודש תשליח ח"ב עמוד קט"ז. וכן מנהג שעדליץ גם כשמגלחים השערות ולובשים ט"ק קודם מלאות ג' שנים, אין לומדין אתו אותיות התורה מקפידים עד מלאות ג' שנים.

וכ"כ בספר סדר היום, בשם אבל יש מי שמדקדק שאין מוליך אותו כל זמן שלא הגיע לג' שנים, ואפילו ברביעית אינו חושש עד שיגיע לשנה הה', וראיתם מפירות האילן שכתוב בהם ג' שנים יהיה לכם ערלים, שעדיין הם

לחדר כשימלאו לו ארבע שנים ג). ויש שאינם מקפידים ואינם נמנעים מללמד קודם ג' שנה ד).

ברשותו של סמא"ל ואין ליהנות מהם, ובד' צריך הלולים, ובה' תאכל את פריו, הוא הדין נמי לענין הילד כל זמן ג' שנים אין לנו שיעסוק בחפצי שמים כלל, מפני שהוא תחת שעבודו של סמא"ל, ואפילו מעט מזער, אבל בה' שנים ראוי לעסוק וספינא ליה כתורא, ולפי דרכו נקט התנא, ה' שנים דוקא, אבל לא ראיתי ממש בדבריו. ודחה, וראיותיו מפירות האילן אינה ראייה, כי פרי האילן לא נראה אלא לצורך הגוף ולהנאתו והוא מחלקו של סמא"ל, ולכן ראוי לתת לו חלק מה לבדו ולא נעבור בגבולו, אבל פרי האדם לא נברא אלא להשלים נפש אלקיו ולעבוד עבודה שלימה כל ימי חייו, ויתפאר ליוצר בראשית, והלואי היה אפשר שיוכל לעבוד מיום שנולד, אלא שהולך וגדל גדלתו מעט מעט, כמ"ש אך בצלם יתהלך איש עכ"ל. וכ"כ בספר נהורא דאורייתא מאמר חמישי פ"ג, מה שנהגו בזה"ז להוליכו משמתחיל לדבר, נראה שסמכו שעיקר הטעם דספינן להו כתורא ועדיין חלש, אבל תינוקות אלו אין לומדין עמם רק שעה קטנה ביום ואסור להכביד עליהם כל היום עד בן שש או שבע.

ג) כ"כ שו"ת הילולא דרבי ח"א סי' ג' ובספרו מעשה יחיאל פרשת תולדות אות ח', ששאל להרה"ק מהרי"א מזידיטשוב ואמר כי רבו הגה"ק בעל עטרת צבי הקפיד שלא להתחיל ללמוד עד היותו ד' שנים רק יכול לחנכו בבית, וכן נהג הגאון רבי יעקב לאנדא מבני ברק זצ"ל שהכניס בניו לחדר בשנה ד' (וידוע שעשה הכל עפ"י פסקי רבו מהרש"ב מליובאוויטש זצ"ל, וראה באות א' וצ"ע). וכן אמר הגרז"ש דוורקין ז"ל שברוסיא הכניסו לחדר בן ד' או ה' שנה. וראה ביעב"ץ בספרו מגילת ספר פ"ב, מיהר אבי ז"ל להכניסו בבית הספר אחר מלאות לי שלש שנים, באופן שבשנה החמישית למולדתי כבר השלמתי ללמוד מס' ברכות וכו', ואח"כ מנע מלהכניס אחי שנולדו אחרי לבית המלמד בעוד שהילדים רכים כ"כ, כי אמר שהחליש אותי ע"י כך.

וכ"כ באריכות בספר הדרת קודש דף ל"ט ע"א ודף מ"ג ע"ב, שמהרי"א אמר שלא להתחיל ללמוד עד שיהיה בן ד' שנים ויוכל לילך לחדר להיות

צוותא לחבריה, והאריך בטעמו עפ"י סוד שגם בשנה הרביעית עדיין קליפת נוגה שולטות, אך סיים שמנהג העולם אינו כן שבשנה ג' מוליכו לבית המדרש עיי"ש.

במדינת מעהרין כשהיו הילדים בני שלש וארבע שנים היו נשלחים למלמד, לא שילמדו אצלו רק לשבת בחדרו ונקרא איבער זיצען ואגב ישיבה יקלטו אזניהם משהו מן הלימוד.

(ד) כ"כ בסדר היום על המשנה ה' שנים למקרא, מה שהתחיל התנא בענין הקריאה של התינוק מה שנים ואילך, אפשר לומר כי דבר בהוה, שכן דרכן של רוב התינוקות שאינן יודעים לדבר כראוי עד הזמן הזה, בפרט לענין קריאת פסוק, ולזה אין מוליכין אותו לבית הספר קודם הזמן הזה כי הוא דבר לבטלה, ואין לצער לנער במקום שאין לו תועלת כל כך. עוד אפשר דמקרא ר"ל פסוק, אחר שיתחיל לקרות, אבל קודם הזמן הזה יעסוק בידיעת האותיות והנקודות וקריאתן, ולפי זה הטעם מוליכין התינוק לבית הספר אפילו כבן ב' או ג' שנים כדי ללמדו האותיות והנקודות וכל מה שישגיג, וכן נוהגין.

ובאמת מבואר בקיצור שליה סוף הלכות ציצית בשם ספר מצות שמורים, וז"ל נער קטן שיוודע לדבר, תיכף ילבישו אותו טלית קטן, כי מכח זה יזכה בקטנותו לנשמה רמה ונשגבה ושורה עליו רוחא דקדושה, והוא על פי סוד עיי"ש הטעם, ולא כמו הנוהגין שאין מלבישין הנער טלית קטן עד שהוא גדול קצת, ועל ידי זה שורה רוחא דמסאבא ומכסה את מוחו מלהבין בדברי תורה, ולכל הפחות לא ימתין יותר מלהיות הנער בן ג' שנים שילבישו טלית קטן, והסימן כי האדם עץ השדה כמו שהעץ הוא ג' שנים ערלה וק"ל, וכן הוא לענין להרגיל הנער מבן ג' שנים ואילך באותיות התורה אף על פי שעדיין אינו ראוי ללמוד, מכל מקום כדי להשרות עליו רוחא דקדושה גם כן מטעם הנ"ל עכ"ל, מוכח שגם אם מדמה לערלה אפ"ה יוכל להתחיל קודם, הרי דאין קפידא שלא לחנכו למצוה לפני ג' שנים, ואדרבה יש ענין לחנכו גם לפני ג' שנים, וכ"כ בא"ר סי' י"ז סק"ב ושע"ת שם שכתב בספרי יראים להלביש לקטן טלית קטן כשיוודע לדבר, ולפחות מחויב להלבישו כשיגיע לבן ג' שנים וסימן כי האדם עץ השדה, כמו להעץ הוא ג' שנים ערלה, וכן להרגילו באותיות התורה, דמכל זה יזכה בקטנותו לנשמה רמה עכ"ל.

ב. אם מלאו לילד שלוש שנים בשבת קודש או ביו"ט, יש אומרים שצריך ללמדו את סדר האותיות ביום ראשון ה', ויש אומרים שיש ללמוד איזה אותיות התורה בשבת או ביו"ט, וביום ראשון או אחר יו"ט מכניסין אותו לת"ת כנהוג ו'.

אך ראה במנהג תימן שבגיל שלש שנים וחצי בערך מכניסים לחדר לא לשם לימוד, אלא כדי להרגילו לאוירה של חדר הלימוד.

וכן במדינת אטליה התחילו ללמוד זמן מוקדם, כמו שהעיד בספר מקורות החינוך בהלכה ח"ב עמוד קכ"ג מספר חיי יהודה (לר' יהודה אריה מודינא), שהעיד ואחל ללמוד האלפא ביתא וראיתי סימן טוב בלימודי מראשית ההתחלה, ובן שתי שנים ומחצה אמרתי ההפטורה בבית הכנסת ובן שלש שנים הכרתי את בוראי עיי"ש.

ועי' בשערי הלכה ומנהג יו"ד סי' ע"ה, מ"ש אודות כניסתו לחדר, באם לחכות ליום מלאות לו ג' שנה או להקדימו, הרי זה תלוי באופן חינוכו עתה, שבאם גם בבית נזהרים עמו באיזהו ענינים וכנהוג בכמה בתי ישראל, לכאורה אין למהר בכניסתו לחדר עד יום הנ"ל לראה הגהת של"ה מאמר תורה שבכתב פ' קדושים, אבל אם ע"י הכניסה יתוסף בהנהגות האמורות ג"כ, שאז אין זה כ"כ ענין של לימוד אלא של חינוך, לא גרע מחינוך בבית שאינו קשור בתאריך האמור. ישנם נזהרים מלימוד לפני ג' שנים וכו', אבל לא ראיתי אנ"ש נזהרים בכגון דא, עכ"ד.

ה) כ"כ מעשה יחיאל עה"ת פרשת תולדות, שכן הורה לו הגה"ק מהר"י מבעלזא זי"ע להתחיל ללמוד ביום א', וכתב וטעמו של הרה"ק הנ"ל נראה, דקי"ל שאין ללמוד בשיק דבר חדש כמ"ש בשו"ע יו"ד סי' רמ"ה סייד עיי"ש. וכ"כ בכתבי קודש להרה"ק רבי איצקל מפשעווארסק מכתב כ' שזמן הולכת הילד לחדר כשחל בשבת הוא ביום ראשון, וכן מנהג באכוב.

ו) כ"כ שפע חיים ח"ה סי' שני"ט, דלא דמי למ"ש ביו"ד סי' רמ"ה סייד דאין

מלמדין תחילה לתינוקות מה שלא למדו עדיין משום ביטול עונג שבת שיש בזה טורח גדול, משא"כ בזה שאינו מלמדו רק דרך שעשוע בעלמא ואין בכך שום טורח וביטול עונג שבת. וכ"כ שו"ת דברי משה (ה"ש) סי' ע"ב בשם הגה"ק מהר"א מבעלזא שילמד האב עמו ביום שבת ג' אותיות ותו לא, ולא להוליך את התינוק לבית המלמד ולא שיבוא המלמד לבית התינוק, ושמעתי שזה האותיות תש"י עכ"ד.

וראה בספר שבט מיהודה (מאת הרה"ק אלתר עזריאל איגר בן הרה"ק מהר"א עה"ת פרשת נח, ד"ת שאמר ביום הולכת נכדי הילד יהודה ליב שליט"א בן בני הר"י ישראל נח שליט"א לחדר), וז"ל יש לומר שהולכת תינוק לחדר ללמדו אותיות התורה הוא בש"ק זה פרשת נח דבר בעתו מה טוב, לענין התיבה נח, לאגנא ממי המבול שידוע מזוה"ק שהיא ההגנה מאוה"ע, ובוודאי הוא ענין אחד עם מאמרם ז"ל מד"ר תולדות פ"ה שנתכנסו כל אומה"ע אצל בלעם וכר ואמרו לו תאמר שאנו יכולים להזדווג לאומה זו, אמר להם לכו וחזרו על בתי כנסיות ובתי מדרשות שלהם, ואם מצאתם שם תינוקות מצפצפין בקולם אין אתם יכולין להזדווג להם, וזה ג"כ ענין ההגנה בהתיבה כי יש בו ב' משמעות, א' תיבה כמו תיבת נח שהוא כמו בית שנכנסים בו להגן מפני הגשמים, גם משמעות תיבה היא שמצירוף אותיות נעשה תיבה שקורין א ווארט ועשיית התיבה הוא לימוד האותיות לתינוקות שיוכלו לצפצף בקולם להיות הקול קול יעקב בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. ואז לא יהיה הידים ידי עשו שולטת שהוא הוא ההגנה ממי המבול כנ"ל.

וי"ל עוד שזה הענין הזמן לזה ביום מלאות להתינוק שלש שנים, שידוע הרמז לזה מהפסוק שלש שנים יהיה לכם ערלים ובשנה הרביעית יהיה כל פרי קודש לה, והיינו כי האדם עץ השדה, ואם שלענין חיוב המצוות הוא בן שלש עשה למצות וא"י בזוה"ק (לך ע"ח ע"ב בס"ת) באילנא שלטא ערלה תלת שנין בב"ג תלת סרי שנין וכר, אנו מקדימין להוליך את התינוק לחדר ללמדו אותיות התורה ביום מלאות לו שלש שנים להקדים להוציאו משליטה דערלה בתלת שנין [בעודו נטיעה רכה], למען יתברר תיכף בהכנסו לשנה הרביעית לכל פרי קודש הלולים לה להיות פרי צדיק עץ חיים בתורה ויראת שמים כל הימים לעולם ועד אכ"ר, עכ"ד.

ג. וכן המנהג בחוה"מ ושאר יומי דפגרא כשאין סדר לימוד בבתי התלמוד תורה, ינהגו כן ללמדו אותיות התורה ביום מלאות לו ג' שנים, ולאחריו להוליכו לחדר ז).

ד. רשאי האב לעשות הסדר לברו בביתו בחוה"מ וכיומא דפגרא אם רצונו בכך, אך ביו"ט לא יעשה כן ח).

ה. הנוהגים שקטן שמלאו לו שלוש שנים בימי בין המצרים אין מספרים אותו, י"א ששאר דברים שבקדושה כגון לבישת טלית קטן וכיפה והולכה לחדר יעשו בו ביום ט), והרכבה נוהגים שאין מתחילים

ז) פשוט דיש לנהוג כן, דיש מעלה לעשות הסדר בת"ת ע"י מלמד כמ"ש במחזור ויטרי ושאר ספרים הנ"ל דומיא לגתינת התורה שהיה ע"י משה רבינו, ועוד יש מעלה שיהיה תחלת לימודו יחד עם התינוקות דאיכא השראת השכינה כדאיתא ביסוד יוסף וקב הישר פע"ב. ועוד דנשאר רושם של התינוק בלימוד יחד עם שאר תינוקות של בית רבן.

ח) עפ"י המבואר בטו"ז סי' רמ"ה סק"ד וש"ך סק"ט בשם הרמב"ם, וכ"כ שו"ע הרב הל' ת"ת פ"א סי' שביו"ט אין מלמדים עם התינוקות שמצוה לשמח אותם במה שהוא שמחה להם כמו אגוזים וכדומה עיי"ש, וא"כ ה"נ בזה. ואף שמבואר ברוקח ורבינו אפרים שמנהגם להכניס תינוק לביהכ"נ ללמוד תורה בשחרית של חג השבועות, שאני התם שזמנו גורם שהוא יום מתן תורה, ועוד בא"ר סי' תצ"ד סק"ג מביא בשם כלבו שעושין הסדר לאו דוקא בשבועות אלא ה"ה בשאר ימים, וכן בתהלים משפט צדק אות צ"א בשם הפוסקים כתב לעשות כן בער"ח או ברי"ח סיון, עכ"פ היכא שלא נהוג אין לנהוג כן, משא"כ בחוה"מ ושאר יומא דפגרא שפיר יכול האב ללמוד עם בנו כסדר הנ"ל.

ט) כ"כ שו"ת דברי משה סי' ע"ב בשם הגה"ק מהר"א מבעלזא זי"עו שזמן הכנסתם לת"ת הוא במלאות ג' שנה ואין לו שייכות עם זמן התגלחת

ללמד את הקטן תורה ושאר ענינים עד אחרי התספורת י'. וי"א שילבש כיפה וטלית קטן ביום מלאות שלש שנים ולהכניסו לחדר רק לאחר התגלחת יא).

ו. חל בבין המצרים או בתשעת הימים שבין ראש חודש אב

עיי"ש. וכי בלקו"ש חל"ד עמוד רצ"ד, שנהגו להדר להרגיל התינוק בלבישת ט"ק, ברכת השחר וברכת המזון וקרי"ש שעל המטה מיום מלאות ג' שנים, וכן העיד הגה"צ רבי חיים לייב כ"ץ שליט"א אב"ד סערדאהעלי, שכן המנהג שמוליכין לחדר ביום מלאות ג"ש, אע"פ שיש לו עדיין שערות.

י) שפע חיים מכתבים ח"ה ס"י שני"ז, שמנהג אבותינו שלא היו מתחילין ללמוד תורה לפני התספורת, וכן מנהג באבוב, וכן היתה דעת מו"ר מפאפא זצ"ל. וראה בעבודת ישראל פ' שמיני שע"י הפיאות ממשיכין ומקבלים קדושה מלמעלה עיי"ש.

ואפשר לומר הטעם בזה במה שמקפידים שלא להתחיל ללמוד תורה רק אחר תגלחת שערות ראשו, דמבואר בנוהג כצאן יוסף עמוד ס"ג אות ב', לא יגדל שערות ראשו יותר מדאי כי לא זו שהקליפות יש להם אחיזה בשערות הראש, אלא שגם ניוול הוא לו עכ"ד, וכי בנועם אלימלך פרשת קדושים עה"פ לא תכלה פאת שוך, רמז דהנה האדם צריך לגלח השערות, שהשערות הם דינים, וצוה השי"ת להניח פיאות הראש כדי שיראה האדם באמת שהשערות הם למעלה רחמים גמורים היפוך מלמטה שהם דינים עכ"ל. וכי ביתר ביאור שם בליקוטי שושנה בד"ה לא ישב אדם לפני הספר, וז"ל גם ענין גילוח השערות איתא בספרי קודש שצריך האדם ליזהר שלא לגדל השער, כי הס"א יש להם אחיזה בשערות והאדם צריך שלא ליתן שום אחיזה להס"א, נמצא שגם גילוח הוא התחלה לעבודתו ית"ש עכ"ל, לכן מקפידים להתחיל ללמוד אותיות התורה רק אחר שאין לו שערות.

לתשעה באב יש לחנכו באותו יום יב, ומותר לרחוץ התינוק לכבוד התורה יג).

ז. חל בערב ת"ב ילמד עמו קודם חצות היום יד).

ח. חל בת"ב אין ללמוד עמו האותיות בו ביום דאסור בלימוד, אלא ידחה את הלימוד למחר טו).

ט. חל בסוכות מה טוב שילמדו עמו איזה אותיות התורה בתוך הסוכה, שקדושת סוכה חופפת עליו טז).

י. חל ביו"ט או בראש השנה ויו"כ אם אין האב בביתו כגון שנסע לקבל פני רבו, ואמו רוצה להמתין עליו עם הסדר, רשאית, אכן עליה

יא) כן שמעתי ומטי כן בשם כ"ק אדמו"ר מסאטמאר זצ"ל.

יב) דרך בגילוח השערות הקפידו אבל לא ללמדו תורה, אף דהוי שמחה, ואין לחוש דימים אלו לא מסמנא מילתא, כיון שהיום זמנו לתורה, ולימוד התורה מקרבת הגאולה.

יג) דלצורך מותר ברחיצה וכ"ש לתינוק בגיל כזה.

יד) דלאחר חצות אסור בלימוד כמ"ש ברמ"א סי' תקנ"ג ס"ב. (ואפילו להמקילים בלימוד בעת"ב רק בגדול משום ביטול תורה כמ"ש בביאור הלכה שם, משא"כ בזה).

טו) כן נראה פשוט דאסור בתורה, כמ"ש בשו"ע סי' תקנ"ד ס"א דתינוקות של בית רבן בטלים בו.

טז) כן נתעוררתי מכ"ק אדמו"ר מטאהש שליט"א, שקדושת הסוכה מסייע לתחלת חינוכו של הילד שיהיה בקדושה שהם בצילא דמהימנותא.

או על זקינו להתחיל ללמוד עם התינוק סדר א"ב ולהלבישו מלית קמן וכיפה ביומו, וכשיבוא האב יוליכו לחדר כנהוג (ז).

יא. גם אם התינוק יודע לבטא האותיות מכבר, מצוה ללמדו שוב מיום מלאות לו ג' שנים (ח).

יב. אם לא הוליכו את הילד לחדר בזמנו מחמת אונס כגון שהילד היה חולה וכדומה, יש לקיים את המנהג אפילו לאחר זמן מרובה (ט).

יז) כן נראה כיון שבעצם כבר הגיע זמנו ואין העיכוב רק מצד האב, לכן יש לחנכו בדברים שבקדושה בהגיע ג' שנים, ושאר ענינים יעשו כשיחזור האב להבית.

יח) שבתוך ג' אינו הלימוד כי"כ טוב שהוא בבחינת ערלה כהג"ל, וראה בשו"ת דברי יואל סי' ל' שכתב ליישב דברי היש"מ שכתב שהאריז"ל חי ליד שנים לתקן מה שקלקל בלעם הרשע שחי ליד שנים, והקשו ממה שמבואר בשבחי האריז"ל שחי לי"ח שנה, ותי' כיון שג' שנים בבחינת ערלה, ובשנה הרביעית מתחילו ללמוד תורה ובשנה החמישית זמן לימוד דבן חמש למקרא, וא"כ הגם שהאריז"ל היה קדוש מרחם ונתמלא כל העולם כולו אורה מיום הולדו, עכ"ז לתקן טומאת בלעם צריך כח התורה, וזה מתחיל בשנה החמישית שאז הזמן לאכול את פרו עיי"ש. ועוד שפחות מכן ג' לא היתה דעתו מיושבת כי"כ כמ"ש הגר"א במגילת אסתר עה"פ בשנת שלש למלכו אחר שנתיישרה דעתו, ולהכי נגמל התינוק ונתיישרה הדעת עליו עיי"ש.

יט) דתורה יש לה המשך כל הימים ואין מוקדם ומאוחר בתורה, וראה בספר מקורות לחינוך בישראל עמוד ע"ג שהביא מלקוטי זכרונות של ר' אשר ב"ר אליעזר מרייכשהויבין (חי בשנת שני"ח) שהמחבר כותב וזכרונות, בן שש הייתי כשהתחיל אבי ללמוד עמי אלף בית, כי בהיותי בן שנה נפגע בשריפה רח"ל וחלה מאוד ע"כ.

יג. אין לדקדק שהילד בן ג' שנה ילך בכל יום לחדר בקביעות, כיון שהוא רק בשנים כ).

יד. ילד בן ג' שנה שלומד בגן ילדים, אין צורך אחר מלאות ג' שנה להוציאו משם ולהכניסו לתלמוד תורה שלומדים יותר, שיש עדיין הזמן לתלמוד הרבה, שהעיקר שילמוד עתה האותיות ונקודות וסדר הברכות כא).

כ) כן אמר הגה"ק מהר"א מבעלזא זי"ע שהעולם טועין וסוברים שמיום שמתחיל הילד ללכת לחדר אין לו לחסור מלילך לחדר, אבל להיפוך שהקפידא הוא שלא ילך עדיין בקביעות לחדר, לפי שיש לו זמן לכך, עכ"ד. וכ"כ בקונטרס הצוואה מהגה"צ מסטריזוב שזקיננו הגה"ק מהרמ"ל מסטריזוב אמר שלא לשלוח נכדם בקביעות לחדר עד שיהיה בערך ד' שנים, כי קודם לזה צריך עוד לאמו בדורות אלו החלושין. וכן דעת צדיקי בית חב"ד.

כא) כיון שמבואר בשו"ע סי' רמ"ה סי"ח שבן חמש מכניסין להתלמד, וקודם לכן אין ללמוד עמו תורה שבכתב, שהתורה רצה להקל עליהם בזמני הלימוד שלא ילמוד הרבה שלא להכביד עליהם, ונהי שהמנהג שמתחילין ללמוד קודם, עכ"פ יש להניח להם זמן פנוי, וכן מקובל מצדיקים. וכ"כ דברי חנה עמוד ל"ג שהגה"ק מקאלישיץ ז"ל צוה שלא להתחיל ללמוד חומש קודם בן חמש, אע"פ שמבין כבר.

פרק כ

ביסוי הילד ביום הכנסתו לחדר

א. ביום חינוכו לתורה יש לזהר שלא יראה הילד שום דבר טמא, לכן מעת קומו בבוקר עד אחר לימודו בחדר זיהרו כן א), וכן לא יראה גוי ב), וגם לא יראה מומרים ורשעים כי הם בכלל דבר טמא ואסור להסתכל עליהם ג).

א) כ"כ הרוקח ס"י רצ"ו שלא יראה כלב ביום שמחנכין אותו לאותיות הקודש, וכ"כ מגדל עוז להיעב"ץ, ילקוט מעם לועז פרשת עקב, יסוד יוסף פס"ט וקב הישר פרק ע"ב. ובוא וראה כמה גדול כוח מנהג זה, שמובא בתולדות הח"ס, ערב בוקר וצהרים נשאת אותו אמו הצדיקת על זרועותיה אל בית הספר, ומבית הספר אל ביתה. ומחשבתה היתה רצויה, יען קרוב אל בית הספר עמד השתי וערב, וכל עת בואה עמו אל המקום, ותלט פניו באדרתה למען לא ישורו עיניו הקדושות כל דבר זר למו ע"כ. ולקוטי חבר בן חיים הביא ולמען לא יביטו עיני הנער אל אשר באפשרות להביא ברעיוניו דמיונים פחותים, היה האב מצניע את הנער, בכל פעם עבר עמו מביתו לבית הספר, תחת מעילו, עכ"ד. וכן היתה תחלת גדילתו של רבן של ישראל החתם סופר זי"ע.

ב) כ"כ נוהג כצאן יוסף ק"א אות י"א, וביום ראשון שמוליכהו לבית הספר יזהר שלא יראה התינוק פני ישמעאל או כלב או חזיר ושום דבר טמא, שזהו עיקר גדול שהראיה בדבר טמא פוגם, ויכול ליזהר בזה יום אחד עכ"ל. וכ"כ קב הישר ומשפט צדק על תהלים בהדיא כגון עכ"ל. וראה גם בשכ"ג יו"ד ס"י קצ"ו והובא בדרכ"ת יו"ד ס"י קצ"ח ס"ק קנ"א דגם נכרית בכלל דבר טמא. וכ"כ רבינו אפרים מבונא (הנדפס בקובץ צפונות ח"א, ואחר כל אלה חוזר ומביאו תחת כסותו לבית שלא יראו אותו לא כלב ולא חזיר ולא חמור ולא גוי ומצניעין להם אגוזין עד לאחר התפילה, ורמז לתינוק שלא יראה גוי וכלב ביום שמחנכין אותו לאותיות הקודש, דכתיב בלוחות האחרונות (שמות ל"ד ג), גם הצאן והבקר אל ירעו

ב. מוליכין את הילד לחדר מכוסה כולו (ד) בטלית (ה), או בעטיפה אחרת (ו).

אל מול ההר ההוא, צאן ובקר טהורין אמר. הקרא אל ירעו, כל שכן גוי וכלב וחזיר הטמאים וחמור, שלא יהא לבו כלב חמור להבין שצריך לסקרו ולתחבו ולהכותו בדרבן כל שעה כדי שילך.

ג) עפ"י שי"ך יו"ד סי' קצ"ח סקס"א ובה"ט סקמ"ז, דגם עם הארץ בכלל דבר טמא, ובפת"ש סקכ"ט כתב דמיירי בע"ה גמור שאינו יודע לקרות קר"ש ע"כ. וכ"ש אפיקורס ופושעים דהוי בכלל זה.

ד) כי"כ במחזור ויטרי סי' רצ"א ולמה החכם מכסה אותו תחת כנפיו, לפי שמחנכין אותו דרך צניעות ודרך ענוה, שכן מצינו בנתינת התורה יובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו, ד"א שלא לעשותו בפומבי לעוברי דרכים שלא ישלוט בו שום עין הרע ולא שום נזק, כמו שמצינו בנתינת התורה, לפי שלוחות הראשונות ניתנו בפומבי גדול וקולות וברקים וקול שופר, נתקנאו המלאכים ובא שטן ועירבב את העולם וגרם העון ונשתברו לוחות הראשונות, אבל לוחות אחרונות שניתנו בחשאי הן קיימין לעולם, ולפיכך אף מחזירין אותו לאמו מכוסה. וכ"כ כלבו סי' ע"ד ומה שמחפה אותו תחת כנפיו לחנכו בתורה דרך ענוה וצניעות שכן כתוב יובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו, וכל כך למה כדי שיתקיים התורה לדורות עולם, שמעשיהן של צדיקים קיימים לעולם.

ועוד שם ברכינו אפרים, שאלו התלמידים את ר' אברהם אחי, כשאדם מכניס בנו לתורה למה מכסין אותו תחת כנפיו ומוליכו לבית הכנסת, והשיב מכסין אותו, שמדמין את הענין כאילו מקריכו לפני הר סיני, דכתיב ביה (שמות י"ט א') ביום הזה באו מדבר סיני, ולא כתיב ביום ההוא, אמרה תורה בכל יום ויום יהא בעיניך כאילו אותו יום שניתנה בו תורה הוא, וכשתכניס בניך ללמוד תורה נהוג בהן מנהג הזה, כשתוציאהו לילך לבית הספר כסוהו בכנפיו, כמו שעשה משה דכתיב (שם י"ז) ויוצא משה את העם וגר' ויתיצבו בתחתית ההר, בדרך ענוה ויראה דכתיב (שם כ' י"ז) ובעבור

תהיה יראתו על פניכם. לקראת האלוקים, ולא לקראת אדם ובהמה, למדם (כשעת קבלה), שלא יהא דבר חוצץ בינם לבין קונם גם הצאן והבקר אל ירעו, ולפיכך שלח משה את חותנו לארצו קודם מתן תורה שלא יהא חוצץ לפני אחד מישראל בעוד שהיה גוי, דכתיב (שם י"ח, כ"ז) וישלח משה את חותנו וגר וסמך ליה בחודש השלישי (שם י"ט), וכן הוא אומר (משלי י"ד, י) בשמחתו לא ערב זר. ואני אומר ולמה מכסהו, שלא לעשותו פומבי ופרהסיא לעוברי דרכים שלא ישלטו בו עין רעה כתחילת נתינתם של תורה לפי שעשה לה הקב"ה פומבי, נתקנאו בהן אפילו מלאכי השרת ובא השטן ועירבב את העולם ונשתברו לוחות הראשונות, אבל לוחות האחרונות שניתנו בחשאי בלא קולות ולפידים קיימין הם לעולם, ולפיכך מחזירין אותו מכוסה לאמן.

(ה) כן המנהג, וכ"כ בספר השיחות שנת ת"ש שכן צוה התניא להביא נכדו הצ"צ מכוסה בטלית. וכ"כ מגדל עוז עמוד קע"ד כשהביאו את כ"ק מהרי"ל בנו של הצ"צ לחדר, נשאוהו עטוף בטלית כנהוג. וכ"כ בשפע חיים ח"ה ס"י שניז, והאמת שהמנהג הפשוט אצלנו שביום שנתמלא לו ג' שנים ויום אחד גילחו אותו והכניסוהו לבית הספר ללמוד האותיות בטלית מכוסה, וכמבואר ברוקח ס"י רצ"ו ובכל בו ס"י ע"ד, והובא גם בש"ך ס"י רמ"ה סק"ה, וזכרנו גם בהיותי קטן בן ג' שנים ואאמור"ה הק' וצ"ל כיסה אותי בטלית, ונשא אותי בידו הקדושה לחדר ללמוד, ונתן דבש על האותיות שאלקק כמבואר ברוקח, וגם מנעו בעדי מלראות עכו"ם או דבר טמא כל היום עכ"ד. ואפשר הטעם שמעטיפין אותו בטלית של קדושה או באור המקיף, שע"ז חופף עליו אור הקדושה, כדאיתא בספרי פ' שלח עה"פ והייתם קדושים לאלוקים, מגיד שהציצית מוספת קדושה לישראל. וכ"כ זכרון יעקב עמוד קמ"א שמנהג להביא עטוף בטלית גדול אל החדר.

וכ"כ גליון ד"ת (קלויזענבורג) שנה ט' גליון י"ט, י"ל הטעם כדי שהנער יהא מסוגל ללמוד תוה"ק צריכים קודם להסיב ממנו את הבלורית ואת השער שהוא ממותרות הגוף, וצריך שיהיה לו צלם אלוקים מהדיקנא קדישא על פניו, ואז עוטפים אותו בטלית כדי שיהיה מסוכב במצות בבחינת אור המקיף, ורק אח"כ אפשר להתחיל ללמוד עמו תורה, חנוך לנער על פי דרכו, כשיקדים קיום המצות והתנהגות בקדושה ללימוד התורה, שיהא נעשה ונשמע ויראתו תהיה קודמת לחכמתו, אז גם כי יזקין לא יסור ממנה ותורתו תתקיים בידו לאורך ימים.

ג. הרבה נודגים גם להחזירו הביתה כשהוא מכוסה (ז), והמנהג להקל (ח).

ד. לכתחלה טוב שיהיה הילד ספון בביתו כל אותו היום, מלבד כשיש צורך להוציאו (ט), ועכ"פ יזהרו בו שלא יביט החוצה מהחלון (י).

(ז) כן אמר הגה"ק מהר"א מבעלזא זי"ע שמנהג העולם בטלית של מצוה הוא טעות שמקור הדבר מהרוקח, ושם מבואר לכסותו תחת המקטורין היינו שא"ל, ואין מן הנכון לכסותו בטלית משום נקיות, והעיקר שלא יראה שום דבר טמא, עכ"ד. וראה בסדר רבינו אפרים שכתב ונהגו להביא את בנו תחת טליתו קודם תפלה עכ"ל, ואפשר שאביו מוליכו עמו לביהכ"נ להתפלל וללמוד שם אח"כ, לכן מכסה בטליתו, משא"כ בזמננו שמוליכו לחדר לא שייך המנהג בטלית אלא סגי בכיסוי אחר.

(ז) שעיקר הטעם שמכסים התינוק בעת הליכתו ללמוד, ובחזרתו כתב במחזור ויטרי לפי שמחנכין אותו דרך צניעות וענוה, שכן מצינו בנתינת התורה (שמות כ' י"ז) ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו. דבר אחר שלא לעשותו עלול ופומבי לעוברי דרכים שלא ישלוט בו עין הרע ולא שום נזק, לפי שהלוחות הראשונות ניתנו בפומבי גדול ובקולות וברקים וקול שופר, נתקנאו המלאכים ובא שטן ועירבב את העולם וגרם העוון ונשתברו לוחות הראשונות, אבל לוחות האחרונות שניתנו בחשאי הן קיימין לעולם. וזה שייך גם בשעת חזרתו. ועוד טעם כתב בקב הישר הנ"ל, שיקח האב התינוק וישיבנו לבית באופן שלא יראה התינוק שום דבר טמא, וכ"כ בשפע חיים שם, וכן מנהג בעלזא. וראה לעיל באות ד'.

(ח) כן קבלתי מרבותי דהוי גזירה שאין רוב הציבור יכולה לעמוד בה, ועוד שעיקר הקפידא הוא רק עד אחר הלימוד, ועוד שטעם הראשונים הנ"ל באות ד' ל"ש במשך כל היום. וכן אמר כ"ק אדמו"ר מבאבוב וצ"ל שכן המנהג.

(ט) לחוש לדברי הרוקח, יוסף דעת וקב הישר הנ"ל, ובמקום צורך יש להקל.

(י) כן נראה שיזהרו אתו אותו היום כל מה דאפשר.

נטיעי פרק כ גבריאל קכה

ה. שרצים וחבובים גם הוי בכלל דבר ממא, ולכן אין להסתכל עליהם, והם שכיחים במחנות הנופש וקעמפ'ס יא).

ו. יש שכתב להזהר שהילד לא יסתכל באשה נדה יב), והמנהג להקל כי קשה להזהר בזה יג).

ז. טוב שאשה נדה לא תגע בילד, במשך כל היום שחינכו לתורה יד).

ח. טוב שלא תסתכל אשה נדה הרבה על הילד ביום שמחנכים אותו לתורה טו), ואשה נדה היינו בשעה שהדמים מצויים טז).

יא) פשוט דהוי בכלל דבר טמא.

יב) יסוד יוסף, אך בשאר פוסקים השמיטו.

יג) שהרי הפוסקים השמיטו, ועוד ברמ"א יו"ד סי' קצ"ח סמ"ח גבי ויש לנשים ליזהר כשיוצאים מן הטבילה שלא יפגע בה תחלה דבר טמא, כתבו בשו"ת פרי השדה ח"ד סי' קמ"ה, ילקוט אברהם יו"ד שם ושו"ת אבני זכרון ח"ב סי' ע' דאשה נדה אינו בכלל, (אך ע"י בשו"ת התעוררות תשובה יו"ד סי' ק"ג שדעתו להחמיר גם באשה נדה). ולמעשה דיברתי עם גדולים ודעתם שהיא תקנה שאין הציבור יכולים לעמוד בה.

יד) ילקוט מעם לועז, יסוד יוסף, קב הישר ומשפט צדק על תהלים אות צ"א.

טו) יסוד יוסף פרק ס"ט, והוסיף ומה טוב שלא תסתכל בו הרבה באותו יום.

טז) ויגד משה אות-י, שמסתבר שכוונתם רק כשהדמים מצויים בה דאז יש סכנה בהבטתה, כמבואר ברמב"ן סוף פרשת ויצא (בראשית ל"א ל"ה) ופרשת אחרי (ויקרא י"ח י"ט), ואפשר שגם אזהרה שלא תגע בו הנדה ג"כ כוונתה רק בזמן ההוא וצ"ע.

ז. עיקר הקפידא בכל הנ"ל הוא שהילד לא יסתכל הרבה, אבל ראה בעלמא אינו מוזק י).

י. עיקר הקפידא ביום חינוכו לאותיות התורה, אבל אם עושין לו פיאות ביום שאין מוליכין אותו לחדר א"צ לנהוג במנהג זה י).

יא. גם בכל השנה וכ"ש ביום ההוא כשמראים לילד ציורים של בעלי חיים בכדי להקל עליו להכיר את צורת האותיות, יש להשתדל שהציורים יהיו רק של בעלי חיים טהורים י).

יז) כן מוכח מספרים הנ"ל ויוסף אומץ עמוד ק"א שלא יסתכל הרבה בנשים האסורות או בחיות טמאות שראה פוגם, אלא ירגיל אדם לשים עיניו בדברים קדושים ואז הוא ממשיך קדושה עיי"ש, מוכח מזה שעיקר הקפידא היא שלא להסתכל. וכ"כ הרא"ש וב"י אורח סי' רכ"ט ומורה באצבע להחידא אות קפ"ז גבי המסתכל בקשת דיש חילוק בין ראה ובין המסתכל.

יח) כן נראה שעיקר הטעם שבשעת לימוד התורה לא יראה דבר טמא דוגמת מתן תורה כמ"ש הראשונים.

יט) כ"כ בספר התוועדויות כי חשון תשמ"ה, מבואר בכמה ספרים ע"ד הפעולה שנפעלת באדם ע"י הראיה וההסתכלות, הן הפעולה לטוב ע"י הראי' וההסתכלות בצורות קדושות וכיו"ב, והן הפעולה למוטב ע"י הראי' וההסתכלות בצורות של בע"ח טמאים וכיו"ב. וע"פ משי"ח חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה, מובן, שענין זה צריך להיות בהדגשה יתירה בנוגע לילדי ישראל בגיל החינוך, מכיון שכל הענינים הנחקקים במחשבתם (ע"י ראי' והסתכלות כו') בהיותם בגיל החינוך, יש להם פעולה והשפעה על כל משך החיים גם כי יזקין.

ע"פ האמור לעיל אודות גודל הפעולה שע"י הראיה מובן, שכאשר נותנים

פרק כא

סדר הלימוד ביום הולכתו לחדר

א. נותנים את הילד בחיקו של המלמד א).

ב. נוהגים ללמוד עם הילד את אותיות הא"ב עד ת' וסדר תשר"ב, ב).

לתינוק צעצוע בדמות בעל חי (מאיזה טעם שיהיה, מפני שהוא ילד קטן, יש להשתדל לבחור צעצוע שהוא בדמות בעל חי טהור, בהמה טהורה, עוף טהור, דג טהור, וכיו"ב. ועד"ז כאשר הילד מתבגר ומתחיל ללמוד צורת האותיות, שאז מראים לו ציורים מסויימים כדי להקל בתפיסת צורת האותיות, יש להשתדל שבעלי החיים שבציורים אלו יהיו רק בעלי חיים טהורים. ולדוגמא כאשר מציירים לילדים אות אליף בדוגמת אדם הנושא שני דליי מים א מלמעלה וא מלמטה. וכדי להמחיש יותר את הציור מציירים נהר עם דגים, ועל שפת הנהר חתול וכיו"ב, ישתדלו לזרוק את החתול ולצייר במקומו בהמה או חיה טהורה, וכיו"ב בשאר ציורים. (ההוראה בפנים היא לא בנוגע לציורים דבהמות וחיות טמאות המדוברות בתנ"ך ומדרז"ל, שמלמדי תינוקות וכיו"ב מציירים עבור התינוקות בכדי להקל לימודם כר, או כשמעתיקים סיפור מתנ"ך ומדרז"ל, שאז ה"ז לימוד ופירוש התורה, פשוט) עכ"ד.

א) הרוקח, ספר האסופות, יסוד יוסף פס"ט ויעב"ץ (במדבר י"א י"ב) כאשר ישא האומן את היגק וכתוב (הושע י"א ג') ואנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרעותיו.

ב) כ"כ יעב"ץ במגדל עוז, יסוד יוסף פס"ט, קב הישר פרק ע"ב ומשפט צדק תהלים אות צ"א וכ"כ בספר יסוד יוסף על פרקי אבות (להגאון ר' יוסף מזסלי, קראקא שצ"ח) על המשנה הפוך בה והפוך בה צ"ל, כדרך שמלמדין התינוק באלף בית, שמורגל באותיות מאלף עד תי"ו, אח"כ חוזרים עמו למפרע ולאחוריו להרגילו מתיו עד אלף, ובזה מכיר האותיות היטב באופן שעי לימוד כזה הוא בקי בטוב האותיות ע"י הלימוד ישר

והפוך וישר, כן ירגיל אדם עצמו בכל לימודו עכ"ד. ובפשטות הטעם כמ"ש בשבת דף ל"א ע"א דהלל הזקן שרצה ללמוד תורה בחד יומא וכו' ולמחר אפיך ליה פרש"י כגון תשר"ק וכו'.

וראה בספר מקורות החינוך בהלכה אות ג' בשם ספר חוקת התורה (כת"י) סדר הלימוד אחר "מה שאנו נוהגים ללמד את הנערים באל"ף ב"ת ולקרות קרש"ת באלפא ביתא שני פעמים, מה נשתנו אלו ד' אותיות יותר מכל אותיות שבאלפא ביתא, שכולם אין אנו עושים תיבה מהם אלא מזו בלבד, פירש ר' ליאונטין [רבי יהודה ב"ר מאיר רבו של רבינו גרשום מאור הגולה], לפי שבפסוק תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב הוכפלו אלו האותיות, וכ"כ סדר חינוך הילדים, מספר האסופות, שמעתי שמתעם זה כופלין התינוקות קרש"ת בחיבור אותיות לתיבה אחת יותר מדי אותיות אחרות שבאל"ף ב"ת, קרש"ת עולה אלף, תשר"ק עולה אלה, הם אלפיים כנגד אלפיים שנה שקדמה תורה לעולם, עכ"ל.

מסופר שבשעה שהתחיל האדמו"ר מהרד"ב מליובאוויטש בלימוד הא"ב קרא אביו בעל התניא לחדרו את המלמד שהיה צריך ללמד אתו, והסביר לו את תוכנה של האות א' על פי צורתה, צורת אות א' היא יו"ד מלמעלה ויו"ד מלמטה וקו באמצע המחבר את שני היודיים. והענין הוא שהיוד שלמעלה הוא רמז על הקב"ה, כפי שאתם רואים זאת בסידורים, ששם ה' מתחיל באות יו"ד, ועוד זאת כאשר מאיזו סיבה לא רוצים להדפיס את שם ה' בשלימותו מדפיסים יו"ד אחת או שתיים בתור רמז על שם ה'. יו"ד זה הוא מלמעלה, שהרי הקב"ה הוא בשמים ממעל. היוד שלמטה זהו יהודי הנקרא יו"ד, משום שהוא קשור עם היוד שלמעלה, ויו"ד זה נמצא למטה בארץ (אשר גם השמים וגם הארץ נבראו ע"י הקב"ה). ושני יודיים אלו מתחברים ע"י הקו, שהוא קו האמונה, האמונה העזה בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך, אמונה מוחלטת ברבוש"ע. וכ"כ במגדל עוז עמוד קע"ד, שכשהובילו את כ"ק מהרי"ל (בנו של הצ"צ) לחדר נשאוהו עטוף בטלית כנהוג, והמלמד נטל את לוח האלף בית המשוח בדבש, והחל להסביר הרואה אתה צורה זו כעין אסל ושני דליים. מיד הפסיקו רבנו הזקן וקרא לא, כך מלמדים צורה זו היא נקודה למעלה, נקודה למטה וקו באמצע. וכפל רבנו דברים אלו כמה פעמים בדביקות גדולה עד שנפל מכסאו מרוב התפעלות.

וגם אותיות מנצפ"ך ג). ויש נוהגים ללמוד אותיות תש"ד, ואותיות אמת ה).

ג) כ"כ בקונטרס הנהגות מלמדים (סדילקאב תקצ"ה) אות ה, וז"ל מבואר ברמ"א שמיד שנעשה בנו בן שלש שנים יכניס אותו ללמוד עמו כ"ב אותיות התורה כמבואר בספרי המקובלים מן א' עד ת' כתובים על לוח כתיבה תמה, עם אותיות מנצפ"ך ותשר"ק, א"ל ב"ם א"י"ק בכ"ר אח"ס בט"ע א"ט ב"ח א"ת ב"ש, וגם לכתוב הנקודות כסדר קמץ, פתח, צירי, סגול, שבא, חולם, חירק, קבוץ שהוא שורק, וכך סידורו א"ב הראשון בקמץ א ב ג ד, השני בפתח, השלישי בצירי, הרביעי בסגול תשרק צפעס נמלך יטחו והדגבא, החמישי בשבא אל בם גן דס הע ופוז חק טר ישבת, השישי בחולם איק בכר גלש דמת הנך וסם זען חפף טצץ, השביעי בחירוק אחס בטע גיף דכץ חלק ומר זנשת, השמיני בקבוץ שהוא שורק אט בח גז דו הן סם על פך צי קץ רש, התשיעי בשורק שהוא מלאפום או תו בו שו, ומשמתחיל לדבר מתחיל ללמדו תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב ופסוק שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. ולא נתבאר אם בסדר אמירת אותיות הפוך אם אומרים ג"כ אותיות מנצפ"ך. ומנהג באבוב שלא לקרוא עמו הנ"ל רק בסדר ישר.

ד) כן מנהג בעלזא, ושמעתי מהרה"ח ר' שמואל וועבער נ"י גיסו של הגה"ק מהר"ם מבלגוריי וצ"ל, שצוה לו הגה"ק מרן מהר"א מבעלזא זי"ע פעמיים בערב וחור על זאת פעמיים ביום, שבעת הולכת כ"ק אדמו"ר מבעלזא שליט"א לחדר שילמד עמו המלמד אותיות תש"י בלבד (ולרמו דבר המדרש בראשית רבה מ"ב ד' אם אין גדיים אין תיישים), לא פחות ולא יותר, ודייקא כסדר הזה כדי לסיים באות י' עכ"ד, ולמעשה הרבה חסידים נוהגים ללמוד א"ב ישר והפוך, וגם אותיות תש"י, וכן מנהג סקווירא.

ה) כ"כ בספר כנסת מרדכי עה"פ (סאדיגורא) פרשת ויחי עמוד קע"ז, והנה בעת שהתחיל אאמ"ר הק' בעל קדושת אהרן זי"ע ללמוד א' ב' הראה לו זקינו הק' אביר יעקב זי"ע אותיות א' מ' ת', כפי שהמנהג, ואח"כ הראה לו אותיות א' ב' י', ושאלו בנו הקדוש זקני אור ישראל זי"ע, מה טעם הראה

לו אותיות א' ב' י', שלא היה המנהג להראות אותיות אלה, השיב לו אביו הקדוש האביר יעקב, תדע אשר באותיות א' ב' י', נכלל שמי אברהם יעקב בן ישראל ושמך ישראל בן אברהם יעקב, ושמו אהרן בן ישראל עי"ש, וכ"כ בספר אורות ישראל עמוד שס"א. וכ"ק אדמו"ר מבוהש שליט"א מסר לי בשם זקינו זצ"ל שמנהג רוזין הוא שלומדים עם הילד מיד אחר התספורת את אותיות הא"ב עד אות י', ואומרים עמו איך וועל זיין א גוטער יוד.

וכ"כ במנהגי קאמרנא עמוד כ"ט, ביום שהגיע אחד מבני רבינו לגיל שלש, היו כותבים על קלף אותיות אמת, והרבי היה מראה לילד ואמר לו זה אלף זה מם וזה תו, וצירופן נקרא אמת שהוא חותמו של הקב"ה. וזוכר אני שבשנת ת"ש, כשהילד שלום בנו של הרבי מהר"ב הגיע לגיל שלש, לקח הרבי את הקלף והתחיל ללמדו את האותיות זה א' זה מ' וזה ת', וביחד הוא הוסיף קוראים את זה אמת, וזה חותמו של הקב"ה, וזה מראה לנו שכן אדם צריך לעשות כל דבר על דרך האמת, בכוונה ישרה ולפי האמת, אפילו נכשלת ח"ו ועשית דבר שלא כהוגן, גם אז תודה על האמת, גם כשעושים דבר טוב, אבל לא עושים את זה בדרך האמת זה לא נקרא דבר טוב, כי חסר בזה חותם הקב"ה. אח"כ כשנכנס הרבי אצל אמו (היא היתה בבית והיו אתה רק בני הבית) אמר לה "גם אני כשהתחלתי ללמוד אצל סבי (הרה"ק רבי ישראל מסטולין אבי אמי) אמר לי סבי אותם הדברים שאמרתי לבני, ואצלי התקיים ב"ה דבר זה, ויעזור השי"ת שגם אצל בני יקוימו דבריי עכ"ל. ומנהג סטאלין ללמוד א"ב כסדר ותשר"ק ואותיות אמת ובאות י' מקרין גרויסע צדיק ולא לאנגער צדיק.

ודבר נחמד שמעתי משום מה נקרא צדיק בשם צ' ולא בשאר אותיות, לפי שבאות צ' היו"ד מורכב על כתפיו של גוף האות, לרמוז שצדיק מחזיק את יהודי העליונה, ולמה הצדיק אינו נקרא בשם אל"ף הלא גם בו מורכב היו"ד על הגוף, אלא משום שהיו"ד השניה נמצאת מתחתיו ואין לדרוס על יהודי.

וראה במנהגי תימן, בהגיע הנער לגיל ארבע או ארבע וחצי, מתחיל המלמד ללמדו סדר האותיות על פה כפי שהן כתובות להן. אלף, בית, גימל, דל"ת, הא, וו, זאן, חית, טית, יוד, כאף כפופה, כ פשוטה, למד, מם פתוחה, מם סתומה, נון כפופה, נון פשוטה, סמך, עאן, פא כפופה, פא פשוטה, צאד

ג. כשמלמדים את הילד את אותיות הא"ב נכון ללמדו מתוך כתיבה מדויקת (ו), וי"א שמוכ שיהיה כתב אשורית שנכתב במיוחד על ידי סופר (ו), והמנהג שלא להקפיד על זה (ח).

ד. יש נורגים ללמוד באותו היום איזה נקודות (ט).

כפופה, צאד פשוטה, קוף, ריש, שין, תו, אח"כ מלמדו צורת האותיות, בצירופים שונים, כדי שתיקלט צורתם בזכרונו. ואלו הם הצירופים הנהוגים שם. א. כסדרן אבגד, הו, חטי, כך, למם, נן, סעפף, צץ, קרשת. ב. אות ראשונה ואות אחרונה, את, בש, גר, דק, הק, וף, זע, חס, טן, ים כל. ג. אות ראשונה וכל אות שביעית, אחס, בטע, גיף, דכץ, הלק, ומר, זנשת. ד. תחלת החצי הראשון ותחלת החצי השני, אל-במ, גנ-דס, הע-יפ, זצי-חק, טרי-יש, כי-ת. ה. אחדות, עשירות ומאות, איק, בכר, גלש, דמת, הנך, וסם, זען, חפץ, טצץ. ו. חלוקת האותיות למוצאיהן, אחהע, בומפ, גיכק, דטלנת, זסשרץ. ז. שלא כסדרן, אטבח, גודו, יצכפ, לעמס, קקרף, שנתם, הנך. לאחר שהנער קולט ותופש את צורת האותיות בא תור הנקודות צורתן, תפקידן ושמותן עכ"ד.

(ו) סדר הנהגות מלמדים (סדילקאב תקצ"ה).

(ז) ויגד משה את ליא כיון שאותיות התורה צריכות להכתב כדיון ושיש בהם סודות, וכשמחנכין אותו בפעם ראשונה ראוי שתהא כתיבה כראוי וכנכון.

(ח) כי"כ תשובות וביאורים עמוד ש"ו, דמעולם לא נשמע דבר כזה ללמוד צורת האותיות של כתב אשורי לתינוקות. ויש שאין דעתם נוחה מכתב אשורית שלא יבלבל התינוק בהיכר האותיות.

(ט) כן מנהג חב"ד, עפ"י הרע"ב אבות פ"ה מכ"א וערוה"ש סי' רמ"ה ס"ב, דבשנה הרביעית מלמד עמו צורת האותיות ונקודות, וכ"כ בספר השיחות תשי"ג עמוד קמ"ה שהקב"ה הכניס את ישראל לחדר בחג השבועות, ולמד

עמם אותיות ואות ראשון של אנכי אמר הקב"ה קמץ א' עיי"ש. וכ"כ בספר חוקת ישראל על עניני צניעות עמוד קכ"ב שמעתי מאחי הרב זלמן הי"ד בריזל ששמע מפי רבנו אברהם אלימלך הקדוש אדמו"ר מקארלין, שאמר בזמן שאיש ישראל זוכה שבנו מתחיל ללמוד האותיות עם הנקודות במלואן ומוציא הילד מפיו קמץ אלף א', צריך האב לשמוח מאוד בזה, וכדאי לעשות ביום ההוא סעודת מצוה כמו שנוהגים לעשות סעודה ולשמוח ביום שבנו מתחיל חומש עכ"ד.

כתב דרכי הישר והטוב דף כ"ד (מהגה"ק מליסקא זצ"ל), בדרשת ר"ה האחרונה לימי חייו, הרבה לבקש לבל יתנו בניהם ללמוד אצל מלמדים כאלו שאינם מלמדים האותיות עם הנקודות, דהנה התורה הקדושה היא בלי נקודות, ובזמן שתינוקות של בית רבן לומדים התורה הקדושה עם הנקודות נותנים על ידי הנקודות חיות באותיות התורה הקדושה, ואלו שלומדים עם התלמידים בלי הנקודות בלי קמץ ופתח מסלקים החיות ח"ו מהאותיות הקדוש. ואירע בשנה ההוא (שנת תרל"ג) המגפה רח"ל, ואמר שדבר ברור אצלו שהמגפה היא בשביל חטא הזה שנתחדש אז, שהשי"ת מעניש מדה כנגד מדה, הם מסלקים החיות מאותיות הקדושות, לכן לוקח ה' מהם החיות רח"ל.

וכתב בייטב פנים מאמר שפת הים דף קי"ג ע"ד, הנה גוף האות הנכתב מראה באצבע להתינוק א", אבל מילואו "אלף" אומר לו רק מפה לאוזן ולא נראה לעינים, וכל אות ואות הוא דיבור בפני עצמו ותיבה שלימה, ובוה מחנך הילד להאמין בתורה שבעל פה, על כן בני שמע בקולי והרחק מפתח ביתך המורים החדשים הסרים מדרך ה' ואינם משמיעים לאוני הילד מילואי אותיות, רק מלמדים עם הילד גוף האותיות כמו שנכתבו א ב ג בסגל"ן וכדומה, באמרם שכך נח להם לשימו כפי התינוק שזה שורש המרי והאפיקורסות שמרגילים אותם לבלי להאמין רק במה שענינו ראות.

ובספר המאמרים (לריי"צ מליובאוויטש) קונטרסים ח"א עמוד קצ"ח כתב אפילו אלו הפשוטים ביותר בידעת חכמת התורה, הנה לבכם ער להתקרב אל ה' ולדבקה בו יתברך על ידי אותיות התורה ואותיות התפילה, והיינו דאותיות אלו נותנים כח בנשמות ישראל, דהאותיות עצמן הרי יש בהן קדושה, ולכן הזהירו מאוד בחיוב לימוד האותיות אלף בית ולימוד הטעמים כמו קמץ א' ופתח א' וכו', דבלימוד זה גופא יש בו קדושה וכח אלוקי

ה. ילמדו עמו א"ב כסדר א' ב' וכו' י).

ו. המלמד אומר כל אות לחוד, והילד עונה אחריו יא).

שמעורר הכוחות פנימים שבנשמה, וכמו שאנו רואים במוחש דכל אלו שלומדים באופן כזה יש בם יראת שמים פנימי, ועלולים להתעורר לכל דבר וענין אלוֹקִי, מה שאין כן הלומדים באופן אחר הנה מטמטם רח"ל מוחם ולבם כנודע, מפני גודל עוצם מעלת הדבר בלימוד האותיות באופן כזה דוקא, מצוה וחובה על כל אחד מישראל לשים נפשו ולבו על זה ללמוד את בנו וכן בנו באופן הזה דוקא, לפי שבהאותיות עצמן יש בהן קדושה.

י) בספר גאולת ישראל, עמוד י"ח אות צ"ז מביא בשם הר"פ מקאריץ, ואמרי פנחס אות תשע"ו דמגונים הם אותם המלמדים שלא לומדים אל"ף בי"ת עם התינוק כסדר האל"ף בי"ת, שתועלת גדול מועיל לתינוק כשלומד הא"ב כסדר, שאי היא אחת ובי' היא שנים ובכל פעם אותיות יתירים מהקודמים, וזהו מתתא לעילא, והנקודות הם בהיפוך שמתחלת מקמ"ץ והוא נקודת כתר והולך עד מלכות שהיא בלא נקודה וכו', אזי על ידי הלימוד כזה עושה דעת לתינוק.

וכ"כ מכתב מאליהו כרך ג' ח"ג מכתבים עמוד שס"ב, הנה בוודאי יש ענין של קדושה בלימוד האותיות והנקודות, וענין של פירצה בכל התחדשות, אילו היו צריכים ללמד רק את הידיעות, בוודאי היה צורך לחפש אחר הדרך הקצרה, אבל המלמד צריך למסור את הקדושה ואת החביבות, שהם עושים את היראת שמים ואת האהבה, וזה עיקר הלימוד שאין כמוהו בכל הלימודים האחרים שבעולם, יש סגולה מיוחדת לאהבה בהסתכלות באותיות ונקודות וידיעתן. זהו טעמן של אלה שדבוקין בלימוד קמץ אלף א, ובוודאי גם דעת הגאון החסיד איש האמת החזון איש זצ"ל היתה כך, ושמעתי גם אני ממנו פעמים הרבה בדברים הדומים לזה, ויש בראשונים הרבה (באורחות חיים להר"א מלוניל, בשבולי הלקט, ועוד ראשונים) איך לחבב על התינוק את האותיות הקדושים.

יא) מחזור ויטרי והרוקח שם. הנה ברוקח משמע שבאותיות הפוך סדר

ז. נוהגים להראות לילד תמונות וציורים השייכים לאותיות (כ).

תשר"ק אומרים כל תיבה ולא כל האות, וכ"כ במגדול עוז. אכן ברבינו אפרים, יסוד יוסף וקב הישר כתבו דאומרים כל אות ואות הפוך, וכ"כ בשו"ת מהר"ש הלוי סי' כ"ו בהעתיק דברי הרוקח וז"ל וכן כל אות של תשר"ק והתינוק אחריו.

יב) בספר תורת חיים סנהדרין פרק י"א, אמרו ליה רבנן לר' יהושע בן לוי, אתו דרדקי האידנא לבי מדרשא ואמרו מילי דאפילו בימי יהושע בן נון לא אתמר כוותייהו, אלף בית, אלף בינה, גימל דלת גמול דלים, מ"ט פשוטה כרעיה דגימל לגבי דלת, שכן דרכו של גומל חסדים לרוץ אחר דלים, ומ"ט פשוטה כרעיה דדלת לגבי גימל, דלימצי ליה נפשיה וכו' (שבת ק"ד ע"א). לכך נראה דהיינו מה שהמלמדים כשלומדים עם הקטנים אותיות א"ב אומרים להם, שצורת הגימל יש לה כמין כיס תלוי לה בצדה, ובאמת דמות צורתה כך הוא ולא שיחת חולין הוא, אולי רמז הוא לדרשה זו דגומל חסדים צריך להיות לו כיס מלא מעות תלוי בצדו, ולרוץ אחר דלים, שיהא מעותיו מזומנים בידו, ולא יאמר לך ושוב ומחר אתן, ואת הדליית מכנים ברגל קצר, רמז דלימציה ליה נפשיה וילך לאט, ולא ירחיב פסיעותיו לברוח ממנו, ואת האלף ממשיך אותם המלמדים לאדם שיש לו כד אחד בידו ושואב מים וכד אחד על גבו, שמא רמז הוא נמי לדרשה זו דאלף בינה, לומר שצריך האדם להתמיד בתורה, להעמיק בה וחזור ומעמיק בה, דומה לאדם שכבר שאב כד מים מן הנהר והעמידו על גב שכמו ושוחה לשאוב כד שני וכו', וצורת הבי"ת אומרים שפיה פתוחים ורחבה, רמז נמי שצריך האדם להרחיב פיו בבינה, עכ"ד.

וכ"כ מאור עינים (עמוד רפ"ה הוצאת אי"י) בליקוטים עה"פ טוב לי וגר, וז"ל וכן היא סדר ההנהגה של האדם ללמוד עמו האותיות והוא אינו יודע כלל ואין לו שכל כלל רק בתכלית הקטנות, וצריך המלמד ליתן לו סימנים לפי שכלו הקטן ולהלביש לו הדבר כפי שכלו, למשל אם אומר לו אמור א והתינוק המתחיל אינו יודע מהו ואיזה הוא א, צריך המלמד ליתן לו סימן לומר לו הא הוא כמו האסל שנושאים בו מים דלי למעלה ודלי למטה, וכן כיוצא בשאר האותיות צריך להחזיק בשכלו בסימנים ולהלביש לו בשכלו

ח. ילמדהו האותיות בנעימה ובניגון כדי שיחשק לבו להרגילו ללמוד בשמחה י).

ז. טוב לכתוב האותיות על טבלא כגון עץ וכדומה או על קלף ד).

בשכל קטן מאוד, ותדע נאמנה כשנותן לו הסימנים ומלביש לו האותיות שכך הוא אצלו צמצום אלהותו ית"ש הגדול שמצומצם באותו הזמן אצל התינוק בדבר ההוא שמלביש אותו המלמדו כביכול עד שכלו של תינוק, כי האל"ף הוא בכל דבר, שהוא אלופו של עולם שלית אתר פנוי מיניה וגם שם הוא בחי הא' כביכול שצמצם אצלו כפי השגתו, והבן זה כי הוא כלל גדול עכ"ל.

וכ"כ בספר דברת שלמה עה"ת פרשת צו בדרוש לשבת הגדול, והנה כשהאדם לומד עם בנו הקטן הוא מתחיל עמו באות א' ומראה לו האות ואומר לו היאך שקורין אותה, אמנם שלא ישכח התינוק כשישאל אותו וכדי שיהיה נתפס במחשבתו ובלבו של התינוק מדמה תמונת האות לדבר הנראה וידוע לו כדי שיוזכר וידע, וכן באות ה' הגם שידוע ומכיר אות הא' צריך לו לאות לעשות לו ציונים באות ה' כיון שלאות ה' יש לו קטנות השכל כמו שהיה א' מקודם, וכן בשאר כל האותיות כי כל אות הוא בחי בפני עצמה ויש לו קטנות השכל בפ"ע, ואח"כ לומדין עמו הנקודות ג"כ בתחבולות כי הם בחי בפ"ע ג"כ כנ"ל, ואח"כ לצרף האותיות שיאמר צריך ג"כ ללמוד עמו, כי הגם שיש לו כבר שכל להכיר ולידע כל האותיות בשלימות, אמנם לענין צירוף התיבות יש לו עדיין קטנות השכל, וכן לימוד פי המלות, וכן ממדריגה למדריגה עד למעלה ללמוד כל חכמת התורה, והנה הקטנות שכל הראשון של כל ב"א הוא קטנות מאוד עד שצריך לעשות תחבולות ולעשות לו דמיונות מן הדברים הנראים והידועים לו שהם העבים והגסים ביותר, כי השכל של בעל חי זו, היא אצלו מצומצם וקטן מאוד עיי"ש. וראה לעיל פ"כ ס"א.

יג) עפ"י גמ' מגילה דף ל"ב ע"א אמר רבי יוחנן כל הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה וכו'.

יד) מחזור ויטרי ואורחות חיים לפי שבלב יש בו לוח כדכתיב (משלי ג' ג')

י. המלמד אומר עמו פסוק תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, ותורה תהא אומנתי ואל שדי בעזרתי טו).

יא. אומרים עמו פסוק ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר טו), אך רוב העולם לא נהגו כן, אלא שמלמדים פסוק זה בשעת התחלת לימוד חומש יז).

יב. כשהילד אינו רוצה להשתתף בקריאת האותיות אל יגער בו, וכ"ש שלא יכהו אלא ידבר עמו בדרכי נועם, ואם אינו רוצה יניחוו יח).

כתבם על לוח לבך, כלומר שתהא קבועה על לוח לבך. וכיכ קב הישר ויסוד יוסף.

טו) הרוקח, ספר אסופות, יסוד יוסף פס"ט, מגדל עוז, ילקוט מעם לועז פ' עקב ומשפט צדק. ובסדר רבינו אפרים הוסיף עוד פסוקים במה יזכה נער את ארחו לשמור כדברִיך (תהלים קי"ט ט"א, ברוך אתה ה' למדני חקִיך (שם י"ב), גמול על עבדך ואחיה ואשמרה דברִיך (שם י"ז), צרופה אמרתך מאוד ועבדך אהבה (שם ק"מ), עבדך אני הבינני ואדעה עדותיך (שם קכ"ה).

טז) הנה ברוקח, יסוד יוסף ונוהג כצאן יוסף עמוד ר"פ מוכח שאומרים פסוק ויקרא בשעת שלומדים אותיות התורה. וכיכ בספר השיחות שנת ת"ש עמוד ע"ב שהתניא הורה להמלמד ללמוד עם הילד הצ"צ בפרשה הראשונה מספר ויקרא, והרבי שקע אז בדביקות כשהוא נסמך על זרועות קדשו. וראה בפכ"ד אות א'.

יז) כן נתפשט המנהג, וכיכ במעבר יבק מאמר שפתי רננות פמ"ג כשמגיע ללמוד כשהוא בן חמש מתחילים לו בספר ויקרא, שהתחלתה מועיל לטהרתם אחר שיצאו משני ערלה עיי"ש, מוכח דרך בשעת לימוד חומש קוראים עמו פסוק זה.

יח) שעד גיל ששה שנים יש ללמדו רק בדרכי נועם כמ"ש בגמרא מסכת כתובות דף ג' ע"א ושז"ע סי' רמ"ה ס"ה.

יג. יש נוהגים לברך את הילד אחר הלימוד בחדר בברכת כהנים (יט),
בשימת יד ימין על ראשו כ).

יד. יש חסידים שנוהגים ללמדו סדר א"ב ישר והפוך, מתוך השער
או עמוד הראשון של ספר התניא כא).

מז. אין מן הצורך שאותיות הא"ב יהיה מודפסים שחור דייקא,
אלא בכל אופן רצבץ שהוא טוב להבנת הילד כב).

מז. אם אין בנמצא במקום סידור או ספר האותיות אפשר לכתוב
את האותיות גם ע"י כתיבה על לוח שבקיר (בלעק-בארד) וכדומה כג).

יט) כן נהג הבעשיט זי"ע אחר התגלחת של בעל התניא זי"ע. וכן ראיתי
נוהגים שבכל עת רצון מברכים את הילדים כגון בליל שבת, כמ"ש בסידור
בית יעקב בהנהגות ליל שבת ויסוד יוסף שבת אות כ"ג.

כ) כבר האריכו דליכא קפידא לזר לברך ברכת כהנים רק בפריסת ידיים או
רק בשעת התפלה, כמ"ש בשו"ת מהרי"א אורח סי' מ"א, ביאור הלכה סי'
קכ"ח סי"א, דע"ת שם, ספר כה תברכו על ברכת כהנים מערכת ב' ס"ד
ותורה תמימה פרשת נשא אות קל"א. וכ"כ במנהגי בעלזא שהגה"ק מהרי"א
מבעלזא בירך את התינוק בשעת פדיון הבן בברכת כהנים.

כא) כן נהג אדמו"ר מהרש"ב מליובאוויטש כשהכניסו את בנו אדמו"ר
מהריי"ץ לחדר, וכן מנהג חסידי חב"ד כדי לחכמו גם בלימוד תורת
החסידות כבר מילדותו.

כב) עפ"י שו"ע הרב סי' של"ד סי"ב דספרים נכתבים בכל מיני צבעונים,
וכ"כ תשובות וביאורים סי' קס"ג, ובפרט שבימינו בנמצא כל מיני ספרי
אותיות ותיבות בצבעונים.

כג) לקו"ש ח"א עמוד שי"ב.

יז. יש לחנך התינוקות לנשק המזוזות לפני שמשכיכים אותם כד).

ית. המנהג מקדמת דנא להרדים התינוקות בזמר של שיר ערש עם תיבות שיש בהן תוכן של קדושה כה).

כד) שערי הלכה ומנהג עמוד רכ"ג שעל פתח חדרם יש מזוזה שבה כתוב שמע ישראל ה"א ה' אחד שעי"ז נחקק אצלם שהאחד הוא השומר אותם עם כל הנמצא בחדרם עיי"ש.

כה) שערי הלכה ומנהג יו"ד עמוד רכ"ד כמו השיר "שהתורה הוא הסחורה היותר טוב" ולא כמו שטוענים למאי נפק"מ לתינוק בן יומו שנולד זה עתה, דאינו כן שברור שעי"ז שהגיעו לאזניו ועיניו הגשמיים לפנימיותו, שנשמתו שומעת ורואה ועושה רושם חזק על התינוק על משך ימי חייו, וכי"כ בספר התוועדיות תשמ"ד ח"ד עמוד ב' המנהג פשוט אצל נשי ישראל לשיר לילדים שבתוך העריסה שיר ערש שתוכנו אודות הירבי שמלמד לתלמידיו "קמץ אלף א", ומובן שאין זה באקראי בעלמא, אלא כך נתפשט ונתקבל אצל נשי ובנות ישראל בדורות שלפני זה, בכל המקומות מעבר לים ששימשו מרכזים לתורה ויהדות ויראת שמים, לפי שדרך הלימוד עם ילדי ישראל היתה באופן שהיו לומדים קמץ אלף א', וטעם הדבר לפי שקמץ אלף א' קשור עם האות אלף דתיבת אנכי (של עשרת הדברות).

פרק כב

מנהגים שנוהגים בשעת הלימוד בחדר

א. אחר שלומדים עמו האותיות נותן על האותיות מעט דבש והילד מברך ברכת שהכל נהיה בדברו, ולוחך את הדבש בלשונו (א). ואם אין לו דבש יקח שאר דבר מתוק (ב).

ב. כשמביאים את הילד בפעם הראשונה לחדר, נוהגים שרבו זורק לו פירות, באופן שיראה כאילו נופלים מלמעלה, ורבו אומר לו שמלאך זרק לו פירות אלו כדי שילמוד תורה בחשק (ג). ויש נוהגים לזרוק מיני מתקה (ד), או מטבעות על הילד בשעת לימוד האותיות (ה).

(א) מחזור ויטרי, אורחות חיים שם וכלבו שתהא לו תורה נוחה לקובעה ללומדה וללמדה ולהכניסה כעין נופך, ועוד שד"ת בפיו יהא כדבש מתוק. וכ"כ יסוד יוסף, יעב"ץ, משפט צדק, קב הישר פע"ב וילקוט מעם לועז. ומנהג באבוב לומר בעת שנותן דבש להילד את הפסוק הנחמדים מזה ומפז רב ומתוקים מדבש ונופת צופים.

(ב) פשוט דעיקר הטעם שיהיו דברי תורה מתוקים בפיו.

(ג) כ"כ בספר ברנטשפיגל בשם ספר שבילי אמונה פרק ע"א סק"ח, התחיל התינוק ללמוד בפעם ראשונה מפייסין אותו מחניפים לו, ורבו זורק לו פירות שיהיו נופלים מלמעלה ואומר בשעת מעשה הרי מלאך זרק לך את זה כדי שתלמד בחשק, או על שלמדת בחשק ומתוך כך יתרגל לכוון לבו לשמים ויתמלא יראה ופחד מפני שמו יתברך ויהיה מתפלל לפניו כשיגדל על פרנסת יומו ועל כל הצטרכויותיו, וגם זוהי מצוה להרגיל את הילד לכך. וילמדהו שיהא שגור על פיו הפסוק, לישועתך קויתי ה' שיתרגל לשים כל מבטחו בשמו יתברך.

(ד) כן סיפר כ"ק אדמו"ר מהרי"ץ מליובאוויטש בספר התולדות עמוד ו', כשהכניסוני לחדר בפעם הראשונה, נכחו אבי ודודי רבי זלמן אהרן, וזרקו

ג. מנהג קדמונים לעשות כסדר הזה ו) אופים עוגה שנילושה בדבש

לי סוכריות באמרם שמלאך מיכאל זורק לי את הסוכריות. ואבי סיפר לי כשהכניסוני לחדר זרק לי הסבא הרבי הצמח צדק סוכריות ואמר שמלאך מיכאל זורק לי אותן. סוכריות אלו היו יקרות לי במאד ולא אכלתי אותן, בערב פסח היה נהוג לבדוק את הכיסים בכגדי הילדים הקטנים, הסבא הצ"צ קראני אליו ושאלני היכן הסוכריות, ואז נאלצתי לאכול אותן, עכ"ד. וכן מנהג באבוב.

ה) כן מנהג טשערנאביל, וויזניץ, בעלזא וחסיד פולין, לרמוז שיתחיל ללמוד תורה שלא לשמה, ומתוך שלא לשמה בא לשמה. ונמצא בספריה בניו יארק לוח של א"ב שנדפס בויניציאה שנת ת, ויש בו תמונה מלמעלה סדר אותיות א"ב מנוקדות, וציור של מלאך הזורק מעות או מגדנות לילדים. והמגיד הירושלמי רבי בן ציון אדלער ז"ל הסביר את המנהג לזרוק ממתקים ומטבעות על הילד, לפי שהמלמד אומר לו שהמלאך זורק משום שלומד טוב, והילד באמונתו מקבל זאת בתמימות. ובספרי חסידות מוסבר הדבר יותר שעושים שליחותו של המלאך מיכאל משרת לזרוק הממתקים, שהוא שבע רצון מלימודו של הילד ואין בזה שקר כלל. ומנהג שעדליץ לזרוק על הטבלא מגדנות ומעות בשעת לימוד הא"ב, ואמרו להילד אם תלמד יהיה לך טוב ולא יחסר כל טוב.

וכ"כ זכרון יעקב עמוד קמ"א וז"ל שמות המלאכים יעלה הילד עמו אל החדר מתוך מטת הוריו, אשר בקר"ש על מטתם נשואים על שפתם המלאכים, מיכאל גבריאֵל רפאל אוריאֵל, וכשומרים לראשו היו בעיניו, ואחד המלאכים הטובים האלה שהם אך טוב לבני ישראל ההולכים בתורת ה' משליך לו מן השמים אגורות על חפצו בתורת ה', לאמר אורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד. ומעשה שהיה אצל הגה"ק מהר"א מבעלזא זי"ע שלפני שהולכו את כ"ק אדמור"ר מבעלזא שליט"א לחדר והזכירו לו אחותו הרבנית פרלוב שמנהג בעלזא שאם הילד זורקת המעות, ונענה מרן שאכן כן הדבר וצוה לעשות כן.

ו) הנה בראשונים לא כתב בהדיא זמן שנוהגים במנהגים אלו, רק בריבנו

וכתוב עליה הפסוק (ישעיה נ' ד' ה') "ה' אלוקים נתן לי לשון לימודים לדעת לעות את יעף דבר יעיר בבקר בבקר יעיר לי און לשמע כלימודים. ה' אלהים פתח לי און ואנכי לא מריתי, אחור לא נסוגותי (ז), ולוקחים ביצה מבושלת קלופה וכותבים עליה את הפסוק (יחזקאל ג' ג') ויאמר אלי בן אדם בטנך תאכל ומעיד תמלא את המגילה הזאת אשר אני נותן אליך, ואוכלה תהי בפי כדבש למתוק (ח), ומאכילים לילד

אפרים כתב דהזמן בן חמש שש או שבע, אבל הרוקח סי' רצ"ו כתב ביום שמחנכין אותו לאותיות הקודש, ופלא שהיעב"ץ העתיק הרוקח לעשות הסדר כשיגיע בן שש שלימות, אכן המנהג לעשות כן ביום מלאות לו ג' שנים, וכן יש לדייק ממחזור ויטרי וכלבו שחילקו הדבר לשני זמנים, מקודם מביא המנהגים כשמכניס את בנו לת"ת, ואח"כ כתב וכשמתחיל ללמוד תורה, מוכח שהמנהגים עושין בעת שלומדים אותו האותיות, לכן כתב שהילד יאמר אחריו אות באות, משום שאינו יודע עדיין לקרות האותיות ותיבות, וצריך לזה שרבו מקריא אותם, וא"א לומר דמיירי מבן חמש שאז כבר יודע הילד האותיות, וכ"כ בקב הישר, יסוד יוסף, ילקוט מעם לועז וספר המטעמים. וכ"כ בספר השיחות שנת ת"ש עמוד ע"ב שהתניא נתן לילד נכדו בעל הצ"צ עוגת דבש וביצה קשה שהיו רשומים בהם פסוקים שונים ביום שהכניסהו לחדר במלאות ג' שנים.

(ז) וכתב רש"י ושאר מפרשים הביאור, ישעיה אמר, "ה' נתן לי לשון" צח הראוי ללמד, "לדעת לעות" להשיג ללמד לפי העת והזמן, "את יעף דבר" את התאב לשמוע דבר ה' כאדם העיף התאב למים, "יעיר בבוקר", בכל בוקר היה מעורר אותו ללכת להתנבאות, "בבוקר יעיר לי און לשמוע כלימודים" היה מעיר אזני לשמוע הנבואה כדרך הרב המעורר אזני לשמוע מאמרו, "ה' אלהים פתח לי און" לשמוע דבריו שאמר מי אשלח, "ואנכי לא מריתי" לא סרבתי מללמד, "אחור לא נסוגותי" לא חזרתי לאחור למאן.

(ח) במצודות שם כתב הכוונה הקב"ה אמר בנבואה ליחזקאל, "בטנך" וכו' ר"ל קשוב הדבר ואל תסיחם מדעתך לשוכםם, "ואוכלה" וכו' הקשבת לדבר המגילה, "ותהי בפי כדבש למתוק" ר"ל ששומעם בלב רצון ובחשק נפלא על כי היו דבר ה' עם כי היו יעודים רעים ומרים.

מהעוגה וביצה לסימן טוב ולפתיחת הלב ט). וזהו שלא לכתוב את השמות הקדושים שבפסוקים הנ"ל אלא בראשי תיבות י', וכן מנהג ירושלים יא).

ט) כ"כ הרוקח ס"י רצ"ו וז"ל, מנהג אבותינו שמושיבין התינוקות ללמוד בשבועות לפי שניתנה בו תורה, רמז שמכסין הנער שלא יראה כלב ביום שמחנכין אותו לאותיות הקודש, ג"ם הצאן והבקר אל ירעו אל מול ההר ההוא" (שמות ל"ד ג'). כעלות השחר יום עצרת מביאין הנערים, ע"ש בהיות הבוקר ויהי קולות וברקים (שם י"ט ט"ז). ונותנים אותו בחיקו של הרב המושיבם ללמוד, ע"ש כאשר ישא האומן את היונק (במדבר י"א י"ב). ומביאין הלוח שכתוב עליו א"ב ויקרא אל משה ונותן על הלוח מעט דבש ולוחך הנער הדבש שעל האותיות בלשונו, ואח"כ מביאין העוגה שנילושה בדבש וכתוב עליה ה' אלוקים נתן לי לשון לימודים (ישעיה נ' ד') ה', לדעת לעות את יעף דבר יעיר בבקר בבקר יעיר לי און לשמע כלימודים. ה' אלהים פתח לי און ואנכי לא מריתי ואחור לא נסוגותי, וקורא הרב כל תיבה של אלו פסוקים והנער אחריו, ואחר כך מביאין ביצה מבושלת וקלופה הקליפה ממנה וכתוב עליה ויאמר אלי בן אדם בטנך תאכל ומעיך תמלא את המגילה הזאת אשר אני נותן אליך, ואוכלה תהי בפי כדבש למתוק, וקורא הרב כל תיבה והנער אחריו, ומאכילין לנער העוגה והביצה כי טוב הוא לפתיחת הלב, ואל ישנה אדם מן המנהג, עכ"ד. והוסיף בסדר רבינו אפרים הטעם שכותבין על העוגה פסוקים שהן ענין חביבות התורה משום דכתיב לנו לחמי בלחמי (משלי ט' ה'). ורמז עליה בדי"מ יו"ד ס"י רמ"ה סק"ד, והובא להלכה בשו"ת מהר"ש הלוי או"ח ס"י כ"ו. וכ"כ בספר השיחות ת"ש עמוד ע"ב אות ט"ו שבעל התניא נתן לנכדו הצי"צ עוגת דבש וביצה קשה, והיו רשומים על העוגה ועל הביצה פסוקים שונים. ומנהג בוהוש שמכניס עוגה עם האותיות הא"ב עד אות י', ונותנים לו לאכול את האות י'.

י) שו"ת פרי הארץ או"ח ס"י צ' ושו"ת מספר הסופר ח"ב ס"י מ"ט.

יא) כ"כ שו"ת דברי משה ס"י ע"ב ששאל מוקני ירושלים הוראה, ואמרו לו שכן המנהג ירושלים עי"ה שכותבים השמות בר"ת ועל הפסוקים אין קפידא, וכן ראוי לנהוג.

ד. כשמציירים האותיות ע"ג העוגה יחקקו ולא יבליטו אותם (י).

ה. בראשונים מבואר שלישת העוגה תיעשה רק ע"י אשה מהורה, ויש שהקפידו עוד יותר שתיעשה ע"י בתולה ולא אשה ואפילו היא מהורה (י), אבל אין נוהגין כן (יד).

ו. מביאין ביצה טו) מבושלת קלופה, ויזהר לכתחלה לקלף הביצה ביום טז).

ז. וי"א שאין נוהגים כלל בכתיבת הפסוקים והשמות על העוגה

(יב) כ"כ בספר השיחות שכן נהגו אצל הצ"צ שעל העוגה היו רשומים בחקיקה פסוקים שונים, וכנראה שהטעם זכר ללוחות שהיו האותיות חקוקות בהם.

(יג) מחזור ויטרי וכלבו.

(יד) לא שמעתי ולא ראיתי שמדקדקין כן.

טו) מחזור ויטרי, והטעם מפני שדעתו של תינוק אצל ביצים עכ"ל. ולפי"ז בזמננו שיש מאכלים יותר נחמדים להילד יש לעשות כן גם בשאר מאכלים. אכן בסדר החינוך לרבינו אפרים כתב הטעם שנהגו בביצים מפני שהוא מתוקה ולבנה, והכתב ניכר בה, והלובן סימן טהרה דכתיב כולו הפך לבן טהור הוא וכתיב כשלג ילבינו, והנערים טהורים ויעסקו בטהורין.

טז) שביצה שעבר עליה הלילה אסור לאכלו כמ"ש בגמ' נדה דף י"ז ע"א, וכ"כ שו"ע הרב הלכות שמירת הגוף והנפש, ברכ"י סי' קט"ז סק"י, שו"ת בית שלמה ח"א יו"ד סי' קפ"ט, והאריך בזה בשו"ת דברי יציב יו"ד סי' ל"א. אבל בדיעבד שעבר עליה הלילה יש לסמוך על ההגהות מרדכי המובא באות כ"א דלא חיישינן לרוח רעה באותיות הכתובים על הביצה, שכתבי הקודש שעליהן מצילין מרוח רע. וכ"ז כשכבר כתב עליה קודם הלילה שאז מצילין מרוח רעה, אבל אם כותב בבוקר לא מהני.

והביצה י'), ויש נוהגים שילחוש על העוגה והביצה הפסוקים ויאמר עם התינוק הפסוקים יח').

ח. המלמד אומר כל חיבה מהפסוקים הכתובים עליה והילד אומר אחריו י'), ואח"כ מברך הילד בורא מיני מזונות, ונותנים לו לאכול

יז) כ"כ בספר האסופות וז"ל מצאתי בספרו של הר"י יהודה החסיד שלא רצה שיאכלו לנערים העוגה, לפי שכתוב עליה כתבי הקודש ואין נאה להוציאן דרך התחתון במקום טינוף, וכ"כ בשו"ת תשב"ץ סי' תט"ז ושו"ת שאילת יעב"ץ ח"ב סי' ק"מ. וכ"כ היעב"ץ במגדל עוז אות ד' שהעיר ע"ד כתיבת השמות על העוגה והביצה יש להרהר אחריו והיכא דנהוג נהוג עכ"ל, וכן בבעלזא לא נהגו כלל בכתיבת הפסוקים, וכן דברתי עם כמה רבנים וגדולי הונגריה וגאליציה שבחור"ל לא נהגו באכילת עוגה וביצה הנ"ל.

יד) ויגד משה אות ד' שבמחזור ויטרי וארחות חיים וכלבו לא נזכר כלל מאכילת עוגה וביצה, וכן ביסוד יוסף וקב הישר, וכיון שאצלנו אינו נהוג כן, דיו אם ילחש על העוגה הפסוקים. והגה"צ מהרח"י אב"ד סערדאהעלי שליט"א העיר ע"ז שבאמת מבואר המנהג גם במרדכי שבת פ"ז אות שס"ט, ומובא בב"י או"ח סי' ש"מ, ולפקפקו של היעב"ץ מלבד שיש לומר שאולי לא היה כותבין בדיו אלא באיזה צבע ובכתב משיטא ולא נתכוין לקדשו אלא כתבו על דעת למחקר, י"ל ג"כ שמהעוגה עצמה היו עושין כעין צורת אותיות, כך שהכתיבה גופא היה בדבר שאינו מתקיים, ועוד עדיף מינה ובצירוף הא דקטן אוכל גבילות אין ב"ד מצווין להפרישו הקילו ולא חשו, וגם היעב"ץ לא חשו אלא שיש להרהר אחריו. והנה ראיתי לאאמ"ו הגה"ח (שליט"א) זצ"ל בעת הכניס בנו הוא אחי נ"י לתלמוד תורה, שכתב בעצמו בקולמוס על העוגה והביצה אלא שהשמות לא כתב רק ברמז כנהוג, ובאופן זה נראה דלכל הדיעות שרי, ובצירוף מה שכתב דו"ל ללחוש על העוגה הפסוק י"ל דיצאנו שפיר גם ידי מנהג זה עכ"ד.

יט) הרוקח, ספר האסופות, יעב"ץ, יסוד יוסף, קב הישר וילקוט מעם לועז.

מהעוגה כ), ואוכל הביצה ואינו מברך שהכל שכבר בידך על הרבש.

ז. כשחותך העוגה יחתוך שכבה העליונה באופן שהאותיות ישארו שלימות, כדי שהילד יאכל אות שלם כא).

י. העושה כסדר הנ"ל סגולה להצלחת הילד לגדלו לתורה ויראת ה' טהורה כב).

ובסדר לרבינו אפרים כתב ונהגו להקרות את הנערים ע"י חכמים יודעי דת.

כ) כהנ"ל באות ט וראה לעיל בפייח ס"ט. ומנהג חב"ד להתחיל לאכול מהעוגה בחדר ואת הנותר מחזירים הביתה ומאכילים את הילד ממנה במשך הזמן, והטעם מכיון שהענין הוא שאכילתן מועיל לפתיחת הלב, לכן יש לאכול כולו. וכ"כ בדג"מ סי' ש"מ ס"ג שהיה רגילים לכתוב האותיות בכוונה שיאכלה לסגולה שיתחכם עיי"ש. וכ"כ בבגדי ישע לבעל שליה בהגהות מרדכי פ"ח דשבת, שמנהג לכתוב איזה תיבות על ביצה קלופה וטוב הוא לזכרון כשאוכלין אותו. וכ"כ בספר בטוב ירושלים עמוד כ"ג רשימות מהמגיד הירושלמי רבי בן ציון אדלער.

כא) כן נראה, וכן מוכח מהגהות מדרכי שבת פ"ח שכתב דליכא חשש בביצה קלופה שעבר הלילה משום רוח רעה שכתבי הקודש שכתוב עליהן מצילין וכמ"ש בבגדי ישע שם אות א, וכן משו"ת חוות יאיר, דג"מ סי' ש"מ וטל אורות על ל"ט מלאכות עמוד של"ז שדנו האיד מותר ליתן לאכול בחג השבועות העוגה שכתוב עליהן האותיות כנהוג (שבימים ההם הכניסו הילד לתורה בחג השבועות), וכתב שנהגים לחתוך כשהוא שלימה והוא אוכלו מעצמו, הוא בכלל קטן שאין בי"ד מצווין להפרישו עיי"ש. וכן מוכח מספר האסופות שדעתו שלא להאכיל להילד העוגה הכתובים עליה הפסוקים שאין נאה להוציאן דרך התחתון במקום טינוף עיי"ש, מוכח שהמנהג לאכול העוגה עם התיבות בשלימות, וכן מנהג חב"ד.

כב) כ"כ במגדל עוז ליעב"ץ מאמר ברכות שמים אות י"ד, הרואה דברים

יא. אחר לימודו המנהג שמחלקים ממתקים לילדים בחדר ב),

הללו הלא יכיר מדוע הצליחו הראשונים בלימוד תורתן, שכל מעשיהם לשם שמים בלב שלם בהשגחה גדולה ובכונה עצומה ובדקדוק עצום ורב, למען יגדלו בניהם בתורה התמימה ילכו בדרכי ה', גם יעשו פרי ביראת ה', לכן גדלו והצליחו ועשו פרי למעלה קרוב לרוח הקדש, ומעתה לא יפלא בעינינו מדוע אין אחד מאלף עכשיו יוצא להוראה אע"ג דכולהו תנויי בנזיקין ומתנו בעוקצין תליסר מתיבתא, והיא הנותנת גרם בנזיקין לבדוק בעוקצי תואנה הם מבקשין, ולכבוד עצמן דורשין, כמין חומר להשיג ע"י עשירות האיבה אומר היינו דצווחין ככרוכיא ולית דמשגח בן, לא תמצא בארץ החיים כי כל למודם בעו"ה רק להתפאר ולהתגדר, לא לשם שמים לידע לשמור ולעשות ולקיים, לפיכך אם תשאל לגדולי הלומדים בזמנינו מ"ע הפשוטה שבתורה נבוכים הם בביאורה, והם חריפים ובקיאים לרמות הפתאים וכל רוח חיים אין בהם נחת לבריות ולא לשמים, ואין כאן מקומו, רק הערה קטנה לקטן המתחיל ולאב המשכיל, שישקיף על הצלחת בנו כשיוליכוהו אל בית הרב להושיבו על כנו. ובאמת לא ידעתי מדוע בטלו מנהג הנ"ל מכל וכל, ואף אם מנהג אכילת העוגה שכתובים עליה פסוקים ושמות יש להרהר אחריו והיכא דנהוג נהוג. אבל כל מ"ש מתחלה עד סימן ט' נראה טוב וישר והגון מאד, ואיך נהיתה כזאת לעקור דבר נאה ויפה כזה בלי שום טעם, אין זה כי אם ממיעוט מחשבה על עסק הלימוד הישר והטוב. ע"כ נתקיים בהם מ"ש רז"ל מפני מה אין מצויין לצאת מת"ח בנים ת"ח, אבל אב חכם יראה את הנולד שיהא כיוצא בו, ויקויים בו יולד חכם ישמח בו עכ"ל.

וכן בספר מגדל דוד (לר' דוד גינזבורג אב"ד פולדא, שנתחבר בשנת ה"א שנה"ה), מביא את כל הדברים האלה ואת המנהג שהילד אוכל ביצה ועוגה שכתובין עליהן פסוקים שונים, ומסיים ובדבר זה נהגו לרוב בימי הקדמונים בימי הגאונים, והוא דבר בדוק ומנוסה לפתיחת הלב ולולי הייתי יודע דבר זה בעוד היות בני קטנים, הייתי משתמש בדבר הזה וסגולה הזאת לבניי יצ"ו. אבל אנכי לא הייתי יודע רק בקירוב ימים קבלתי ומצאתיו בספר ישן נושן עכ"ל, וכנראה שבזמנו לא נהגו במנהגים אלו.

בג) כ"כ בסדר החינוך מחכמי אשכנז המיוחס לרבינו אפרים הנדפס בקובץ

ואפילו אם מלאו לילד שלוש שנים ביום תענית צבור אין להמנע מלחלק לילדים מעדנים כד).

יב. אל ישנה מן המנהג, ובמקום שאין מנהג בודאי יש לנהוג כהנ"ל כה).

יג. במקום שאין נוהגים במנהגים אלו בכולם או במקצתם יכול לקיימם בביתו כו).

יד. יש נהגו לכתוב על העוגה גם הפסוק (ישעי' מ"ב כ"א) ה' חפץ

יד"ע כרך י"א, וז"ל ואחר שחינכו אותם שחרית לתורה מחלקין אגוזין לאחר התפלה, לזכרון עדות להודיע ולפרסם שנכנסו לתורה ושקיבלו עליהם עול תורה וכו', לפיכך דין הוא דחילוק אגוזים לנערים לזכרון עדות שנכנס לתורה עכ"ד, וכ"כ ילקוט מעם לועז פ' עקב, ונוהגים להוליך עם הילד עוגות דבש וחלב ומיני פירות ומחלקים לכל הילדים ונותנים גם לו לאכול, והטעם זכר למעדנים שאכלו ישראל במדבר כשירד להם המן ועוגת הדבש זכר לנאמר בפסוק דבש וחלב תחת לשונך עכ"ד.

וראה במחזור ויטרי ואורחות חיים שמנהג לחלק פירות ותפוחים שהם מצויים לקינוח סעודה ולזכרון עדות להודיע ולפרסם שנכנס לתורה ושקיבל עליו עול התורה, וכדי שיאמרו הקרואים נוסח הברכה המבואר להלן בפכ"ה.

כד) הגם שמבואר במג"א ס"י תק"ג סק"ב ונט"ג בין המצרים פרק ר' ס"ה וס"ו דביום ת"צ אין להאכיל מעדנים לקטנים עיי"ש, אכן לקטנים כאלו שלא הגיעו לחינוך מותר כדי לחשקם לתורה.

כה) הרוקח וש"ך ס"י רמ"ה סק"ח.

כו) פשוט כיון שהם סגולות טובות למה ימנע טוב מבעליו.

למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר כו). ויש נהגו להוסיף על העוגה פסוקים אלו, במה יזכה נער את ארחו לשמור כדברך (תהלים קי"ט ט'), בלבי צפנתי אמרתך למען לא אחמא לך (שם י"א), ברוך אתה ה' למדנו חקך (שם י"ב) גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך (שם י"ח) הבינו ואצרה תורתך ואשמרנה בכל לב (שם ל"ד) מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי (שם ל' ל"ז) פתח דברך יאיר מבין פתיים (שם ק"ל) צרופה אמרתך מאוד ועבדך אהבה (שם ק"מ כח). ויש נהגו לכתוב על העוגה הפסוק (שם ק"א ד') זכר עשה לנפלאותיו חנון ורחום ה' כט).

פו. יש נוהגים לכתוב על הביצה גם פסוקים אלו מכל מלמדי השכלתי כי עדותך שיחה לי, מזקנים אתבונן כי פקודך נצרתי (תהלים קי"ט צ"ט ק' ל').

פז. יש נהגו לכתוב פסוקים אחרים על הביצה תורת ה' תמימה משיבת נפש (תהלים י"ט ח'), הנחמדים מזוהב ומפז רב ומתוקים מדבש

כז) סדר לרבינו אפרים.

כח) סדר החינוך בספר האסופות.

כט) משפטי צדק אות צ"א.

ל) ספר האסופות. ומנהג עיר לוב ביום שבו נכנס הילד לתלמוד תורה לוקחת האם ביצה ראשונה לתרגולת (תרגולת מכירה), שולקת אותה עד שתהיה קשה ומביאה אותה עם הילד אל הרבי. הרבי קולף את הביצה וכותב עליה את האותיות ת, צ, ל, מ, מ, ק, י, ג, ע, ו, נ, מ - ראשי התיבות של הפסוקים תורה צוה לנו משה וגר' וגל עיני ואביטה נפלאות מתורתך, אחר כך הוא לוקח את החומש, טופח בו בקלות ראשו של הילד, וכך עושים גם ילדי הת"ת למען ייכנסו דברי תורה בראשו.

ונופת צופים (שם י"א ו'), מה נמלצו לחכי אמרתך מדבש לפי (שם ק"ג),
נר לרגלי דברריך ואור לנתיבותי (שם ק"ה) לא).

יז. יש נהגו לכתוב על שקדים כל הכ"ב אותיות התורה, וגם שמות
אברהם יצחק יעקב משה אהרן יוסף דוד ושלמה, ולהאכילם להילד לב).

יח. יש נהגו לעשות את העוגה הזאת בצורה של שני לוחות
הברית לג).

יט. יש שכתב לאפות שלש חלות לד), שנילושים בחלב ודבש
ומאכילין אותו לקיים מה שנאמר דבש וחלב תחת לשונך לה).

כ. וצריך ליזהר ללוש הנ"ל בשיעור קטן כדי אכילה בבת אחת או
בשינוי צורה, שתהא ניכרת בה שהוא של חלב לו).

לא) כ"כ סדר לרבינו אפרים.

לב) כ"כ בצוואת הגה"צ מהרח"ש מסטריזוב בקבלה מזקיננו ורבו הגה"ק
מהרמ"ל מסטריזוב (חתן הרה"ק מגארליץ, וכתב והבנתי סגולת הדבר
לקיים "בקרבך קודש").

לג) שו"ת דברי משה סי' ע"ב, שכן מקובל בשם הגה"ק מהרי"ץ דושינסקי
וצ"ל.

לד) מחזור ויטרי ורבינו אפרים זכר לשלשה עידונין שנתעדנו בהן ישראל,
אלו הן, באר, מן ושליו. ועוד טעם כנגד תורה גביאים וכתובים שיזכה
לשלשתן.

לה) שם, וכתוב ויניקוהו דבש מסלע (דברים ל"ב י"ג).

לו) שו"ת דברי משה סי' ע"ב, עפ"י שו"ע יו"ד סי' צ"ז ס"א.

כא. אם רוב העיסה נעשה מדבש וחלב, דינו לברך בורא מיני מזונות (ז).

כב. יש שכתב לבשל שלש בצים (ח).

כג. יש שכתב שיאמר עשרה פעמים אלו ג' תיבות נגף סגף אגף, משביע אני אלך פותה שר של שכחה שתסיר ותעביר ממני לב טפש, אני פלוני בן פלוני ותשליך אותו על טוריא רמתא בשם (ט).

כד. אם באותו היום מביאים כמה ילדים או תאומים לאותו החדר, יבינו עוגה לכל אחד ואחד (מ).

כה. אחר גמר הסדר הנ"ל, יברכו הקרואים את הילד "כשם שנכנסם לברית לתורה, כן יכנס לחופה ולמעשים טובים (מא).

כו. מנהג קדום היה באשכנז שאחר סדר הלימוד של הולכת הילד לחדר, היו הולכים אתו לשפת הנהר להראות לו שהתורה נמשלה למים ועל שם הכתוב "יפוצו מעינותיך חוצה" (משלי כ"ט), ועוד שעל ידי

(ז) עפ"י שו"ע או"ח סי' קס"ח סי"ז, בה"ט סק"יב ומ"ב סקל"ג.

(ח) רבינו אפרים מטעם הנ"ל באות ל"ד.

(ט) ספר האסופות.

(מ) פשוט לפי שהילד ירגיש תשומת לב מיוחדת אליו.

(מא) כ"כ ספר חינוך ילדים לרבינו אפרים.

שהילד יראה את הנהר זה יביא לו רוחב לב ממראות הטבע שהטביע
בורא עולם נותן התורה מב).

מב) כ"כ סדר חינוך הילדים מספר אסופות מכ"י, וחכמי אשכנז הנדפס
בירחון קובץ על יד וקובץ צפונות ח"א, וכן הובא במחזור ישן מכתב יד
שנכתב עם ציורים לפני כשבע מאות שנה ומצוייר שם ילד שהולך עם
אביו בפעם ראשונה לחדר מכוסה תחת בגדיו וכאשר אביו מושיבו אח"כ
בחיק המלמד וכן שאביו מוליכו לשפת הנהר.

פרק כג

משתה ושמחה ביום תגלחת הילד והכנסתו לחדר

א. נוהגים לעשות ביום תגלחת הילד משתה ושמחה לחיבוב קיום מצות פיאות הראש בפעם הראשונה א), ומכיון שמנהג ברוב מקומות

א) כי כ בשער הכוונות ענין פסח, שהאריו"ל כשגילח את בנו עשה שם במירון יום משתה ושמחה, וכי כ משנת חסידים מס' אייר אות ד' ובספר לחם מן השמים ושע"ת ס' תקל"א סק"ז שמצוה להשהות עד ל"ג בעומר כדי להגדיל השמחה במועד. וכי כ בספר אבן ספיר ח"ב עמוד מ"ז שמנהג תימן שביום תגלחת הראשונה עושים משתה ושמחה כמו ביום הכניסו לברית קודש, ומוליכים את התינוק בלהקת מטיבי נגן בתוף וכינור וחליל לגלחו שם, וכי כ שו"ת פעולת צדיק ח"ג ס' רמ"ח שכן המנהג, וכי כ סגולות ישראל אות ג' סקכ"ה, סגולה לעשות שמחה בתגלחת הראשונה של קטן שמחנכין אותו במצות פיאות הראש. וכי כ שו"ת מהר"ם בריסק ח"ב ס' צ"ה, שכיון שענין הנחת פיאות הראש אשר בזה ישונה מכל העמים למען לא יתבולל ויתערב עמהם והוא אות לבני ישראל כמו אות ברית קודש, לכן עושין שמחה בעת התגלחת שהוא כעין השמחה שעושין בשעת ברית מילה וזכרון אחד עולה לשניהם עיי"ש, וכי כ בשד"ח מערכת ביהכ"נ אות י' וכתר שם טוב (נאגין) ח"א אות תר"צ שמרכיב בשמחה בתופים ובמחולות משום חיבוב מצוה.

וכי כ שו"ת דברי יציב יו"ד ס' קל"ג טעם שיש לעשות יום משתה ושמחה, עפ"י דאיתא בגזיר דף נ"ז ע"ב א"ל רב אדא בר אהבה לרב הונא לדידך מאן מגלח להבן, ופרש"י ותוס' והרא"ש שראה אותם מגולחים כל הראש עם הפיאות, א"ל חובה תקברינן להון חובה לבניה עיי"ש, חזינן שנענש ר"ה בזה, ונמצא שמצילו ממות בזה שמנח לו הפיאות, ולהכי עושים יום משתה ושמחה עכ"ד. ובספר ברכה שלמה מביא מעשה שהיה אצל הרה"ק רבי שלמה מטושטשין ז"ל שהתנצל אחד לפניו שבניו מתים קטנים רח"ל, והאיש היה מקיף פאת ראשו ומשחית זקנו, והשיבו בחכמה, כשהאב אוחו ילדיו על ידיו הילד אוחו בפאת ראשו וזקנו, ואתה שאין לך פיאות הראש והזקן אין להילדים בית אחיזה לאחוז בהם, וממילא הם נופלין מידך לארץ, הזהר מכאן ולהבא

להוליכו לחדר באותו היום ללמדו אותיות התורה הקדושה, עושים משתה ושמחה לכבוד שני הדברים הללו ב), ומחלקים מגדנות ומשקה ומאחלים זה לזה "לחיים", ומברכים את הילד הוריו חקניו שיזכו לגדלו לחנכו ולחכמו לתורה וליראת ה' מהורה ג), ויש שעורכים סעודה לכבוד היום ולכבוד התורה ד), בשירה וזמרה ה), ובאתרא קדישא מירון ביום ל"ג בעומר בליווי כלי זמר ו).

לגדל פיאות הראש והזקן ויאחזו כך ילידך לאורך ימים עכ"ד. וכן עשה הגה"ק ממונקאטש וצ"ל שמחה גדולה בעת תגלחת נכדו. וראה בפ"ד ס"ז.

ב) כן המנהג, והטעם עפ"י הטור ס"י תרס"ט דעושין משתה ושמחה להתחלת התורה, ולפי"ז בלי"ג בעומר ובמיוחד בא"י שמגלחין הילדים לאו דוקא ביום הולדתם, אע"פ שאין מכניסין אותם לחדר בו ביום, מ"מ עושין משתה ושמחה לכבוד הפיאות. וביום הולכתם לחדר עושין משתה ושמחה פעם נוספת לכבוד התורה.

ג) מנהג חסידים עפ"י מחזור ויטרי וסדר החינוך לרבינו אפרים דהנהנה מן הסעודה צריך לברכם.

ד) כ"כ זוה"ק פרשת שלח דף קס"ד ע"א קרבנא דהביא כד קרב בר נש בריה לבי ספרא או למילה, דא קרבנא שלים לאתקבלא עכ"ל. מזה הוכיח בנפש חיה או"ח ס"י תמ"ד ס"ג שהסעודה שעושין כשמביאין התינוק לבית הספר הוי סעודת מצוה דהכנסת לתורה הוי כהקרבת קרבן. וכ"כ בספר השיחות שנת ת"ש עמוד ע"ג, שבעת הכניסו לחדר את נכדו הצ"צ, הורה בעל התניא לערוך סעודה באמרו שכולם יהנו מסעודת מצוה זו, וכ"כ בספר השיחות תש"ג עמוד קכ"ב שעיקר יו"ט של חג השבועות שבו מכניס הקב"ה את ישראל לחדר, ואם הכניסו ילד לחדר הוא סעודת מצוה, ק"ו שהכניסו לחדר לכלל ישראל עיי"ש.

ה) כ"כ שו"ת פעולת צדיק ח"ג ס"י רל"ו, דסעודה ומחולות שעושין ביום תגלחת הקטן נחשבת לסעודת מצוה.

ו) ראה באות א' ובהקדמה.

ב. ודבר גדול הוא כדי להאהיב על הילד את התורה ומצות ה' ברא, וזה מיסודות החינוך י).

ג. ראוי לאכיו ללבוש בגדי כבוד לכבוד המאורע ח).

ד. האב יולֵךְ את הילד אל גדולי וזקני ת"ת, להתברך שיזכה לתורה ולחופה ולמעשים טובים ט), ובפרט שהוא גם יום הולדתו שהוא עת רצון י).

ז) עפ"י דברי לקוטי תורה (מבעל התניא) פ' נשא עמוד כ"ט ד"ה והנה, וז"ל וענין החנוכה זו הוא מלשון חינוך כמו חנוך לנער על פי דרכו, והיינו כמשל התינוק שמחנכין אותו ללמוד נותנין לו מתנה יתירה כדי להרגילו להתחיל בלימוד, משא"כ כשהוא כבר הרגיל א"ע והתחיל כו, והיינו שהחינוך ללמוד אינו ע"י הלימוד בלבד שזהו דבר ההוה לו תמיד, אלא שמחנכין אותו ע"י איזו תוספת כמו איזו התקרבות או איזו מתנה כו, אך לאחר שכבר חינוכו אותו די בדבר ההוה תמיד, והיינו משום שכל התחלות קשות, ולכן כדי שתהיה ההתחלה צ"ל ע"י חינוך עיי"ש.

וכ"כ בספרו מאמרי אדמו"ר הזקן (שנת תקס"ו) עמוד ק"ד כתיב חנוך לנער עפ"י דרכו וגו', פ"י ענין החינוך של הנער על דרך משל כשמחנכים אותו ללמוד התורה שמצטרך האב לעשות לו איזה דבר חדש אצלו, לזאת מצטרך להנהיגו ולהמשיכו שילך אל הרב ללמוד, והדבר חדש הנוסף הוא שהאב מראה לו חיבה יתירה שהולך ג"כ עמו ומוליכו לבית הספר או שנותן לו מעדנים מיני מתיקה וכדומה בכדי לשעשע אותו, שעיי"ז ימשיל לבו שילך לבית הספר וילמוד שזה נקרא חינוך בלה"ק שממשיכו לדבר הלימוד ההוא ע"י תוספת דבר אחר שמראה לו חיבה יתירה וכדומה כנ"ל. וראה עוד בהקדמה בריש הספר.

ח) עפ"י זוה"ק פרשת שלח הנ"ד באות ד', מחזור ויטרי ורבינו אפרים דהוי שמחה לאב כהקרבת קרבן. ראה לעיל פ"ט ב'.

ט) כלבו וארחות חיים. והנה בכלבו כתב ולקרבנו לפני כל זמן, ופשטות

לשון זקן היינו ת"ח זה שקנה חכמה, אכן החיד"א בספר כסא הרחמים על מסכת סופרים פ"ח ה"ה כתב לבד משאחז"ל (ברכות דף ז' ע"א) אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך, אחז"ל ברות רבה אלמלא ברכתן של זקינות לרות נתקעקעה בידם מלכות בית דוד בימי עתליהו, אלמא ברכת זקנים מהניא טפי עכ"ד.

(י) כ"כ בספר ספרן של צדיקים מערכת הרה"ק רבי אלעזר מקאזניץ אות י"ח, שבכל שנה ביום הולדת יוכל אדם לשאול דבר מהקב"ה וימלא שאלותיו, ורמו לזה אני היום ילדתיך שאל ממני ואתנה (תהלים ב' ח'), והביא שם בשם הרה"ק רבי מיכל מזלאטשוב ז"ע, שביום הולדתו טוב ליתן פתקא לצדיק עיי"ש, והובא גם במליצי אש כסלו אות כ"ט, ובספר השיחות (תש"ט) מביא שהבעש"ט מסר לתלמידו המגיד שמסרו לתלמידו בעל התניא נוסח הברכה ליום הולדת "מזל טוב השי"ת זאל דיר געבין אריכות ימים ושנים געזינטע טעג אין יאהרין בגשמיות וברוחניות".

וראה בספר השיחות (תש"ג) עמוד תקס"ג שהנהגת הבעש"ט עפ"י סדר מסודר מקדמונים שביום הולדת על האדם להתבודד ולהעלות זכרונותיו ולהתבונן בהם והצריכים תיקון ותשובה ישיב ויתקנם, עיי"ש. וכ"כ בשו"ת הלל אומר (פוסק) ס"י קל"ט שביום הולדת מחויב אדם להקדישו כולו להקב"ה ולא רובו מתוך כולו, ועכ"פ ישתדל באורייתא יומא דא.

ובמק"א הארכתי שכל ההתנגדות של איזה גדולים היתה בגלל שעשו מסיבות יום הולדת דוגמת הגוים, ראה בשו"ת ערוה"ב או"ח ס"י רט"ו ושו"ת מגדלות מרקחים ס"י ל"א, אבל באם כל ענין המסיבה הוא להוסיף בלימוד התורה וחשבון הנפש, אין קפידא, והא ראה ומעשה רב משני גדולי ישראל הח"ס ובנו הכ"ס שחגגו יום הולדת באותו היום שהוסיפו על שיעוריהם, כאשר מובא במנהגי הח"ס שנהג בז' תשרי שהשלים חומש עם התלמידים, על שום שהיה יום לידתו ונתן לכל אחד מתלמידיו הנמצאים שם מטבע לקנות להם לחמי חלב עכ"ל, וכן הכ"ס סיים בכל יום הולדתו מסכתא, וראה בשו"ת כ"ס יו"ד ס"י קמ"ח עיי"ש, הרי שהוסיף בלימוד התורה ונתן צדקה. וכן שמעתי מפי מו"ר מפאפא זצ"ל הטעם שהי' בעל הערוה"ב מתנגד למסיבות יום מולדתו, מפני שעושים רק מסיבות משפחתית גרידא, משא"כ אם משלבים אותו בלימוד התורה. ויראה אין קפידא. ובספר יום מלכנו הביא שהבעש"ט היה רגיל לערוך סעודה בכל

ה. הנוהגים לעשות שמחה בתספורת הראשונה של הילד בגיל שלוש שנים כשמחנכים אותו במצות פאות הראש, אם אבי הילד הוא אבל ר"ל אסור לעשותה בשבעת ימי אבילותו (א), אלא יספרו את הילד על ידי שליח בלא שמחה (ב).

ו. אם עושים פאות לילד לאחר אבילות שבעה אפשר לעשותה במסיבה אך בלי סעודה (ג), ולאחר השלושים יוכל לעשות את המסיבה

שנה ח"י אלול יום הולדתו ולומר תורה, וכן מנהג צדיקי בית רוזין, קארלין, חב"ד, הרה"ק רבי דוד מטאלנא ואחב"י הספרדים. וכ"כ בספר תועפות ראם להרה"ק מרדוין אות כ"ג.

וכן ה' גדולים שקיבלו על עצמם ביום הולדתם איזה דבר והנהגה טובה כגון הרה"ק רבי יהודה צבי מסטרעטין עלה לתורה בסביבות יום הולדתו וכן הרה"ק משינאווא התפלל לפני התיבה ביום הולדתו. וכ"כ בהקדמת חקל יצחק אות ג' שצריכין לקבל ע"ע איזה הנהגה טובה.

וע"י בדברי תורה (מונקאטש) ח"ה סי' פ"ח שיום הולדת אצל בני ישראל לא שמענו מרבתינו ואבותינו וגם מטעם שנוח לו שלא נברא עי"ש, אך באופן שיום הולדת מוקדש להוסיף תורה ועבודת ה' ויראת ה' טהורה, וא"כ שייך ע"ז סיום הגמ', ועכשיו שנברא יפשפש במעשיו. וע"י בשו"ת גנזי יוסף סי' ד', לקט הקמח החדש סי' קל"א סק"ס וקובץ מסילות גליון תשמ"ה ואכמ"ל.

(יא) משמרת שלום הלכות אבילות אות ג' סקל"ד.

(יב) כן נראה.

(יג) כיון שמנהג ישראל ומקורו גם בפע"ח ומשנת חסידים מס' אייר פ"א שתגלחת פעם ראשונה הוא מצוה, לכן עושים זאת בל"ג בעומר שהוא יום שמחה עי"ש, לכן יוכל לעשותה בתוך שלשים, אך כיון שאין מבואר

בלי כלי זמר יד), אכן היום שהמנהג ברוב מקומות שבאותו יום שעושים לילד פיאות מוליכים אותו לחדר ללמדו אותיות התורה, רשאי לעשות גם סעודה אף בתוך השלושים טו).

ז. העורך קידושא רבה בש"ק שאחר התגלחת, וכנהוג שמכבדים במיני מזונות, אם יש עליהם ציורין ותיבות "מזל טוב" וכדומה, יזהרו שלא לחתוך אותם, אלא יש לחתוך מקודם את כל השכבה לרחבה, אך המקיל יש לו על מי לסמוך טז).

בפוסקים לעשות סעודה אינה מותר בתוך שלשים, ויעשו במיני תרגימא וכדומה. וראה בנטעי גבריאֵל אבילות ח"ב פכ"ג סיח.

יד) כן נראה, כמו שמותר לעשות שאר סעודות מצוה לבעלי שמחה אחר שלשים, וה"נ בזה.

טו) שמבואר בראשונים ברוקח סי' רצ"ו, מחזור ויטרי ח"ב סי' תק"ח, כלבו סי' ע"ד, ארחות חיים ח"ב סי' ג' וסדר חינוך ילדים המיוחס לרבינו אפרים מבונא הנדפס בקובץ יד"ע כרך י"א שביום שמכניסין בנו לתורה עושין לו שמחה וסעודה כיום שנכנס בו לברית מילה עיי"ש, ואם כי הם דברו בסעודה שעושין ביום שמתחיל ללמוד תורה שבכתב, אך המנהג לעשות הסדר ביום שנכנס ללמוד אותיות התורה, לכן יוכל לעשות סעודה דהוי סעודת מצוה וכמ"ש לעיל באות ד' בשם התניא. והטעם פשוט כמ"ש בטור אור"ח סי' תרס"ט ורמ"א שם דנוהגין לעשות משתה ושמחה ויו"ט לסיומה של תורה ולהתחלתה עכ"ל, וא"כ ביום התחלת לימוד האותיות נקרא סעודת מצוה.

טז) עפ"י שו"ע אור"ח סי' ש"מ ס"ג, טו"ז סק"ב, מג"א סק"ו, דג"מ שם, מ"ב סק"יז, קשו"ע סי' פ' סעיף ס"ג, ערוה"ש סכ"ג, חזו"א סי' ס"א סק"א, שו"ת מהרש"ג ח"ב סי' מ"א והר צבי בהגהות לסי' ש"מ.

פרק כד

לימוד חומש עם הילדים - וחומש סעודה

א. כשמתחיל הילד בן חמש ללמוד תורה שבכתב, מתחילים ללמוד אתו מפרשת ויקרא, מפני שאמר הקב"ה יבואו התינוקות שהם טהורים ויתעסקו בספר זה של קרבנות שהם טהורים, שהם מטהרים את ישראל מעונותיהם (א).

א) מדרש תנחומא פרשת צו פסקא י"ד, א"ר אסי למה הם מתחילין התינוקות של בית רבן ללמוד בס' ויקרא, אלא מפני שכל הקרבנות כתובים בו, ומפני שהם טהורים עד עכשיו ואינם יודעים מהו טעם חטא ועון, לפיכך אמר הקב"ה שיהיו מתחילין תחלה בסדר הקרבנות, יבואו טהורים ויתעסקו במעשה טהורין, לפיכך אני מעלה עליהם כאילו הם עומדים ומקריבים לפני הקרבנות, והודיעך שאע"פ שחרב בית המקדש ואין קרבן נוהג, אילולי התינוקות שקורין בסדר הקרבנות לא היה העולם עומד. וכ"כ ספר חסידים סי' תתש"מ, זה ספר תולדות אדם, מכאן רמז כשמשימין הנער בערס וקורין לו שם משימין ספר תורת כהנים מראשותיו, וכשמגיע ללמוד שהוא בן חמש מתחילין לו בספר ויקרא. אדם כי יקריב מכם קרבן וכו' שבהבל פיהם של תינוקות של בית רבן העולם מתקיים כמו בזכות הקרבנות, וכ"כ כלבו סי' ע"ד, ש"ך סי' רמ"ה סק"ח וערוה"ש סי"א, ובספר תוספות ברכה לבעל תורה תמימה התנצל שבטל מנהג עתיק זה עיי"ש. וכ"כ אבות דרבי נתן פ"ו ה"ב דרבי עקיבא חזר ללמוד תורה הלך הוא ובנו וישבו אצל מלמד תינוקות, א"ל רבי ילמדני תורה, אחז ר"ע בראש הלוח כתב לו אל"ף בי"ת ולמדה אל"ף עד תי"ו ולמדה תורת כהנים ולמדה. ופי' בהגהות תומת ישרים, הוא ספר ויקרא שבו היו רגילין למתחילין. וכ"כ בספר מגילת סתרים לרב נסים גאון אות קכ"ז שנהגו להתחיל לקטנים מן ויקרא. וכ"כ באה"ט סי' רמ"ה סק"ח וכתב שכן המנהג וקשו"ע סי' קס"ה סי"י.

וכ"כ שו"ת חבצלת השרון סי' י"ב דסדר לימודינו עם התינוקות הוא נהוג עוד מימי השי"ס, וילמוד סתום מן המפורש, דמנהגינו עד עתה להתחיל

ב. המנהג לקרוא עם הילדים פסוקי תחלת ויקרא בניגון שובה לב, ע"מ להמשיך לבם לתורת ה' ב).

ללמוד חומש עם התינוק בפרשת ויקרא, ובמדרש פ' צו אמר ר' אסי מפני מה מתחילין עם תינוקות מתורת כהנים ואין מתחילין בבראשית, אלא שהתינוקות טהורין וכו', משמע שהיה אז דבר קבוע בישראל לעשות כן, וראינו שדבר זה נוהג עתה בכל תפוצות ישראל. וראה בלקו"ש חכ"ב עמוד ו' שהוכיח שבימי הגמרא היו מתחילין ללמוד מויקרא, שבמסכת גיטין דף ס' ע"א איתא כותבין מגילה לתינוק להתלמד בה בתו"כ עד ויהי ביום השמיני, שזהו משום שהתינוקות לומדים רק התחלת תו"כ. וראה בתו"ש בראשית ב' כ"א אות רע"ד שהביא ממדרש שיתחיל ללמוד עם ילד בספר בראשית עיי"ש שמחלק בין בזמן שביהמ"ק היה קיים שהיה מתחילין מבראשית ואח"כ תקנו מויקרא. וכ"כ בספר מערכת אברהם (להמלמד בק"ק האג, נדפס פיורדא תקכ"ט) שהתחלת לימוד מקרא יהיה בספר ויקרא, המעביר טומאה ומביא טהרה על הבנים. וכ"כ בספר אבקת רוכל להגאון רבי הלל מקאלאמייא ז"ל פרט י"ג שאלה מ"ז טעמים להמנהג שמתחילים ויקרא.

וראה בפירושים לרבינו אביגדור פ' ויקרא שכתב טעם אחר, לפיכך פותחין התינוקות ויקרא שהוא גופי התורה חוקים ומשפטים ואיסור והיתר עכ"ל. ולפי"ז משמע שלומדים כל ספר ויקרא ולא רק תחלת הפרשה. אכן עיי' ביפה תואר על מדרש רבה וירא פ' נ"א סק"ט שאנחנו אינם נוהגים ללמוד פרשת תו"כ עם הנערים עיי"ש.

ב) כן המנהג, והנה במחזור ויטרי כתב ושהגיע לפסוק לחוקת עולם קורא אותו כעין ציבור, ומה טעם מסיים בפסוק "כל חלב וכל דם לא תאכלו (ויקרא ג') אמר הקב"ה יאמר לפני חלב ודם הקרב במזבח לפני משל בהמה, בשביל התינוקות שנתמעט חלבם ודםם על דברי תורה, ומעלה אני עליכם כאילו הקריבום לפני. וראה מגיד הנשה, אמרו דבר שנצטער אותו צדיק אנו נהנין ממנו, ולכן נאסר. ואם תאמר מפני מה טעם אסרה תורה הדם של חיות ועופות, משום מצות כיסוי, דכתיב ושפך דמו וכסהו בעפר (ויקרא

ג. כתבו הפוסקים שראוי להורים להתענות ביום שמתחיל בנם ללמוד חומש, ובערב אחרי התענית יעשו סעודה לעניים ויתנו צדקה כפי מסת ידם ג, ועכשיו אין נוהגים כן מפני חולשת הדור ד).

ד. יתפללו ההורים להשי"ת שיצליח הבן בלמודו ושיהיה גדול ביראה ובמעשים טובים ולאריכות ימים ושנים ה).

ה. מנהג קדמונים להתחיל לימוד חומש ויקרא לילדים בסביבות בני

י"ז, תדע שחלבן של חיות מותר, לפי שאין עושין מהן קרבן, ולפיכך קורא אותו פסוק כעין שירה, שנותן שירה ושבח לפני המקום שהגיעו למצוה כזו, ומעלה אני עליהם כאילו הקריבו דמו וחלבו על גבי המזבח, ולפיכך צריך לעשות לו משתה כיום שמלהו ונתמעט דמו עכ"ל. הנה מבואר שרק פסוק כל חלב יאמר כעין שירה, אך ברכינו אפרים כתב שעד פסוק חוקת עולם קורא בנגינה לפי שנותן שיר ושבח שהגיעו למדה גדולה זו שמעלין עליו כאילו קרב לגבי מזבח, ושזוכה לתורה שינחיל בה חיי עולם הבא עכ"ל, איך כל הפרשה קורא בנגינה. הנה הראשונים כתבו שילמוד עם הילדים ויקרא עד סוף פרשה ג, אכן המנהג שרק תחלת פרשה ראשונה של ויקרא לומדים.

ג) ילקוט מעם לועז, יסוד יוסף וקב הישר.

ד) ויגד משה אות כ"ט. ומנהג חב"ד לומר באותו היום תהלים להצלחת הילד.

ה) ילקוט מעם לועז, יסוד יוסף, קב הישר ותהלים משפט צדק שם. וסיים בקב הישר ואז בודאי יהי לב האב בטוח שיראת ה' יהיה על אותו התינוק עכ"ל. וראה במנהג אשכנז, בשעה שהילד מתחיל בפעם הראשונה בלימוד חומש מדליקים נרות, אלה שנים עשר הנרות ששמרו אותם מאז שדלקו בשעת ברית המילה שלו.

חמש ביום השבועות ו), או בר"ח ניסן ו), וי"א ללמוד כל ילד בהגיעו לגיל חמש ח), ועכשיו נתפשט לערך הסדר הזה בפרוס חג השבועות, יש עושין בשבת ויש עושין בחול ט), ויש מקומות שלא נהגו כן כלל י).

ו) כ"כ הרוקח ורבינו אפרים שמנהג שמושיבין התינוקות ללמוד בשבועות. ודברי הרוקח הובא במקור חיים סי' תצ"ד, ח"י שם סק"א וא"ר שם אות ג' כתב וז"ל, אלא דמשמע דעושין כן בשאר ימים, וסיים שביום שאדם מכניס בנו לת"ת, הוא לפני ה' כיום שעמדו ישראל בחורב. וראה במגדול עוז להיעב"ץ ברכת גבעון תעלה א', אך דברי מגדל עוז צ"ע שהתחיל באות א', בן שש מכניסים התינוק אצל מלמד תינוקות, ואח"כ מעתיק כל דברי הרוקח שמכניסין אותו ללמוד אותיות התורה, וצ"ע כיון שכבר יודע אותיות ומתחיל ללמוד תורה מאי צריך ללמוד עתה אותיות, ובפרט שכתב היעב"ץ לעיל בן ג' שנים מתחיל ללמוד אותיות, ובודאי ט"ס הוא. ובמשפט צדק על תהלים הוסיף שאפשר לעשות גם בער"ח ור"ח סיון, ואם רוצה לעשות זה באמצע השנה ג"כ רשאי ע"כ.

ז) כ"כ בספר מקורות החינוך בישראל ח"א מקונטרס חוקי התורה (שנכתב בשנת ה' אלפים וס"ט לפ"ג), שבר"ח ניסן הוא כשר לכל דבר כאחז"ל מוציא אסירים בכושרות זה ניסן שהוא כשר לכל דבר לא קר ולא חם.

ח) א"ר סי' תצ"ד סק"ג, וכ"כ בספר שבט מיהודה להגה"ק רבי אברהם אייגר שאמר כמה תורות בזמן שהגיע נכדו להתחלת חומש, בפרשת לך, בלק, חנוכה וט"ו בשבט, ואמר תורה להמשיך מעמד המאורע לפרשת השבוע עיי"ש. וכ"כ שו"ת נחלה לישראל בקונטרס שער בת רבים אות ח' תורה שאמר בשעת שנתחנך בנו לחומש בש"ק פרשת זכור, שייכות לש"ק זכור פרשת מחיית עמלק, שע"י תורה מפי עוללים ויונקים בא להשביט אויב ומתנקם עיי"ש. וכן מנהג בעלזא.

ט) כן ראיתי במקומות החסידים.

י) כנה"ג או"ח סי' שצ"ג וש"ך יו"ד סי' רמ"ה סק"ח שאין נוהגין עכשיו כהרוקח. וכן באונגארין לא נהגו לעשות חומש סעודה זו, ושאלו את מו"ר

ו. מנהג כמה קהלות חסידים ללמוד התינוקות איזה דרשה על ענין התחלת לימוד ויקרא יא). ונרפס לקמן עמוד קע"ט.

מפאפא זצ"ל אי להנהיג כן בת"ת שלו, והשיב לא, כיון שלא נהגו כן באונגאריין. וכן בקארלין לא עושין כן, אלא אחרי התחלת לימוד ויקרא נותנים לעקי"ך לילדים. וכן בבוהוש לא ערכו סעודת חומש רק למדו עמו פסוקי ויקרא, ואח"כ חילקו מזונות ומשקה ואיחלו לחיים. ובדורנו נתפשט המנהג כמעט בכל הת"ת לערוך את סעודת חומש ודרשות להילדים, ומוסיפים כמה שאלות לידיעת הילדים, והטעם נראה שטבעם של ילדים לקבל כל דבר באמונה ובתמים מתוך התרגשות והתפעלות, ועי"ז מוסיף בהם חשקות התורה והתלהבות למצוות, וממילא אין בזה מקום לומר שאין לחדש מנהגים חדשים, ודי לנו מה שקבלנו מאבותינו ורבנותינו, כי הדבר מביא הוספה בתורה וביראת ה' לעשות מתוך התלהבות וחמימות, וכגון דא כל המרבה הרי זה משובח, ובפרט בימינו שפרסום עושה רועש, יש לנהוג מנהגים אלו בעסק גדול.

יא) כן מנהג החסידים בערי גאליציה, וכן מנהג סקווירא, וראה בספר חיבור יפה מהישועה לרב נסים גאון, וז"ל בהיותי עדיין צעיר שאלתי את הזקן הרא"ש (תואר לחכם), אבי הרב הראשון נ"ע, בשעה שקראתי לפניו פרשת ויקרא אדוני למה נוהגים אנו להתחיל לימוד התינוקות בתורה מויקרא ואנו מניחים בראשית שהוא ראשית התורה, כלום טוב לו למי שרוצה לקרוא בספר שיתחיל לקרוא מאמצעיתו ויניח את ההתחלה, אמר לי ישא ה' פניו אליך השכלת בשאלתך והיטבת בהבנתך אותה אף על פי שאתה קטן בשנים, והוא שמח מאד שש ביותר והיה מלא גיל, כשהיה שומע שאלות, ביחוד כשהשאלה היתה יפה, הוא היה מלא תשוקה לבן חריף ביותר ומדקדק בשאלות. תשובתך בני על שאלתך היא שה' יתעלה תיקן להקריב קרבנות כדי לכפר על חטאותינו. וכשהם מתקבלים נסלחים עונותינו ומתכפרות אשמותינו, וכשחרב בית המקדש יבנה במהרה ובטלו הקרבנות התקינו אבותינו, שנהא מתחילים בקריאת ילדינו מויקרא מפני שיש בו זכר לקרבנות, ותיחשב לנו קריאתם לפני ה' ית' כקרבנות

שהקרבנו, ובזאת יכופרו לנו רבים מחטאתינו. והנה ראיתי אצל החכמים ז"ל דרוש אחר בענין זה, והוא אמר ר' יוסי מפני מה מתחילין לתינוקות בתורת כהנים אם כן יתחיל בבראשית, אלא מה תינוקות טהורין ויתעסקו בטהורים (ויקרא רבא ז', כ"ב, א'). וחכם אחר אמר את הדבר שסיפרתי בשם אדוני נ"ע, והדברים מכוונים נכונים אין ניגוד ביניהם ולא פגם, מפני שהתקינו לנו זאת בגלל שני הענינים כאחד עכ"ל. וכן נתקבל המנהג בזמננו ברוב ת"ת, ויפה המנהג כדי לחבבם לתורה.

וכ"כ בספר מטעמים (ווארשא תרמ"ט) שתינוק אומר דרשה, משום שבמתן תורה אמר הקב"ה לישראל אם יקבלו את התורה ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי, וע"כ כשהתינוק מתקרב לתורה נעשה כהן, ושפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו, ע"כ דורש התינוק לכבוד היום ולכבוד התורה ולכבוד הקרואים, והדברים שמחים כנתינתן מסיני עכ"ד. ובקובץ ישראל סבא (צאנו שנה ר' גליון מ"ה) מספר הסדר שהיה בעת שהתחילו ללמוד חומש עם כ"ק אדמו"ר מצאנו קלויזענבורג זצ"ל, שהיתה שמחה גדולה לאביו זצ"ל אב"ד רודניק, ועב"ד יומא טבא לרבנן, ובשבת ההיא הלבישו אותו בבגדים חדשים ותכשיטים רבים של כסף וזהב (כנהוג בפדיון הבן), וכפי שהיה נהוג בימים ההם הוצרך הנער המתחיל ללמוד חומש לומר דרשה זוטא, העמידו גם אותו על השולחן בעת עריכת השולחן הטהור אצל אביו זצ"ל, וכפי המנהג שאלוהו "מה אתה לומד" והשיב הילד "לומד אני חומש", שאלוהו שוב "מהו חומש שאתה לומד", השיב "תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב", שאלוהו מי נתן לנו תורה"ק, השי"ת נתן לנו את תורתו, ושאלוהו למה נקרא שמו חומש, כי יש להתורה"ק חמשה חומשים, ושוב חקרוהו מהו שמותם של החומשים, ענה הילד בראשית, שמות, ויקרא, במדבר, דברים, ואת תיבת דברים אמר הילד בהדגשה יתירה ובסיכוב האגודל כאמירת פלפול, וכן ע"ז האריך הילד בכמה וכמה ענינים, וכל המסובים ובני קהלת רודניק נהנו הנאה מרובה, ואותו יום היה חג לכל קהלת רודניק, וסעודה גדולה נערכה אז בשב"ק לרגל השמחה.

וסיפר לי הרה"צ רבי בן ציון האלברשטאם שליט"א, שאביו כ"ק אדמו"ר מבאבוב זצ"ל בעת שערך לו חומש סעודה, הלבישו בעקישע ועטרו בתכשיטים יקרים כנהוג בפדיון הבן.

ז. יש שהקפיד שלא יאריך הילד בדרשת החומש מפני חשש עין הרע (יב), אולם בזמנינו שנהוג שכל ילדי הכיתה כולם אומרים את הדרשה או יחדיו או לחוד אפשר שאין קפידא (י).

ח. יש נוהגים שכהן או גדול או קטן, מברך את כל הילדים בסיום סדר החומש סעודה בברכת כהנים (יד).

ט. יש נוהגים לערוך משתה ושמחה לכבוד התורה (טו), ויש נוהגים בש"ק שלאחריו (טז).

(יב) כ"כ בספר צלא דמהימנותא להרה"ח רח"ש פריעדמאן ז"ל עמוד ע"ו שכן הורה זקן הגה"ק מהר"א מבעלזא זי"ע. וראה בספר גר ישראל ח"ד עמוד שמ"א שאמר הרה"ק רבי ישראל מרוזין להרה"ק רבי יצחק מווארקא זי"ע כי אינו מרגיש שום חטא למה בא לו הגזירה לישב במאסר, רק כשהיה ילד קטן בן חמש שנים, כשעשו החומש סעודה אמרתי דרשה כנהוג, ובשביל שאמרתי יפה צוה המלמד שאעמוד על השולחן וכל הילדים יעברו לפני ויאמרו לי גוט שבת, ונהנתי מזה, לכן אחשוב שבגלל זה בא גזירת המאסר.

(יג) כן נראה.

(יד) כן נוהגים בכמה קהלות, וכן מנהג סקווירא. וראה בדע"ת סי' קכ"ח בשם ספר תוספות ירושלים דיש להתמיר לכהן לכיון לברכה אף שלא בשעת התפלה עיי"ש. אכן למעשה כתב בספר כה תברכו מערכת ב' סי' ד' ולקט הקמח החדש שהמנהג שהכהנים מברכים שלא בשעת תפלה, ובפרט כשחבירו יוצא לדרך עיי"ש, וכן ראיתי למעשה אצל גדולים שהכהנים ברכו אותם שלא בשעת התפלה. וראה בפכ"א סי"ג.

(טו) כ"כ הרוקת, מחזור ויטרי וכלבו סי' ע"ד, ועושין לו סעודה של שמחה לפי שדומה לאביו כאילו מקריבו לפני הר סיני, וכ"כ רבינו אפרים, ועושין לו משתה שנתחנך לקרוא פסוק בתורה כחנכתו למילה, והנהנה מסעודתו

י. במסיבת "חומש סעודה" מותר למשפחה הקרובה להשתתף אף בימי אבלם לפי שהיא מסיבת מצוה של חינוך הילדים (ז), ובפרט אם אין עושים סעודה גמורה (ח).

יא. המנהג הוא שילדים המתחילים ללמוד גמרא מתחילים ללמוד אתם מסכת ברכות פרק חמישי אין עומדים (ט) או מסכת בבא מציעא פרק שני או פרק שלישי (כ).

צריך לומר המקום יאיר עיניך בתורתו, שכן מברכין אותו במילה כשם שנכנס לברית כן יכנס לתורה ולחופה ולמעשים טובים עכ"ל, וכן מנהג חסידים. וראה באות י'.

טז) ראה בצוואת הגה"צ מסטריזוב זצ"ל שהביא קבלה מאבותיו תחלת הלימוד יהי בפרשת ויקרא, ובכל זמן שהוא, ומלמדין אותו פרשה ראשונה עד שהוא רגיל בה, ואח"כ בש"ק שלאחריו עושין קצת סעודת מרעים במשקאות וכדומה, ומברכין הילד ולאבותיו שיצליחו בתורת ה' תמימה, עכ"ד. וכן הורה לפעמים כ"ק אדמו"ר מצאנז קלויזענבורג זצ"ל ליתן קידוש בש"ק שלאחריו. וסיפר לי חסיד אחד שכשחינך את בנו ללימוד חומש שאל את מרן מהר"א מבעלזא זי"ע שברצונו לעשות חומש סעודה, והשיבו לו מרן "זייער גלאך זייער גלאך, (ובלשה"ק נכון מאוד נכון מאוד) וישארו מהקיגע"ל של שב"ק ויזמינו השכנים שיבואו אחרי הסעודה שלהם".

יז) עפ"י מג"א סי' תקנ"א סק"י, וכ"כ הגאון ר' צבי מאגליד אב"ד סאנגרוהט (תלמיד הח"ס) בקובץ כרם שלמה, דמסיבה שאינו שמחה בלי סעודה מותר לאכל להשתתף. וראה בנטעי גבריאל אבילות ח"ב פרק כ"ג ס"ח.

יח) שכן המנהג שעושין רק מסיבת שמחה ולא סעודה.

יט) כ"כ בהקדמת הרמב"ן לספר מלחמות, הדברים הפשוטים למתחיל פרק אין עומדין, וכ"כ שו"ת הרשב"א ח"ג סי' שס"ג, כי אפי' המתחילין פרק אין

יב. מרגילים את הילד לנענע גופו בעת הלימוד (א).

יג. בתקופת הראשונים היה מנהג כשאדם מוביל את בנו הקטן לביהכ"נ פעם ראשונה, נמל הילד בידו נר שעוה דלוק אפילו בשבת, והפוסקים כתבו דלמעשה לא יעשה כן בשבת (ב).

עומדין, כי יעמוד על אותן דברים יראו מיד נגיעהם עייש, וכ"כ בספר יאיר נתיב לר' יהודה ב"ר שמואל (בשנת ה"א שנת י') נדפס בספר מקורות החינוך בישראל ח"ב עמוד כ"ט, אשר פשט המנהג להחל ממנו לקלות עניניה, ולהיותם הישרות והתחלות טובות אל הנער והיא מס' ברכות. וכ"כ בקונטרס סדר משנה (לובלין שצ"ה) שמתחילין מס' ברכות.

כ) כן נתקבל המנהג בדורות האחרונים, ופ"א רצו מנהלי ישיבות להתחיל ממס' קלה יותר, וגער בהם הגר"מ פיינשטיין וצ"ל באמרו שבכוונה קבעו ללמוד בבא מציעא להשריש בלב התלמידים חומר העון דגניבה והשתמשות בממון שאינו שלו. וטעם נוסף שמענו שטוב להתחיל ללמוד אתם ולהרגילים בלימוד הצריך עיון.

כא) מחזור ויטרי, כלבו, משפט צדק, שכן מצינו בנתינתה של תורה דכתיב וירא העם וינעו, ולא האנשים לבד נעו אלא אף ההרים והאילנות שנאמר ויחרד כל ההר מאד, ובאילנות כתיב כל עצי השדה ימחאו כף.

כב) מג"א סי' ש"ח סק"ח הביא מב"י בשם הרשב"ץ דאין בו איסור טלטול כיון דמער"ש חשבו להביא השעוה, ומג"א דחאו וכתב טעם אחר כיון שקטן נוטלו בידו ליכא איסור דהוי לצורך מצוה, וסיים ויש להחמיר. ובספר תורת שבת סק"ז כתב ליישב המנהג כיון שהוא מצוה להביא נר היום לביהכ"נ הוי לצורך גופו דמותר בשבת.

יסוד החינוך, התחלתו ומעלתו

בפנים בפרק י"ז נתבאר דיש שני דינים במצות חינוך: (א) משעה שמתחיל לדבר, שאז מחנכין אותו לומר פסוקים בעל פה. (ב) כשנעשה בן שלש שאז מתחילין ללמדו אותיות התורה.

אמנם עי' ברמב"ן בפרשת הקהל בפסוק (דברים ל"א י"ב) הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגו' ולמען ילמדו ויראו את ד"א, הם הטף כי ישמעו וישאלו, והאבות ירגילום ויחנכו אותם, כי אין הטף הזה יונקי שדים אבל הם קטני השנים הקרובים להתחנך. אבל רבותינו אמרו (חגיגה דף ג' ע"א) האנשים ללמוד ונשים לשמוע, והטף למה באו, ליתן שכר למביאייהם עכ"ל.

ובכלי יקר פי' טף למה באים ליתן שכר טוב למביאייהם, כי בזמן שישאל עושים תשובה אז מבקשים תחנונים מלפניו יתברך על מחילת העון ויאמרו אם לא למענינו יעשה אזי יעשה בשביל גמולי חלב שלא פשעו כדאיתא בנוסח של אבינו מלכנו חמול עלינו ועל עוללנו ומפינו, וכן אומרים עשה למען גמולי חלב כו', וזהו השכר הניתן למביאייהם מן הטף שיאמרו לפניו יתברך עשה למען טף אלו המובאים בית ה', כדרך שנאמר ביואל (כ' ט"ז) אספו עם קדשו קהל קבצו זקנים אספו עוללים ויונקי שדים וגו'.

ובדרשות ח"ם (דרוש שכת לפני ר"ה תקפ"ה, דף שמ"ה אות ט"ו) במצות הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגו', והנה הטף הללו שלא הגיעו לכלל הבגת דברי המלך בהקהל, מכל מקום רואים בקידוש השם בקיבוץ הנחמד הזה, והבטיח הקרא שישמעו ולמדו ליראה את ה', ולא תצא מזה רק טוב.

גם רבינו מיוחס (על הספרי) פירש והמף כו' כדי שישאל ויפרש לו אביו כמו שנאמר בפסח, ורבותינו דרשו כדי להרבות שכר למביאייהם, לקיים מה שנא' ה' חפץ למען צדקו, מכאן שמצוה להוליך אדם את בנו לבית הספר ולבית הכנסת כדי להתחנך בכך, וזהו שנא' ובניכם אשר לא ידעו ישמעו וילמדו כו' עיי"ש.

ויש לכאר עפ"י דברי השפ"א (וילך תרל"ד) שכתב לכאר, מף למה באין לתת שכר למביאייהם, וקשה ממ"נ אם אין תועלת בזה מה שכר ע"ז, אך בודאי גם מף אין חידוש שיוכלו לקבל הארה בנפשותם ע"י התורה הרי הוא אומר אתם נצבים היום כו' טפכם, אך כי לכל דבר צריכין התעוררות האדם, והש"י הכתיב כי לא תשכח מפי זרעו שאין התורה משתכחת כו', ומ"מ נאמר מה' שיוכל איש ישראל בכחו בפיו למצוא הארה מדברי תורה ותפלה, והכל כי אין שום דבר נגמר בלי עזר עליון וגם כל המצות ועבודת האדם הכל מהש"י כמאמר ממך הכל, אך בודאי יש גם להאדם חלק קצת והוא ע"י הרצון והתעוררות שלו, ואיתא שכר מצוה מצוה פי' שגוף המצוה הוא רק שכר מהש"י שיוכל לעשותו ע"י איזה רצון שהי' לו, נתן הש"י שכרו שיוכל לעשותם. וע"ז הקושיא מף למה באין כיון ששכר מירחא שלהם אין מועלת, וע"ז התשובה לתת שכר כו' כי מירחא האב ורצונו להמשיך את טפיו לעבודתו ית' הוא גורמת שכר שיתן הש"י הארה לבניו עכ"ד.

וכ"כ בהקדמת שו"ת בית יצחק או"ח בקונטרס פתח הבית אות כ', דרש ראב"ע את מקרא הקהל את העם האנשים והנשים והמף, אנשים באים ללמוד נשים לשמוע מף למה באים ליתן שכר למביאייהם, ומסיים ע"ז במכילתא ובמדרש אר"ע אשריך אברהם אבינו שראב"ע יצא מחלצך, והדבר בלתי מובן לכאורה. אמנם לפי דברינו מבואר מאוד שהלימוד והדרש אשר דרש ראב"ע במקרא הזה הוא מתאחד עם הסיבות אשר נתן הש"י לאברהם אבינו לחנך את בניו ואת ב"כ בדרך

הש"י, וזה שאמר ראב"ע טף למה באים ליתן שכר למביאייהם, שע"י עמלו וגידולו עמו מנוער להכניסו לבית המדרש ולהרגילו בלימודים יחונך מנוער לעבודת הש"י ותורתו, ושכר גדול יהיה למביאו ע"ז כי זה עיקר גדול וחוב קדוש עלינו, ולכן אמר ר"ע אשריך אברהם אבינו שראב"ע יצא מחלצך, והרצון בזה שהלימוד היקר הזה אשר דרש ראב"ע, ממך אברהם אבינו יצא שנחפארת בזה מאבינו שבשמים.

ולפ"ז מצות האב לטרוח להביא בניו לבית המדרש כדי להמשיך הארה מלעילא ע"י עמלו וגידולו ולמושכם לעבודתו ית"ש, וזה הענין שמצינו שאחז"ל (ירושלמי יבמות פ"א ה"ו) בר' יושע בן חנניה דאמו היתה מביאה אותו בעריסתו לבית המדרש בשביל שיתרבקו אוניו בדברי תורה, הכונה שע"י מידחתה המשיכה התעוררות והארה מלעילא לבנה וזה אשרי יולדתו.

וכע"ז כתב בספר יש נוחלין, אזהרות בשם בעל העקידה (אזהרה י"ח), להביא שכר למביאייהם, כי האב נשכר בזה שאין צריך לטרוח מחמת גידול בנו כשיגדיל במקצת, כי עשה לו טבע טוב בנעוריו, וגם כי זקין לא יסור ממנה.

* * *

יסודות בהתחלת החינוך מבעל השל"ה

כתב בשל"ה שער האותיות אות ד' דרך ארץ, ויתחיל בו מבן ב' או ג' שנים להדריכו בכל, ויתחיל להדריכו מקטנותו מצד שני טעמים, הא' כי אחז"ל ינקותא כלילא דוורדא כל מה שקונה בנפשו בילדותו נשאר כן בטבע קיים כל ימיו, וחש"ה חנוך לנער על פי דרכו בעוד נער קטן ינהוג במדות טובות ואז כי זקין לא יסור ממנו. הב' כי כשמתחיל האב בבנו להוכיחו בשבט מוסר ובמורא גדול בעוד הנער קטן שיהיה לו עמו תוכחת מגולה

ואהבה מסותרת, אז יהיה לעולם מוגל במורא האב ולהיות ירא וחרד, כי ישמע מוסר אביו גם כי זקן, אבל אם בנערותו הראה לו אביו חיבה יתירה ולא עצבו אביו ח"ו, אז אח"כ כשנתגל מסיד אזנו משמוע לאביו ולאמו בקולם. והמשילו דבר זה לנטיעה בעוד שהיא ילדה יוכל האדם לנפותה ולשרה כפי רצונו, אבל אם נתגל האילן בעקמומות אי אפשר לו לשרו אח"כ, כן משפט הנער. וע"ז אמר דוד המלך ע"ה אשר בנינו כנטיעים מגדלים בנעוריהם וגו', והוא משל הנטיעה הנ"ל, על כן ואוהבו שחרו מוסר ר"ל יעמוד בשחרית ובהשכמה ר"ל בעודו קטן, כי שחרו מל' הילדות והשחרות, ועל שחרית זה רמזו חכמי משנה באזהרת שינה של שחרית, הפשוטו אמת אבל גם זה אמת, שיהיה האב נזהר שלא יישן השחרית כלומר הינקות, וכן כל אדם ואדם ירגיל עצמו בילדותו ויתעורר בהתעוררות רב, ואם ח"ו ישן השחרית וי להאי כלילא דאולא ולא אתיא, וכל זריז וזריז ישיכים בבוקר בבוקר בהשכמה, ואז אשריו ואשרי בניו אחריו, ואיזה אב שחושב עדיין הוא ילד וכיצא בו זהו ממית את בנו כמ"ש יסר בנק כי יש תקוה ואל המיתו אל תשא נפשך, כי אם אין אתה מייסר אותו, אז אליו אתה נושא נפשך להמיתו, כי יצא לתרבות רעה או לגידול רע, וטוב מותו מחייו, ועונש האב גדול מאוד בעוה"ב כדאיתא בדברי חז"ל, ובהיפך אשרי לאביו בעוה"ז וטוב לו לעוה"ב, בעוה"ז אם מייסרו בקטנותו ומדריכו בדרך טוב וישר יהיה במנוחה ובהשקט ושלוחה שלא יצטער עליו שיבא לתרבות רעה ולעשות עבדות, רק ילך בדרך השם יתבדך, ואז יהיה מקורו ברוך וימצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם, וטוב לו לעוה"ב, כדגרסינן במדרש יסר בנק ויניחך למד בנק תורה ויניחך מדינה של גיהנם ויתן מעדנים לנפשך שיכניסך בג"ע עם הצדיקים וגו'.

וכדאי לציין קטע מספר מינקת רבקה (להרביית רבקה בת תנאן רבי מאיר מטיקין, פראג שס"ט) בעניני חינוך הבנים. אם יש לה בנים מגדלים תשב בבית כדי שתשמע אך הם מתפללים ומברכים, ולא תסמוך על הרכי, גם הלימוד שהאם לומדת עם בנה הוא מוצלח הרבה יותר מאשר הוא לומד

מאחר, כמו שיוצא מן הפסוק שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמן, ודרשו בגמרא למה כתוב תורת אמן ומוסר אביך, מפני שהאב מרוד בעסקיו ואינו מצוי בביתו אלא לפרקים, ואם הוא רואה בבנו שנוהג שלא כשורה הוא מוכיחו ומיסרו, אבל האם שהיא תמיד מצויה בבית עליה להשגיח על ילדיה ויש בידה לעשות הרבה מעשים טובים, ללמוד עמהם ולדקדק עמהם על כל צעד ועל כל מלה, כמו שכתבה תורתנו ושננתם לבניך ודברת בם בשבתך בביתך וגו', היינו שתשנן לבניך ותדבר בם בשבתך, כלומר שתשב על יד בניך ותדבר עמם בדברי תורה ולא בדברים בטלים, ועל כן כתוב בם כמו שכתוב בארחות צדיקים שבשעה שמדברים עם הילד דברים בטלים הרי זה דומה לאדם שיש בידו לוח והוא רוצה לכתוב עליו דברים מועילים, ובא אחר ומלכלך את הלוח שלא יכול לכתוב עליו, כך הקב"ה ברא את האדם ונתן לו לב, למען יזכור את שמו הקדוש ואת התורה הקדושה, כמו שכתוב וכתבתם על לוח לבך, ואם מדברים עם הילד שבושים או שאר דברים בטלים הרי לוח לבו מלכלך, מחוק וממושמש, וכתוב בשכבך היינו שבשעת שכיבה ידברו עמו דברים שיביאוהו ליראת שמים, ולומר, אני רוצה לספר לך שמועות יפות מן החומש ומעשים מן הגמרא, ותספר לו כמה אנשים מסרו נפשם על קדושת השם, כגון עקידת יצחק ומעשה חנניה מישאל ועזריה.

גם ילמדו לילדים לשון הקדש, גם תרגיל האם את הילד שיכבד את אביו, תתן לו דבר מאכל טוב או תפוח ותגיד לו בני החביב, שמור זה ותכבד בו את אביך, ובשביל זה יאריך ה' את ימך, וכן יעשה האב, יגיד לבנו בני החביב כבד את אמך בכל מה שתוכל, ומכל שכן למי שיש אב וקן או אם זקנה שיכבדם. אבל יש אב ואם השמחים כשהם שומעים מבנם קללות או שבועות ואומרים כמה פקח הוא הילד, וזה אסור, הכל תלוי בהרגל, אם הילד רוצה לקחת סבין יכו על כף ידו ויטילו עליו מורא, כל אשה חסידה לא תחשוך את השבט מבנה, כמו שאמר שלמה המלך אתה בשבט תכנו ונפשו ממות תציל. גם תדקדק על נקיות הילד בשעה שהוא

מתפלל, ולילדים פחותים מבני שלש לא יתנו ללכת לבית הכנסת, כי אתם יכולים עוד להגיד אמן יהא שמיה רבה, והם מבטלים את אבותיהם מן התפלה, ותרדקן שהילד לא יעלה על שפתיו דבר שקר ולא ילך רכיל.

* * *

טעם שישלח יעקב אבינו את יוסף לבקר אחיו בהיותו י"ז שנים

בפרשת ויצא עה"פ (בראשית כ"ח י"א) וישכב במקום ההוא, פירש"י לשון מיעוט, באותו מקום שכב, אבל י"ד שנים ששמש בבית עבר לא שכב בלילה, שהיה עוסק בתורה. והקשה הגה"ק רבי מאיר יחיאל מאוסטרובצה זי"ע, הלא כל ימי חייו למד יעקב אבינו בבית מדרשם של שם ועבר, וכמ"ש (בראשית כ"ה כ"ז) ויעקב איש תם יושב אהלים, ופירש"י אהלו של שם ואהלו של עבר. א"כ מה ראה יעקב אבינו כלל ככה בשעה שברח מעשו הרשע, שוב לשבת י"ד שנים בבית מדרשו של עבר. ותי' שלפני שברח מעשו הרשע כשישב בבית אבא, למד בבית מדרשם של שם ועבר אך להיות יהודי בן תורה ועובד ה' בין יהודים, אולם כשהיה צריך לברוח מבית אבא וללכת לחרן, לחיות בין רשעים גדולים כמו לבן הארמי וחברת מרעיו, הנה אז הלך מקודם לבית מדרשו של עבר ללמוד שם י"ד שנים, אך לחיות כיהודי בן תורה ועובד ה' בין גוים ולא ללמוד כלל ממעשיהם.

ובזה יש לפרש הפסוק בפ' וישב (ל"ז ב') אלה תולדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה היה רועה את אחיו בצאן, וצריך להבין לענין מה מספרת התורה"ק שיוסף הצדיק היה בן שבע עשרה שנה. אך הענין הוא שיעקב אבינו הרגיש ברוח הקודש שיוסף הצדיק ישהה בין גוים, ולכן השתדל ללמוד אותו התורה שלמד י"ד שנים בבית מדרשו של עבר אך

לחיות כיהודי כשר בין הגוים. והנה התחלת לימוד התורה לילד הוא בהיותו ג' שנים, לכן המתין יעקב אבינו עד שיוסף יהיה בן ג' שנים, ואז למד עמו י"ד שנים אותו חלק התורה, נמצא שבגמר הלימוד היה יוסף בדיוק בן שבע עשרה שנה, שאז היה מוכן ומוזמן לחיות כיהודי כשר בין הגוים, ולכן סיבב הקב"ה שדוקא אז שלח יעקב את יוסף לראות את שלום אחיו, ואז נמכר למצרים וחי כיהודי כשר בין גוים.

וזשה"כ (ל"ז ג') וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקונים הוא לו, ופירש"י ואונקלוס תרגום, בר חכים הוא ליה, כל מה שלמד משם ועבר מסר לו, הכוונה בזה שכל מה שלמד משם ועבר בי"ד שנים, אך להיות יהודי בין הגוים מסר ליוסף, כי הרגיש ברוח הקודש שגם יוסף יצטרך לזה.

שמחה וסעודת התחלת לימוד חומש

סעודה בבסעודת כה"ג לאוהביו

כתב בספר מטעמים החדש, כשהתינוק מתחיל ללמוד חומש מתחילים עמו בספר ויקרא תורת כהנים, ועושין סעודה של שמחה והתינוק דורש הדרשה וכל העם מברכין אותו, משום דאיתא במדרש מה הקרבנות טהורים אף התינוקות טהורים יבואו טהורים ויתעסקו בטהורים. והכהן שהיה מקריב בפעם הראשון יום טוב היה עושה לכל אחיו ואוהביו.

השמחה כבהבאת בכורים

עוד שם, טעם שנהגים כשהתינוק מתחיל ללמוד חומש בפרשת ויקרא עושין סעודה לפני התינוקות בני גילו ומחלקין להם מגדנות וממתקים, והתינוק המתחיל דורש כפי שכלו, ותינוק אחר שואלו כענין, והתינוק משיב כהלכה, וכולם מברכין את התינוק, ומחלקין גם כן לקרואים מצות, מפזרין עבור המלמד מתנה הגונה.

לפי שכן מצינו בעת שבית המקדש היה קיים כשנמרד הפרי שנשתבחה בה ארץ ישראל משבעת מינים, היו מביאים אותו הפרי בשמחה ובשירים בתף ובכנור והיו שם ג' מיני ביכורים, עיקר ביכורים ותוספת ביכורים, ועיסור ביכורים, לחבב את המצוה, לקיים זה אלי ואנוהו. וכן כשהגיעה שנה הרביעית לנטיעות, היו מביאין הפירות לירושלים, ושם היו מחלקין להיושבים לפני ה' ולמחונני עפרה, והיו גם כן שמחים בהם שזיכהו ה' לאכול מהפירות ההם.

ועל כן כשהגיע אצלו הפרי התביב, הוא בנו שהגיע לשנה החמישית ומתחיל ללמוד בתורת כהנים מדיני הקרבנות, לפי שהתינוק הזה הוא

נטעי שמחת התחלת חומש גבריאל קעה

לפני ה' ועל כן אביו מחוייב ליתן הודאה והלל להשם יתברך שזיכהו ליום הזה, יום שמחות שמתקרב בנו לתורה, ומחנך אותו לעבודת ה', ועל כן עושה סעודת חינוך משמח גם כן התינוקות מבני גילו, לחבב בעינם כבוד התורה. וקנאת סופרים תרבה חכמה, למען כל אחד מהתינוקות יזרו את עצמו ללמוד ולהבין. וגם לשמח המלמד העני, כי אליו הוא נושא את נפשו. ועליהם נאמר (דניאל יב, ג) והמשכילים יזהירו וכו' ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד - אלו מלמדי תינוקות (כבא כתרא ח'), ונקרא סעודה זו סעודת מצוה.

הצלת נפש מישראל בזכות לימוד חומש

בספר חיבור יפה מהישועה (לרב נסים גאון) עמוד נ' פרק ט"ז כתב, סיפרו לנו עליהם השלום שאדם מישראל היה לו בן יחיד וכשהגיע לשלוש שנים כתב לו אביו ספר בראשית והושיבו בבית הכנסת לפני מלמד, פעם אחת נכנס אל העיר גי"ס והולך תושביה בשבי, נשבה גם התינוק ובידו ספר בראשית, הוליכו אותו אל ביתו של המלך, הושם התינוק במאסר עם אסירים אחרים ומגילתו הוטמנה בגנזי המלך.

לילה אחד נדרה שנת המלך, ציוה להביא לפניו את הספרים שבגנזיו, כדי שיקראו לפניו וישכיל מהם, נמצא אז אותו ספר, שהיה עם התינוק, ולא ידע אף גדול אחד ומלומד אחד את הוכנו, אמר אחד ממשרתי המלך, תינוק יהודי חבוש יש כאן אולי ספר זה בכתבם יכיר אותו ויקרא בו, ציוה המלך להביאו, הובא לפניו ונתנו לו את המגילה לקרוא בה, וכשראה התינוק אותה בכה מאוד, אמר לו המלך כלום יודע אתה מה כתוב בה, אמר הן אדוני, אמר לו קרא לפנינו, קרא לפניו מבראשית עד ויכלו, אמר לו באר אותו, זה ביאר אותו.

כששמע המלך ביאור זה עמד על רגליו וישב על הארץ שעה אחת,

לאחר מכן אמר יבוכד ה' יתעלה בורא שמים וארץ, ציוה להלביש את התינוק מלבוש יפה הושיבו לידו ושאלו לקורותיו. אמר לו אדוני, יחיד אני להורי ונשביתי כשקראתי לפני המלמד בספר זה, עתה הגני יודע את הפורעניות שהורי נתונים בה בגללי בכייתם ודאגתם, אמר לו המלך איני מסופק שה' גרם שישנתי תגוד הלילה בעבוכך, תנוח דעתך שמיד אני מצוה להביאך אל הורדך וינוח לך.

כשהגיע הבוקר ציוה המלך להביא קצת ממון להושיבו בספינה ולהוליכו עד שיגיע למשפחתו, כל זה נעשה, והוא הגיע אל הוריו ולבו טוב עליו, אמרו לו בנינו כיצד הגעת לנועמיות זו וכיצד חזרת אלינו והרי נתיאשנו ממך, סיפר להם כל מה שקרא, הם הודו לה' יתעלה על טובו שאיחד אותם עם ילדם לאחר שנתיאשו ממנו והוא בנם יחידם. ואף על פי שהמנהג הוא שילדינו יתחילו לקרא בתורה בספר ויקרא, לימד זה את בנו ספר בראשית תחילה, בהשגחה מאת ה' ית' כדי שיהיה זה סיבה להצללתו, עכ"ל. מוכח שהתחילו ללמוד חומש בזמן ג' שנים.

וכע"ז בתו"ש בראשית אות רע"ד בשם מדרש עשרת הדברות, אך שם כתוב שהי' המעשה כשהוליכו לביהמ"ד בהיותו בן חמש עיי"ש.

בקשה קודם התספורת

(מספר הודאה ובקשה)

רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם הִנָּנוּ מוֹכְנִים לְקַיִּים מְנַהֵגֵן שֶׁל יִשְׂרָאֵל
 בְּנִיךָ, לְגַלֵּחַ אֶת שְׁעַר בְּנֵינוּ בֶּן הַשְּׁלוֹשׁ שָׁנִים, וּלְהַנִּיחַ לוֹ
 פְּאוֹת, לְקַיִּים בּוֹ מִצּוֹת חֲנוּךְ שֶׁל "לֹא תִקִּיפוּ פֶּאת
 רֵאשֵׁיכֶם" וּכְבֹּר עֲבָדֶיךָ חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל רְמִזּוֹ בַּמִּדְרָשׁ בַּפֶּתוּחַ
 שֶׁל שְׁנֵים יִהְיֶה לָכֶם עֲרָלִים לֹא יֹאכֵל, וּבִשְׁנֵה
 הָרְבִיעִית יִהְיֶה כָּל פְּרִי קוֹדֶשׁ הַלּוּלִים לֵה', שֶׁפֶן
 בְּתִינוּק שֶׁל שְׁנֵים עֲרָלִים שֶׁלֹּא יָכוֹל לְהַסִּיחַ. וּבִשְׁנֵה
 הָרְבִיעִית יִהְיֶה כָּל פְּרִי קוֹדֶשׁ, שְׁאֵבֵינוּ מִחֲנֻכּוֹ לְתוֹרָה,
 וְיִהְיֶה רְצוֹן שֶׁתַּחֲלֹת חֲנוּךְ זֶה שְׁאֵנֵנוּ מִחֲנֻכִּים אוֹתוֹ
 כְּרְצוֹנְךָ, יִהְיֶה לְנַחַת רוּחַ לְפָנֶיךָ.

בקשה לאחר התספורת

מוֹדִים אָנוּ לְפָנֶיךָ בּוֹרֵא עוֹלָם שֶׁזִּכִּיתָנוּ לְקַיִּים מִצּוֹת
 חֲנוּךְ בְּבִנְנוּ, בְּמִצְוֶה שֶׁל "לֹא תִקִּיפוּ פֶּאת רֵאשֵׁיכֶם.
 קוֹדֶם לָכֵן הָיָה בְּנֵנוּ זֶה בְּבַחֲיִנַת שֶׁל שְׁנֵים יִהְיֶה לָכֶם
 עֲרָלִים, יְהִי רְצוֹן שְׁעֵתָה יִהְיֶה בְּבַחֲיִנַת וּבִשְׁנֵה הָרְבִיעִית
 יִהְיֶה כָּל פְּרִי קוֹדֶשׁ הַלּוּלִים לֵה', לְקִיוֹם כָּל מִצְוֶה

ממִּצּוֹת הַחֲנוּךְ בְּזִמְנָה כְּרִצּוֹנָךְ, וְנִרְאָה הַצִּלְתָּהּ בְּעַמְּלָנוּ
זֶה, וְכָל בְּנֵיךְ לְמוֹדֵי ה'. יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בָּךְ אֶתְפָּאֵר. [וואס
נמצאים על ציון של צדיק יאמרו] וּזְכוֹת הַצַּדִּיק תַּעֲמִיד לָנוּ לְזֶה [אמן.

והקהל יברכו את האב

יְהִי רָצוֹן שְׁתּוֹכְנוּ לְגִדְלוֹ לְתוֹרָה, לְחֶפֶה וּלְמִצּוֹת
וּלְמַעֲשִׂים טוֹבִים. בְּרוּךְ הוּא בּוֹרֵא עוֹלָם שְׁעִזְרָנוּ
מֵרִישׁ וְעַד נִשְׁלָם. יְהִי שֵׁם ה' מְבֹרָךְ מִעַתָּה וְעַד עוֹלָם.
יַעֲזֹרְנוּ עַל דְּבַר כְּבוֹד שְׁמוֹ לְעַד, לְעוֹלָם.

בקשה למוליך בנו לתלמוד תורה

מספר בן ציון (לרבי יוסף מסורבין, אמ"ד ת"נ)

לְשֵׁם יְחִוֵּד קוֹדֶשׁא בְּרִיךְ הוּא וְשְׂכִינְתִּיה, בְּשֵׁם כָּל
יִשְׂרָאֵל. נָתַן לָנוּ תוֹרָה עֵינַיִם מְאִירָה, בִּכְתָב וּבַעַל פֶּה
לְעַבְדָּהּ וּלְשִׁמְרָהּ, אוֹלִיךְ בְּנֵי לְבִי סִפְרָא, כִּי בְּהֶבֶל פִּיהֶם
יִסַּד שְׁמִיא וְאַרְעָא, יְהֵא רַעְנָא שְׁלֵא יִשְׁכַּח מִפִּיו מְהֵרָה.

חומש דרשה

זאגט די הייליגע גמרא, תנו רבנן האבן די רבנן געלערנט, קטן א קליין אינגעלע, היודע לדבר וואס קען שוין רעדן, אביו זיין טאטע, לומדו תורה לערנט איהם אויס די הייליגע תורה, פרעגט די הייליגע גמרא, תורה מאי היא וועלעכע פון די תורה, ענטפערט די גמרא אמר רב המנונא תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב.

שאלה. וואס לערנסטו אינגעלע?
תשובה. חומש.

ש. וואס איז טייטש חומש?
ת. פינעף.

ש. וואס פינעף?
ת. פינעף ספרים איז דא אין די הייליגע תורה.

ש. ווי אזוי הייסען זיי?
ת. בראשית, שמות, ויקרא, במדבר, דברים.

ש. וואס פאר א חומש לערנסטו?
ת. ויקרא.

ש. וואס איז טייטש ויקרא?
ת. ויקרא איז טייטש ער האט גערופען.

ש. ווער האט גערופן דער טאטע האט גערופען?
ת. ניין.

ש. די מאמע האט גערופען?
ת. ניין.

ש. אה, דער רבי האט גערופן אין חדר אריין?
ת. ניין.

ש. נאר ווער דען האט גערופען?
 ת. דער הייליגער באשעפער האט גערופן צו משה רבנו און
 האט אים געלערענט דינים פון קרבנות.

ש. פארוואס לערנט איר ויקרא, ויקרא איז דאך דער דריטער,
 פארוואס לערנט איר נישט בראשית, בראשית איז דאך דער
 ערשטער?

ת. ווייל אין ויקרא שטייט א קליינע אל"ף צו ווייזן, אז קליינע
 קינדערלעך פאנגען אן צו לערנען חומש פון ויקרא.

ש. קינדער קענט איר אפשר זאגן נאך א טעם?
 ת. ווייל אין ויקרא לערנט מען פון די קרבנות, און אזוי ווי די
 קרבנות דארפן זיין ריין, און קליינע אידישע קינדערלעך זענען
 אויך ריין. זאלן קומען די קליינע ריינע אידישע קינדערלעך און
 אנפאנגען צו לערנען חומש פון די ריינע קרבנות.

ש. קינדער קענט איר אפשר זאגן א דריטן טעם.
 ת. ווייל ווען דער בית המקדש איז געשטאנען און א טאטע
 האט געברענגט זיין אינגעלע צום ערשטן מאל אין חדר האט ער
 געברענגט א קרבן פאר השי"ת, היינט האבן מיר נישט קיין בית
 המקדש, קענען מיר נישט ברענגען א קרבן, אבער אז א אינגעלע
 פאנגט אן צו לערנען חומש פון די קרבנות ווערט דאס אנגענומען
 פאר השם יתברך אזוי ווי א קרבן.

קינדער איר האט זייער גוט געקענט יעצט וועט מען אייך
 בענטשן ברכת כהנים.

וַיִּדְבֹּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל אֶהֱרֹן וְאֶל בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תִבְרְכוּ
 אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲמֹר לָהֶם:

יְבָרְכֶךָ יי וַיְשַׁמְרֶךָ: יְאֹר יי פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיַּחֲנֶנֶךָ:

יֵשָׁא יי פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיִּשֶׂם לְךָ שְׁלוֹם:

וְשָׁמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֲנִי אֲבָרְכֶם:

סדר הכנסת הבן לתלמוד תורה

ממחזור ויטרי (לרבנו שמחה ז"ל תלמיד רש"י ז"ל) עמ' תרכח אות תק"ח

וכשאדם מכניס את בנו לתלמוד תורה כותבין לו את האותיות על לוח, ומרחיצין אותו, ומלבישין אותו בגדים נקיים. ולשין לו ג' חלות של סלת בדבש, ובתולה לשה את העיסה. ומבשלים לו ג' ביצים, ומביאין לו תפוחים ומיני פירות. ומחזירין אחר חכם חשוב להוליכו לבית הספר, ומכסה תחת כנפיו. ומעלהו לבית הכנסת, ומאכילין אותו חלות בדבש, ומן הביצים והפירות. ומקרין לו את האותיות, ואחר כך מחפים אותו בדבש, ואומרים לו לחוך, ומחזירין אותו לאמו אף מכוסה. וכשמתחילין ללומדו, בתחילה מפתים אותו, ולבסוף רצועה על גביו. ופותחין לו בתורת כהנים תחילה. ומרגילין אותו לנענע בגופו כשהוא לומד. וכשמגיע לחקת עולם, קורא אותו כעין ציבור, ועושה לו סעודה עליו.

דע שדומה הענין כאילו הקריבו לפני הר סיני, כדכתיב "ביום הזה באו מדבר סיני" (שמות י"א) ולא כתיב ביום ההוא, אמרה תורה בכל יום ויום יהיה בעיניך כאילו הוא אותו יום שניתנה בו תורה, ללמדך שתנהוג בבניך כשתכניסו לתלמוד תורה, כמנהג הזה לכסותו ולהעלותו, שכן מצינו במשה שעשה כסדר הזה לישראל, דכתיב "ויוצא משה את העם לקראת האלהים מן המחנה ויטיצבו בתחתית ההר" (שם י"ז), נראה כאילו הם מכוסים תחת ההר כשהכניסן לקבל תורה. והזהירו שלא יהא דבר חוצץ בין אחד מישראל לבין קונם, דכתיב "לקראת האלהים" (שם), ולא לקראת אדם ובהמה, ולכן הזהירו "גם הצאן והבקר אל ירעו אל מול ההר ההוא", ולפיכך כתיב "וישלח משה את חתנו" (שם י"ח כ"ז) קודם מתן תורה שלא יהא חוצץ בין אחד מישראל לבין קונם, לפי שהיה גוי, דכתיב "וישלח משה את חתנו" וגומ' וכתוב בתריה "בחדש השלישי".

ומפני מה כותבין לו את האותיות על לוח ולא על דבר אחר, לפי שכלב יש בו לוח דכתיב "כתבם על לוח לבך", כלומר שתהא קבועה על לוח לבך. ולמה מרחיצין ומלבישין אותו בגדים נקיים, כדרך מתן תורה "וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלותם" (שמות יט יא). ולמה באים ג' חלות לשמו ומאכילין אותו, זכר לשלשה עידונין שנתעדנו בהן ישראל, אילו הן באר, מן, שליו, ולמה לשין את החלות בחלב ודבש, משום שנאמר "ויניקהו דבש מסלע" (דברים ל"ב י"ג). ומעין מקרא של פתיחת לב שנאמר "דבש וחלב תחת לשונך" (שה"ש ד י"א). ולמה אין מניחין ללוש את העיסה אלא לבתולה, שמצינו שהקפידה תורה בנתינתה לפולטת שכבת זרע, שנאמר "והיו נכונים ליום השלישי" (שמות יט י"א), ולכך אמרו תבא בתולה שהיא טהורה ותלוש לקטן שהוא טהור. ומפני מה מביאין לו ג' ביצים מבושלין כראוי, לא מפני צריכי מצוה, אלא לתשמישי מצוה, שצריך לאוכלן בליפתן, שאם אוכלין אכילת גסה יש לחוש שמא יפליג דעתו, אלא כשם שמחנכין אותו לתורה שלמה, כך צריך שיהא כל תיקונין משלם. ולמה ביצים שדעתו של תינוק אצל ביצים. ועוד מביאין לו פירות ותפוחים כשהן מצויין לקינוח סעודה. ועוד דאמרינן "יומא דף ע"ו ע"ב) חמרא וריחני פיקחוני.

ומפני מה מחזירין אותו על חכם וחשוב להוליכו לבית הספר, שכן בנתינתה של תורה חזר הקב"ה על אדם חשוב ולא מצא כמשה רבינו להנתן תורה על ידו. וכל כך למה, שיתקיימו לדורות כענין שנאמר "לא ימושו מפיד" וגר' (ישעי' נ"ט כ"א), שמעשיהן של צדיקים קיימין הן לעולם, והקב"ה מסכים על ידם, שנאמר "ועצת מלאכיו ישרים" (ישעי' מ"ד כ"ו).

ולמה החכם מכסה אותו תחת כנפיו, לפי שמחנכין אותו דרך צניעות ודרך ענוה, שכן מצינו בנתינת התורה "ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו" (שמות כ י"ז). ד"א שלא לעשותו עליל ופומבי לעוברי דרכים שלא ישלוט בו שום עין הרע ולא שום נזק, שכן בנתינת התורה, לפי שלוחות הראשונות ניתנו בפומבי גדול וקולות וברקים וקול שופר,

נתקנאו המלאכים, ובא שטן וערבב את העולם וגרם העון ונשתברו לוחות ראשונות, אבל לוחות אחרונות שניתנו בחשאי הן קיימין לעולם, ולפיכך מחזירין אותו לאמו אף מכוסה. ולמה לבית הכנסת, כדרך שישאל נתקברו לפני הר סיני בנתינת התורה. והחכם מקרא לו האותיות, וזכר ל"וידבר אליהם" (שמות כ א). ולמה אחר שמקרינ לו את האותיות מחפים אותו בדבש ואומרים לו לחוך, זהו כענין שמפרש ביחזקאל (ג ג) "ואכלה ותהי בפי כדבש למתוק", כלומר שנוחים לו האותיות ללחוך, כך תהא לו תורה נוחה לקובעה ללומדה וללמדה, ולהכניסה כעין נופך, כענין שנאמר "בן אדם בטנך תאכל ומעיך תמלא" (שם).

ומפני מה בתחילה מפתין אותו ולבסוף רצועה על גביו, כתחילתה של תורה, דכתיב "פתיתי ד' ואפת חוקתני ותוכל" (ירמ' כא) שבתחילה כתיב "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש" (שמות יט ט) כלומר אין עליכם אלא קיבול שכר, ולבסוף כתיב "זבח לאלהים יחרם" (שמות כב יט), "מחלליה מות יומת" (שמות לא יד), "מכה אביו", "מכה איש" (שמות כ"א יב), "מות יומת הנואף והנואפת" (ויקרא כ יא) ומה טעם מתחילין בת"כ, בספר ויקרא, דתניא א"ר יוסי מתחילין לתינוקות בסדר ויקרא אמר הקב"ה יבאו טהורים ויתעסקו בטהרות, ומעלה אני עליכם כאילו הקריבו קרבן לפני (ויקרא פ"ז). ומפני מה מרגילין אותו לנענע בגופו כשהוא לומד, שכן מצינו בנתינתה של תורה, "וירא העם וינועו" (שמות כ ט"ז), ולא האנשים לבד נעו, אלא אף ההרים והאילנות, הרים שנאמר "ויחרד כל ההר מאד" (שמות יט יח), וכתיב בתהילים "למה תרצדון הרים גבנונין" (ס"ח יז). ובאילנות כתב "וכל עצי השדה ימחאו כף" (ישעי' נ"ה י"ב). וזהו שאמר דוד "עבדו ה' ביראה וגילו ברעדה" (תהלים ב י"א), ושלמה פירש, "שפתותיו שושנים נוטפות מור עובר" (שה"ש ה'), אל תיקרי שושנים אלא שושנים, אל תיקרי מור עובר אלא מר עובר (שבת ל ע"ב), שצריך להיות כל ימיו באימה ויראה לפני המקום.

נטעי סדר הכנסת הבן לת"ת גבריאל

ומנין שכל המעשים האילו תלויין בנתינתה של תורה, שנאמר "והודעתם לבניך ולבני בניך" (דברים ד' טז). וכתוב בתריה "יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב" (שם יז). מלמד שדומה לפני המקום כיום שעמדו ישראל על הר סיני. ומה טעם מסיים בפסוק "כל חלב וכל דם לא תאכלו" (ויקרא ג' יז). אמר הקב"ה יאמר לפני חלב ודם הקרב במזבח לפני משל בהמה, בשביל התינוקות שנתמעט חלבם ודםם על דברי תורה. ומעלה אני עליכם כאילו הקריבום לפני. וראייה מגיד הנשה, אמרו דבר שנצטער בו אותו צדיק אנו נהנין ממנו, ולכן נאסר. ואם תאמר מפני מה אסרה תורה הדם של חיות ושל עופות, משום מצות כיסוי, דכתיב "ושפך את דמו וכסהו בעפר" (ויקרא יז יג), תדע שחלבן של חיות מותר, לפי שאין עושין מהן קרבן, ולפיכך קורא אותו פסוק כעין שירה, שנותן שירה ושבח לפני המקום שהגיעו למצוה כזו, ומעלה אני עליהם כאילו הקריבו דמו וחלבו על גבי המזבח. ולפיכך צריך לעשות לו משתה כיום שמלהו ונתמעט דמו. והנהגה מסעודתו חייב לברכו ולומר המקום יאיר עיניך בתורתו, כדרך שמברכין אותו בקבלת מילה שאומר כשם שנכנס לברית כן יכנס לתורה וכו', נשלם.

סדר הכנסת הבן לתלמוד תורה

מספר הרוקח הלכות שבועות אות רצ"ו

מנהג אבותינו שמושיבין התינוקות ללמוד בשבועות, לפי שניתנה בו תורה. רמז שמכסין הנער שלא יראה כלב ביום שמחנכין אותו לאותיות הקודש "גם הצאן והבקר אל ירעו אל מול ההר ההוא" (שמות לד ג').

כעלות השחר יום עצרת מביאין הנערים, על שם "בהיות הבקר ויהי קולות וברקים" (שם יט יח). ומכסים אותו תחת המקטורין מביתם עד

בית הכנסת או עד בית הרב, על שם "ויתיצבו בתחתית ההר". ונותנין אותו בחיקו של הרב המושיבם ללמוד, על שם "כאשר ישא האומן את היונק" (במדבר י"א י"ב), "ואנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרועותיו" (הושע י"א ג').

ומביאים הלוח שכתוב עליו אבג"ד תשר"ק, "תורה צוה לנו", "תורה תהא אומנותי", "ויקרא אל משה". וקורא הרב כל אות ואות מן א"ב והתינוק אחריו, וכל תיבה של תשר"ק והתינוק אחריו, וכן תורה צוה, וכן תורה תהא, וכן ויקרא. ונותן על הלוח מעט דבש, ולוחך הנער הדבש שעל האותיות בלשונו.

ואחר כך מביאין העוגה שגילושה בדבש, וכתוב עליה "ה' אלהים נתן לי לשון לימודים לדעת לעות את יעף דבר יעיר בבקר בבקר יעיר לי און לשמע כלימודים, ה' אלהים פתח לי און ואנכי לא מריתי ואחור לא נסוגותי" (ישעי' ג' ד'). וקורא הרב כל תיבה של אלו פסוקים והנער אחריו. ואחר כך מביאין ביצה מבושלת וקלופה הקליפה ממנה, וכתוב עליה "ויאמר אלי בן אדם בטנך תאכל ומעיך תמלא את המגילה הזאת אשר אני נותן אליך ואוכלה ותהי בפי כדבש למתוק" (יחזקאל ג' ג'). וקורא הרב כל תיבה והנער אחריו, ומאכילין לנער העוגה והביצה, כי טוב הוא לפתיחת הלב.

ואל ישנה אדם מן המנהג, כדאמרינן בפסחים בפרק מקום שנהגו (דף נ ע"א), ובבראשית רבה בפרשת וירא אליו עלית לקרתא הלך בנימוסה, ובפ' א' דתענית ירושלמי, ובירושלמי בפרק מקום שנהגו, ובאגדת שיר השירים דמנהגא מילתא.

מפתח הענינים

א

אשה: ע"ע כיסוי הילד ביום הכנסתו
לחדר

אב: ע"ע בגדים - חדר - חינוך - תורה
- תספורת

ב

בגדים:

חדשים לקטן שעושים לו פאות: פ"ט ב
חדשים לחורי הילד: פ"ט ג
בבין המצרים: פ"ט ה
חשובים לילד שמביאים לחדר: פ"ח ב
ארוכים לילד שמביאים לחדר: פ"ח ג
בגדי כבוד בשעת הסעודה: פכ"ג ג
לקפלם קודם השינה: פי"ז אות כג

בין המצרים: ע"ע אב

בגדים חדשים: פ"ט ה
תספורת במלאו ג' שנים: פי"ג א, פי"ט ה
זמן הולכת לחדר: פי"ט ה ו
רחיצת התינוק: פי"ט ו
לימוד האותיות בחל בערב ח"ב: פי"ט ז
לימוד האותיות בחל בת"ב: פי"ט ח

בין השמשות:

זמן תספורת בנוול ביהש"מ: פ"א ג

ביצה: ע"ע חדר (מנהגים שנוהגים
בשעת הלימוד)

קלופה, שעבר עליה הלילה: פכ"ב ו

בית הכנסת:

אי מותר לגלח שם: פ"ח ד
לכישת כיפה לילד: פט"ז ה
הבאת ילדים קטנים: פי"ז יח

אב: (חודש) ע"ע בין המצרים

תספורת בעשירי באב: פי"ג ב ג
שתיית יין בעשירי באב: פי"ג ב ג

אבילות:

תגלחת: פכ"ג ה
תוך שבעה: פכ"ג ו
תוך שלשים: פכ"ג ו
תוך י"ב חודש: פכ"ג ו
השתתפות בחומש סעודה: פכ"ד י

אותיות: ע"ע חדר (מנהגים שנוהגים

בשעת הלימוד) - צורות
לימוד האותיות עם הילד: פי"ט
על עוגה וביצה: פי"ב ב

אמונה:

מעיקרי חינוך הילדים: פי"ז י

אמן:

על ברכת קמן: פי"ז יב

אנשים המספרים: ע"ע תספורת

אפידה: ע"ע חדר (מנהגים בשעת

הלימוד) - נדה
מזונות ביום שמולכים הילד לחדר: פי"ח ט

גן ילדים:
ביום מלאות ג' שנים לא יולכו לנן: פי"ח יג
אין צורך להוציאו משם אחר מלאות ג'
שנים: פי"ט יד

ד

דברים זמאים:
שלא להסתכל ביום הכנסתו לחדר: פ"ב

**דברים שנכתב אי אתה
רשאי לאומרן בעל פה:**
לימוד לקטן אותיות התורה בעל פה: פי"ז ה
ואות ד

דבש:
על האותיות: פכ"ב א

דיבור: ע"ע תורה
התתחלה יהיה באותיות התורה: פי"ז ח
חינוך להתרחק מן השקר: פי"ז כא

דינים:
שערות הם דינים: פי"ט אות י

דרשה:
לחינוקות בהתחלת לימוד חומש: פכ"ד ו ז

ה

הדלקת נרות: ע"ע ביהכ"נ
תפלה על בנים מאירים בתורה: פי"ז ח

הזכרת השם:
כשמלמד את הקטן: פי"ז ג

גר בפעם ראשונה שבא הילד: פכ"ד יג

בית הכסא: ע"ע נקיות
שלא לספר שם: פ"ח ג

בית המרחץ: ע"ע רחיצה
שלא לספר שם: פ"ח ג

בכור:
מנהג קדום שעושין אחר המילה: פי"ח טו

בן נח: ע"ע גוי

**ברכה והצלחה זאל קומען
אויף מיין קעפעלע:**
אמירתה לאחר מודה אני: פי"ז יג

ברכות:
לימוד עם הילד מגיל ג' שנים: פי"ז יד

ברכת הילד:
אחר הלימוד בחדר: פכ"ב כה, פכ"ג ד

ברכת כהנים:
אחר הלימוד בחדר: פכ"א יג, פכ"ד ח

ג

גוי:
שלא להסתפר אצל נכרי: פי"ז ו ז
שלא לרחוץ ע"י גוי: פי"ז אות ז
שלא ידאה ביום הכנסתו לחדר: פ"כ א

גילוח: ע"ע תספורת

הלל:

אחר התספורת:

פי"ד ה

ח

חאלאקע: ע"ע תספורת

תספורת הראשונה נקרא חאלאקע: פ"א א

המלאך הגואל:

בתגלחת של תאומים:

פי"ח ח

חדר: ע"ע גן ילדים - משה ושמה

אין לדקק שילך בכל יום: פי"ט יג

הסתכלות: ע"ע ציורים

דברים טמאים ביום הכנסתו לחדר: פ"כ

זמן הולכת הילד לחדר:

במלאות ג' שנים או ד' שנים: פי"ט א

כשלא הוליכו בזמנו מחמת אונס: פי"ט יב

מלאו ג' שנים:

ביום ראשון: פי"ב ב

בשבת או יו"ט: פי"ט ב

בחזה"מ ושאר יומי דפגרא: פי"ט ג

בימי בן המצרים: פי"ט ה

בשבעות: פי"ט אות ח

ואביו אינו בביתו: פי"ט י

מצוה ללמד הילד בו ביום: פי"ט יא

ו

ויקרא:

ביום שמכניסין אותו לת"ת: פכ"א יא

מתחילין ללמוד עם הילד: פכ"ד א, פכ"ד

אות יא

ז

זבובים:

שלא להסתכל ביום כניסה לחדר: פ"כ ה

סדר הולכת הילד לחדר:

האב יוליכו לחדר: פי"ח ד

כשראב והאם חיים בנפרד: פי"ח ה

שבח והודיה להש"ת: פי"ח ו

נתינת צדקה: פי"ח ז

יום זה יקר כיום שעמדו בדר סיני: פי"ח ח

מנהג לאפות מיני מזונות: פי"ח ט

להשגיח שהילד ישן כל צרכו: פי"ח י

כשיש כמה ילדים ללמד לכל אחד לחוד:

פי"ח יא

המקום ידא נקי: פי"ח יב

יוליכו אצל מלמד בחדר, ולא לגן:

פי"ח יג

ביום הארבעים ללקיחת הילד לחדר המלמד

מרעיף ברכות על הילד: פי"ח יד

בחזה"מ רשאי לעשות הסדר לבדו בביתו:

פי"ח ט

זה קלי ואנוהו:

בסלסול הפאות: פי"ד ג

זהב:

מספריים של זהב: פ"ט ה

לשקול שערות הילד בזהב: פי"ד ב

זמן הולכת הילד לחדר: ע"ע

חדר

זמן חינוך הקמץ: ע"ע חינוך

ללמדו בדרכי נועם: פכ"א יב
 ברכת כהנים אחר הלימוד: פכ"א יג
 ללמדו סדר א"ב מתוך השער של ספר
 התניא: פכ"א יד
 האותיות א"צ שיהיו כתובים בצבע שחור:
 פכ"א טו
 יכול ללמדו האותיות מתוך לוח: פכ"א טז

חול המועד:

תספורת במלאו ג' שנים בו: פ"ו
 הולכה לחדר במלאו ג' שנים בו: פ"ט ג
 להשהות התספורת לחוה"מ: פ"ב אות ב

חומש סעודה:

זמנו: פכ"ד ה
 דרשת התינוקות: פכ"ד ו
 לא יאריך: פכ"ד ז
 ברכת כהנים בסיום הסדר: פכ"ד ח
 משתה ושמחה: פכ"ד ט
 קרובים אבלים: פכ"ד י

חומש: ע"ע חומש סעודה - לימוד

חומש עם הילדים
 זמן התחלת לימוד חומש: פכ"ד ה

חוקות הגוי:

אין לדחות התספורת ליום ראשון: פ"ג ב
 הילוך בגילוי הראש: פט"ז אות ז

חינוך: ע"ע שמע ישראל

בל"ת של לא תקיפו פאת ראשכם: פ"א א
 בלבישת טלית קמן: פט"ז א"ד
 בלבישת כיפה: פט"ז ה"ז
 בנטילת ידיים: פט"ז ח
 לומר מודה אני: פט"ז יג
 לומר תורה צוה וכו' ושמע ישראל: פ"ז א
 באמונת ה': פ"ז י

מנהגים שנוהגים בשעת הלימוד

בחדר:

נתינת רבש על האותיות: פכ"ב א
 הרב זורק פירות או מיני מתיקה: פכ"ב ב
 מנהג אפיית עוגה עם פסוקים וכו':

פכ"ב ג ד ה יד
 ביצה קלופה: פכ"ב ו טו טז
 שאין נוהגים בכתיבת פסוקים על עוגה,
 לחישת הפסוקים על העוגה: פכ"ב ז
 אמירת הפסוקים ואכילת העוגה והביצה:

פכ"ב ח
 חתיכת העוגה: פכ"ב ט
 סדר הנ"ל סגולה להצלחת הילד: פכ"ב י
 אל יענה מן המנהג: פכ"ב יב
 מנהגים אלו יכול לקיימם בביתו: פכ"ב יג
 כתיבת אותיות התורה ואברהם וכו' על
 שקדים: פכ"ב יז

העונה בצורה של לוחות הברית: פכ"ב יח
 מנהג לאפות שלוש חלות: פכ"ב יט כ כא
 לבשל שלש ביצים: פכ"ב כב
 כתיבת תיבות גנף סנף אנף וכו': פכ"ב כג
 כמה ילדים או תאומים מכינים עוגה לכל
 אחד: פכ"ב כד

מברכים הילד: פכ"ב כה
 הליכה לשפת העיר: פכ"ב כו

סדר הלימוד ביום הולדתו לחדר:

נותנים הילד בחיק המלמד: פכ"א א
 סדר לימוד האותיות: פכ"א ב
 מתוך כתיבה מדויקת: פכ"א ג
 מנהג שיהא כתב אשורית: פכ"א ג
 ללמוד איזה נקודות: פכ"א ד
 ללמוד כסדר א' ב' וכו': פכ"א ה
 המלמד אומר כל אות והילד אחריו: פכ"א ו
 להראות ציורים השייכים לאותיות: פכ"א ז
 לימוד האותיות בנעימה ובניגון: פכ"א ח
 לכתוב האותיות על טבלא: פכ"א ט
 תורה צוה וגו' ותורה תהא אומנתי וכו':
 פכ"א י
 אמירת פסוק ויקרא אל משה וגו': פכ"א יא

יום ראשון: ע"ע ספירת העומר
אין לרחות התספורת ליום ראשון: פ"ג ב
תספורת במלאו ג' שנים בו: פ"י ב

יין: ע"ע דחיים
בעשירי באב: פ"ג ב ג

ב

בהנים: ע"ע ברכת כהנים
מכבדן לכהן בעשיית פאות: פ"ז ד
להיכנס בציון של צדיק לגלח הילד: פ"ח ה

בוזנה:

בתספורת לקיום מצות הבורא: פ"ה ב

ביסוי הילד:

ביום הכנסתו לת"ת:
שלא יראה דבר טמא: פ"כ א
בטלית או בעטיפה אחרת: פ"כ ב
אי להחזיר לבית מכוסה: פ"כ ג
ספון בביתו כל היום, ושלא יכיש החוצה:

פ"כ ד
לא להסתכל על שרצים חבובים: פ"כ ד
הסתכלות באשה נדה: פ"כ ו
אשה נדה לא תגע בילד: פ"כ ז
נדה כשעה שדמים מצוים לא תסתכל הרכה
על הילד: פ"כ ח
ראיה בעלמא על נדה אינו מויק: פ"כ ט
עיקר הקפידה ביום חינוכו לאותיות התורה:
פ"כ י

ביסוי ראשי:

זמן החינוך בכיסוי הראש: פמ"ז ה
מלאו לו ג' שנה בביהמ"צ: פ"ט ה

פ"א אות ב
פ"ז יא
פ"ז יט
פכ"א ז
פ"ז כ
פ"ז כא
פכ"ד י"ב
פ"ז אות כג
פ"ז אות כג
אמונה בביאת המשיח:
בניו בדרך התורה:
להתפלל מסידור מונה:
לנשק המזונה:
לנשק ספרי הקודש:
להתרחק מדיבורי שקר:
לנענע גופו בעת הלימוד:
לקפל בגדיהם קודם השינה:
לאחל לילה וצפרא טוב:

חנוכה:

תספורת במלאו ג' שנים בו: פ"י ד

ט

טלית קטן:

זמן חינוך קטן:
של צמר:
חינוך לברך עליה:
לחנך הקטן לישן בה:
בימי בן המצרים:
פמ"ז א
פמ"ז ב
פמ"ז ג
פמ"ז ד
פ"ט ה

טלית:

הולכת הילד לחדר מעומף בה: פ"כ ב

י

יום הולדת:

ממלא ה' משאלותיו:
להוסיף בתורה:
להתברך מצדיק:
תשובה:
פכ"ג אות י
פכ"ג אות י
פכ"ג אות י
פכ"ג אות י

יום טוב: ע"ע הדלקת נרות - שבועות

תספורת במלאו ג' שנים בו: פ"י א
לימוד אותיות התורה במלאו לילד ג' שנים
בו: פ"ט ב

מ

מדות טובות:

הדרכת הילד בגיל שנתיים או שלש: פ"ז ט

מודה אני:

חינוך קטנים לאומרה: פמ"ז יג

מזוזה:

חינוך קטנים לנשקם: פכ"א יז

מילדה:

מנהג אתר המילה אצל עריסתו של תינוק וכו': פ"ח טו

מירון: ע"ע ל"ג בעומר - ספירת

העומר

בא"י מספרין במירון בל"ג בעומר: פ"ח א

סעודה בליווי כלי זמר: פכ"ג א

מרבין בשמחה ובריקודין: פ"ד ח

מלמד ע"ע חדר

נותנים הילד בחזקו: פכ"א א

ידא שמים מרבים: פ"ח יג

הדרכה למלמד לקרב התינוק: פ"ח יד

בדרכי נועם: פכ"א יב

מנהג:

אל ישנה: פכ"ב יב

מפכת:

מתחילים ברכות או בבא מציעא: פכ"ד יא

מספריים:

של זהב: פ"ט ה

כיפה: ע"ע כיסוי ראש

מעם שקורים אותה כיפה: פמ"ז אות י"ח

ל

ל"ג בעומר: ע"ע מירון - ספירת

העומר

וזמן תספורת בא"י:

פ"ב ב, פ"ג

אות ג, פ"ח

א, פ"ב א

פ"ח ב

פ"ב א

פ"ב ב

פ"ב ג

פ"ב א

פ"ב א

פ"ב א

פ"ב א

פ"ב א

פ"ב א

פ"ב א

פ"ב א

פ"ב א

פ"ב א

פ"ב א

פ"ב א

פ"ב א

פ"ב א

פ"ב א

פ"ב א

פ"ב א

פ"ב א

פ"ב א

פ"ב א

פ"ב א

פ"ב א

פ"ב א

פ"ב א

פ"ב א

פ"ב א

פ"ב א

פ"ב א

פ"ב א

פ"ב א

פ"ב א

לא תקיפו פאת ראשכם:

מתנכין הילד בה: פ"א א

לחיים:

איחולה לאחר התספורת: פ"ד ו, פכ"ג א

בעשירי באב: פ"ג ב ג

לילדה: ע"ע ל"ג בעומר

לימוד מקרא עם תינוק: פ"ז ו

גילוח: פ"א ה

לימוד חומש עם הילדים:

ע"ע חומש סעודה - תורה

מבן חמש שנים: פכ"ד א

תחילת ויקרא בניגון: פכ"ד ב

תענית להורי הילד כשמתחילים: פכ"ד ג

תפלה להורים כשמתחילים: פכ"ד ד

וזמן התחלת לימוד חומש: פכ"ד ה

דרשת התינוקות: פכ"ד ו

קצב נמעי מפתח הענינים גבריאֵל

מעות:

לילד ביום שמלאו ג' שנים או בחזרתו
מחדר: פ"ד ה

מקום התחלת תספורת: ע"ע
תספורת

מקום שבו גוזזים השערות:
ע"ע תספורת

משתה ושמחה: ע"ע מירון

ביום תגלחת והכנסת הילד לחדר: פכ"ג א
מחלקים מגנות ומשקה: פכ"ג א
מאחלים לחיים מברכים הילד: פכ"ג א
סעודה בשירה וחמרה: פכ"ג א
במירון בלויי כל זמר: פכ"ג א
לבישת בגדי כבוד: פכ"ג ג
הולכת הילד לגדולי וקני הדור להתברך:
פכ"ג ד
בימי אבילות: פכ"ג ה ו
בקידושא רבה בשבת זיהרו בחיתוך המיני
מוזנות שיש עליהן תיבות וציורים: פכ"ג ז

נ

נדה:

הסתכלות בה ביום הליכה לחדר: פ"כ ו, ט
לא תגע בהילד: פ"כ ז
לא תסתכל הרבה על הילד: פ"כ ח

נהר:

מנהג הליכה לשפת הנהר: פכ"ב כו

נמילת ידים:

אחר תספורת: פמ"ו א
למי שגזז מעט משערות הילד: פמ"ו ב

הקטן שמספרים שערותיו: פמ"ו ג
זמן חינוך בנמילת ידים שחרית: פמ"ו ח,
פי"ז יד
קטן שנע באוכל קודם נמ"י: פמ"ז אות כב

נכרית:

ראיית נכרית ביום הכנסת הילד לחדר:
פ"כ אות ב

נענוע:

בשעת הלימוד: פכ"ד יב

נקודות:

ללמוד ביום הולכתו לחדר: פכ"א ד

נקיות:

ללמד הילדים הקטנים: פי"ז טו, פי"ח אות ב
מקום שתינוקות לומדים: פי"ח יב

נרות: ע"ע הדלקת נרות

ס

סגולה:

להצלחת הילד לגדלו לתויר"ש: פכ"ב י
שיהיה הבן ת"ח יד"ש: פי"ד ב
גידול פיאות מצוה סגולית: פ"ז אות ט

סדר הולכת הילד לחדר:
ע"ע חדר

סדר הלימוד ביום הולכתו
לחדר: ע"ע חדר

סדר התספורת: ע"ע תספורת

סוכות:

מלאו ג' שנים בסוכות ילמוד אותיות בתוך הסוכה: פ"ט ט

עם הארץ:

הילד לא יסתכל עליו: פ"כ אות ג

סידור:

לחנך הילדים להתפלל מסידור מדויק ומונה: פ"ז יט

ערב פסח:

גילוח בע"פ: פ"א ו

סעודה:

ע"ע חומש סעודה - משתה ושמחה
ביום הלכה לחדר: פכ"ג א

ערב שבת:

ע"ע ראש חודש לספר קודם חצות: פ"ג, פ"א אות י

ערב תשעה באב:

המצרים

סעודת חומש:

ע"ע חומש סעודה

עשירי באב:

תספורת: פ"ג ב ג

ספירת העומר:

תספורת:

במלאו ג' שנים בימי ספירה: פ"ב א
כשחל ל"ג בעומר ביום ה': פ"ב ה
כשחל ל"ג בעומר ביום ראשון: פ"ב ו
בל"ד בעומר: פ"ב ז
אחר ר"ח סיון: פ"ב ח
התחילו לגלח בל"ג בעומר ולא הספיקו לנמור עד שחשיכה: פ"ב ד
היו בדרך למידון ולא הספיקו להגיע עד הערב: פ"ב ד

ב

פורים:

מותר לספר: פ"ה ה

פיאות:

ע"ע שיעור הפיאות - תספורת

בגיל ג' שנים: פ"א א
סימן לכן ישראל: פ"א אות א
ארוכים אי' לגזוז או לשרוף: פ"ז ה
עשיית הפיאות ברוב עם: פ"ט א
סלסול הפיאות: פ"ד ג

ספרי קודש:

לחנך בניו הקטנים לנשקם: פ"ז כ

שיעור הפיאות:

מכנגד השיעור שעל פירתו ועד למטה

מהאזן: פ"ו א
בבני אדם שזוית מצחם גבוהה: פ"ו ב
להוסיף שערות בגובה הפיאות: פ"ו ג
שיעור גדול לפיאה לצד מעלה: פ"ו ד
אורך הפיאות: פ"ו ה

ע

עין הרע:

אחים תאומים לגלחם זה אחר זה: פ"י ח
דרשת החינוך בסעודת חומש: פכ"ד ו
מעם שמכסין הילד: פ"כ אות ד

פסח: ע"ע חול המועד - ערב פסח

פתקא:

לצדיק ביום הולדת:

צ

פכ"ג אות י

צדיקים: ע"ע פתקא - קברי צדיקים

לכברם ברתחלת התספורת:

לקבל ברכתם אחר התספורת:

פכ"ג ג

פ"ח א ב

גילוח על קבר צדיק:

צדקה:

מי שמכובד לגזוז שערות:

ביום שמולכים הילד לחדר:

ביום שהילד מתחיל להתפלל מסידור

וללמוד משניות וגמרא:

פ"ח ז

צורות: ע"ע שבת

ציירו רק בעלי חיים מהורים:

עונה בצורה של לוחות הברית:

פכ"ב יח

ציצית: ע"ע מצית קמץ

מוספת קדושה על ישראל:

פכ"ב אות ה

צפרניים:

טעם שאסור לזרקן:

פ"ד אות ב

ק

קברי צדיקים:

גילוח על קבר צדיק:

כהן להיכנס לגלח הילד:

פ"ח א ב

פ"ח ה

קמץ:

אמן על ברכת קמץ:

פ"ז יב

קידוש: ע"ע שבת

בשבת שלאחר התגלחת:

בשבת שלאחר לימוד החומש: פכ"ד אות מז

קריאת שמע: ע"ע שמע ישראל

שעל המטה מגיל ג' שנים:

פ"ז יד

ך

ראש חודש:

תספורת במלאו ג' שנים בו:

מלאו לו ג' שנים בשבת ובע"ש חל ר"ח:

פ"א ג

תספורת כליל ר"ח:

פ"א ד

תספורת כשר"ח הוא ב' ימים:

פ"א ה

ראיה:

בדבר טמא פוגם:

פכ"ב אות ב

רבי יוחנן הסנדלר:

הולכת הילד על ציונו:

פ"ח אות ג

רבי שמעון בן יוחאי:

גילוח על ציונו:

פ"ח א

רבי שמעון הצדיק:

גילוח כל"ג בעומר על ציונו:

פ"ח ב

רחיצה:

שלא לרחוץ ע"י גוי:

פ"ז אות ז

רפואה:

להניח שערות ארוכות לצורך:

הקדמת התספורת במקום צער:

פ"א ז

פכ"ב ג

קמן כשמתחיל לדבר: פ"ז א, יח
 לבטא עם הקמן את שם ה': פ"ז ג
 קורא עם הקמן כל היום: פ"ז ד
 לשים היד על העינים: פ"ז אות כב

שנה מעוברת:

זמן תספורת: פ"א ח

שערות: ע"ע שריפה - תספורת
 לשרפם ואיסור להשליכם: פ"ד א
 לשקול השערות אחר התספורת ולתת
 משקלו לצדקה: פ"ד ב
 הם דינים: פ"ט אות י

שקיעה:

תספורת בנולד כמה דקות לאחריה: פ"א ד

שקר:

חינוך להתרחק מדיבורי שקר: פ"ז כא

שריפה:

פיאות ארוכים: פ"ו ה

שרצים:

הילד לא יסתכל עליהם: פ"כ ה

ת

תאומים:

מותר לגלחם זה אחר זה: פ"ח
 ללמד לכל אחד לחדר: פ"ח י"א
 מכינים עוגה לכל אחד: פכ"ב כד

תורה צוה לנו משה וגו':

אכיו מלמדו כשמתחיל לדבר: פ"ז א
 ביום שמכניסין אותו לחדר: פכ"א י

שבועות:

להתחיל ללמוד עם הילד: פ"ט אות ת,
 פכ"ב אות ט
 התחלת לימוד חומש: פכ"ד ה

שבת: ע"ע הדלקת נרות - ערב שבת
 - קידוש

תספורת במלאו ג' שנים בו: פ"י א
 לימוד אותיות במלאו ג' שנים בו: פ"ט ב
 גר שעה בפעם ראשונה שבא לבית
 הכנסת: פכ"ד יג
 יזהרו בחיתוך מוונות שיש עליהם תיבות
 וציורים: פכ"ג ז

שינה: ע"ע קריאת שמע - שיר ערש
 במלית קמן: פט"ז ד
 להשגיח שהילד ישן כל צרכו: פ"ח י
 לקפל הבגדים קודם השינה: פ"ז אות כג

שיעור הפיאות: ע"ע פירות

שיר ערש:

כשמשיכים התינוק: פכ"ג יח

שמואל הנביא:

גילוח על ציונו: פ"ח א
 הגילולא ביום כ"ח אייר: פ"ח אות ה

שמות: ע"ע הזכרת השם

שמחה: ע"ע משתה ושמחה וכו'

שמע ישראל וגו': ע"ע קריאת
 שמע

ספר נכרי: פ"ו ו ז
ספר שאינו שומר תורה ומצוות: פ"ו ז
מצוה על האב, כאשר הורי הילד חיים
בנפרד: פ"ז ח

הכנה לתספורת:

הסברה לילד: פ"ד א
להראות לילד ילדים בני שלוש שמספרים
אותם: פ"ד א
הסברה לילד ענין התספורת: פ"ד ב
תפלה ללהורים: פ"ד ג
שהאב האב נוכח בשעת תספורת, ועכ"פ
אמו: פ"ד ד
נתינת מעות לילד: פ"ד ה

סדר התספורת:

מנהגים מאזה מקום להתחיל: פ"ה א
כוונה לקיים מצות הבורא: פ"ה ב
לאסוף לצדדים השערות שמניחים לפיאות:
פ"ה ג

מנהגים אחר התספורת:

שריפת השערות: פ"ד א
לשקול השערות בזהב: פ"ד ב
לסלסל הפיאות: פ"ד ג
לקבל ברכתם של צדיקים: פ"ד ד
שיר מיוחד ואמירת הלל: פ"ד ה
תפלה: פ"ד ו
האב מחלק מזונות ומשקה: פ"ד ז

הקדמת התספורת:

תספורת בגיל תשעה חרשים, וגיל שנתיים:
פ"ב א
כשאורך השערות גורם צער: פ"ב ג
שערות שנכנסות לעיני הילד: פ"ב ד
כדי לספר בל"ג בעומר: פ"ב ב

איחור התספורת

מנהגים בגיל ד' או ה' שנים, כבן שש ושבע:
פ"ג א

תורה: ע"ע חדר - לימוד חומש עם הילדים

תפלה בשעת הדלקה"נ לבנים מאירים
בתורה: פ"ז ז
צדקה ביום שמתחיל הילד ללמוד משניות
ונמרא: פ"ח ז
מקום שתינוקות לומדים היא נקי: פ"ח יב
לפני מלאות ג' שנים: פ"ט א
לפני התספורת: פ"ט אות י
ביום הולדת: פכ"ג אות י
נמרא שמתחילים עם תינוקות: פכ"ד יא
נענוע בשעת הלימוד: פכ"ד יב
אביו מלמדו תורה: פ"ז
לימוד אותיות התורה בגיל ג' שנים: פ"ז א
פסוק שמע בני מוסר אבך וגו': פ"ז ב
מקרא בלילה עם קמן: פ"ז ו
לימוד עם קמן ע"י שליח: פ"ז ז

תורת כהנים:

למראשותיו של תינוק: פכ"ד אות א

תמונות:

השייכים לאותיות: פכ"א ז

תספורת: ע"ע משתה ושמחה -

פיאות
מקור לגלח התינוק בן ג' שנים: פ"א אות א
בלילה: פ"א אות י
אחר הצות: פ"א אות י
ביום ה': פ"ב אות יד
שהאב האב נוכח בשעת התספורת: פ"ד ד
בשעה שמגלחים הרחן: פ"ד אות ו
במספרים של זהב: פ"ט ה

מי הם האנשים המספרים:

רבנים צדיקים אנשים חשובים: פ"ז ב
זקני הילד ושאר קרובים: פ"ז ג
כהן ואח"כ לוי וישראל: פ"ז ד
אמו של הילד: פ"ז ה

פ"ח א	אצל שמואל הנביא או צדיק אחר:	פ"ג ב	ליום ראשון:
פ"ח ב	על ציונו של רבי שמעון הצדיק:	פ"ג ג	בלא סיפרו בגיל ג' שנים:
פ"ח ג	במקומות המטונפים:	פ"ב ב	כדי לספר בל"ג בעומר:
פ"ח ד	בפנים בציון רשב"י ושמואל הנביא:	פ"ג א	בימי בין המצרים:
פ"ח ה	כהן בציון של צדיק:	פ"א ז	בחשש בריאות התינוק:

תענית:

פ"י ז	אי מותר לגלח ביום תענית:
פכ"ב יא	חלוקת ממתקים לילדים:
פכ"ד ג	כשמתחיל הבן ללמוד חומש:

תפילה:

פ"א ו	תספורת לפני תפילת שחרית:
פ"ד ג	להורים לפני התספורת:
פ"ד ו	אחר התספורת:
	על הבנים שיהיו לומדי תורה ובעלי מדות טובות:
פ"ז טז	בשעת הרלקת נרות על בנים מאירים בתורה:
פ"ז ח	חינוך להתפלל מסידור מוגה:
פ"ז יט	צדקה ביום שמתחיל הילד להתפלל:
פכ"ד ד	להורים כשמתחיל הבן חומש:

תשובה:

פכ"ג אות י	ביום הולדת:
------------	-------------

תשעה באב: ע"ע בין המצרים

זמן תספורת:

פ"א ב	שלא ליגע בשערות קודם ג' שנים:
פ"א ג	בגולד בין השמשות:
פ"א ד	בגולד כמה דקות לאחר השקיעה:
פ"א ה	בבוקר:
פ"א ו	אחר תפילת שחרית:
	בהגיע בן שלש שנה בחודש אדר בשנה מעוברת:
פ"א ח	מנהג רוב ישראל בגיל שלש:
פ"ב ב	בהגיע לגיל שלוש בשבת ויו"ט:
פ"י א	בהגיע לגיל שלוש ביום ראשון:
פ"י ב	בהגיע לגיל שלוש בע"ש:
פ"י ג	בהגיע לגיל שלוש בחנוכה:
פ"י ד	בהגיע לגיל שלוש בפורים:
פ"י ה	בהגיע לגיל שלוש בחול המועד:
פ"י ו	בהגיע לגיל שלוש בתענית ציבור:
פ"י ז	בהגיע לגיל שלוש ביום שמחה:
פ"י ז	בהגיע לגיל שלוש בראש חודש:
פ"א	בהגיע לגיל שלוש בערב פסח:
פ"א ו	בהגיע לגיל שלוש בימי ספירת העומר:
פ"ב	בהגיע לגיל שלוש בימי בין המצרים:
פ"ג	מקום שבו גוזזים השערות:
פ"ח א	בא"י במירון בל"ג בעומר:

לזכרון בספר

נשמת האי גברא יקירא, מופלג בתורה ומופלא בחסידות ופרישות, עשה תורתו קבע ומלאכתו עראי, ידיו ולבו לאל אמונה וצדיקיו, תומת ישרים תנחלו, קיבל יסורים באהבה, הי חסיד והי עניו, בעל מדות תרומיות

הרה"ח מו"ה משה בן מו"ה אלקנה פאק זללה"ה

מחשובי מתפללי בית מדרשינו

יצא בשם טוב מן העולם זקן ושבע ימים בן מאה שנה

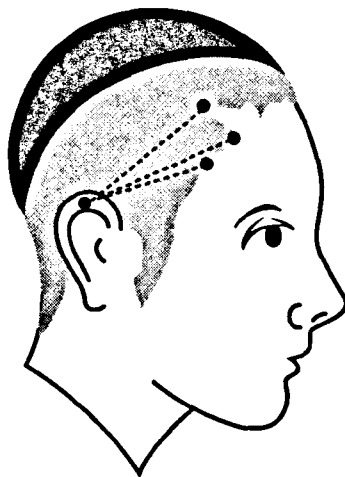
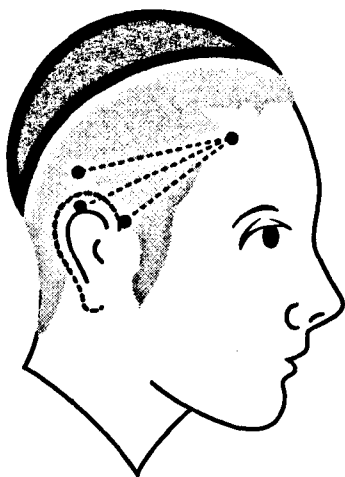
יום א' לסדר "איש תם יושב אהלים" כ"ח מרחשון תשס"א לפ"ק

ותיק וחסיד טהור עינים זכרו לנצח

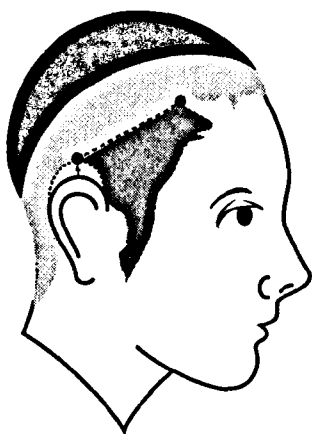
תנצב"ה

ציור ומקום פיאות הראש ביאור לפרק ו' בספר

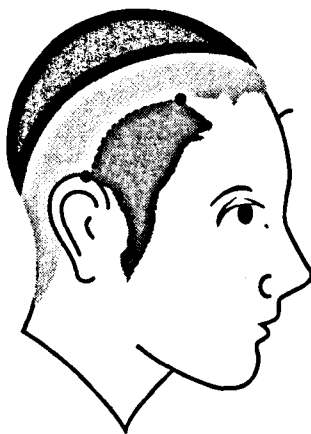
גבולי פיאות הראש

זוית המצח לצד הפדחת עד
מקום גובה העיגול שבאוזן

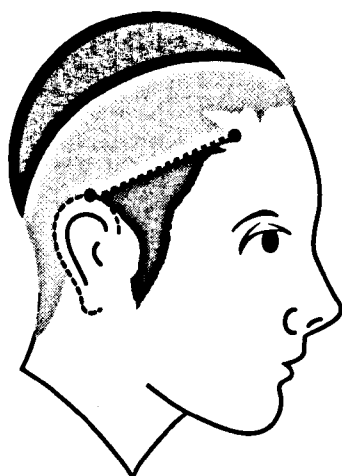
שיטת האריז"ל

שערות מעל פאת הראש
המנהג להשאירן

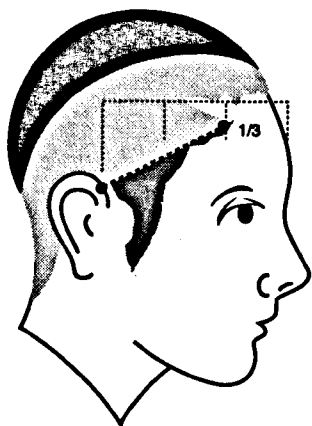

זוית מצח נמוך

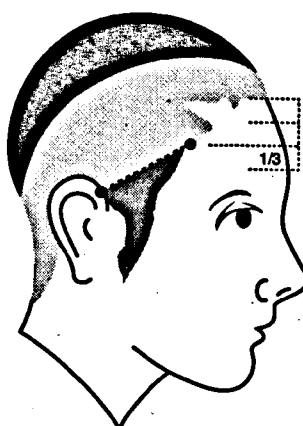

זוית מצח גבוה

ב' פירושים בשליש מצח
(אריז"ל)

שליש רוחב
(שהוא ששית) המצח

י"א שלישי גבוה

ברכה לראש משביר

לכבוד האי גברא רבא ויקירא, הרה"ח ראש וראשון לכל קדשי בני ישראל,
מקים אהלי תורה וחסידות, איש האשכולות, חסיד שבכהונה

הרב יוסף יצחק הכהן גוטניק הי"ו

אב"י בעיר מעלבורן אוסטרליה

אשר נדבה רוחו להיות ממזכי הרבים ולתמוך בעין יפה להדפסת הספר

זכות מעשיו הבכירים לה' ולתורתו יעמוד לו ולכל משפחתו

להתברך בכל מילי דמיטב מתוך שמחה והרחבת הדעת

עץ חיים הוא למחזיקים בה

לכבוד הרבני היקר רודף צדקה וחסד, מקים עולה של תורה,

שמו הטוב הולך לפניו, העומד לימינינו בכל עת זעונה

מוה"ר ישכר דוב בן חנה זוייס שליט"א

ומשפחתו החשובה הי"ו

אב"י בעיר לאס אנדזשעלעס

ש

ולכבוד בנו ידידינו היקר הגה"ח, אציל ויקר רוח

הר"ר משה אהרן צבי בן מרים שליט"א

מרבץ תורה וחסידות בעיר שערמאן אוקס - קליפורניה

ומשפחתו החשובה הי"ו

יעזור השי"ת שיזכה לכל משאלות לבם לטובה ולברכה,

להרבות פעלים לתורה ולתעודה, ובכל אשר יעשו יצליחו

